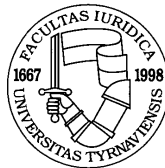


JOZEF ŠTEFANKO (ED.)

PROSTRIEDKY
NÁPRAVY
V ZMLUVNOM PRÁVE



Vzor citovania: SLÁDEK, J. Zásada pacta sunt servanda a právo na splnenie. In Štefanko, J. (ed.) *Prostriedky nápravy v zmluvnom práve*. [online]. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2017, s. 129-214. Dostupné na internete: <<http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/07/prostriedky-naprawy-v-zmluvnom-prave.pdf>>. ISBN 978-80-568-0026-3.

Recenzenti:

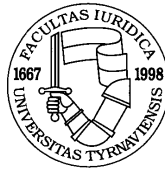
doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.

JUDr. Marianna Novotná, PhD.

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

JOZEF ŠTEFANKO (ED.)

PROSTRIEDKY
NÁPRAVY
V ZMLUVNOM PRÁVE



TRNAVA 2017



Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Dielo vyšlo s finančnou podporou Ministerstva školstva SR a je publikované v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nesplnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

© Jozef Štefanko (ed.), 2017

© Marián Ďurana, Daniela Hlobíková, Monika Jurčová, Zuzana Nevolná, Karin Raková, Jakub Sládek, Alexander Škrinár, Jozef Štefanko, Michal Turošík, Peter Varga, 2017

ISBN 978-80-568-0026-3

OBSAH

Predhovor.....7

Monika Jurčová & Jozef Štefanko

Porušenie povinnosti v zmluvnom práve: Terminologické otázky.....10

Alexander Škrinár

Zodpovednosť za vady a zodpovednosť za omeškanie: Účinky prienikov v novej právnej úprave27

Marián Ďurana & Michal Turošík

Nárok na primeranú zľavu ako následok vadného plnenia47

Zuzana Nevolná

Úroky z omeškania a zmluvná pokuta v obchodných záväzkových vzťahoch a budúcnosť ich právnej úpravy.....60

Daniela Hlobíková

Premlčanie úrokov z omeškania vo svetle návrhu nového Občianskeho zákonníka.....74

Karin Raková

Prieskum ceny v zmluvách o spotrebiteľských úveroch.....93

Peter Varga

Súkromnoprávne následky porušenia zákazu uzatvoriť protisúťažnú dohodu v práve Európskej únie.....116

Jakub Sládek

Zásada pacta sunt servanda a právo na splnenie.....129

PREDHOVOR

Už od rímskoprávných dôb sa udomácnilo chápanie záväzku ako právneho putu (alebo aj právnych okov)¹ viažuceho osobu k splneniu jeho povinnosti. Ešte pevnejšie by toto puto malo byť, ak sa mu subjekty podrobia vedome a dobrovoľne vo forme zmluvy. Žiadne puto ani okovy však nie sú natoľko pevné, aby ich väčšia sila nedokázala porušiť alebo úplne roztrhať. Ak to platí o hmatateľnej matérii, o čo krehkejšie musí byť v skutočnom svete puto abstraktné, ktoré spolu drží iba vďaka dôvere osôb v príslušný normatívny systém. Naozaj, porušovanie zmluvných povinností je neodmysliteľnou súčasťou spoločenskej reality, ku ktorej môžeme pristupovať v rôznej názorovej línii, od morálneho odsúdenia až po rozvíjanie teórií o ekonomickej efektívnosti porušenia zmluvy. To, čo iluzórnemu právnemu putu dodáva reálne kontúry, je spôsob, akým sa právny poriadok dokáže vysporiadať s nesplnením záväzku jeho stranami. Inými slovami, pre právny poriadok bude významné a charakteristické zodpovedanie otázky: „čo sa stane, ak zmluvu nespĺním?“.

Na pôde Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave prebieha výskum smerujúci práve k zodpovedaniu naznačenej otázky a k formulovaniu – pre slovenské právne prostredie značne inovatívneho – komplexného a jednotného systému prostriedkov nápravy v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nesplnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov“. V čase, keď je rekodifikácia súkromného práva na Slovensku stále neukončená a nachádza sa takpovediac na križovatke, je vhodný dejinný moment aj na koncepčné

¹ „Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei solvendae secundum iura nostrae civitatis.“ (Inst. 3, 13 pr.).

prehodnocovanie všeobecného záväzkového práva, kde veľkým prínosom môže byť aj označený právny výskum. K čitateľovi sa dostáva tento tematický zborník, ktorý je tiež príspevkom do širšieho diskurzu o systéme prostriedkov nápravy v súkromnom práve. Diskusia o témach v ňom obsiahnutých začala na odbornom seminári nazvanom „Prostriedky nápravy v zmluvnom práve“, ktorý sa konal v dňoch 4. a 5. februára 2016 v Tatranskej Lomnici. Podnietila úvahy aj u ďalších odborníkov, ktorí prinášajú svoje osobitné pohľady a cielene sa rozšírila aj do študentských radov v podobe spracovania jedného z inovatívnych koncepčných riešení jednotného systému prostriedkov nápravy – práva na splnenie – v záverečnej práci magisterského štúdia práva jedným z prispievateľov. Ponúka sa teda tematicky jednotný, avšak určite nie vyčerpávajúci, súhrn čiastkových pohľadov na problematiku prostriedkov nápravy v zmluvnom práve.

Monika Jurčová s *Jozefom Štefankom* v úvodnom príspevku zameriavajú svoju pozornosť na všeobecné terminologické otázky používania pojmu porušenie a nesplnenie, pretože práve nesplnenie má potenciál byť zastrešujúcim termínom jednotného systému prostriedkov nápravy, od ktorého sa ich použiteľnosť následne odvíja. *Alexander Škerinár* vyhodnocuje súčasnú úpravu zavedených právnych inštitútov zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie, a zároveň predkladá súhrn opatrení, ktorými by tieto inštitúty v reformovanom záväzkovom práve mohli byť nahradené. Príspevok je tak zároveň aj predstavením navrhovaného systému prostriedkov nápravy *de lege ferenda*. V ďalšom príspevku *Marián Ďurana* a *Michal Turošík* už predstavujú špecifický prostriedok nápravy – právo na primeranú zľavu, a to nielen z pohľadu súčasného slovenského súkromného práva, ale i s analýzou zodpovedajúcich inštitútov v rímskom práve i s výhľadom *de lege ferenda*. Autori zároveň vychádzajú z rozboru širšieho ponímania splnenia a jeho vadnosti v rímskoprávných súvislostiach s prienikom do dnešnej úpravy. *Zuzana Nevorná* čitateľa sprevádza ďalšími prostriedkami nápravy kriticky analyzujúc súčasnú úpravu a postavenie úrokov z omeškania i zmluvnej pokuty predovšetkým v obchodnoprávných vzťahoch. Uvažuje o prínose v rámci rekodifikačných prác navrhovaného vecného zjednotenia dotknutých inštitútov pod hlavičkou zmluvnej sankcie i o konkrétnych koncepčných a systematických aspektoch, ktoré by nemala legislatívna

technika v budúcnosti zanedbať. Špecifickú otázku právneho režimu úroku z omeškania si za predmet skúmania vybrala *Daniela Hlobíková*, ktorá hľadá správnu cestu pre aplikáciu inštitútu premlčania naň. Predstavuje rôzne koncepcie premlčania úrokov z omeškania v súčasnom chápaní slovenskej právnej vedy i praxe ako i v komparatívnom pohľade a nachádza miesto v novej právnej úprave pre priame zakotvenie jednoznačného koncepčného riešenia tejto dosiaľ nejednoznačne vyriešenej problematiky. *Karin Raková* vo svojom príspevku „Prieskum ceny v zmluvách o spotrebiteľských úveroch“ rozširuje výskumný záujem už do fázy uzatvárania zmluvy, kedy sa tvorí vôľa strán o hlavnom predmete plnenia. Dotýka sa problému ekvivalencie tohto predmetu a najmä otázok, ako túto primeranosť posudzovať a aké právne následky dohodám porušujúcim formálnu alebo materiálnu ekvivalenciu priznať. O tom, aké súkromnoprávne následky pre zmluvné dojednanie strán vyvoláva porušenie povinnosti uloženej principiálne právom EÚ – zákazu protisút'ážnych dohôd – pojednáva *Peter Varga*. Rozborom práva EÚ, vrátane relevantnej judikatúry Súdneho dvora EÚ, i slovenského práva autor dospieva ku konkrétnym limitom verejnoprávneho obmedzenia v prostredí v zásade ovládanom princípom zmluvnej autonómie. Napokon v rozsahom najväčšom príspevku *Jakub Sládek* podáva viacrozmerný pohľad na právo veriteľa na splnenie dlhu dlžníkom, v kontinentálnom práve dlhodobo chápaného ako základné veriteľovo právo vyplývajúce z trvania na zásade *pacta sunt servanda*. Autor zasadzuje toto právo do systému zásad súkromného práva, uvažuje o situáciách a koncepciách, ktoré toto oprávnenie veriteľa môžu obmedziť alebo vylúčiť a smeruje k možnosti redukovania tohto práva do pozície jedného z prostriedkov nápravy pri nesplnení zmluvy, tak ako to predbežne predpokladá i návrh rekodifikovaného Občianskeho zákonníka v SR.

Spracovatelia svojimi príspevkami odborného čitateľa upozorňujú na mnohé z koncepčne problematických a zásadných otázok reglementácie systému prostriedkov nápravy v súkromnom práve, a tým zároveň nabádajú k uskutočneniu rozsiahlejšieho odborného diskurzu pred tým, než by sa zásadná reforma všeobecného súkromného práva stala normatívnou realitou.

Editor

Trnava, Jún 2017

PORUŠENIE POVINNOSTI V ZMLUVNOM PRÁVE

TERMINOLOGICKÉ OTÁZKY

MONIKA JURČOVÁ & JOZEF ŠTEFANKO*

Abstrakt

Pojmy porušenie a nesplnenie sa vo vzťahu k zmluve, zmluvným povinnostiam, zákazom alebo právam využívajú v Občianskom a Obchodnom zákonníku aj v Zákonníku práce na rôznych miestach a obvykle sa ponímajú skôr ako synonymá. Širšou ambíciou výskumu je vytvoriť modelové pravidlá pre nové slovenské obligáčne právo týkajúce sa porušenia zmluvy a jeho právnych následkov. Je pri tom treba rešpektovať pravidlá tvorby právnych predpisov, a analyzovať a ustáliť aj terminologické otázky. Ambíciou príspevku je hľadanie vhodných zdrojov a načrtnúť možných smerov riešenia pre konštrukciu dotknutých pojmov *de lege ferenda*.

Kľúčové slová

Porušenie zmluvy; Nesplnenie zmluvy; Dlh; Povinnosť; Závazok; Prostriedky nápravy

Abstract

The terms breach and non-performance are employed in the Civil Code, Commercial Code and Labour Code in relation to contracts, contractual obligations, prohibitions and rights, whereas they are placed in various

* doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave;

Mgr. Jozef Štefanko, PhD., LL.M., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave;

Tento príspevok je prepracovanou a doplnenou verziou pôvodného diela JURČOVÁ, M. Porušenie alebo nesplnenie? In *Zákonník práce a jeho variácie* [CD]. Bratislava : Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016, s. 160-167. ISBN 978-80-224-1567-9. Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nesplnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologickej a systematickej odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

parts of the codes and they are usually regarded as synonyms. A broader aim of our research is the creation of model rules for a new Slovak Law of Obligations relating to a breach of contract and its legal consequences. It is thereby paramount to respect the principles of legislation, and effectuate a profound analysis and stabilization of the issues of terminology. This paper has the ambition to look for feasible sources and to outline possible solutions for a construction of those relevant notions *de lege ferenda*.

Keywords

Breach of Contract; Non-performance; Debt; Obligation; Duty; Remedies

ÚVOD

V grantovom projekte VEGA pod názvom „Porušenie zmluvných povinností a nesplnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov“ sme si ako čiastkový cieľ vytýčili uskutočniť aj terminologický výskum a definovanie pojmov a východísk analýzy právnych následkov (porušenie zmluvy alebo zmluvných povinností vs. nesplnenie dlhu alebo zmluvy, odstúpenie alebo zrušenie zmluvy, náhrada škody vs. zodpovednosť za škodu, zodpovednosť za vady vs. konformita). V projekte pracujeme na návrhu pravidiel nesplnenia pre slovenské súkromné právo, ¹ riešime systematické otázky² aj problémy jednotlivých nápravných prostriedkov (právnych následkov nesplnenia).³

Tento príspevok nadväzuje na označené širšie ciele a zameriava sa práve na terminologické aspekty pravidiel pre inštitúty nesplnenia či

¹ JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M., CSACH, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.). *Právo, obchod, ekonomika*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187; dostupné aj elektronicky na <<https://unibook.upis.sk/img/cms/2015/pravf/suchoza-pravo-obchod-ekonomika-V.pdf>>.

² Pozri napr. JURČOVÁ, M. Nesplnenie - stav de lege lata. In *Právny obzor*. 2016, roč. 99, č. 4, s. 274-286.

³ Pozri napr. NEVOLNÁ, Z. Úroky z omeškania v obchodných vzťahoch vo svetle posledných právnych úprav. In *Slovenské a české obchodné právo v roku 2015*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 218-225.

porušenia zmluvy. Budeme v ňom uvažovať, či dilema - použiť pojem nesplnenie alebo porušenie? - je založená na logických argumentoch pre výber zodpovedajúceho alebo či ide len o otázku jednotného a konzistentného definovania pojmu, ktorý si vyberieme a zotrváme na ňom v texte právneho predpisu. Zjednodušene, či sme sami oprávnení naplniť tento pojem zmyslom a obsahom alebo sa k predmetným pojmom viaže určité predurčenie, ktoré by sme mali rešpektovať. Je teda diskusia o pojmoch „porušenie“ a „nesplnenie“ podobne relevantnou ako preskakovanie medzi pojmi princípu a zásady?

Za týmto účelom najprv načrieme všeobecne do slovenského jazyka ako základného prameňa akejkoľvek právnej terminológie (1.). Ďalej preskúmame platné slovenské súkromné právo z hľadiska využitia skúmaných termínov v normatívnom kontexte (2.). Inšpirujeme sa vykonaným pojmovým a obsahovým rozborom porušenia či nesplnenia zmluvy v českom prostredí (3.) a napokon konfrontujeme navrhované terminologické vymedzenie nesplnenia v komparatívnom kontexte vybraných právnych i modelových systémov (4.).

1. POJMY PORUŠENIE A NESPLNENIE

Za východiskový postup pri naplňaní slov právnych noriem právne relevantným obsahom možno nepochybne označiť jazykovú (gramaticko-sémantickú) metódu právnej interpretácie⁴. Samozrejme interpretácia právneho textu je spravidla podstatne komplexnejším procesom a jeho uskutočňovanie rôznymi subjektmi často býva koreňom kontroverzií o obsahu tej-ktorej normy, no v prípade, ak právo jednoznačne a špecificky nevymedzuje určitý pojem pre vlastné použitie – najmä zavádzaním explicitných legálnych definícií – potom spravidla v prvom kroku bude adresát právnej normy vychádzať z jazykového poňatia dotknutého pojmu, t.j. významu, ktorý pojmu pripisuje bežný jazyk⁵ a jeho všeobecné pravidlá. Dokonca aj právo

⁴ Za prvú zo štandardných metód interpretácie ju označuje aj Gerloch v GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň : A. Čeněk, 2009, s. 132.

⁵ Por. k tomu „pravidlo jednoduchého významu“ v SLOCUM, B.G. The Contribution of Linguistics to Legal Interpretation. In SLOCUM, B.G. (ed.) *The Nature of Legal*

aplikujúci sudca veľmi často siaha po všeobecnom slovníku ako interpretačnom zdroji objasňujúcom význam konkrétneho pojmu.⁶ Tento postup však má aj svoje významné limity, ak má byť uplatňovaný v právno-interpretáčnom procese. Na jednej strane, pokiaľ dotknutý pojem v bežnom jazyku je mnohovýznamovým alebo pomerne všeobecným vyjadrením, ktorému podstatnú časť významu dodáva až jeho kontext, požiadavke špeciality v právnej terminológii a jej významovej jednoznačnosti nemôže byť postupom bežného jazyka učinené zadosť. Na druhej strane, aj pomôcka mimo-právnej proveniencie v podobe výkladových slovníkov bude náchylná neposkytnúť pre právne účely dostatočné odpovede na otázky významových odtienukov a jednoznačných kontúr dotknutých pojmov, keďže tieto pomôcky boli tvorené za iným účelom (všeobecné porozumenie) a inými postupmi ako normatívne texty. S apriórnym vedomím o týchto limitoch môžeme prikrčiť k hľadaniu významu „porušenia“ a „nesplnenia“ v jazykovom ponímaní s výhľadom ich využitia v právnom texte.

Slovník slovenského jazyka⁷ definuje „porušenie“ ako „nepriaznivá, škodlivá ap. zmena pôvodného, normálneho stavu, porucha“ a v ďalšom význame ako „nedodržanie, prestúpenie, nerešpektovanie niečoho“, čoho príkladom je „porušenie zákona, disciplíny, predpisov, pravidiel...“ Je zrejmé, že pre súkromnoprávne vzťahy bude mať prevládajúci význam toto druhé chápanie – ako nerešpektovanie, prestúpenie určitej normy, povinnosti a pod., ale práve primárny jazykový význam rozoberaného pojmu naznačuje, že samo porušenie môže mať podstatne širšie chápanie. Totiž, porušením v tomto ponímaní dochádza k zásahu do existujúceho stavu (ako súhrnu rôznorodých vzťahov), nie iba k nerešpektovaniu určitého jedinečného konkretizovaného prvku. I z pohľadu bežného jazyka teda nie je vylúčené rozumiť napr. porušením zmluvy stavovú zmenu – zásah do

Interpretation: What Jurists Can Learn about Legal Interpretation from Linguistics and Philosophy. Chicago : University of Chicago Press, 2017, s. 16 a nasl.; podobne „štandard bežného užívateľa jazyka“, k tomu SLOCUM, B.G. Introduction. In tamže, s. 8.

⁶ Por. bližšie i kritiku tohto postupu v SLOCUM, B.G. Introduction. In tamže, s. 2-3.

⁷ Cit. podľa PEČIAR, Š. (red.). *Slovník slovenského jazyka*. I. – VI. zv. 1. vyd. [online] Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959-1968 [cit. 2017-06-30]. Dostupné na internete: : <<http://slovníky.korpus.sk>>.

stavu, ktorý bol uzatvorením zmluvy založený, a tiež stavu, ktorý vo vzťahu k uzatvorenej zmluve možno považovať za „normálny“, teda aj očakávaný pri bežnom chode vecí. Zrejším nedostatkom takto konštruovanej interpretácie je však zistenie, že nedostávame úplnú a výlučnú odpoveď na otázku, akú významovú šírku rozsahu „porušenia“ treba uplatňovať v práve, v súkromnoprávných vzťahoch, osobitne vo vzťahu k porušeniu zmluvy. Ďalej, rovnako nejednoznačná je jazyková definícia porušenia aj vo vzťahu k otázke pričítateľnosti tejto nepriaznivej zmeny stavu určitému subjektu alebo určitej skutočnosti, t.j. či porušením (osobitne zmluvy) je treba rozumieť iba taký zásah, ktorý možno pričítať konkrétnemu subjektu dotknutého právneho vzťahu na základe jeho konania či opomenutia alebo porušením rozumieť i zásah vyvolaný tretími osobami alebo objektívnou skutočnosťou (zrejme právne relevantnou).

Vo vzťahu k ďalšiemu predmetu nášho skúmania, Slovník slovenského jazyka pod pojmom „splniť“ rozumie niečo „uskutočniť, vykonať niečo sľúbené, žiadané, určené, vyhovieť nejakej požiadavke“ a ako príklad uvádza „splniť (daný) sľub, slovo, povinnosť, záväzok, rozkaz“. Negáciou označenej definície potom za „nesplnenie“ treba považovať situáciu, ak sa niečo neuskutoční, nevykoná sa niečo sľúbené, žiadané či určené, resp. sa nejakej požiadavke nevyhovie. Definícia opäť nie je striktno ohraničujúca, v „splnení“ však možno badať určitý prvok konečnosti, to, že sa očakávanie stane skutočnosťou, a naopak, že pri nesplnení k očakávanému „uzatvoreniu kruhu“ nedochádza. Javí sa, že nesplnenie predpokladá vyššiu mieru určitosti, merateľnosti predmetu uskutočnenia.

Oba termíny tak zjavne smerujú k popisu veľmi podobného stavu, z hľadiska všeobecného jazykového porozumenia by ich bolo zrejme možno použiť zameniteľne, no zároveň ich nemožno považovať za absolútne synonymá. Precízny užívateľ jazyka by volil jeden alebo druhý termín v závislosti od uhla pohľadu na stav zasiahnutia/nenaplnenia skutočnosti, na ktorý sa v konkrétnej situácii

zameriava viac. Aj z etymologického hľadiska⁸ je zrejmé, že pri „porušení“ do popredia vystupuje deštruktívna aktivita niekoho alebo niečoho na jestvujúci stav, pričom „nesplnenie“ sa sústreďuje viac na konkrétny stav (očakávanie), ktoré sa z nejakého dôvodu neuskutočnilo. Zároveň je však nanajvýš otázne, či označené nuansovité rozdiely vo všeobecnom jazykovom ponímaní môžu odôvodniť, aby sa týmto pojmom bez ďalšieho v právnom texte pripisoval špecifický a vzájomne úplne odlišný význam. Z uvedeného sa javí zrejmé, že všeobecné jazykové chápanie pojmov „porušenie“ a „nesplnenie“ dostatočnú významovú základňu neposkytuje, a ak majú byť interpretované s jedinečným – právnym – obsahovým vymedzením, je potrebné využiť aj ďalšie prostriedky tvorby a interpretácie právneho textu, najlepšie jednoznačným priamym určením legálnou definíciou alebo aspoň nepriamym obsahovým vymedzením za použitia ďalších interpretačných metód.

2. PORUŠENIE A NESPLNENIE V SLOVENSKOM SÚKROMNOM PRÁVE

Na tomto mieste sa zameriame na obsah a výskyt pojmov porušenie a nesplnenie v občianskom, obchodnom a pracovnom práve. Nebudeme osobitne rozoberať ďalší aspekt, ktorým je otázka či kódexy viažu tieto pojmy na záväzok (v zmysle všeobecných pravidiel pre záväzkové právo) alebo či ich viažu na užšie vymedzenie povinnosti (napríklad len vo vzťahu ku zmluvným povinnostiam), ale upozorníme naň. Tiež je zaujímavým si všímať, či sa pojem nesplnenie alebo porušenie a následky s ním spojené používa komplexne pre defekty plnenia na oboch stranách záväzkovoprávneho vzťahu – vo vzťahu k subjektu označenému ako strana, ktorým sa myslí osoba či už vo veriteľskej alebo dlžníckej pozícii alebo či sa tieto pojmy viažu osobitne na pozíciu veriteľa alebo dlžníka (napr. omeškanie veriteľa a omeškanie dlžníka a odchylné následky s tým spojené, hoci k porušeniu/nesplneniu povinnosti prichádza v oboch prípadoch).

⁸ Por. KRÁLIK, E. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015, s. 448 a 516: Kým porušenie má etymologický vzťah k slovám vyjadrujúcim rúcanie, rozrývanie, poškodzovanie a pod., nesplnenie (ako negácia splnenia) neguje plnosť, nasýtenosť, realizáciu a pod.

Občiansky zákonník nie je *de lege lata* v používaní pojmov nesplnenie a porušenie konzistentný, hoci možno sledovať prevalenciu pojmu nesplnenie vo všeobecnej časti záväzkového práva (pravdepodobne vo vzťahu k pojmu splnenie) a vyššiu frekvenciu pojmu porušenie v zmluvnom a deliktnom práve. Okrem toho pojem porušenie tento kódex neviaže len na porušenie povinnosti ale aj na porušenie práva.⁹ Pojem porušenie sa využíva aj vo vecnom práve a vo vzťahu k porušeniu dobrých mravov.

V Obchodnom zákonníku (ďalej ako „ObchZ“) sa pojem porušenie viaže k rôznym situáciám : a) porušenie práva (inej osoby)¹⁰, b) porušenie povinnosti (zmluvnej alebo zákonnej), c) porušenie zákazu.¹¹

V obchodnom záväzkovom práve zákonodarca používa slovné spojenia „porušenie záväzku“¹² alebo „porušenie zmluvnej povinnosti“.¹³ V úprave ObchZ pojednávajúcej o zániku nesplneného záväzku sa vo vzťahu k právu odstúpiť od zmluvy konzistentne používa pojem porušenie, pričom porušením zmluvnej povinnosti sa rozumie omeškanie dlžníka alebo veriteľa. V zmluvách sa vyskytuje skôr pojem porušenie povinnosti (kúpa, dielo), ale nemožno tvrdiť, že v ObchZ v porovnaní s Občianskym zákonníkom je prevaha pojmu porušenie.

V prvom rade výskyt pojmu nesplnenie je častý v úprave obchodných spoločností. Okrem toho vo všeobecnej časti záväzkového práva sa

⁹ **Nesplnenie v OZ:** §53 nesplnenie záväzkov, §103 nesplnenie splátok, § 548 nesplní dlžník., §614nesplní záväzok, §691, 616 nesplní povinnosť, § 741 Ak nesplní cestovná kancelária povinnosti vyplývajúce zo zmluvy alebo z tohto zákona. **Porušenie v OZ:** §3 porušovaniu práv z občianskoprávných vzťahov, §13 porušeniu práva, §151g porušení povinnosti, §151l porušenie zákazu, §420Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti. § 544Ak strany dojednávajú pre prípad porušenia zmluvnej povinnosti. §603 porušenie predkupného práva. Zmluvné právo a porušenie: nájom, darovanie, príkazná zmluva, poistenie.

¹⁰ **Porušenie v ObchZ:** §12 porušenie práva k obchodnému menu, §20, §51 porušeniu alebo ohrozeniu práva na obchodné tajomstvo porušenie obchodného tajomstva.

¹¹ §65 ObchZ

¹² §290, §314 ObchZ.

¹³ §310 ObchZ.

využíva aj pojem nesplnenie.¹⁴ Markantné používanie oboch pojmov bez zvláštneho rozlišovania významu sledujeme v §§ 345 a 365. Kým hypotézou §345 ObchZ je veta “ Ak omeškanie dlžníka (§ 365) alebo veriteľa (§ 370) znamená podstatné porušenie jeho zmluvnej povinnosti,..., §365 definuje omeškanie ako nesplnenie.¹⁵ Z toho možno vyvodit', že nesplnenie je vždy zároveň porušením, možno si ale položit' otázku, či je porušenie zároveň vždy nesplnením. Ak budeme tieto pojmy viazať k pojmu zmluvná povinnosť, odpoveď je pravdepodobne kladná, ale treba sa zamyslieť či možno pojem zmluvná povinnosť vôbec stotožniť s pojmom dlh. K týmto nepochybne zaujímavým otázkam sa ešte vrátíme, skôr však budeme venovať pozornosť využitiu skúmaných pojmov v Zákonníku práce.

Pojem „porušenie“ a frekvencia jeho výskytu v **Zákonníku práce** je vysoká. V prvom rade, s týmto pojmom sa operuje už v úvodných zásadách kódexu (Čl. 9 Zamestnanci a zamestnávateľa, ktorí sú poškodení porušením povinností vyplývajúcich z pracovnoprávných vzťahov,...). Okrem toho sa pojem porušenie viaže na: porušenie pracovnej disciplíny, porušenie povinností zamestnávateľa, porušenie pracovnoprávných predpisov, zavinené porušenie povinností pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním. Domnievame sa, že pojem porušenie má miernu prevalenciu vo vzťahu k pojmu nesplnenie, ale aj pojem nesplnenie má svoje miesto a význam v Zákonníku práce (nesplnenie povinností, nesplnenie času záväzku, nesplnenie podmienky na vznik nároku na dovolenku, nesplnenie záväzku).

Kým ukončíme tento prehľad, treba povedať, že nemá *de lege lata* ambíciu smerovať k stanoveniu princípov využitia pojmov nesplnenie a porušenie, pretože táto ambícia by vychádzala z mylného

¹⁴ §290 ObchZ Ak zaviazaná strana nespĺní záväzok uzavrieť zmluvu; §303 ObchZ Kto veriteľovi písomne vyhlási, že ho uspokojí, ak dlžník voči nemu nespĺnil určitý záväzok, stáva sa dlžníkovým ručiteľom; §313 ObchZ Banková záruka vzniká písomným vyhlásením banky v záručnej listine, že uspokojí veriteľa do výšky určitej peňažnej sumy podľa obsahu záručnej listiny, ak určitá tretia osoba (dlžník) nespĺní určitý záväzok alebo sa splnia iné podmienky určené v záručnej listine.

¹⁵ § 365 Dlžník je v omeškaní, ak nespĺní riadne a včas svoj záväzok, a to až do doby poskytnutia riadneho plnenia alebo do doby, keď záväzok zanikne iným spôsobom.

predpokladu, že zákonodarca bol terminologicky striktný a odlišoval využitie pojmov nesplnenie a porušenie. O tom však pochybujeme a nebudeme sa snažiť hľadať zmysel a pravidlá, tam, kde zjavne neboli pri tvorbe právneho predpisu zadané. Skôr by sme chceli upozorniť, že do budúcnosti bude potrebné starostlivo sa zaoberať využitím týchto pojmov aj vo vzťahu k pojmom dlh, povinnosť a záväzok, pretože len v spojení s nimi je možno plne využiť potenciál odchylných termínov a to všetko len pri plnom rešpektovaní pravidiel tvorby právnych predpisov.¹⁶

3. POJEM PORUŠENIE A NESPLNENIE A ICH VÝKLAD V ČESKOM ZMLUVNOM PRÁVE

Šilhán za porušenie zmluvy považuje akúkoľvek odchýlku toho, čo medzi stranami existuje, od toho, čo by medzi nimi na základe záväzku malo byť. Vychádza pritom z Kandovej definície nesplnenia zmluvy, podľa ktorého ide „o *každý zásah do smlouvy, který má za následek rozdíl mezi povinností slíbenou a tou, která byla realizována.*“ Nepovažuje zaň púhe nedodržanie zmluvného sľubu, ale pôjde o „*jakoukoliv jinou odchylku závazkové reality od toho, co z uzavřené smlouvy vyplývá jako oprávněně očekávaný výsledek.*“

Šilhán tak poukazuje na previazanosť pojmu porušenie zmluvy s problematikou ochrany legitímnych očakávaní oprávnene vyvolaných v súvislosti s uzavretím zmluvy. Poukazuje na ustanovenia: „*Smlouva strany zavazující*“ (§ 1759). „*Smlouvy mají být splněny*“ (§ 3 ods. 2 písm. d) a „*každý má povinnost jednat v právním styku poctivě*“ (§ 6 ods. 1). Nikto

¹⁶ Pozri § 3 ods. 2 a 3 zák. č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa ktorých: „*Právní předpis musí být terminologicky správný, přesný a všeobecně zrozumitelný. Používají se jen správně a ustálené právní pojmy. Právní předpis musí být terminologicky jednotný. Na označení rovnakých právních institutů se používají rovnaké právní pojmy v rovnakém významě. Jeden právní pojem s vymezeným významem sa v tomto významě používá jednotne v celom právnom poriadku. Ak je význam právneho pojmu vymedzený v jednom právnom predpise, nemôže iný právny predpis pre ten istý právny pojem vytvárať iný význam; to neplatí, ak právny pojem v tomto významě nemožno použiť v inom právnom predpise. Rovnako je neprípustné, aby právny predpis inak vymedzil význam rovnakého právneho pojmu len pre jeho časť.*“

nemá „*bezodvôdne pôsobiť újmou druhým*“ (§ 3 ods. 1). „*Vyžadujú-li to okolnosti případu nebo zryklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného*“ (§ 2900). Všeobecná, aj na záväzkové vzťahy dopadajúci povinnosť „*netěžit z nepoctivého či protiprávního jednání*“ (§ 6 ods. 2).

Vzhľadom na obsah *oprávnených očakávaní* vyplývajúcich z *uzatvorenej zmluvy* tento autor rozlišuje:

- 1) očakávania spočívajúce v poskytnutí prisľúbeného plnenia (splnenie dlhu v užšom zmysle),
- 2) očakávania spočívajúce v rešpektovaní ostatných oprávnených záujmov druhej strany, odhliadnuc len od obdržania samotného plnenia dlhu.

Šilhán uvádza, že len rešpektovaním obidvoch týchto dimenzií záväzku dôjde k splneniu („neporušeniu“) zmluvy ako celku.

K bodu 2, ochrane *ostatných oprávnených záujmov druhej strany*, Šilhán uvádza najmä:

„ a) *Ochrana před způsobením škody při plnění dluhu*, b) *Povinnost kooperace, resp. součinnosti*, c) *Dobrověrné (pocivé) plnění*. d) *povinnost důkrétnosti, resp. mlčenlivosti*, e) *Informační (oznamovací, poradní, varující povinnosti)* vůči druhej strane smlouvy, vždy v závislosti na okolnostech konkrétneho záväzku, f) *Povinnost opatrovat svěřené věci*.“¹⁷

Zjednodušene možno konštatovať, že pojem nesplnenie sa v tomto ponímaní viaže výlučne na nesplnenie dlhu v užšom zmysle, kým porušením zmluvy je aj zlyhanie strany zohľadniť oprávnené očakávania zmluvného partnera. Otázkou zostáva, ak je našou tendenciou vytvoriť jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy, do akej miery možno na tieto iné porušenia aplikovať uplatňovanie prostriedkov nápravy?¹⁸

¹⁷ Spracované podľa ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha : C. H. Beck, 2015.

¹⁸ Bližšie pozri JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M., CSACH, K. *Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo?* In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.). *Právo, obchod, ekonomika*.

4. RIEŠENIE DE LEGE FERENDA A ZAHRANIČNÉ INŠPIRÁCIE

V nadväznosti na otázku prostriedkov nápravy vo vzťahu k nesplneniu aj porušeniu zmluvy, v rámci rekodifikačných prác možno uvažovať o využití jedného alebo druhého pojmu: nesplnenie alebo porušenie, jednoznačnosť riešenia a vzájomná previazanosť systému je rozhodujúca. V návrhu paragrafovaného znenia, s ktorými pracujeme v rámci projektu VEGA ako rekodifikačným modelom,¹⁹ sme definovali nesplnenie nasledovne: „Ak niektorá zo strán neplní vôbec, plní vadne alebo je v omeškaní, nesplní (nesplnenie). Za nesplnenie sa považuje aj porušenie povinnosti brať ohľad na práva a oprávnené záujmy druhej strany.“ Ide teda o preferenciu širšieho ponímania nesplnenia, ktorá vyplynula zo sledovaných vzorov, najmä Landove Princípy európskeho zmluvného práva a Estónsky obligačný zákon.

Existuje však množstvo vzorov, ktoré možno zohľadňovať, medzi nimi aj nemecké obligačné právo, Návrh spoločného referenčného rámca (ďalej ako „DCFR“) alebo Princípy medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT. Ani tieto inšpiračné vzory nie sú jednotné, čo do preferencie pojmov nesplnenie a porušenie.

V **Nemecku** sú dlhodobo označované rôznorodé „poruchy“ v plnení („*Leistungsstörungen*“) týmto zastrešujúcim termínom. V súvislosti s podstatnou úpravou záväzkového práva na prelome tisícročí sa do popredia dostáva ďalšie technické označenie reflektujúce obsahové zmeny v BGB. Uvádza sa, že pojem nesplnenie („*Nichterfüllung*“) nebol akceptovaný z terminologických dôvodov. Namiesto toho sa centrálnym pojmom nového nemeckého záväzkového práva stalo

Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187; JURČOVÁ, M. Nesplnenie - stav de lege lata. In *Právny obzor*. 2016, roč. 99, č. 4, s. 274-286.

¹⁹ Bližšie pozri JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M., CSACH, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.). *Právo, obchod, ekonomika*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187.

porušenie povinnosti („*Pflichtverletzung*“)²⁰, ktoré podobne ako poukazoval Šilhán, berie ohľad na povinnosti zmluvnej strany brať ohľad na ochranu integrity – očakávaní druhej strany.²¹ Keďže základný pojem mal zastrešiť porušenie v zákonných aj zmluvných záväzkových vzťahoch, neuplatnil sa ani užší pojem porušenie zmluvy („*Vertragsverletzung*“), ktorý by terminologicky zodpovedal anglo-americkému „*breach of contract*“. Treba zároveň upozorniť, že tento termín systematicky a obsahovo nezahŕňa porušenie povinností deliktneho charakteru upravené osobitne.²²

Tiež možno poukázať na nastavenie **DCFR**, ktoré čiastočne odchyľne smeruje možnosti využitia prostriedkov nápravy, diferencujúc medzi „*obligation*“ a „*duty*“. „*Obligation*“ je dlhom – povinnosťou plniť z právneho vzťahu voči určitému subjektu – veriteľovi.²³ „*Duty*“ je širším pojmom, zahŕňa situácie, kedy niekto má niečo vykonať podľa určitého štandardu správania sa, resp. sa to od neho očakáva, pričom *duty* nemusí vždy existovať voči špecifickému veriteľovi a nemusí byť nevyhnutne aspektom právneho vzťahu.²⁴ Nedodržanie *obligation* (teda

²⁰ Schmidt-Kessel ho definuje ako „neoprávnený odklon jednej strany od zmluvného programu, resp. programu iného záväzkového vzťahu.“ Program tu treba chápať ako programové vymedzenie (ciele) záväzkového vzťahu. pozri v PRÜTTING, H., WEGEN, G., WEINREICH, G. (eds.). *BGB Kommentar*. 2. Aufl. Neuwied : Luchterhand, 2007, s. 438 (§ 280, rn 10). Popri povinnostiach typických pre príslušný záväzkový vzťah sa k povinnostiam dotknutého subjektu záväzkového vzťahu zaraďujú aj ďalšie tri skupiny povinností: (1) povinnosť poskytnúť (nezamĺčať) so záväzkom súvisiace informácie; (2) ochranné povinnosti (najmä dbať na ochranu majetku či zdravia partnera záväzku) a (3) povinnosti týkajúce sa zachovania „vernosti zmluve“ (napr. niektoré prípady odmietnutia či dodatočného podmieňovania plnenia a pod.). Pozri tamže, s. 438-440 (rn 12-15a).

²¹ Princípy, definície a vzorové normy európskeho súkromného práva, Návrh spoločného referenčného rámca VON BAR, CH., CLIVE, E. (eds.) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*. Vol. 1. München: Sellier, 2009, s. 702.

²² Por. § 823 BGB a bližší rozbor u MARKESINIS, B., UNBERATH, H., JOHNSTON, A. *The German Law of Contract : A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford/Portland : Hart Publishing, 2006, s. 380.

²³ Pozri čl. III. – 1:102 (1) DCFR.

²⁴ Por. definíciu v VON BAR, CH., CLIVE, E. (eds.) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*. Vol. 1. München: Sellier, 2009, s. 70.

nesplnenie - „*non-performance*“²⁵ - v pravom zmysle) zakladá právo na využitie dostupných prostriedkov nápravy, nesplnenie, resp. porušenie „*duties*“ má väčšie konzekvencie.²⁶

V **anglickom** *common law* je ústredným pojmom vo vzťahu k nesplneniu „*breach of contract*“²⁷ (porušenie zmluvy) a nie „*non-performance*“ (nesplnenie). Odôvodňuje sa to tým, že záväzok je v anglickom práve konštruovaný skôr sľubom (*promise*) ako dohodou (*agreement*).²⁸ Avšak aj nesplnenie (nenaplnenie) očakávania strany zo zmluvy, hoci nedošlo k porušeniu sľubu, môže mať právnu relevanciu.²⁹ Iba neospravedlnené nesplnenie zmluvnej povinnosti vyvolá stav porušenia zmluvy (*breach of contract*), vedúci k zodpovedajúcim právnym následkom v podobe možnosti uplatniť prostriedky nápravy. Zaujímavým prvkom optiky *common-law* je tiež nazeranie na zmluvy ako na poskytnutie „záruky“³⁰, ktorej nesplnenie rezultuje vo vzniku zodpovednosti. Preto vždy, ak nastane *breach of contract*, dotknutej osobe vznikne aj právo na náhradu škody.

Z uvedených úvah o jednotlivých právnych modeloch inštitúcie porušenia zmluvy a ich následkoch vyplýva aj všeobecnejšia otázka rozoberaných pojmov, a to či a do akej miery má pre posudzovanie

²⁵ Podľa čl. III. – 1:102 (3) DCFR „Nesplnenie záväzku je akékoľvek zlyhanie v splnení záväzku, bez ohľadu na to, či je alebo nie je ospravedlnené a zabraňuje oneskorené plnenie a akékoľvek plnenie, ktoré nie je v súlade s podmienkami reglementujúcimi záväzok.“

²⁶ Článok III.–1:103 DCFR.

²⁷ Definovať ho možno ako „skutočné nesplnenie povinností podľa zmluvy zmluvnou stranou alebo vyjadrenie jej úmyslu tak neučiniť“. Por. MARTIN, E. A. (ed.) *A Dictionary of Law*. 5th ed. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 54.

²⁸ SAMUEL, G. *Law of Obligations and Legal Remedies*. 2nd ed. London : Cavendish Publishing Limited, 2001, s. 341; bližšie k teoretickému pozadiu tohto rozlišovania pozri tamže, s. 283 a nasl.

²⁹ Por. tamže, s. 341.

³⁰ Aj týmto prvkom sa zvykne odlišovať *common-law* od kontinentálnych právnych systémov, u ktorých sa na zmluvnú stranu hľadí ako na osobu, ktorá sľúbila, že zabezpečí určitý stav, a ktorá by preto nemala byť zodpovedná za to, že sľúbený stav nenastal, ak urobila všetko čo mohla aby sľub splnila. Z toho potom pramení aj väčší príklon k zavineniu ako predpokladu zodpovednosti na kontinente. Pozri MARKESINIS, B., UNBERATH, H., JOHNSTON, A. *The German Law of Contract : A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford/Portland : Hart Publishing, 2006, s. 381.

„nesplnenia“ či „porušenia“ zmluvy mať význam zavinenosť (morálna odsúdeniahodnosť) konania subjektu, ktorý tento negatívny následok zapríčiniť, i samotná pričítateľnosť nesplnenia/porušenia určitému subjektu alebo aj určitej objektívnej vonkajšej okolnosti. Inštruktívne a do istej miery zovšeobecňujúco pôsobí v tejto otázke už skôr uskutočnená komparatívna analýza³¹ jestvujúcich nadnárodných dokumentov upravujúcich porušenie zmluvných povinností v rôznych konkrétnych oblastiach úpravy (Viedenský dohovor o zmluvách o medzinárodnej kúpe tovaru, Ottawské dohovory o medzinárodnom finančnom lízingu a o medzinárodnom faktoringu, smernice EÚ, početné modelové dokumenty atď.) i ťažiskových európskych právnych systémov (najmä francúzsky, nemecký, anglický). Jej zistenia naznačujú, že do popredia sa čoraz viac dostáva systém jednotného porušenia zmluvy bazírujúci už menej na sankcionovaní morálne odsúdeniahodného konania určitého subjektu (najmä v podobe skúmania jeho zavinenia), ale na postihnutí situácie, keď porušením dotknutá osoba nie je schopná dosiahnuť to, čo pri rozumnom zohľadnení chodu vecí mohla oprávnene podľa zmluvy očakávať, najmä aby táto osoba mohla požadovať náhradu škody či inú nápravu.³² V takomto ponímaní je potom pojem „nesplnenie“ možné označiť za „morálne neutrálny“, objektivizovaný. Hoci subjektívny aspekt – zavinenosti konania dotknutého subjektu – v súvislosti s nesplnením býva nahradzovaný objektivizovanými štandardmi³³, viažucimi sa k plneniu zmluvy, stále si v rôznych modeloch právnych systémov nachádza svoje uplatnenie (napr. vo forme prezumovaného predpokladu pre vznik zodpovednostného následku, tiež vo forme výnimky zo zmluvnej zodpovednosti, napr. pri existencii povinnosti dotknutej strany zabrániť navyšovaniu škody, a tiež všeobecne pri určovaní rozsahu náhrady a okruhu prostriedkov nápravy v súvislosti s vyššími kategóriami zavinenia a i.)

³¹ Pozri FAUVARQUE-COSSON, B., MAZEAUD, D. (eds). *European Contract Law: Materials for the CFR : Terminology, Guiding Principles, Evaluation of PECL*. München : Sellier, Europ. Law Publ., 2008, s. 203-251.

³² Por. tamže, s. 207-208 i 214 a nasl.

³³ napr. štandard primeranej starostlivosti, štandard *bonus pater familias*, či rôzne etické štandardy. Pozri tamže s. 221-222.

5. ZÁVER

Z načrtnutého prehľadu sa ako najvypuklejší jednoznačný záver javí nutnosť riešenia otázok konzistentného užívania pojmov, čo je predovšetkým úloha legislatívna, náročná, obzvlášť v prípade, ak majú byť vymedzené ťažiskové pojmy všeobecného záväzkového práva, no nevyhnutná, ak má slovenský či akýkoľvek iný právny poriadok skutočnú ambíciu eliminovať neistotu v súkromnoprávných vzťahoch, posilňovať u ich subjektov predvídateľnosť práv a povinností, a tak zabezpečiť jeden z podstatných prvkov materiálneho právneho štátu v podobe ochrany legitímnych očakávaní jednotlivcov.

Slovenský jazyk neposkytuje právnemu jazyku základné pojmy vo sfére reglementácie porušenia záväzkov, ktoré by boli obsahovo natoľko limitujúce, že by ním bol determinovaný aj výber základného termínu z viacerých možných pre kódexový právny predpis. Na druhej strane, skúmané pojmy nie sú obsahovo limitujúcimi ani vo vzťahu k širšej či užšej koncepcii porušenia zmluvy a umožňujú tak ich obsahové naplnenie vychádzajúc z rôznych inšpiratívnych vzorov vo svete. Súčasné použitie pojmov nesplnenie a porušenie v Obchodnom zákonníku a Občianskom zákonníku taktiež neprenáša na právnu prax zaťaženie koncepciou výlučnosťou a jednoznačnosťou v ponímaní týchto pojmov, takže je možné *de lege ferenda* pracovať s pomerne otvorenými možnosťami. V kontexte zahraničných inšpiratívnych zdrojov pre používanú terminológiu neplnenia zmluvných záväzkov a ich právnych následkov sa javí navrhovaná voľba jednotného a obsahovo ustáleného pojmu „nesplnenia“ ako terminologicky obhájiteľná a vhodná, a zároveň reflektujúca moderné trendy v záväzkovom práve. Samozrejme, zavádzanie jednotného systému nesplnenia zmluvy znamená ďaleko viac ako iba napĺňanie požiadavky čistoty v právnom jazyku, pretože podstatne zasahuje do architektúry záväzkového práva ako takého. Preto zásadné rozhodnutia v tejto otázke musia smerovať najmä do sféry obsahového vymedzenia právnych následkov terminologicky ustáleného nesplnenia resp. porušenia zmluvy (či záväzku v širšom chápaní).

V ďalšom treba zvážiť, v akej miere je vhodné širokú koncepciu nesplnenia alebo porušenia vybaviť dostupnými prostriedkami nápravy,

hoci pravdepodobne by nebolo správne rozporovať, či náprava formou zdržania sa recipročného plnenia alebo náhrady škody je z celej palety nápravných opatrení vhodná s výhradou zachovania vyžadovaných predpokladov.

V neposlednom rade sa môžeme snažiť zodpovedať otázku do akej miery by mohlo byť rušivé alebo problematické, ak by terminológia Zákonníka práce, využívanie a frekvencia pojmov porušenie a nesplnenie neboli zosúladowané s budúcnosťou občianskeho a obchodného obligáčného práva. Odhliadnuc od nevyjasnenosti rekodifikačných prác zostáva pravdepodobne rešpektovaná relatívna oddelenosť pracovného práva a len obmedzené subsidiárne využitie Občianskeho zákonníka v pracovnoprávných vzťahoch. Z toho dôvodu nepovažujeme za vhodné alebo potrebné uskutočňovať v súvislosti s rekodifikáciou občianskeho práva terminologické zásahy do Zákonníka práce ohľadne využitia pojmov nesplnenie a porušenie. Budúcnosť rekodifikácie je však nejasná a do akej miery budú ambície zasahovať vo vzťahu k pracovnému právu nemožno spoľahlivo odhadnúť.

Napokon ostáva vysloviť záver, že vymedzenie takých základných pojmov záväzkového práva ako je porušenie resp. nesplnenie musí byť cieľenou činnosťou normotvorcu, ktorú nemožno za súčasného stavu nahradiť akokoľvek racionálnymi interpretačnými postupmi. Platí to obzvlášť v situácii, keď sa čoraz viac presadzuje inklinácia k oddeľovaniu zmluvného a mimozmluvného záväzkového práva v oblasti porušovania povinností v nich vznikajúcich a ich nápravy.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- FAUVARQUE-COSSON, B., MAZEAUD, D. (eds). *European Contract Law: Materials for the CFR : Terminology, Guiding Principles, Evaluation of PECL*. München : Sellier, Europ. Law Publ., 2008.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň : A. Čeněk, 2009.
- JURČOVÁ, M. Nesplnenie - stav de lege lata. In *Právny obzor*. 2016, roč. 99, č. 4, s. 274-286.
- JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M., CSACH, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.). *Právo, obchod, ekonomika*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187; dostupné aj elektronicky na <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2015/pravf/suchoza-pravo-obchod-ekonomika-V.pdf>>.
- KRÁLIK, E. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015.
- MARKESINIS, B., UNBERATH, H., JOHNSTON, A. *The German Law of Contract : A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford/Portland : Hart Publishing, 2006.
- MARTIN, E. A. (ed.) *A Dictionary of Law*. 5th ed. Oxford : Oxford University Press, 2003.
- NEVOLNÁ, Z. Úroky z omeškania v obchodných vzťahoch vo svetle posledných právnych úprav. In *Slovenské a české obchodné právo v roku 2015*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 218-225.
- PECIAR, Š. (red.). *Slovník slovenského jazyka*. I. – VI. zv. 1. vyd. [online] Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959-1968 [cit. 2017-06-30]. Dostupné na internete: : <<http://slovniky.korpus.sk>>.
- PRÜTTING, H., WEGEN, G., WEINREICH, G. (eds.). *BGB Kommentar*. 2. aufl. Neuwied : Luchterhand, 2007.
- SAMUEL, G. *Law of Obligations and Legal Remedies*. 2nd ed. London : Cavendish Publishing Limited, 2001.
- SLOCUM, B.G. (ed.) *The Nature of Legal Interpretation: What Jurists Can Learn about Legal Interpretation from Linguistics and Philosophy*. Chicago : University of Chicago Press, 2017.
- ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha : C. H. Beck, 2015.
- VON BAR, CH., CLIVE, E. (eds.) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*. Vol. 1. München: Sellier, 2009.

ZODPOVEDNOSŤ ZA VADY A ZODPOVEDNOSŤ ZA OMEŠKANIE

ÚČINKY PRIENIKOV V NOVEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE

ALEXANDER ŠKRINÁR*

Abstrakt

Zodpovednosť za vady a zodpovednosť za omeškanie je upravená v slovenskom súkromnom práve osobitne v Obchodnom zákonníku a Občianskom zákonníku. Ich úprava navzájom nenadväzuje a vzťahy medzi podnikateľskými subjektmi a vzťahy medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi vychádzajú z rozdielnych základov uplatnenia jednotlivých následkov neplnenia vôbec alebo vadného plnenia. Príspevok sa venuje snahe vytvoriť jednotný model právnych následkov nespĺnenia aj v súvislosti so smerovaním európskeho súkromného práva.

Kľúčové slová

Zodpovednosť za vady; Zodpovednosť za omeškanie; Nespĺnenie; Občiansky zákonník; Obchodný zákonník

Abstract

Slovak private law regulates liability for defects and liability for delay in the Commercial Code and in the Civil Code separately. Their regulation is not mutually coherent and relations between businesses on one hand and relations between businesses and consumers on the other are based on different fundaments for the application of concrete consequences of non-performance or defective performance. This paper also aims at drafting a single model of remedies for non-performance in relation to the current orientation of the European private law.

* JUDr. Alexander Škrinár, CSc., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave;

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nespĺnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

Keywords

Liability for defects; Liability for delay; Non-performance; Civil Code; Commercial Code

ÚVODNÉ POZNÁMKY

Nesplnenie záväzku riadne a včas, môže závažným spôsobom narušiť podnikateľské prostredie. Pritom musíme rozlišovať dôsledky neplnenia peňažného a nepeňažného plnenia. Opakované nesplnenie peňažného plnenia môže viesť k vzniku druhotnej platobnej neschopnosti, ktorá môže závažným spôsobom ovplyvniť podnikateľské prostredie a môže viesť k ret'azovej reakcii vzájomného neplnenia peňažných záväzkov.

Závažné dôsledky môže vyvolať aj neplnenie nepeňažných záväzkov najmä v prípadoch, ak ide o úzkoprofilový tovar, ktorý dodávateľ potrebuje na plnenie svojich záväzkov z kúpnej zmluvy alebo zmluvy o dielo ako aj poskytovania služieb a má problémy pri jeho získavaní od iných dodávateľov.

K neplneniu dlžníka môže v niektorých prípadoch dôjsť aj **úmyselným** konaním, ktorým dlžník nekalým spôsobom pôsobí na konkurenciu, lebo veriteľ očakávajúci poskytnutie plnenia od dlžníka vstúpi do zmluvných vzťahov s ďalšími subjektmi a dlžník zmluvný záväzok prevzal s úmyslom, že ho nebude plniť. Ide síce o zriedkavé prípady, ale môže k nim dôjsť. Pri neplnení dlžníka vzniknú aj veriteľovi problémy s riadnym a včasným plnením svojim zmluvným partnerom, čo následne môže vyvolať nepriaznivú reakciu v podnikateľskom prostredí. K neplneniu môže dôjsť aj **nedbanlivostným** konaním alebo nekonaním povinného, ktorý síce mal možnosť plniť, ale opomenul riadne a včasné zabezpečenie prepravy veci ako predmetu plnenia dodávateľovi, alebo pri peňažnom plnení – aj keď mal dostatok peňažných prostriedkov – nedal včas príkaz na úhradu, takže došlo k omeškaniu s pripísaním peňažných prostriedkov na účet veriteľa.

V niektorých plneniach, ktoré sú zabezpečené poskytnutím čiastočného plnenia zo strany viacerých poddodávateľov, k omeškaniu dlžníka môže

dôjsť aj následkom **omeškania jeho poddodávateľov**. Príčinou, ktorá vedie k neplneniu môže byť aj nedostatočná koordinácia vzájomných vzťahov medzi nimi a neplnenie poddodávateľov môže mať závažné dôsledky na riadne a včasné plnenie celého predmetu diela. Na druhej strane aj postup zhotoviteľa voči poddodávateľom pri neplnení finančných záväzkov môže mať závažné ekonomické dopady na ich hospodárenie a ich činnosť vedúce až k úpadku.

Dôvodom neplnenia môžu byť aj **prekážky vis maior**, ktoré zmluvná strana nedokáže ovplyvňovať aj pri vynaložení všetkého úsilia na ich odvrátenie, napríklad pri neúrode spôsobenej nepriaznivým počasím alebo pôsobením živeľnej pohromy – vzniku požiaru na stavbe. Tieto otázky by sa mali zohľadňovať aj pri úprave prostriedkov na nápravu neplnenia. Inak by sa malo postupovať aj v prípade neplnenia v dôsledku živeľnej pohromy – požiaru, ak povinný neurobil dostatočné opatrenia na zabránenie vzniku požiaru.

Na druhej strane, ak k neplneniu povinného dôjde v dôsledku živeľnej pohromy, by sa preto malo vychádzať zo zohľadnenia aj z hľadiska, či povinný urobil dostatočné opatrenia na odvrátenie dôsledkov neplnenia svojho záväzku. Iný postup by sa mal zvoliť voči povinnému, ktorý konal riadne a s odbornou starostlivosťou a na odvrátenie následkov neplnenia zabezpečil prehliadku proti požiarňým zariadení a ich funkčnosť. Vo všeobecnosti sa pri neplnení bude posudzovať **úroveň vynaloženia odbornej starostlivosti** povinného pri vykonávaní svojej činnosti pri plnení zmluvných a mimozmluvných záväzkov z pohľadu, či boli postačujúce na odvrátenie následkov neplnenia.

Právnu úpravu práv zo zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie obsahuje Obchodný zákonník aj Občiansky zákonník. Subjektmi vzájomných vzťahov pri uzavieraní zmluvných vzťahov, ale aj mimozmluvných vzťahov môžu byť podnikatelia, ale aj nepodnikatelia a spotrebitelia. V Obchodnom zákonníku sa upravujú vzťahy medzi podnikateľmi, ale aj vzťahy medzi nepodnikateľskými subjektmi. Kapitálové spoločnosti a družstvo môžu byť založené aj za iným účelom ako je podnikanie. Právny režim ich vzťahov vznikajúcich pri ich nepodnikateľskej činnosti, napríklad charitatívnej, sociálnej, sa však bude podľa súčasnej úpravy spravovať ustanoveniami Obchodného zákonníka (§ 4). Rovnako aj fyzické osoby, ktoré sa

považujú za spotrebiteľov a ich základná právna úprava je uvedená v Občianskom zákonníku, sa môžu stať subjektmi, ktorých vzájomné práva a povinnosti sa budú spravovať ustanoveniami Obchodného zákonníka, na základe uzavretej dohody o aplikácii ustanovení Obchodného zákonníka na ich zmluvný vzťah medzi podnikateľom a spotrebiteľom podľa § 262 OBZ, na základe ktorého sa dohodli na režime pôsobnosti Obchodného zákonníka. V takomto prípade sa však aj podľa súčasnej právnej úpravy zabezpečuje ochrana spotrebiteľa pri záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy, voči nemu sa môžu uplatniť úroky z omeškania pri plnení peňažného záväzku najviac vo výške ustanovenej podľa predpisov občianskeho práva. Zabráňuje sa tým poškodeniu spotrebiteľa v prípade uzavretia dohody o právnom režime vzťahu s podnikateľom podľa Obchodného zákonníka. Režim vzťahov podnikateľov a nepodnikateľov, ktoré vznikli podľa Obchodného zákonníka pri ich nepodnikateľskej činnosti, v prípadoch, ak to tento zákon alebo osobitný zákon umožňuje, sa spravuje ustanoveniami Obchodného zákonníka, ktoré zabezpečujú rovnakú ochranu pred porušením záväzku alebo povinností zo zákona, ako aj rovnaký postih za jeho porušenie.

1. ZODPOVEDNOSŤ ZA OMEŠKANIE

Z hľadiska východiska pre novú právnu úpravu dôsledkov omeškania vykonáme stručnú analýzu právnej úpravy omeškania a niektorých problémov s ňou súvisiacich. V Obchodnom zákonníku sa samostatne upravuje zodpovednosť dlžníka za omeškanie a zodpovednosť veriteľa za omeškanie.

1.1. *Omeškanie dlžníka*

Dlžník sa dostáva do omeškania, ak neplní svoj záväzok riadne a včas. Pri úprave zodpovednosti dlžníka za omeškanie rozlišujeme dôsledky omeškania pri meškaní s platením peňažného záväzku a s platením nepeňažného záväzku.

Ako sme už spomenuli, omeškanie s plnením peňažných záväzkov dlžníka môže závažným spôsobom ovplyvniť hospodársku situáciu

veriteľa. V roku 2013 sa preto do nášho právneho poriadku transponovala Smernica Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie 2011/7/EÚ o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách. Sprísnil sa postup pri dohodách zmluvných strán, ktorými upravovali lehoty splatnosti faktúr pri uzavieraní zmlúv v obchodnom styku medzi subjektmi súkromného práva a aj medzi subjektmi verejného práva a podnikateľskými subjektmi v obchodnom styku, ktorými subjekty verejného práva zabezpečujú svoje potreby pri vlastnom zásobovaní a potreby uspokojovania verejného záujmu. Na jednej strane platí v obchodnom styku zásada zmluvnej voľnosti, na druhej strane platí zákaz zneužívania dominantného a nerovnovážneho postavenia jednej zo zmluvných strán. Najväčšie problémy spôsobovalo uzavieranie dohôd o lehotách splatnosti, ktoré boli v niektorých prípadoch dlhšie ako tri mesiace alebo vzdania sa vopred nároku na uplatnenie úroku z omeškania, alebo paušálnej sadzby náhrady nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky. Dojednanie o lehote splatnosti, výške úrokov z omeškania preto nesmie byť v hrubom nepomere s právami a povinnosťami vyplývajúcimi pre veriteľa zo záväzkového vzťahu. Na ochranu slabšej strany v zmluvnom vzťahu sa preto zakotvila úprava nekalej zmluvnej podmienky, ktorá je neplatná a úprava nekalej zmluvnej praxe, ktorá je zakázaná (§ 369d OBZ). Uvedené podmienky sa týkajú splatnosti faktúry, ako aj posúdenia primeranosti výšky úrokov z omeškania. V praxi spôsobovali problémy pri uzavieraných zmluvách, v ktorých sa veriteľ vopred vzdal svojho nároku na zaplatenie úroku z omeškania, prípadne nároku na uplatnenie novo zavedeného inštitútu paušálnej náhrady spojenej s vymáhaním pohľadávky. Vzdanie sa nároku na zaplatenie úroku z omeškania ešte pred porušením zmluvnej povinnosti **predstavuje nekalú zmluvnú prax, ktorá je zakázaná**. Pri **nepeňažnom záväzku** musí dlžník plniť riadne a včas. V súvislosti s posudzovaním omeškania dlžníka s plnením záväzku sa posudzuje, či plnil včas. Na čase plnenia, v ktorom má dlžník plniť sa zmluvné strany môžu dohodnúť priamo v zmluve. Čas plnenia však nepatrí medzi podstatné časti zmluvy, na ktorých sa musia strany dohodnúť, aby došlo k platnému vzniku zmluvy. Pri čase plnenia sa v zákone upravujú pravidlá na jeho určenie s tým, že v prípade, ak sa strany nedohodli inak a čas plnenia nie je v zmluve určený, platí, že veriteľ je oprávnený požadovať plnenie ihneď po uzavretí zmluvy a dlžník je povinný svoj záväzok splniť bez zbytočného odkladu, po tom, čo ho na splnenie veriteľ vyzve.

1.2. Omeškanie veriteľa

Na riadne a včasné splnenie záväzku dlžníka má vplyv aj spolupráca veriteľa pri plnení a jeho prístup k plneniu. Na základe zákonnej úpravy v Obchodnom zákonníku (§ 370), veriteľ sa môže dostať do omeškania

- a) ak neprevezme riadne ponúknuté plnenie od dlžníka,
- b) neposkytne dlžníkovi dohodnuté spolupôsobenie potrebné na splnenie jeho záväzku.

Za riadne ponúknuté plnenie zo strany dlžníka sa považuje plnenie, ktoré nevykazuje vady a ktoré bolo plnené včas. Riadne ponúknuté plnenie musí byť dlžníkom plnené na dohodnutom mieste a dohodnutým spôsobom. Musí zodpovedať vlastnostiam dohodnutým v predmete plnenia zmluvy. Plnenie dlžníka, ktoré vykazuje vady budeme rozoberať v samostatnej časti, týkajúcej sa zodpovednosti za vady.

Na možnosť riadneho a včasného plnenia zmluvného záväzku dlžníka má často dôležitý vplyv plnenie záväzkov veriteľa z dohodnutého spolupôsobenia. Môže ísť o záväzok veriteľa, že dlžníkovi poskytne na výrobu dohodnutého predmetu zmluvy určitú dôležitú časť, bez ktorej nemôže dlžník predmet vyrobiť alebo na vyrobienie predmetu plnenia poskytne určité priestory. Táto časť spolupôsobenia v prípade, že ho veriteľ nesplnil, môže mať vplyv na dohodnuté vlastnosti predmetu plnenia, ktoré požadoval veriteľ pri uzavretí zmluvy na plnenie.

Pri vzniku objektívnych, ale aj subjektívnych príčin, pre ktoré nemôže veriteľ v dohodnutej lehote splniť svoj zmluvný záväzok na poskytnutie spolupôsobenia, musí veriteľ na to upozorniť dlžníka, aby sa predišlo problémom pri hodnotení príčin neplnenia záväzku dlžníka. Veriteľ by mal navrhnúť náhradné riešenie, prípadne by mal požadovať zmenu zmluvného záväzku, aby dlžník mohol včas zabezpečiť dohodnuté spolupôsobenie pri výrobe predmetu plnenia iným spôsobom.

2. ZODPOVEDNOSŤ ZA VADY

Dlžník bude preukazovať riadne splnenie zmluvného záväzku spôsobom dohodnutým v zmluve. Dohodnutý spôsob plnenia bude závisieť od predmetu zmluvy, ako aj o spôsobe plnenia. Môže ísť o dohodu o spôsobe splnenia odovzdaním dohodnutého tovaru na prepravu dopravcovi, alebo iným dohodnutým spôsobom na mieste plnenia napríklad odovzdaním tovaru v sídle objednávateľa.

V súdnej praxi sa riadnym vykonaním diela, ale aj odovzdaním predmetu kúpnej zmluvy rozumelo vykonanie diela alebo odovzдание predmetu kúpy bez väd. Táto úprava vyvolávala zbytočné problémy a súdne spory najmä v prípadoch, ak išlo o drobné vady a nedorobky.

V novom českom Občianskom zákonníku sa preto zakotvila právna úprava, ktorá ukladá objednávateľovi prevziať predmet zmluvy, aj keď vykazuje drobné vady. Podmienkou však musí byť, že ide o vady, ktoré nebránia užívaniu pre objednávateľa. Takáto úpravu obsahoval v minulosti aj Hospodársky zákonník, ktorý pri zmluvách v investičnej výstavbe pri posudzovaní plnenia predmetu zmluvy v investičnej výstavbe vychádzal z úpravy povinnosti objednávateľa prevziať predmet zmluvy, aj keď vykazoval drobné vady a nedorobky. Rozhodujúce kritérium však bolo, že vady predmetu plnenia nesmeli brániť jeho užívaniu a ani užívanie sťažovať.

3. NAVRHOVANÁ NOVÁ PRÁVNA ÚPRAVA NESPLNENIA V NÁVRHU OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

V podmienkach slovenskej právnej úpravy prebieha už dlhší čas snaha o kodifikáciu súkromného práva, ktorá by mala vytvoriť podmienky na skvalitnenie právnej úpravy a jej zjednotenia pre vzťahy medzi subjektmi podnikateľskými aj nepodnikateľskými. Rozdielna úprava zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie podľa Obchodného zákonníka založená na princípe objektívnej zodpovednosti a podľa Občianskeho zákonníka na princípe subjektívnej zodpovednosti, ako aj rozličné lehoty na uplatnenie práva spôsobovali v teórii ale aj v súdnej praxi časté problémy.

Okrem toho problémy vznikali aj pri uzavieraní zmlúv medzi fyzickými osobami nepodnikateľmi, ktoré sa dohodli podľa § 262 Obch. zák. na použití zmluvného typu podľa tohto zákona. V niektorých prípadoch išlo aj o snahu obísť prísnejšie ustanovenia zákona napríklad pri posudzovaní dobromyseľnosti nadobudnutia vlastníckeho práva pri kúpe od nevlastníka.

Pripravovaná nová právna úprava súkromného práva vychádza aj z navrhovanej snahy o zjednotenie záväzkového práva v európskom kontexte. Pri medzinárodných obchodných zmluvách boli prijaté zásady UNIDROIT, navrhované princípy európskeho zmluvného práva PECL, návrh nariadenia EP a rady EÚ o spoločnom európskom kúpnom práve. Určité inšpirácie obsahuje aj Viedenský dohovor o medzinárodnej kúpe tovaru.

Navrhované znenie nového Občianskeho zákonníka vyjadruje snahu o zjednotenie uvedených inštitútov súkromného práva, odstránenie dvojkoľajnosti právnej úpravy súkromného práva a jej priblíženie k trendom v európskom práve.

Dochádza k pokusu o nahradenie doterajšej právnej úpravy zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie inštitútom nesplnenia.

Nesplnenie záväzku môžeme charakterizovať v rovine, že dlžník svoj záväzok nesplní vôbec, plní vadne, alebo je v omeškaní s plnením.

Pre veriteľa môže mať nesplnenie záväzku dlžníkom závažné majetkové dôsledky. Základným právnym východiskom pre novú právnu úpravu musí byť na jednej strane zachovanie zmluvnej voľnosti pri úprave vzájomných zmluvných a mimozmluvných vzťahov. Na druhej strane musí byť zachovaná primeraná ochrana poškodenej strany pri porušení zmluvného a mimozmluvného záväzku.

Dôležitou otázkou je však úprava rozsahu zmluvnej voľnosti pri uzavieraní zmluvného vzťahu z hľadiska prípadnej dohody o vzdaní sa práva na majetkové sankcie alebo vzdaní sa nároku na uplatňovanie náhrady škody za porušenie zmluvného záväzku pred jeho porušením.

Takáto dohoda by mala byť sankcionovaná jej absolútnou neplatnosťou. Na druhej strane by sa nemala uplatňovať absolútna povinnosť vymáhania náhrady škody bez prihliadnutia na liberačné dôvody. Súčasná úprava liberačného dôvodu na zbavenie sa zodpovednosti za spôsobenú škodu, ktorou je existencia prekážky, ktorá nastala nezávisle od vôle povinnej strany a objektívna nemožnosť jej prekonania a úprava predvídateľnosti takejto prekážky v čase vzniku záväzku by sa mala zachovať.

3.1. Subjekty v záväzkových vzťahoch

Špecifikum navrhovanej právnej úpravy bude, že na jednej strane bude platiť pre všetky subjekty, ktoré vstupujú do záväzkových vzťahov a na druhej strane niektoré subjekty budú vo vymedzených prípadoch viac chránené. Do zmluvných vzťahov môžu vstúpiť fyzické osoby, ktoré majú postavenie spotrebiteľa a požívajú osobitnú ochranu podľa predpisov súkromného práva. Spotrebiteľia sú chránení aj osobitným zákonom a osobitné majú aj procesné postavenie pri vymedzení účastníkov konania v sporoch s ochranou slabšej strany. Podľa § 290 CSP je spotrebiteľským sporom spor medzi dodávateľom a spotrebiteľom vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy alebo súvisiaci so spotrebiteľskou zmluvou.

Na druhej strane navrhovaná právna úprava bude platiť aj na záväzkové vzťahy vznikajúce medzi podnikateľskými subjektmi pri výkone ich podnikateľskej činnosti.

Navrhovaná právna úprava obsahuje podstatne menej kogentných ustanovení, čo na druhej strane kladie zvýšený dôraz na proces uzavierania zmlúv a dohodu o vzájomných právach a povinnostiach, z ktorých vyplynú prostriedky ochrany pri neplnení záväzkov jednej alebo oboch zmluvných strán.

3.2. Nesplnenie záväzku

Ako sme už naznačili, nesplnenie záväzku bude nový právny inštitút, ktorý bude predstavovať zastrešujúce ustanovenie pre riešenie dôsledkov nesplnenia záväzkov. Pôjde o navrhovanú komplexnú právnu úpravu všetkých dôsledkov neplnenia povinností dlžníkom, ako

aj veriteľom. O nesplnenie pôjde, ak niektorá strana nesplní svoju povinnosť vôbec, je v omeškaní s plnením povinnosti alebo bude plniť vadne.¹

K nesplneniu záväzkov môže dôjsť rozličnými spôsobmi. V prvom rade pôjde o prípady nesplnenia záväzku v dohodnutej lehote plnenia alebo v poskytnutí len čiastočného plnenia pred dohodnutým časom plnenia. Dlžník musí plniť riadne z čoho vyplýva, že plnenie nesmie vykazovať vady. Pri zmluve o dielo však môže nastať situácia, že plnenie síce bude vykazovať drobné a ojedinelé vady a nedorobky, ktoré však nebránia a nesťažujú užívanie. Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy takéto plnenie sa bude považovať za riadne. Obdobný postup je upravený v novom českom Občianskom zákonníku a takúto úpravu obsahoval aj Hospodársky zákonník.

Nesplnenie sa definuje vo všeobecnej rovine. Za nesplnenie sa bude považovať aj nedostatok dohodnutej súčinnosti druhej strany pri poskytnutí dohodnutého spolupôsobenia alebo pri splnení povinnosti prevziať riadne a včas ponúknuté plnenie, ktoré ovplyvňuje možnosť splnenia povinnosti riadne a včas splniť zmluvný záväzok druhej strany. Nesplnením môže byť porušenie pravidiel užívania poskytnutej licencie alebo porušenie obchodného tajomstva, ak bolo predmetom zmluvného dojednania popri povinnosti plniť hlavný záväzok zo zmluvy.

Otázky dohodnutých podmienok vzájomnej spolupráce na zabezpečenie plnenia v dohodnutom čase plnenia môžu spôsobovať v praxi problémy, najmä v prípade ich neúplného a nedostatočného vyjadrenia v zmluve. Napriek tomu, že sa navrhuje rozšírenie možnosti ústnych dohôd pri uzavieraní zmlúv a v nich upravených podmienok, zmluvné strany budú musieť venovať zvýšenú pozornosť uzavieraniu zmlúv a jej formy najmä pri dojednávaní zmlúv so zložitejším obsahom a predmetom plnenia.

¹ Článok 7.1.1 Zásad medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT definuje nesplnenie ako „zlyhanie niektorej strany v splnení ktoréhokoľvek z jej zmluvných záväzkov, vrátane chybného alebo oneskoreného plnenia“.

Dôraz sa bude klásť aj na dodržiavanie zásady poctivosti v uzavieranom zmluvnom vzťahu na poskytnutie plnenia v rozsahu, akosti a čase potrebnom na zabezpečenie oprávnených očakávaní druhej strany pri plnení zmluvných záväzkov. Na druhej strane sa má postihovať úmyselné konanie strany smerujúce k zmareniu účelu plnenia záväzku.

3.3. Zodpovednosť za nesplnenie

Vo všeobecnosti treba uviesť, že zodpovednosť za nesplnenie nebude absolútna. Strana, ktorá nebude môcť plniť by mala bezodkladne oznámiť druhej strane dôvody neplnenia záväzku. Neplnenie sa bude môcť ospravedlniť v prípade, ak strana nebude môcť plniť pre objektívnu prekážku, ktorá jej bráni v splnení a ktorá nebola predvídateľná v čase vzniku záväzku. Pôjde o obdobu zbavenia sa zodpovednosti, ako je v súčasnej právnej úprave zakotvený liberačný dôvod na zbavenie sa zodpovednosti za vzniknutú škodu. Podmienkou však je preukázanie tejto prekážky a oznámenie o jej existencii druhej strane bez zbytočného odkladu ako sa o nej dozvedel.

V osobitnej časti zákona pri navrhovaných zmluvných typoch by sa mala zakotviť možnosť prísnejšieho alebo voľnejšieho posudzovania podmienok na zbavenie sa zodpovednosti strany za nesplnenie. Osobitne by sa mali upraviť aj podmienky úmyselného konania alebo nedbanlivostného konania ako podmienky na založenie zodpovednosti za nesplnenie.

Navrhuje sa možnosť zakotvenia zbavenia sa zodpovednosti za nesplnenie dohodou dlžníka s veriteľom, ktorou môžu vylúčiť alebo obmedziť jeho zodpovednosť. Pozri aj UNIDROIT článok 7.1.6.²

² článok 7.1.6 Zásad medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT „Doložky oslobodzujúce od zodpovednosti“: „Doložka ktorá obmedzuje alebo vylučuje zodpovednosť niektorej strany za nesplnenie, alebo ktorá niektorej strane dovoľuje poskytnúť plnenie podstatne odlišné od toho, ktoré môže druhá strana rozumne očakávať, nemožno uplatňovať, ak by to bolo so zreteľom na účel zmluvy hrubo nepoctivé.“

Vylúčiť alebo obmedziť zodpovednosť dlžníka musí vyplynúť aj z povahy prevzatého záväzku. Ak sa strany dohodnú na uzavretí kúpnej zmluvy, predmetom ktorej je hromadná vec „tak ako stojí a leží“ pokiaľ scudziteľ vyhlási, že takáto vec má požadované vlastnosti a akosť, nič by nebránilo tomu, aby sa s veriteľom dohodli na obmedzí zodpovednosti za ponúknuté plnenie, ktoré je predmetom zmluvy.

Ak však povinný zo zmluvy vyhlásil, že vec má určité vlastnosti, na ktorých veriteľ trvá, a takéto vyhlásenie by bolo nepravdivé, dohoda o obmedzení zodpovednosti by bola neplatná. Podľa návrhu „dohody, ktoré vylučujú alebo obmedzujú zodpovednosť v prípadoch úmyselného nesplnenia alebo neodôvodnene vylučujú alebo obmedzujú zodpovednosť za nesplnenie sú neplatné“.

3.4. Prostriedky nápravy za nesplnenie

V návrhu sa navrhujú nasledovné prostriedky nápravy pre nesplnenie, ktorými sú:

- a) právo na splnenie
- b) právo odoprieť splnenie,
- c) právo na zľavu z ceny,
- d) právo na zmluvnú sankciu,
- e) právo požadovať úrok z omeškania,
- f) právo požadovať paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie dlhu,
- g) právo na náhradu škody,
- h) právo odstúpiť od zmluvy.

Oprávnená strana môže využiť jednotlivý prostriedok nápravy za nesplnenie samostatne alebo v spojení s viacerými prostriedkami. V zásade platí, že pri uplatnení prostriedku nápravy môže uplatňovať aj právo na náhradu škody, pokiaľ to nevyklučuje povaha uplatneného nároku.

Pri uplatnení práva na zaplatenie zmluvnej sankcie môže náhradu škody uplatňovať len v rozsahu, v ktorom výška uplatnenej sankcie nebola započítaná do náhrady škody. Ochrana strany, ktorá nemohla plniť pre nedostatok súčinnosti druhej strany je zabezpečená tým, že táto

nemôže uplatňovať prostriedok nápravy v rozsahu, v ktorom vlastným konaním spôsobila nesplnenie druhej strany. Táto situácia môže vzniknúť v prípadoch, ak k neplneniu strany došlo omeškaním s poskytnutím dohodnutého spolupôsobenia, ktoré bolo predpokladom riadneho a včasného plnenia.

3.5. Náprava vadného splnenia

V prípade ak strana plnila vadne, druhá strana môže použiť prostriedky nápravy, ak vady zistí a zistené vady vytkne druhej strane. Neplatí to v prípadoch, ak druhá strana o vadnosti vedela a na vady neupozornila. Pri vadách veci alebo dodanej služby, na ktoré bola poskytnutá záruka, musí oprávnený vady zistiť a vytknúť najneskôr do konca záručnej doby. Zavádza sa nový pojem zistiteľnej vady z verejného zoznamu. Ide o vady, ktoré vyplývajú zo zápisu v katastri nehnuteľností, o ktorých zúčastnená zmluvná strana mohla pri uzavieraní zmluvy vedieť, lebo išlo o ťarchu zapísanú v poznámke, alebo inú vadu.

Pri takýchto zrejmych vadách a vadách vyplývajúcich z verejného zoznamu nie je možné uplatňovať prostriedky nápravy s výnimkou prípadu, ak dlžník výslovne ubezpečil veriteľa, že vec je bez akýchkoľvek väd. V takomto prípade však veriteľ musí požiadať dlžníka, aby takéto ubezpečenie vykonal písomne s jednoznačným obsahom, ktorý neumožní rozličný výklad.

V praxi môže vzniknúť situácia, že dlžník bude plniť predčasne pred uplynutím dohodnutého času plnenia. V takomto prípade sa mu môže umožniť, aby uskutočnil nápravu vadného plnenia do uplynutia dohodnutého času plnenia. V tejto lehote môže vadnú vec vymeniť, opraviť, ak sa dá a zabezpečiť riadne splnenie svojho zmluvného záväzku.

Ak dlžník nie je schopný uskutočniť nové riadne plnenie, ktorým by napravil vadnosť poskytnutého plnenia pred časom plnenia, môže poskytnúť veriteľovi iný prostriedok nápravy, ktorým kompenzuje následky vadnosti plnenia. Musí tak urobiť na vlastné náklady a v primeranej lehote povahe plnenia. V takomto prípade pri poskytovaní nápravy nesplnenia, veriteľ nie je oprávnený uplatňovať

iné prostriedky nápravy, okrem odopretia vlastného plnenia, ak takáto dohoda bola predmetom plnenia z uzavretej zmluvy.

V prípade, že dlžník nie je schopný uskutočniť nové riadne plnenie, veriteľovi nevzniká povinnosť poskytnúť dlžníkovi lehotu na nápravu

- ak nesplnenie dlžníka v čase plnenia predstavuje podstatné nesplnenie,
- z okolností konania dlžníka vznikajú pre veriteľa dôvodné obavy, že dlžník vedome plnil vadne a nekonal v dobrej viere a poctivo,
- z konania dlžníka môžu vyplynúť dôvodné obavy pre veriteľa, že dlžník nebude spôsobilý poskytnúť nápravu v primeranej lehote a bez značného zaťaženia veriteľa a jeho oprávnených záujmov,
- náprava by bola za daných okolností neprimeraná.

Z tohto pohľadu môže pre veriteľa spôsobovať ťažkosti preukazovanie nepoctivého zámeru dlžníka pri plnení, úmyslu neplniť a vedomého plnenia vadne.

Pri vynucovaní plnenia nepeňažného záväzku je zaujímavá úprava v zásadách UNIDRIOT, podľa ktorej, ak veriteľ vynucuje splnenie nepeňažného záväzku prostredníctvom súdu, môže súd rozhodnúť, že okrem uloženia povinnosti splniť je dlžník povinný zaplatiť pokutu.³

3.6. Jednotlivé prostriedky nápravy

a) Právo na splnenie

Pri práve na splnenie rozlišujeme plnenie peňažného dlhu a nepeňažného dlhu. Veriteľovi sa zakotvuje právo na vymáhanie peňažného dlhu. Problémy môžu vznikáť v prípadoch, ak ešte veriteľ

³ článok 7.2.4 Zásad medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT:

„(1) Pokiaľ súd rozhodne, že dlžník je povinný splniť, môže zároveň rozhodnúť, že zaplatí pokutu, ak uloženie povinnosť nesplní.

(2) Peňažnú pokutu má dlžník zaplatiť veriteľovi, okrem prípadu, ak kogentné ustanovenia práva miesta súdu ustanovujú inak. Zaplatenie pokuty veriteľovi nevylučuje jeho nárok na náhradu škody.“

nesplnil svoju povinnosť plniť a zo správania sa dlžníka je zrejmé, že nebude ochotný prijať plnenie.

V takomto prípade môže veriteľ plnenie uskutočniť a na jeho základe požadovať zaplatenie peňažného plnenia. Výnimkou z tohto pravidla by bola situácia, ak veriteľ mohol predmet svojho plnenia poskytnúť inému bez značného úsilia a zvýšených nákladov alebo ak by splnenie záväzku zo zmluvy bolo neprimerané s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu. Veriteľovi vzniká právo požadovať od dlžníka splnenie nepeňažného dlhu. V rámci tejto požiadavky môže požadovať aj zabezpečenie opravy, výmeny alebo inú nápravu plnenia za predpokladu, že takéto plnenie možno od dlžníka rozumne očakávať.

V záujme predchádzania sporných situácií pri vymáhaní peňažného alebo nepeňažného dlhu sa bude od strán vyžadovať dôsledné plnenie notifikačnej povinnosti a jej bezodkladné splnenie v prípade prekážok riadneho a včasného splnenia vzniknutých na jednej aj druhej zmluvnej strane.

b) Právo odprieť plnenie

v zmluvnej praxi sa často stáva, že zmluvné strany dohodli v zmluve vzájomné povinnosti, ktoré ovplyvňujú proces plnenia. Navrhuje sa možnosť odmietnutia plnenia vzájomnej povinnosti strany, ktorá ju má plniť súčasne alebo bezprostredne po nej, ak vznikla situácia, že druhá strana neponúkla plnenie alebo nesplnila dohodnutú povinnosť, a to až do času, ak druhá strana ponúkne dohodnuté plnenie. Vytvára sa tým tlak na plnenie záväzkov zo vzájomnej komunikácie strán. Iná situácia bude v prípade obchodných partnerov, ktorí už dlhodobejšie spolu komunikujú a je medzi nimi vzájomná dôvera z hľadiska plnenia dlhu.

Druhým prípadom je situácia, že strana, ktorá má vzájomnú povinnosť skôr ako druhá strana, môže odprieť plnenie po dobu, po ktorú je dôvodne presvedčená, že v čase plnenia druhá strana nesplní. V prípade, že druhá strana poskytne primeranú zábezpeku budúceho plnenia, právo odprieť plnenie strane zaniká.

Odprieť plnenie je možné vcelku alebo jeho časti. Uvedené otázky vzájomných práv a povinností smerujúcich na zabezpečenie plnenia je vhodné podľa okolností prípadu aj podrobnejšie upraviť v zmluve.

c) Právo na zľavu z ceny

Zľava z ceny ako prostriedok nápravy môže byť dôležitým prostriedkom nápravy, lebo umožňuje znížením ceny za poskytnuté vadné plnenie napraviť jeho majetkové dôsledky pre veriteľa.

Zľava z ceny by mala predstavovať rozdiel v znížení hodnoty veci v dôsledku vadného plnenia v porovnaní so skutočnou hodnotou veci bez väd. Strany sa môžu dohodnúť na pravidlách určenia výšky zľavy z ceny alebo na tom, že zľavu z ceny určí znalec. Zľava z ceny predstavuje v praxi často používaný prostriedok nápravy v prípadoch, ak vady plnenia nepredstavujú pre veriteľa nejaké obmedzenie pri užívaní veci a veriteľ je ochotný predmet plnenia s vadami prevziať. Prevzatie vadného plnenia veriteľom je však na jeho rozhodnutí a dlžník ho nemôže na prevzatie donútiť. Vo vzťahu k právu na náhradu škody treba vychádzať z toho, že veriteľ nebude môcť uplatňovať právo na náhradu škody bezprostredne súvisiacu so znížením úžitkovej hodnoty veci dodanej s vadami, na ktorú uplatnil a dostal zľavu z ceny. Právo na náhradu inej škody však poskytnutím zľavy z ceny nebude dotknuté.

d) Právo na zmluvnú sankciu

Zmluvná sankcia má zjednotiť rozličné sankcie za nesplnenie dohodnutých povinností v zmluve. Pri omeškaní s plnením peňažného záväzku má naďalej platiť úprava úrokov z omeškania, ktorých výška môže byť dohodnutá stranami alebo bude určená právnou úpravou. Zmluvné sankcie musia strany dohodnúť. Určitým problémom môže byť preukazovanie dohody, lebo písomná forma zmluvných sankcií sa bude vyžadovať len pri uzavieraní zmlúv so spotrebiteľmi.

V prípade uzavierania zmlúv v písomnej forme aj dohoda o výške zmluvnej sankcie a vymedzenie porušenia právnej povinnosti za nesplnenie, ktorej je dohodnutá, bude použitá aj pri dojednaní náležitosti zmluvy o zmluvnej sankcii.⁴

⁴ Bližšie pozri aj NEVOLNÁ, Z.: Úroky z omeškania a zmluvná pokuta v obchodných záväzkových vzťahoch a budúcnosť ich právnej úpravy. In Štefanko, J. (ed.) *Prostriedky*

Na neprimerane vysokú zmluvnú sankciu sa môže použiť moderačné právo súdu na jej zníženie.

e) Úrok omeškania

Pri omeškaní dlžníka s platením peňažného dlhu, vzniká veriteľovi právo na úroky z omeškania, ktorých výšku si zmluvné strany môžu dohodnúť priamo v zmluve alebo v jej dodatku. V prípade, ak si strany nedohodli v zmluve sadzbu úrokov z omeškania, veriteľ môže postupovať podľa zákonnej úpravy upravujúcej sadzbu úrokov z omeškania. Osobitná výška úrokov z omeškania je upravená pre spotrebiteľov, pričom platí aj podľa súčasnej právnej úpravy, že jej dohodnutá výška nesmie presahovať určenú sadzbu. Zároveň platí, že výška úrokov z omeškania sa započítava na prípadné právo na náhradu škody.

f) Právo na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie

Paušálna náhrada nákladov na vymáhanie pohľadávky bola v našom právnom poriadku zakotvená nar. vlády č. 21/2013 Z. z., podľa ktorej veriteľovi sa poskytuje náhrada za vymáhanie pohľadávky vo výške 40 eur za jednu pohľadávku. Paušálna náhrada sa započítava na vzniknuté právo na náhradu škody. Dôležité je, že tejto náhrady sa oprávnený veriteľ nesmie vzdať ani jednostranným úkonom a ani na základe dohody.

g) Právo na náhradu škody

Právo na náhradu škody patrí medzi prostriedky nápravy pri nesplnení povinnosti zo záväzku. Základným predpokladom pre vznik práva na náhradu škody je zodpovednosť za nesplnenie. Účelom navrhovanej úpravy náhrady škody je poskytnutie peňažnej sumy oprávnenému, ktorá by mala predstavovať nápravu stavu, do ktorej sa dostala neplnením záväzku povinným a dosiahnutia určitej satisfakcie v porovnaní s tým, ak by plnené bolo. Navrhuje sa aj riešenie vzťahu, ak nesplnenie záväzku spôsobila tretia osoba ktorú povinný poveril zabezpečením plnenia. Za plnenie tretej osoby v plnom rozsahu znáša

zodpovednosť za škodu tak, ako keby sama plnila. Zbaviť sa zodpovednosti za škodu by mohla len v prípade, ak by škoda nastala následkom okolností, ktoré vylučujú zodpovednosť.

Liberačným dôvodom na zbavenie sa zodpovednosti za škodu je úprava prevzatá z § 374 Obch. zák., a to existujúca prekážka neumožňujúca riadne plnenie a predvídateľnosť takejto prekážky v čase vzniku zmluvy. Liberačný dôvod sa však nebude môcť použiť v prípade, ak k nesplneniu záväzku povinným došlo jeho úmyselným konaním alebo bolo spôsobené hrubou nedbanlivosťou.

Strana poškodená nesplnením má právo na výber prostriedku nápravy. Okrem práva na náhradu škody, môže použiť aj iný prostriedok nápravy. Uplatnené prostriedky nápravy sa však nesmú vzájomne vylučovať.

V súvislosti s právom na náhradu škody prebiehala diskusia k možnosti a hraniciam limitácie náhrady škody. K otázkam limitácie náhrady škody aj podľa súčasnej právnej úpravy sa venovala Ovečková a dospela k záveru, že súčasná obchodnoprávna úprava „nebráni stranám pri dojednávaní obchodnej transakcie, s ktorou je spojené obzvlášť veľké riziko, aby si v zmluve obmedzili výšku náhrady škody, ktorú bude treba nahradiť v prípade porušenia zmluvnej povinnosti a vzniku škody. V takom prípade platí zmluvné dojednanie, že náhrada škody môže predstavovať najviac sumu určenú v zmluve.“⁵ K obdobnému názoru dochádza aj Dulak⁶.

Strany sa však pri dohode o limitácii náhrady škody musia správať tak, že svojou dohodou o limitácii v zmluve sa nevzdávajú vopred nároku na náhradu škody, lebo podľa § 386 Obch. zák. nie je možné vzdať sa nároku na náhradu škody ako takej vcelku. Dohodou o limitácii

⁵ Pozri OVEČKOVÁ, O. Limitácia náhrady škody v obchodnom práve. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2011, roč. 17, č. 1-2, s. 21.

⁶ k názoru, že možno rešpektovať voľnosť strán pri úprave právnych vzťahov založených zmluvou sa prikláňa v DULAK, A. Niekoľko poznámok k zmluvnej limitácii náhrady škody. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2011, roč. 17, č. 1-2, s. 31.

náhrady škody by strany v odôvodnených prípadoch mohli výšku náhrady škody obmedziť, ale nie vylúčiť.

h) Právo odstúpiť od zmluvy

Právo na odstúpenie od zmluvy sa navrhuje ako jeden z prostriedkov nápravy pri nesplnení záväzku alebo určenej povinnosti. Pri vzniku práva odstúpiť od zmluvy sa rozlišuje medzi tým ak je nesplnenie podstatné a nepodstatné.

Pri podstatnom nesplnení strane vzniká právo odstúpiť od zmluvy. Povinnosťou strany, ktorá bola dotknutá nesplnením, ktoré je podstatným, je oznámenie neplniacej strane bez zbytočného odkladu, ako sa o nesplnení dozvedela. Podmienkou však je, že musí oznámenie uskutočniť, lebo ak tak neurobí bez zbytočného odkladu, môže odstúpiť od zmluvy spôsobom ustanoveným pre nepodstatné nesplnenie. Odstúpiť od zmluvy z dôvodu podstatného nesplnenia nemôže ani v prípade, ak došlo k omeškaniu povinného a oprávnená strana jej oznámila, že na splnení trvá.

Pri nepodstatnom nesplnení môže oprávnená dotknutá strana odstúpiť od zmluvy len v prípade poskytnutia dodatočnej primeranej lehoty na splnenie. Odstúpiť od zmluvy môže dotknutá strana až pri nesplnení a po uplynutí dodatočnej primeranej lehoty na splnenie. V praxi sa môžu vyskytnúť prípady, že povinná strana aj keď jej bude poskytnutá primeraná dodatočná lehota na plnenie, nebude schopná poskytnúť plnenie ani v tejto dodatočnej primeranej lehote, a to z dôvodov subjektívnych alebo aj objektívnych.

Oznámenie povinnej strany o nesplnení ani v dodatočne určenej lehote bude mať vplyv na možnosť zabezpečenia náhradnej transakcie, ktorou si zabezpečí plnenie namiesto pôvodnej nesplnenej zmluvy. Bude to mať aj vplyv na prípadnú výšku náhrady nákladov, ktoré bude musieť dotknutá strana vynaložiť na zabezpečenie plnenia.

Pre posúdenie oprávnenosti odstúpenia od zmluvy z dôvodu nepodstatného nesplnenia sa bude vychádzať z primeranosti poskytnutej dodatočnej náhradnej lehoty na splnenie. V prípade, že lehota na splnenie poskytnutá dotknutou osobou nebola primeraná alebo nebola poskytnutá vôbec, dotknutej osobe vzniká právo na

odstúpenie od zmluvy až po uplynutí primeranej dodatočnej lehoty na splnenie, ktorá sa mala objektívne na splnenie poskytnúť.

4. ZÁVER

Pri úvahách nad diskusiami a návrhmi na zjednotenie inštitútov súkromného práva v novom Občianskom zákonníku sme vychádzali z legislatívneho zámeru, ako aj návrhov jeho novej koncepcie. Náš príspevok bol zameraný len na nahradenie doterajšej úpravy zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie, na ktoré sme poukázali v úvode z pohľadu úpravy v Obchodnom zákonníku. Právna úprava by mala byť nahradená zavedením nového ustanovenia upravujúceho nespĺnenie záväzkov alebo porušenia iných povinností a dôsledkov pre dotknuté strany, ktoré pre nich z nespĺnenia vyplývajú. Jednotlivé prostriedky nápravy je možné aj kombinovať, avšak nie je možné spolu použiť tie, ktoré sa svojou povahou vylučujú. Na náhradu škody sa bude započítavať zmluvná sankcia, takže právo na náhradu škody z nespĺnenia sa bude môcť uplatniť len vo výške sankciu prevyšujúcej. Navrhované zmeny môžu prispieť k zlepšeniu podnikateľského prostredia, ale aj prostredia pre spotrebiteľov.

NÁROK NA PRIMERANÚ ZĽAVU AKO NÁSLEDOK VADNÉHO PLNENIA

MARIÁN ĎURANA & MICHAL TUROŠÍK*

Abstrakt

Nasledovný príspevok sa bude zaoberať vadným plnením záväzku a jeho právnymi následkami, resp. možnosťami ich riešení. Autori sa v ňom pokúsia teoreticky vymedziť pojmy ako plnenie a vadnosť plnenia, ako aj zamerať sa na poskytnutie primeranej zľavy ako možnosti riešenia takejto situácie. Tieto koncepty sú v článku spracované z pohľadu rímskeho práva, Občianskeho zákonníka, Obchodného zákonníka a návrhu nového Občianskeho zákonníka SR.

Kľúčové slová

Plnenie; Vadnosť; Zľava; Primeranosť; Škoda

Abstract

The following contribution will deal with faulty fulfilment and its legal consequences, respectively its possible solutions. Authors will try to define terms such as fulfilment and faulty fulfilment as to focus on the provision of adequate discount as possible solutions of this situation. These concepts are defined in the contribution from the point of view of Roman law, the Civil Code, the Commercial Code and the draft of the new Civil Code of Slovak Republic.

Keywords

Fulfilment; Faultiness; Discount; Adequacy; Damage

* JUDr. Marián Ďurana, PhD., Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici;

Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD., Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici;

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nespĺnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologických a systematických odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

Plnením a splnením dlhu dochádza k naplneniu podstaty existencie záväzkového vzťahu – uspokojeniu potreby a naplneniu hospodárskeho cieľa, pre ktorý bol právny vzťah založený. Splnenie predstavuje výsledok procesu plnenia a právo so splnením záväzku spája jeho zánik. V právnej teórii sa splnenie definuje ako jednostranný adresovaný právny úkon, ktorým dlžník, alebo iná oprávnená osoba, s úmyslom plniť dlh poskytuje veriteľovi, alebo oprávnenej osobe, predmet plnenia zodpovedajúci obsahu záväzku, a to určeným spôsobom, v určenom čase a na určenom mieste.¹ V rímskom práve nám plnenie definoval Paulus vo svojej všeobecnej definícii záväzku. Ako plnenie tak v rímskom práve môžeme označiť každé konanie alebo opomenutie ku ktorému je dlžník zaviazaný. Keďže záväzok má materiálnu povahu, môžeme plnenie vo všeobecnosti charakterizovať ako povinnosť dlžníka materiálne uspokojiť pohľadávku veriteľa. Nielen v duchu Paulovej definície je obsahom plnenia povinnosť spočívajúca v *dare, facere, praestere*. Tieto činnosti sú vymenované ako obsah plnenia aj v zákonoch či žalobných formulách², pričom ich musíme chápať ako také, ktoré pochádzajú z doby, keď si nikto nelámal hlavu nad dokonalou pojmovou analýzou. Dôsledok tejto skutočnosti bol na jednej strane pomerne široký významový priestor, ktorý značne rozšíril obsah týchto pojmov vzhľadom na plnenie. Druhým faktom vyplývajúcim z nedokonalnej analýzy je skutočnosť, že tieto pojmy sa v niektorých prípadoch doslova významovo kryli, čo potvrdzuje aj Zimmermann: „ako je zřejmé, tieto pojmy sa překrývali.“³ Takto sa stávalo, že *facere* mnohokrát zahrňovalo aj významový okruh *dare*.⁴

Pod prvým pojmom *dare* však nemôžeme chápať len doslovný slovenský ekvivalent „dat“. V terminológii rímskeho plnenia je tento výraz používaný v zmysle zabezpečenia civilného, kviritského vlastníctva. Ak teda spočívalo plnenia v *dare* a jednalo sa o mancipačnú

¹ KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha : NČSAV, 1955, s. 36.

² KASER, M., KNÜTEL, R. *Römisches Privatrecht*. München : C. H. Beck, 2008, s. 175.

³ ZIMMERMANN, R. *The law of obligations*. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 6.

⁴ VÁŽNY, J. *Římské právo obligační*. Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 1924.

vec, bol povinný subjekt zaviazaný nielen k odovzdaniu veci, ale jej slávnostnému prevodu na nadobúdateľa. Tu je potrebné si uvedomiť tento rozsiahly extenzívny význam pojmu *dare*, ktorý sa prejaví pri záväzkoch, kde je nutné zabezpečiť vlastníctvo. Ak by teda došlo namiesto mancipácie, alebo *in iure cesie* len k neformálnej tradícii, ktorá by nespôsobovala prevod vlastníctva ale len držby, máme za to, že nedošlo ani k splneniu povinnosti vyplývajúcej zo záväzku, a tým k jeho faktickej realizácii.

Okrem obstarania kviritského vlastníctva, nesmieme zabúdať ani na druhú kategóriu vecných práv (vecné práva k cudzej veci alebo obmedzené vecné práva), ktorých obstaranie je taktiež vyjadrené povinnosťou *dare*, „... pričom *dare* znamenalo obstarat' prevod kviritského vlastníctva alebo obmedzeného vecného práva...“⁵

Ďalším pojmom v súvislosti s obsahom plnenia je *facere*, urobiť. Podobne ako pri predchádzajúcom pojme, musíme chápať aj tento výraz rozširujúco. Označovalo sa ním totiž nielen jednorazové „urobiť“, ale aj trvalejšie „konať“. Obsah plnenia však mohol spočívať aj v negatívnom vyjadrení *facere*, teda *non facere*, čo znamenalo nekonať, alebo výstižnejšie opomenúť. V tomto prípade je potrebné podotknúť, že ak išlo o záväzky žalovateľné žalobami *stricti iuris*, *facere* bolo v takomto prípade prísne osobné. Bolo teda vylúčené, aby plnenie spočívajúce v konaní za povinného odvedla tretia osoba. Takéto účinky mala najmä stipulácia.⁶

Plnenie, ktoré bolo obsahovo charakterizované ako *facere* sa používalo pri záväzkoch, ktorých podstata spočívala v konaní, pri zmluvách išlo o vykonanie určitej činnosti resp. jej opomenutie. Príkladom mohla byť *locatio conductio operarum*, pri ktorej sa povinný *locator* bezpochyby zaviazal k vykonaniu dohodnutej pracovnej činnosti osobne a starostlivo.⁷ Teda jasné plnenie spočívajúce v konaní. Naopak pri *locatio conductio rei* sa

⁵ REBRO, K., BLAHO P. *Rímske právo*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2003, s. 335.

⁶ KASER, M., KNÜTEL, R. *Römisches Privatrecht*. München : C. H. Beck, 2008, s. 176.

⁷ BLAHO, P., HARAMIA, I., ŽIDLICKÁ, M. *Základy Rímskeho Práva*. Bratislava : MANZ a Vyd. oddelenie PrF UK, 1997, s. 123.

locator zaväzuje prenechať *conductorovi* vec v užívaní⁸. Toto môžeme charakterizovať ako nevykonávanie svojho, z vlastníckeho práva plynúceho *ius utendi*, čiže *non facere*. Tieto príklady sú pomerne jasné a netreba sa im nijak zvlášť venovať. Inak je tomu však pri kúpnej zmluve. Tá je ako konsenzuálny kontrakt charakterizovaná ako zmluva, kde sa *venditor* zaväzuje odovzdať vec *emptorovi* ako predmet kúpy. Otázkou v tomto prípade je, či plnenie predávajúceho má obsah *dare*, alebo *facere*. Požiadavka odovzdania veci nás samozrejme núti chápať tento úkon ako *dare*. Rímske právo však chápalo kúpnu zmluvu ako kontrakt vybudovaný na tzv. evikčnom princípe.⁹ Ak teda plnenie nutne nespočíva v zabezpečení kviritského vlastníctva, máme za to, že jeho obsah je vhodnejšie pomenovať *facere*, majúc tak na mysli úkon (urobenie) odovzdania veci, ako *dare*, ktoré Rimania chápali ako nielen holé „dať“, ale ako úkon zabezpečenia *dominium quiritum*.

Tretím pojmom bolo *praestere*, výraz pochádzajúci pravdepodobne z latinského spojenia *praes stare*, znamenajúci zastupovať ako ručiteľ. Tento pojem znamená prebratie zodpovednosti za plnenie, ktorého predmetom je *dare* či *facere*, v prípade že dlžník veriteľovi neplní. „*Byť ručiteľom, byť zodpovedným za určité povinnosti, ktoré vzniknú zo záväzku*.“¹⁰ Je akousi garanciou pri nepredvídanej či naopak očakávanej udalosti zapríčínujúcou dlžníkovu neplnenie či už ako dôsledok *dolu*, *culpam* prípadne evikcie. Ako ďalej píše vo svojej encyklopédii Berger: „*tento pojem je veľmi elastický a používa sa v rozličných situáciách ako sú záväzky z deliktov či dokonca vzťahy, ktoré ani neobsahujú právne záväznú povinnosť*“¹¹ Všetky tieto obsahové náležitosti materiálneho plnenia sú pri plnení druhu dôležitou súčasťou úspešnej realizácie povinnosti zo záväzkového vzťahu.

⁸ APATHY, P., KLINGENBERG, G., STIEGLER, H. *Einführung in das Römische Recht*. Wien : Böhlau Verlag, 1998, s. 45.

⁹ BLAHO, P., HARAMIA, I., ŽIDLICKÁ, M. *Základy Rímskeho Práva*. Bratislava : MANZ a Vyd. oddelenie PrF UK, 1997.

¹⁰ BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991, s. 646.

¹¹ BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991, s. 646.

Podobne však ako v rímskom práve, aj v súčasnosti právny predpis akcentuje na obe náležitosti plnenia a kladie dôraz nielen na čas plnenia, ale i na jeho kvalitu, spôsob jeho poskytnutia, miesto plnenia ale i na osobu poskytovateľa a jeho prijímateľa. Len v prípade, ak všetky otázky súvisiace so splnením dlhu ako sú otázky kto má plniť, komu sa má plniť, čo sa má plniť, kedy sa má plniť, ako sa má plniť a kde sa má plniť sú zodpovedané v súlade s dohodou (zmluvou) účastníkov právneho vzťahu, prípadne s právnym predpisom alebo rozhodnutím, tak má plnenie oba prívlastky. Ak niektorá z podmienok plnenia absentuje buď nedochádza k splneniu vôbec alebo hovoríme o oneskorenom plnení alebo o vadnom plnení.

Ak došlo k poskytnutiu a prevzatiu vadného plnenia, tak dochádza k zmene v obsahu záväzku spočívajúcej vo vzniku nárokov zo zodpovednosti za vady, a teda dlžník je povinný uspokojiť nároky z vadného plnenia. Rozsah týchto nárokov je v prvom rade závislý od zmluvných dojednaní zmluvných strán, ktoré umožňujú odchýlenie sa od zákonnej úpravy, ale i od povahy vady ako i od použitého zmluvného typu. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že medzi štandardné prostriedky nápravy vadného plnenia patrí predovšetkým právo na splnenie záväzku, ktoré zahŕňa okrem iného i právo na opravu, výmenu, doplnenie chýbajúceho plnenia alebo inú nápravu plnenia. Ďalej obvyklým prostriedkom nápravy je právo na primeranú zľavu a v neposlednom rade právo na zrušenie (odstúpenie) od zmluvy.

Právo na zľavu z ceny predstavuje obvyklý prostriedok nápravy. De lege lata právo na primeranú zľavu z ceny pre prípad vadného plnenia zakotvuje celý rad právnych noriem. V oblasti občianskeho práva je to najmä všeobecné ustanovenie vymedzujúce nároky zo zodpovednosti za vady a to § 507 zákona č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len Občiansky zákonník), ďalej § 597, § 623 ods. 2, § 624, § 648 Občianskeho zákonníka, a ak berieme cenu ako formu odplaty, ktorá je v prípade nájomných vzťahov rovnocenná, a synonymom pojmu nájomného, môžeme medzi uvedené ustanovenia zaradiť i § 674, 675, 698 a § 721 Občianskeho zákonníka. Pre oblasť obchodnozväzkových vzťahov sú to zas ustanovenia § 436, § 437, § 486 zákona č. 513/1991 Zb. v platnom znení (ďalej len Obchodný zákonník). Okrem uvedených základných kódexov súkromného práva je možné inštituovať primeranej zľavy najst' i v ďalších predpisoch súkromného práva ako je

napr. § 5 zákona č. 504/2009 Z. z. v znení neskorších predpisov v súvislosti s prenájomom poľnohospodárskych a lesných pozemkov.

Vo všetkých analyzovaných prípadoch podstata primeranej zľavy spočíva v „kompenzácií“ ujmy, ktorá nastala v dôsledku vadného plnenia. Práve poskytnutím vadného plnenia dochádza v rozpore s pôvodnou dohodou k disproporcii vzájomnej hodnoty poskytovaných plnení. Nerovnovážny stav vzájomných plnení je dôsledkom porušenia povinnosti dlžníka plniť bez väd. Porušením povinnosti bez väd dochádza k vzniku rozdielu medzi skutočne (reálne) poskytnutou hodnotou plnenia a očakávanou hodnotou plnenia. Práve vznik uvedeného rozdielu v rozpore s dohodou zmluvných strán je možné vyvážiť poskytnutím primeranej zľavy.

Primeranú zľavu je teda možné charakterizovať ako prostriedok nápravy porušenia povinnosti plniť bez väd (zodpovednosť za vady) alebo protiprávneho stavu spôsobeného vadným plnením (zodpovednosť zo záruky), ktorým sa vyvažuje vzniknutý rozdiel medzi očakávaným (dojednaným plnením) a faktickým stavom (skutočne poskytnutým plnením).

V prameňoch rímskeho práva samozrejme pojem primeraná zľava nenájdeme. Ako je však zrejme z charakteristík materiálneho obsahu plnenia, každý typ plnenia v sebe zahŕňal „*causa*“, teda určitý hospodársko-spoločenský cieľ, ktorý bol výsledkom realizácie zmluvného záväzku a zmluvná strana, ktorá bola viazaná peňažným plnením, očakávala podobne ako v súčasnosti splnenie tohto cieľa ako primeranú protiváhu vlastného plnenia. Dojednanie zľavy z ceny, ako prostriedok kompenzácie vadného plnenia bolo možné očakávať najmä pri kúpnej zmluve, kde civilné rímske právo upravovalo samostatné žalobné inštitúty slúžiace tomuto účelu. Boli obsiahnuté v ediktoch kurulských edilov. Úloha kurulských edilov bola medzi iným vykonávať dohľad nad verejnými miestami, trhoviskami, či budovami. Okrem iného bolo ich povinnosťou chrániť správnu mieru prípadne váhu trhových artiklov a prispieť tak k zvýšeniu istoty v trhových vzťahoch. V rámci týchto kompetencií mali kurulskí edilovia podobné právomoci

ako prétori.¹² Výsledkom ich činnosti bolo ustanovenie troch žalôb, ktorých cieľom bolo kompenzovať nedostatočné plnenie (najmä spočívajúce v *dare*). Takto koncipovaný systém žalobných prostriedkov bol prístupný kupujúcemu pre ochranu pri zodpovednosti predávajúceho pri faktických vadách veci. Tieto nedostatky podstatne ovplyvňovali využitie kúpenej veci, čo samozrejme značne obmedzovalo kupujúceho v užívaní predmetu zmluvy.

Starorímske právo poznalo zodpovednosť len v osobitných prípadoch: ak označil predávajúci vo vyhlásení pri mancipácii (*lex mancipio dicta*) predávaný pozemok za väčší ako v skutočnosti bol. V takom prípade zodpovedal, keď bude cena vyrátaná podľa plochy pozemku, pomocou žaloby *actio de modo agri* na nahradenie dvojnásobku prevyšujúcej sumy. V tejto súvislosti je nutné podotknúť, že nárok žalobcu nevyplýva z kúpno-predajnej zmluvy, ale z prehlásenia predávajúceho pri mancipácii. Osobitná ochrana sa poskytovala pri tzv. garančnej stipulácii, *promissum*. Jednalo sa o konkrétnu garanciu predávajúceho, ktorý stipulačným sľubom sľúbil, že predávaná vec nemá určité vlastnosti alebo konkrétne chyby. Ak sa tieto neskôr u veci ukázali, zodpovedal predávajúci pomocou *actio ex stipulatu*¹³. Na tomto mieste je nutné spomenúť aj zodpovednosť predávajúceho za nedostatky na veci, o ktorých mohol vedieť ako ten, ktorý mal vec pred uzavretím zmluvy minimálne v držbe, rovnako ako nedostatky o ktorých síce vedieť nemusel, ale napriek tomu za ne zodpovedal. Ak boli predávajúcemu nedostatky na veci známe, a napriek tomu ich kupujúcemu zamlčal, konal proti dobrej viere (*bona fides*). V tomto prípade musel čeliť klasickej žalobe z predaja *actio empti*. Rovnako zodpovedal aj za vlastnosti veci, ktoré boli pri predaji veci deklarované, ale pri bežnom užívaní sa zistilo, že vec tieto vlastnosti nemá. Špecializovanými prostriedkami na ochranu spotrebiteľových práv boli žaloby *actio redhibitoria* a *actio quanti minoris*. „Kupujúci mohol z ediktu pomocou *actio redhibitoria* v lehote 6 mesiacov požadovať spätné vrátenie peňazí za spätné odovzdanie tovaru alebo v prípade, že napriek

¹² BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991, s. 435.

¹³ APATHY, P., KLINGENBERG, G., STIEGLER, H. *Einführung in das Römische Recht*. Wien: Böhlau Verlag, 1998, s. 75.

nedostatkom bol predmetom jeho záujmu v priebehu 12 mesiacov mohol požadovať pomocou *actio quanti minoris*.¹⁴ Ďalším osobitným prípadom bola tzv. *nox*. Touto zodpovednosťou bol zaťažený predávajúci. Ak totiž otrok alebo napríklad zvier, ktoré bolo predmetom kúpno-predajnej zmluvy spôsobilo škodu, tak musel jeho pán za túto škodu zodpovedať v rámci rímskeho pravidla *nox caput sequitur*. Ako nový majiteľ mohol byť kupujúci konfrontovaný s požiadavkou náhrady škody spôsobenej predmetnou vecou, ktorá ale vznikla ešte keď sa táto vec nachádzala vo vlastníctve predávajúceho. To sa potom odrážalo v cene predmetu alebo v možnosti odstúpenia od zmluvy.

V súčasnosti musí v týchto prípadoch existovať príčinná súvislosť medzi poskytnutím zľavy a vadným plnením. Bez existencie príčinnej súvislosti (napr. v dôsledku posezónneho alebo iného výpredaja) nie je možné hovoriť o primeranej zľave a poskytnutie tejto zľavy nemá vplyv na možnosť uplatňovania nárokov z vadného plnenia.

Výška zľavy z ceny nie je pre oblasť občianskoprávných vzťahov výslovne určená a pri jej určení je potrebné vychádzať z prívlastku „primeraná“. Uvedené zakotvuje povinnosť zohľadniť konkrétne okolnosti prípadu, a to predovšetkým na povahe a rozsahu vady, zníženie funkčných vlastností veci, estetickej hodnoty, ďalšiu upotrebitelnosť veci, prípadne zníženie alebo sťaženie jej funkčnosti, cenu nevyhnutných opráv ako i na prejavy vady veci, životnosť veci a iné okolnosti.¹⁵ Všetky uvedené okolnosti majú vplyv na trhovú hodnotu poskytnutého plnenia. Pre oblasť obchodnoprávných vzťahov vodičkom výpočtu nachádzame v § 439 Obchodného zákonníka, ktoré zakotvuje, že nárok na zľavu z kúpnej ceny zodpovedá rozdielu medzi hodnotou, ktorú by mal tovar bez väd, a hodnotou, ktorú mal tovar dodaný s vadami, pričom pre určenie hodnôt je rozhodujúci čas, v ktorom sa malo uskutočniť riadne plnenie. Kritéria stanovené judikatúrou sú v podstate totožné, avšak dochádza k spresneniu v otázke času, ku ktorému je potrebné skúmať existenciu vzájomného

¹⁴ KASER, M., KNÜTEL, R. *Römisches Privatrecht*. München : C. H. Beck, 2008, s. 176.

¹⁵ pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Od 557/2004.

rozdielu medzi poskytnutým a dojednaným plnením. Obdobným spôsobom upravuje výšku zľavy i DCFR v ustanovení čl. III bod 3:601,¹⁶ z ktorého vychádza i ustanovenie § 193 navrhovaného nového Občianskeho zákonníka.¹⁷ Znenie § 193 navrhovaného Občianskeho zákonníka však pri určení času, ku ktorému sa má posúdiť pokles hodnoty uvádza, že „*zľava z ceny musí byť úmerná poklesu hodnoty plnenia v čase ponuky v porovnaní s hodnotou, ktorú by v tomto čase malo riadne plnenie.*“ Odlišnosť formulácie oproti § 439 Obchodného zákonníka resp. čl. III bod 3.601 DCFR navodzuje dojem, že týmto časom je čas vykonania ponuky (uzatvorenia zmluvy). Takéto určenie času plnenia je nelogické a v rozpore so zásadou spravodlivosti. Je zrejmé, že prípadnú stratu hodnoty v období medzi dojednaním (uzatvorením) zmluvy a dospelosťou práva, ktoré nastáva jeho splatnosťou (zročnosťou) plnenia, čiže časom, kedy sa má plniť znižujú obe strany. Obe strany v danom prípade nesú riziko, či hodnota vzájomných plnení bude v čase poskytnutia plnenia vzájomne synalagmatická. Ak by tomu tak nebolo a boli by splnené i ďalšie okolnosti mohlo by to zakotviť právo na postup pre prípadnú aplikáciu inštitútu *rebus sic stantibus*.¹⁸ Práve prihliadnutie na uvedenú skutočnosť je potrebné zohľadniť pri určení času, ku ktorému je potrebné vykonať porovnanie hodnôt poskytnutého a dojednaného (sľúbeného alebo v zmysle zákonných ustanovení o plnení určeného plnenia). I v tomto prípade je preto nevyhnutné vychádzať z poklesu hodnoty v čase poskytnutia plnenia.

Zo skutočnosti, že zľava z ceny predstavuje prostriedok vyváženia rozdielu medzi hodnotou dojednaného plnenia bez väd a plnenia skutočne poskytnutého, je zrejмый i súbeh tohto nároku s inými

¹⁶ The reduction is to be proportionate to the decrease in the value of what was received by virtue of the performance at the time it was made compared to the value of what would have been received by virtue of a conforming performance. Dostupné na http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfir_outline_edition_en.pdf.

¹⁷ Návrh Občianskeho zákonníka z 16.10.2015 dostupný na <http://www.lexforum.sk/557>.

¹⁸ aplikácia uvedeného inštitútu v súčasných podmienkach je značne obmedzená a jeho aplikácia je prípustná len za podmienok uvedených v ustanovení § 50a Občianskeho zákonníka resp. § 292 Obchodného zákonníka pri úprave zmluvy o budúcej zmluve a v ustanovení § 356 Obchodného zákonníka zakotvujúceho právo na odstúpenie od zmluvy pre zmarenie jej účelu. Navrhované znenie § 101 navrhované Občianskeho zákonníka zakotvuje uvedený inštitút v širšej forme.

prostriedkami nápravy vadného plnenia. Možnosť súbehu jednotlivých oprávnení veriteľa na nápravu vadného plnenia vychádza z premisy, že zásadne právu neodporuje súbežné uplatnenie viacerých prostriedkov na nápravu, za predpokladu, že môžu popri sebe obstáť. Inak povedané možnosť súbežného uplatnenia je vylúčená v prípade, ak by súbežné uplatnenie rôznych prostriedkov poskytovalo viacnásobné odškodnenie a uplatnený prostriedok nápravy by bol len prostriedkom na získanie majetkového prospechu na úkor druhej strany. Z hľadiska súbehu je preto vylúčený súbeh nároku na primeranú zľavu v prípade ak v dôsledku vadného plnenia došlo k zániku celého záväzku, alebo zániku tej časti, ktorej sa nárok na poskytnutie zľavy týka. Zánikom záväzku vzniká vzájomná reštitučná povinnosť a strany sú si povinné vydať poskytnuté plnenia v súlade so zásadami o vydaní bezdôvodného obohatenia.

Ak došlo k úplnému odstráneniu faktických dôsledkov vadného plnenia je v priamej súvislosti s takto odstráneným vadným plnením rovnako vylúčený súbeh poskytnutia nároku na primeranú zľavu a naopak poskytnutie primeranej zľavy vylučuje uplatnenie nároku na plnenie napr. dodaním náhradného plnenia, opravou vadného plnenia, dodaním chýbajúceho plnenia alebo akýmkoľvek iným spôsobom nápravy vadného plnenia, ktoré by bolo v priamej príčinnej súvislosti s poskytnutou zľavou. Pre skúmanie prípustnosti súbehu je nevyhnutné teda skúmať existenciu príčinnej súvislosti a eventuálne skúmanie úplnosti odstránenia dôsledkov vadného plnenia. Existencia príčinnej súvislosti a jej skúmanie je dôležité v prípade výskytu viacerých väd na predmete plnenia, kedy sa nevyklučuje, že niektoré nároky z vadného plnenia budú uspokojené poskytnutím zľavy (napr. vady neodstrániteľné) a iné zas opravou veci (odstrániteľné). Ani v prípade ak pôjde o tú istú vadu však vznik súbehu nie je vylúčený, a to v prípade ak dôsledky vadného plnenia nemôžu byť úplne odstránené. Pri skúmaní úplnosti dôsledkov odstránenia väd veci nie je možné skúmať len úžitkovú stránku veci, ale je nevyhnutné posudzovať uvedené otázky komplexne vrátane skúmania otázok vplyvu prípadnej opravy na estetickú stránku, životnosť veci a prípadné iné prejavy vadnosti plnenia. Len ak všetky tieto prejavy boli v celosti odstránené, došlo k úplnému odstráneniu dôsledkov vadného plnenia a nemožno v dôsledku poskytnutej nápravy plnenia uplatniť súbežne i právo na

primeranú zľavu. A contrario ak tieto podmienky nie sú splnené, t.j. ak nedošlo k úplnej náprave plnenia alebo ak poskytnutá zľava nie je v príčinnej súvislosti s vadou, z ktorej bola poskytnutá zľava a naopak nedošlo k náprave vadného plnenia, z ktorého sa uplatňuje zľava, súbeh nárokov je prípustný.

Ďalšou otázkou je i posúdenie súbehu nároku na náhradu škody a nároku na primeranú zľavu. Pri posudzovaní uvedeného súbehu je potrebné opätovne zohľadniť reparačný účel oboch inštitútov. Ako už bolo spomenuté účelom poskytnutia primeranej zľavy je uspokojenie a nahradenie ujmy veriteľa spočívajúcej v odškodnení rozdielu medzi dojednaným bezvadným plnením a poskytnutým vadným plnením. V prípade náhrady škody sa poskytuje reparácia škody, ktorá nastala v dôsledku porušenia povinnosti. Škoda ako ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére poškodeného a ktorá je objektívne vyjadriteľná v peniazoch, ako všeobecného ekvivalentu. Pojem škoda zahŕňa jednak skutočnú škodu (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*). Súdna prax a teória vymedzuje skutočnú škodu ako majetkovú ujmu vyjadrenú v peniazoch, spočívajúcu v zmenšení (úbytku) majetku poškodeného, predstavujúce náklady (majetkové hodnoty), ktoré:

- a) bolo alebo bude nutné vynaložiť na uvedenie toho, čo bolo poškodené do pôvodného stavu,
- b) účelne vynaložené na vyváženie dôsledkov poškodenia v prípade, ak navrátenie do pôvodného stavu nenastalo, pretože nie je dobre možné alebo účelné,
- c) účelne vynaložené na odstránenie škodlivého následku (odvrátenie škody), alebo
- d) náklady účelne vynaložené v odôvodnenom očakávaní, že druhá strana sa zachová podľa práva.

Pod ušlým ziskom rozumieme ujmu spočívajúcu v tom, že u poškodeného nedôjde v dôsledku škodovej udalosti k rozmnoženiu majetkových hodnôt, hoci sa to vzhľadom na obvyklý beh udalostí, dalo očakávať.

Je teda zrejmé, že napriek spoločnému účelu je zřejmý odlišný rozsah oboch nárokov. Kým pri práve na primeranú zľavu sa poskytuje len odškodnenie straty hodnoty, pojem škody je pojmom širším. Vzhľadom k uvedenému nie je teda vylúčená samotná existencia

súbehu za predpokladu, že pôjde o tú časť škody, ktorá nie je kompenzovaná už poskytnutou zľavou z ceny, v súlade so zásadou *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*, ktorej súčasťou je i skutočnosť že náhrada škody nemá slúžiť získaniu neoprávneného prospechu veriteľa.

Realizácia uplatnenia nároku na zľavu z kúpnej ceny závisí od momentu jeho uplatnenia. Ak k jeho uplatneniu dochádza v čase, kedy kúpna cena ešte nebola v celosti zaplatená, je možné k realizácii daného práva pristúpiť formou oznámenia uplatnenia tohto práva spolu so započítaním a o primeranú zľavu priamo znížiť povinnosť zaplatiť kúpnu cenu. Ak však už bola kúpna cena zaplatená, vzniká dlžníkovi v dôsledku oznámenia využitia daného práva na zľavu povinnosť v rozsahu uplatnenej zľavy vrátiť peňažné plnenie veriteľovi. Pre splnosť uvedeného záväzku sa pre prípad, ak zmluva neurčuje niečo iné, primerane použijú zákonné pravidlá určenia času plnenia.

Pre oblasť obchodnozväzkových vzťahov je nevyhnutné poukázať, že vznik uvedených povinností je podmienený splnením povinnosti včasnej notifikácie vadného plnenia. Bez splnenia povinnosti včasnej notifikácie vadného plnenia nevznikajú uvedené zákonné možnosti veriteľovi automaticky, ale sú podmienené existenciou súhlasu predávajúceho (dlžníka). Bez včasnej notifikácie a existencie takéhoto súhlasu je možnosť realizácie nároku na zľavu prípustná, len ak predávajúci o vadách v čase dodania vedel, alebo vedel o právnych vadách tovaru v čase uvedenom v § 435 Obchodného zákonníka. Z povinnosti včasnej notifikácie vadného plnenia vychádza i ustanovenie čl. 3:107 DCFR eventuálne ustanovenia § 184 návrhu nového Občianskeho zákonníka. Uvedené ustanovenia obdobne ako § 439 ods. 3 Obchodného zákonníka pretavujú podmienku uplatnenia nároku na primeranú zľavu z ceny včasnou notifikáciou väd.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- APATHY, P., KLINGENBERG, G., STIEGLER, H. *Einführung in das Römische Recht*. Wien : Böhlau Verlag, 1998.
- BĚLSKÝ, P. *Obchodní zákoník*. Písek : Jaroslav Burian, 1924.
- BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991.
- BIČOVSKÝ, J., HOLUB, M. *Občanský zákoník a předpisy souvisejí*. Praha : Panorama, 1984.
- BLAHO, P., HARAMIA, I., ŽIDLICKÁ, M. *Základy Rímskeho Práva*. Bratislava : MANZ a Vyd. oddelenie PrF UK, 1997.
- ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. Svazek. Praha : Linde, 2008.
- FUNDÁREK, J. *Obchodný zákon platný na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Právnická jednota na Slovensku, 1926.
- HERMANN-OTAVSKÝ, K. *Všeobecný zákoník obchodní a pozdější normy obchodního práva v zemích historických*. Praha : Československý kompas, 1929.
- JOKLÍK, F. *Obecný zákoník Občanský pro republiku Česko-slovenskou*. Praha : Vydavatelstvo Hejda & Tuček, 1922.
- KASER, M., KNÜTEL, R. *Römisches Privatrecht*. München : C. H. Beck, 2008.
- KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha : NČSAV, 1955.
- LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Vydavateľstvo právnickej jednoty v Bratislave, 1946.
- NEVŠÍMAL, A. *Obecný zákoník občanský mocnářství Rakouského*. Praha : M. Knapp, 1900.
- PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákoník. Komentář*. 2.aktualizované vydanie. Praha : C. H. Beck, 2008.
- PELIKÁNOVÁ, I., PLÍVA, S., PŘIBYL, Z., ČERNÁ, S., VÍT, J., ZÁHRADNÍČKOVÁ, M. *Obchodní právo I. díl*. Praha : CODEX, 1994.
- REBRO, K., BLAHO P. *Rímske právo*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2003.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha : Vydavatelstvo V. Linhart, 1937, díl I. a díl VI.
- ROUČEK, F. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha : Vydavateľstvo Československého kompasu, 1932.
- ŠTEDRÝ, B. *Řád živnostenský*. Praha : Vydavatelstvo Československého kompasu, 1926.
- ŠTEFANKO, J. *První Občanský zákoník. Platný od roku 1951 do roku 1964*. Šamorín : Heuréka, 1999.
- VÁŽNÝ, J. *Římské právo obligací*. Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 1924.
- VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice : UPJŠ Košice, 2002.
- VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
- WENIG-MALOVSKÝ, A. *Průručka obchodního práva*. Praha : Československý kompas, 1947.
- ZIMMERMANN, R. *The law of obligations*. Oxford : Clarendon Press, 1996.

ÚROKY Z OMEŠKANIA A ZMLUVNÁ POKUTA V OBCHODNÝCH ZÁVÄZKOVÝCH VZŤAHOCH A BUDÚCNOSŤ ICH PRÁVNEJ ÚPRAVY

ZUZANA NEVOLNÁ*

Abstrakt

Úroky z omeškania a zmluvná pokuta sú dva inštitúty, s ktorými sa v obchodných záväzkových vzťahoch stretávame pravidelne. V právnej praxi však spôsobujú viaceré výkladové a aplikačné problémy, ktoré sú dané jednak právnou úpravou, ale tiež nevyjasneným vzájomným vzťahom týchto dvoch inštitútov. Rekodifikácia súkromného práva ponúka priestor, v rámci ktorého by sa dané problémy mohli odstrániť. Cieľom tohto príspevku je preto podrobiť analýze ustanovenia týkajúce sa úrokov z omeškania a zmluvnej pokuty obsiahnuté v prvotnom návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka.

Kľúčové slová

Obchodné záväzkové vzťahy; Úroky z omeškania; Zmluvná pokuta; Zmluvná sankcia

Abstract

Interest on late payment and contractual penalty are the legal institutions, with which we can meet regularly in business contractual relationships. In

* JUDr. Zuzana Nevolná, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave;

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nespĺnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

legal practice they cause many interpretation and application problems, which are given by legislation as well as by unexplained mutual relations of these institutions. Recasting private law provides a chance to eliminate the problems. The aim of this paper is to analyze the provisions related to interest on late payment and contractual penalty contained in the initial proposal of the new Civil Code.

Keywords

Business contractual relationships; Interest on late payment; Contractual penalty; Contractual sanction

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Povinnosť platiť úroky z omeškania vzniká pri omeškaní so splnením peňažného záväzku alebo jeho časti. Na základe ustanovenia § 369 ods. 1 Obchodného zákonníka, ak je dlžník v omeškaní so splnením peňažného záväzku alebo jeho časti, vzniká veriteľovi, ktorý si splnil svoje zákonné a zmluvné povinnosti, právo požadovať z nezaplatenej sumy úroky z omeškania. Ide o objektívnu zodpovednosť a dlžník sa nemôže zbaviť povinnosti platiť úroky z omeškania poukázaním na to, že svoju povinnosť nesplnil pre okolnosti vylučujúce zodpovednosť (§ 374 Obchodného zákonníka). Jediným relevantným liberačným dôvodom je skutočnosť, že dlžník nemôže splniť svoj záväzok v dôsledku omeškania veriteľa. Pokiaľ ho dlžník preukáže, zodpovednosti za omeškanie sa zbaví.

Ak sú splnené zákonné predpoklady, povinnosť platiť úroky z omeškania nastane priamo zo zákona, bez potreby osobitného upozornenia (zmluvné strany si teda úrok z omeškania nemusia dohodnúť v zmluve).

Obchodný zákonník, vychádzajúc zo zmluvnej slobody ako ťažiskového princípu súkromného práva, uprednostnil výšku úrokov z omeškania, ktorú si dohodnú zmluvné strany. Ak výška úrokov nie je dohodnutá, bude sa aplikovať výška úrokov ustanovená zákonom.

Naproti tomu, zmluvná pokuta je jedným zo zabezpečovacích prostriedkov záväzkov. Dlžník je ju povinný zaplatiť veriteľovi v prípade, že nesplní svoju zmluvnú povinnosť, ku ktorej sa zaviazal, a to bez ohľadu na to, či porušením povinnosti vznikla veriteľovi

škoda. Zmluvnú pokutu možno dohodnúť tak pre prípad nesplnenia zmluvnej povinnosti vôbec, ako aj pre prípad porušenia akejkoľvek inej zmluvnej povinnosti.

Úroky z omeškania a zmluvná pokuta sú dva inštitúty, s ktorými sa v obchodných záväzkových vzťahoch stretávame pravidelne. V právnej praxi však spôsobujú viaceré výkladové a aplikačné problémy, ktoré sú dané jednak právnou úpravou, ale tiež ich nevyjasneným vzájomným vzťahom. Je preto potrebné týmto venovať náležitú pozornosť a pokúsiť sa ich v procese rekodifikácie odstrániť. Z tohto dôvodu sme podrobili analýze ustanovenia týkajúce sa úrokov z omeškania a zmluvnej pokuty obsiahnuté v prvotnom návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka.¹

Cieľom autorov prvotného návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka je vytvoriť jednotný model právnych následkov nesplnenia, tak aby bola zabezpečená kompatibilita slovenskej úpravy so smerovaním európskeho súkromného práva.² Zodpovednosť za vady a omeškanie bola nahradená zodpovednosťou za nesplnenie.³ Zodpovednosť za nesplnenie nadväzuje na skutočnosť, či je nesplnenie ospravedlnené alebo nie, ospravedlnenie sa zakladá na prekážke, ktorá bola prevzatá zo znenia súčasného § 374 Obchodného zákonníka. Medzi prostriedky nápravy pre nesplnenie boli zaradené:

- a) právo na splnenie,
- b) právo odoprieť plnenie,
- c) právo na zľavu z ceny,
- d) právo na zmluvnú sankciu.

¹ Zverejnené napríklad na stránke www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prveji-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html.

² Bližšie pozri Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187.

³ § 174 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch : „Ak niektorá zo strán neplní vôbec, plní vadne alebo je v omeškaní, nesplní (nesplnenie). Za nesplnenie sa považuje aj porušenie povinnosti brať ohľad na práva a oprávnené záujmy druhej strany.“

- e) právo požadovať úrok z omeškania, ak ide o omeškanie s plnením peňažného dlhu,
- f) právo na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie,
- g) právo na náhradu škody,
- h) právo odstúpiť od zmluvy.

Bez ohľadu na to, či je strana za nesplnenie zodpovedná, bude dotknutá strana oprávnená odopriet' plnenie svojej vzájomnej povinnosti, požadovať úroky z omeškania, odstúpiť od zmluvy alebo požadovať zľavu z ceny. Vzhľadom na špecifiká vzťahov medzi podnikateľmi, v ktorých sa akcentuje zvýšenie povinnosti niesť riziká podnikania, zmluvné sankcie možno uplatňovať aj v prípadoch ospravedlneného nesplnenia.⁴

1. ÚROKY Z OMEŠKANIA

Právna úprava úrokov z omeškania je ťažiskovo obsiahnutá v § 369 Obchodného zákonníka pod marginálnou rubrikou „Omeškanie dlžníka“. Samotný spôsob výpočtu zákonných úrokov z omeškania je upravený nariadením vlády Slovenskej republiky č. 21/2013 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov.

Právna úprava úrokov z omeškania bola dlhé roky pomerne stabilná.⁵ Zásadne zmenená bola až novelou uskutočnenou zákonom č. 530/2003 Z. z., ktorá bola dôsledkom implementácie smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2000/35/ES z 29. júna 2000 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách do nášho právneho poriadku. Tieto zmeny priniesli množstvo výkladových a aplikačných

⁴ K tejto problematike pozri Jurčová, M. Nesplnenie – stav de lege lata, Právny obzor, 2016, č. 4, s. 274-286.

⁵ Výšku zákonných úrokov z omeškania a spôsob ich výpočtu upravoval Obchodný zákonník v pôvodnom znení tak, že išlo o sadzbu o 1% vyššiu ako obvyklé úroky požadované za úvery, ktoré poskytujú banky v mieste sídla dlžníka v čase uzavretia zmluvy.

problémov⁶, ktoré boli čiastočne odstránené až transpozíciou prepracovanej smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2011/7/EÚ zo 16. februára 2011 o boji proti oneskoreným platbám v obchodných transakciách (ďalej „smernica proti oneskoreným platbám“) do nášho právneho poriadku.

Hlavným cieľom smernice proti oneskoreným platbám bolo zlepšenie platobnej disciplíny, a tým ochrana veriteľov, ktorí sú pri zlej platobnej disciplíne často postihovaní druhotnou platobnou neschopnosťou. Nízkou platobnou morálkou dlžníkov sú postihované najmä malé a stredné podniky. Prostriedkami, ktorými sa má daný cieľ dosiahnuť, je najmä obmedzenie doby splatnosti, ako aj zákaz extrémne nízkych úrokov z omeškania, ktoré v podstate znamenajú predĺženie splatnosti záväzku.

Smernica proti oneskoreným platbám bola do nášho právneho poriadku implementovaná zákonom č. 9/2013 Z. z. Zákonomdarca sa snažil urobiť to dôsledne, aj keď určitým chybám sa nevyhol.⁷ Rozhodne však možno konštatovať, že jej implementáciou sa odstránilo viacero problémov, s ktorými sme sa v aplikačnej praxi stretávali, napríklad odstránil sa nejednotný názor na to, ktorý deň je rozhodujúci pre určenie základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky, dva rozdielne spôsoby výpočtu výšky zákonných

⁶ Svedčí o tom aj množstvo článkov, ktoré na tieto problémy poukazovali, napríklad Ovečková, O. Omeškanie dlžníka so splnením peňažného záväzku po novele Obchodného zákonníka. Právny obzor, 2004, č. 1, s. 14-27, Ďurica, M. Nad traumatizujúcou legislatívou (Úroky z omeškania podľa Obchodného zákonníka). In Aktuálne otázky obchodného práva. Zborník z konferencie, Bratislava : SAP 2008, s. 68-79, Kubinec, M. Ešte raz k zákonnej výške úrokov z omeškania v obchodných vzťahoch. Justičná revue, 2007, č. 3, s. 406-413, Jakubovič, D. Obchodnoprávny úrok z omeškania po vstupe Slovenskej republiky do európskeho právneho priestoru. Justičná revue, 2006, č. 11, s. 1744-1756, Kerecman, P. K výške zákonného úroku z omeškania v obchodných vzťahoch. Justičná revue, 2006, č. 6-7, s. 998-1014.

⁷ Pozri Csach, K. Bermudský trojuholník obchodnoprávnej normotvorby. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Bermudsky_trojuhelnik/CsachKristian.pdf. Možno konštatovať, že výhrady uvedené autorom sa tvorcovia prvotného návrhu paragrafového znenia Občianskeho zákonníka snažia odstrániť, a napríklad v súlade so znením smernice o oneskorených platbách navrhujú postihovať iba dojednania, ktoré sú „značne nevýhodné pre veriteľa“.

úrokov boli upravené ako alternatívne možnosti, ktorých výber závisí od oprávnenej osoby – veriteľovi je umožnený výber z oboch možností výpočtu úrokov z omeškania ustanovených v § 1 nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 21/2013 Z. z. (nie je už potrebné posudzovať výhodnosť pre veriteľa).⁸

Čo sa týka prvotného návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka, úrokmi z omeškania sa v návrhu rozumie taká platba, ktorá je závislá od výšky dlžnej sumy, od doby, po ktorú je dlžník v omeškani a od určitého stanoveného koeficientu, spravidla percenta (alebo promile alebo inej pomernej jednotky). Návrh právnej úpravy sa aplikuje na všetky zmluvné vzťahy, a navyše aj na mimozmluvné vzťahy. Pokiaľ ide o úroky z omeškania vo vzťahoch medzi podnikateľmi pri podnikateľskej činnosti, možno konštatovať, že koncepcia právnej úpravy obsiahnutej v Obchodnom zákonníku zostáva zachovaná. Naďalej sa tiež poskytuje ochrana pred príliš vysokými, ako aj pred príliš nízkymi úrokmi z omeškania. Vzhľadom na skutočnosť, že príliš nízke úroky z omeškania môžu poškodiť veriteľa, úplné vylúčenie úrokov z omeškania je (rovnako ako v súčasnej právnej úprave)⁹ zakázané.¹⁰

Zaujímavou sa javí koncepcia ochrany pred príliš vysokými úrokmi z omeškania. Pokiaľ bude výška úrokov z omeškania dohodnutá v zmluve, t.j. pôjde o zmluvné úroky z omeškania, budú sa považovať za zmluvnú sankciu a použijú sa na ne ustanovenia o zmluvných sankciách, čiže aj moderačné právo súdu neprimerane prísnu zmluvnú sankciu znížiť s prihliadnutím na hodnotu a význam zabezpečovacej povinnosti, okolnosti jej dohodnutia, oprávnené očakávania strán

⁸ Smernica proti oneskoreným platbám však tiež zdôrazňuje, že je potrebné zabezpečiť, aby sa postupy vymáhania nesporných pohľadávok súvisiacich s oneskorenými platbami v obchodných transakciách ukončili v krátkom čase, a to aj prostredníctvom zrýchlených postupov a bez ohľadu na dlžnú sumu. V tomto má však slovenské právne prostredie ešte veľké rezervy. To isté platí, aj čo sa týka odporúčania smernice nabádať na využívanie mediácie alebo iných alternatívnych spôsobov riešenia sporov.

⁹ Bližšie pozri § 369d ods. 3 Obchodného zákonníka.

¹⁰ Pozri aj Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 176.

a následky nesplnenia. Túto koncepciu považujeme za správnu. Nevidíme dôvod, prečo pri neprimerane vysokej zmluvnej pokute moderačné právo súdu je a pri neprimeranej výške úrokov z omeškania, ktorá je v rozpore s poctivým obchodným stykom sa s moderačným právom súdu nestretávame.

V paragrafovom znení prvotného návrhu nového Občianskeho zákonníka sa uvádza: „Ak dlžník nesplnil peňažný dlh, má veriteľ právo na úroky z omeškania z nezaplatenej sumy v dohodnutej sadzbe, inak v sadzbe stanovenej osobitným predpisom.“¹¹ Ide o jasnejšiu a jednoduchšiu formuláciu, ako je znenie ustanovenia § 369 ods. 1 v spojení s § 369 ods.2 Obchodného zákonníka, chýba však zdôraznenie, že musí ísť o veriteľa, „ktorý si splnil svoje zákonné a zmluvné povinnosti“. Táto skutočnosť síce vyplýva z iného textu,¹² ale aj tak by sme sa prihovárali za doplnenie daného textu do tohto ustanovenia, a to aj vzhľadom na znenie smernice proti oneskoreným plátbám.¹³

Rovnako ako Obchodný zákonník ani prvotný návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka nepredpisuje, aby bola dohoda o výške úroku z omeškania uzavretá v písomnej forme. Túto koncepciu považujeme za vhodnú, avšak ak si účastníci záväzkového vzťahu dojednávajú výšku úroku z omeškania vo výške presahujúcej zákonnú výšku, je v ich záujme (a to predovšetkým na strane veriteľa), aby bola táto dohoda preukázateľná. Ak veriteľ nebude vedieť preukázať túto dohodu v súdnom konaní, neunesie dôkazné bremeno a súd mu prizná úrok z omeškania maximálne v zákonnej výške.

Na základe ustanovenia § 369b Obchodného zákonníka má veriteľ nárok na náhradu škody spôsobenej omeškáním so splnením peňažného záväzku, len ak táto škoda nie je krytá úrokmi z omeškania alebo paušálnou náhradou nákladov spojených s uplatnením

¹¹ § 203 ods.1 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch.

¹² § 180 ods. 3 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch: „Strana nesmie využiť žiadny z prostriedkov nápravy v rozsahu, v akom svojím vlastným konaním spôsobila nesplnenie druhej strany.“

¹³ Pozri napríklad článok 3 ods. 1 smernice proti oneskoreným plátbám.

pohľadávky alebo ich súčtom. Rovnaké ustanovenie sa dostalo aj do prvotného návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka. Systematicky však bolo zaradené do oddielu „Právo na náhradu škody“.¹⁴ Je otázkou názoru, či je v záujme prehľadnosti lepšie zaradiť predmetné ustanovenie do oddielu upravujúceho úroky z omeškania (tak ako je to v súčasnom Obchodnom zákonníku) alebo pod právo na náhradu škody. Zaradenie ustanovenia pod oddiel „Právo na náhradu škody“ považujeme za správne. Otázne však je, či by nebolo zo systematického hľadiska vhodnejšie zaradiť toto ustanovenie pred nadpis „Náhradná transakcia“.

S úrokmi z omeškania úzko súvisí aj právo na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie. Toto právo bolo do nášho právneho poriadku zakotvené transpozíciou smernice proti oneskoreným platbám.¹⁵ Prvotný návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka právnu úpravu obsiahnutú v smernici proti oneskoreným platbám a následne v Obchodnom zákonníku preberá, ale robí tak dôslednejšie ako v ustanovení § 369c Obchodného zákonníka.

Zo smernice proti oneskoreným platbám vyplýva, že s cieľom odradiť od oneskorených platieb je potrebné zabezpečiť, aby veritelia dostali spravodlivú náhradu nákladov na vymáhanie, ktoré im vznikli v dôsledku oneskorenej platby.¹⁶ Táto požiadavka je zabezpečená paušálnou sumou, ktorá sa môže kumulovať spolu s úrokmi z omeškania.¹⁷ Paušálna suma zahŕňa administratívne a interné náklady spojené s vymáhaním pohľadávky (napríklad náklady na vedenie evidencie pohľadávok, náklady súvisiace s telefonickou alebo písomnou urgenciou dlžníka, náklady na mzdu administratívnej sily, ktorá spracovala výzvu na plnenie, pričom vznik týchto nákladov nie je podmienkou pre vznik nároku na paušálnu náhradu nákladov).

Okrem nároku na zaplatenie paušálnej sumy by podľa smernice proti oneskoreným platbám veritelia takisto mali mať nárok na náhradu

¹⁴ § 213 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch.

¹⁵ Bližšie pozri § 369c Obchodného zákonníka.

¹⁶ Pozri bod 19 smernice proti oneskoreným platbám.

¹⁷ Smernica proti oneskoreným platbám stanovila minimálnu paušálnu sumu vo výške 40 eur, túto sumu prebral do nášho právneho poriadku aj slovenský zákonodarca.

ostatných nákladov, ktoré im vznikli v dôsledku oneskorenej platby dlžníka, napríklad nákladov, ktoré im vzniknú v dôsledku využitia služieb právnikovi alebo spoločnosti na vymáhanie pohľadávok.¹⁸ Táto skutočnosť z formulácie ustanovenia § 369c Obchodného zákonníka jednoznačne nevyplýva. Navrhované znenie ustanovenia upravujúceho právo na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie jednoznačne túto skutočnosť vyjadruje, keď dopĺňa vetu „Právo na náhradu ďalších primeraných nákladov spojených s vymáhaním tým nie je dotknuté.“¹⁹ Ide o tzv. externé náklady, ako sú náklady na súdne poplatky, na externého právnikovi a pod., ktoré sa pomerne jednoducho preukazujú, a preto nie je účelom paušálnej náhrady nákladov kompenzovať aj tieto. Rovnako ako v súčasnej právnej úprave sa, v súlade so smernicou proti oneskoreným platbám, vylúčenie nároku na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie považuje za značne nevýhodné pre veriteľa, ibaže sa preukáže opak.

2. VZŤAH ÚROKY Z OMEŠKANIA A ZMLUVNÁ POKUTA

Inštitút zmluvnej pokuty sa dostáva do úzkeho vzťahu s inštitútom úrokov z omeškania vtedy, ak uvažujeme o zmluvnej pokute ako o prostriedku zabezpečenia včasného splnenia peňažného záväzku alebo jeho časti. Ak si strany na zabezpečenie včasného splnenia peňažného záväzku dohodnú aj zmluvnú pokutu, dochádza k súbehu týchto dvoch inštitútov, pričom vzniká viacero otázok, na ktoré nie sú vždy jednoznačné odpovede, a ani judikatúra k nim dosiaľ nezaujala principiálne stanovisko.

Zmluvná pokuta a úroky z omeškania sú dva samostatné právne inštitúty. Zatiaľ čo zmluvná pokuta závisí od vôle zmluvných strán a môže sa uplatniť len v prípade, ak si ju zmluvné strany dohodnú, nárok na úrok z omeškania vzniká *ex lege*, samým porušením povinnosti. Zmluvná pokuta môže zabezpečovať akúkoľvek povinnosť, úroky

¹⁸ Pozri bod 20 smernice proti oneskoreným platbám.

¹⁹ Pozri § 207 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch. Namiesto slova „dotknutý“, je tu však potrebné použiť slovo „dotknuté“.

z omeškania sankcionujú výlučne omeškanie s plnením peňažného záväzku. Zmluvná pokuta je samostatným právnym nárokom, úroky z omeškania sú príslušenstvom pohľadávky. Neprimerane vysoká zmluvná pokuta sama osebe nezakladá neplatnosť dohody o zmluvnej pokute, neprimerane vysoké úroky z omeškania môžu mať za následok len neplatnosť takéhoto dojednania ako celku. Úroky z omeškania majú výhodnejší vzťah k náhrade škody. Nárok na úroky z omeškania nevylučuje náhradu škody presahujúcu výšku úrokov z omeškania, nárok na zmluvnú pokutu, pokiaľ sa zmluvné strany nedohodnú inak, v zásade áno.

V právnej praxi spôsobuje neustále problémy aj určenie, či sankciu dohodnutú ako percento z dlžnej sumy za časový úsek omeškania²⁰ treba považovať za zmluvné úroky z omeškania alebo zmluvnú pokutu. Problémy následne spôsobuje odlišný režim a nevyjasnený vzťah úrokov z omeškania a zmluvnej pokuty, napríklad pri zmluvnej pokute existuje moderačné právo súdu, pri úrokoch z omeškania nie, pri omeškaní s platením zmluvnej pokuty možno požadovať úroky z omeškania, úroky z omeškania z úrokov z omeškania požadovať nemožno. Úmyslom zákonodarcu bolo tieto problémy odstrániť a pripraviť takú právnu úpravu, na základe ktorej bez ohľadu na to, ako zmluvné strany takúto sankciu nazvú, pôjde o úroky z omeškania.²¹ Máme však pocit, že sa táto ambícia naplniť nepodarila. Malo tomu zrejme pomôcť ustanovenie „Na zmluvnú sankciu spočívajúcu v povinnosti strany zaplatiť sumu určenú percentuálnou sadzbou dlžnej sumy za určitú dobu sa použijú aj ustanovenia o úrokoch z omeškania.“²² Za jednoznačnejšiu formuláciu by sme považovali formulovať predmetné ustanovenie bez spojky „aj“. To však zrejme nie je úmyslom zákonodarcu. Možno by bolo vhodnejšie naformulovať ustanovenie v zmysle, že v prípade pochybností, či zmluvné strany dohodli zmluvnú pokutu alebo úroky z omeškania, pôjde o úroky

²⁰ Spôsob dojednania zmluvnej pokuty percentuálnou sadzbou viažucou sa na dĺžku trvania porušenia zabezpečenej povinnosti je v praxi často využívaný a umožňuje sprísniť mieru zabezpečenia záväzku.

²¹ Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 175.

²² § 202 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch.

z omeškania. Táto otázka by mala byť predmetom širšej diskusie, aby sa v konečnom dôsledku podarilo zakotviť jednoznačnú právnu úpravu, a tým pretrvávajúce problémy odstrániť.

3. ZMLUVNÁ POKUTA

Prvotný návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka prináša novú kategóriu právneho následku nesplnenia zmluvy, a to zmluvnú sankciu.²³ Nová abstraktná kategória má vyjadriť rovnakú podstatu rôznych sankčných inštitútov a zamedziť tak scholastickým debatám o zásadnej odlišnosti zmluvnej pokuty od inej podobne označenej sankcie, inštitútu či úrokom z omeškania.²⁴ Zmluvná pokuta ako osobitný prípad zmluvnej sankcie naďalej v návrhu zostáva, je však obmedzená na peňažné sankcie. Z formulačného hľadiska inštitút zmluvnej sankcie vznikol do veľkej miery zovšeobecnením úpravy zmluvnej pokuty.

Zachované zostáva, že zmluvná sankcia, teda aj zmluvná pokuta musia byť zmluvne dohodnuté, objektívna zodpovednosť vo vzťahoch medzi podnikateľmi, ako aj moderačné právo súdu znížiť neprimerane vysokú zmluvnú sankciu. Novinkou je, že pokiaľ nejde o vzťah so spotrebiteľom, nevyžaduje sa pre zmluvnú sankciu, a teda ani pre zmluvnú pokutu písomná forma.²⁵

V odbornej literatúre sa stretávame aj s názorom, že by bolo vhodné moderačné právo súdu v obchodných vzťahoch vylúčiť.²⁶ Moderačné

²³ § 107 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch: „Strana má právo na zaplatenie sumy dohodnutej pre prípad nesplnenia (zmluvná pokuta) alebo na inú zmluvnú sankciu, ktorou sa druhej strane uloží dodatočná alebo prísnejšia povinnosť, alebo sa dotknutej strane zníži rozsah jej povinností alebo prizná dodatočné právo, aj keby ich účinky nezáviseli od ich uplatnenia dotknutou stranou.“

²⁴ Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 175.

²⁵ Rovnako sa tiež pre dojednanie o zmluvnej pokute nepožaduje písomná forma napríklad podľa českej alebo nemeckej právnej úpravy.

²⁶ Pozri Ovečková, O. Zmluvná pokuta. Bratislava : Iura edition, 2011, s. 261.

právo súdu je u obchodníka, ak bola zmluvná pokuta dohodnutá pri výkone jeho podnikateľskej činnosti, tiež vylúčené napríklad v zmysle nemeckého Obchodného zákonníka (§ 348 HGB). Vzhľadom na silnejúci sociálny princíp v súkromnom práve, ako aj na skutočnosť, že ak sa stranám poskytne úplná voľnosť pri určení sumy splatnej v prípade porušenia povinnosti, môže to viesť k zneužitiu, prihovárame sa skôr za jeho zachovanie. S moderačným právom súdu počítajú tiež Princípy európskeho zmluvného práva (PECL).²⁷ V súlade s Princípami európskeho zmluvného práva sme aj my toho názoru, že súd by mal zohľadniť vôľu strán zabrániť porušeniu, a preto by nemal znížiť náhradu až na skutočnú ujmu.²⁸ Možno aj z tohto dôvodu, vypadla v prvotnom paragrafovom znení nového Občianskeho zákonníka pri formulácii moderácie zmluvnej sankcie možnosť znížiť neprimerane vysokú zmluvnú sankciu až do výšky vzniknutej škody. Na druhej strane si myslíme, že pri vyčíslení skutočnej ujmy by sa mal zohľadniť prvok ujmy spôsobený neprimeraným správaním dotknutej strany, napríklad neuskutočnením primeraných opatrení na zmiernenie rozsahu ujmy.

Za určitý nedostatok považujeme, že ustanovenia o zmluvnej sankcii nachádzame v prvotnom paragrafovom znení nového Občianskeho zákonníka na dvoch miestach,²⁹ navrhujeme teda túto úpravu zjednotiť a systematicky upraviť všetky ustanovenia o zmluvnej sankcii na jednom mieste.

Aj keď úmyslom zákonodarcu je, že nároky zo zmluvnej sankcie sa budú považovať za nároky, ktorých splnenie znižuje rozsah na náhradu škody (plnenia sa spravidla započítavajú do rozsahu nahraditeľnej

²⁷ Bližšie pozri článok 9:509 ods. 2 PECL. Princípy európskeho zmluvného práva, vrátane komentára, boli v slovenskom znení publikované v roku 2009 ako „Princípy európskeho zmluvného práva. Bratislava : Iura edition, 2009.

²⁸ Princípy európskeho zmluvného práva. Bratislava : Iura edition, 2009, s. 245.

²⁹ § 107 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch v štvrtom diele upravujúcom zabezpečenie pohľadávok a následne § 200 – 206 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch medzi prostriedkami nápravy pre nesplnenie.

škody),³⁰ podľa našich zistení v prvotnom návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka vypadlo ustanovenie obdobné ako je ustanovenie § 545 ods. 2 Občianskeho zákonníka³¹. Navrhujeme preto vzťah zmluvnej pokuty (zmluvnej sankcie) a náhrady škody do návrhu doplniť. Vzhľadom na skutočnosť, že vzťah náhrady škody spôsobenej omeškaním so splnením peňažného záväzku a úrokmi z omeškania a paušálnou náhradou nákladov je upravený v rámci ustanovení o práve na náhradu škody, navrhujeme systematicky predmetné ustanovenie zaradiť rovnako do daného oddielu. Doplniť ustanovenie jednoznačne upravujúce vzťah zmluvnej pokuty (zmluvnej sankcie) a náhrady škody sa nám zdá vhodné aj vzhľadom na znenie ustanovenia § 180 ods.2 prvotného paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka,³² ktoré uvádza: „Ak strana nesplní svoju povinnosť, druhá strana môže využiť ktorýkoľvek z prostriedkov nápravy jednotlivo alebo súčasne, ibaže by boli nezlučiteľné. Uplatnením práva na akýkoľvek iný prostriedok nápravy, strana nestráca právo na náhradu škody.“.

4. ZÁVER

Riadne a včasné plnenie záväzkov, teda aj včasné platenie, je jednou zo základných zásad poctivého obchodného styku. Oneskorené platby sa v dôsledku nízkych úrokov z omeškania a zdĺhavých konaní o náhradu škody vo väčšine členských štátov v Európskej únii stali finančne atraktívnymi pre dlžníkov. Prostriedkami boja proti tomuto stavu sa stalo obmedzenie doby splatnosti, ako aj zákaz extrémne nízkych úrokov, ktoré v podstate znamenajú predĺženie splatnosti záväzku. Je nepochybné, že v oblasti úrokov z omeškania sa za posledné obdobie

³⁰ Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 175.

³¹ „Veriteľ nie je oprávnený požadovať náhradu škody spôsobenej porušením povinností, na ktorú sa vzťahuje zmluvná pokuta, ak z dojednania účastníkov o zmluvnej pokute nevyplýva niečo iné. Veriteľ je oprávnený domáhať sa náhrady škody presahujúcej zmluvnú pokutu, len keď je to medzi účastníkmi dohodnuté.“

³² § 180 ods. 2 5. časť Záväzkové právo, 1. hlava Všeobecné ustanovenia o záväzkoch.

spravil kus práce, najmä prijatím smernice proti oneskoreným platbám a jej implementovaním do slovenského právneho poriadku.

Úroky z omeškania a zmluvná pokuta sú inštitúty, ktoré riadnemu a včasnému plneniu záväzkov môžu napomáhať. Je však preto nevyhnutná ich kvalitná právna úprava. Priestor pre jej vytvorenie je práve rekodifikácia súkromného práva. Víťame, že bolo vypracované prvotné paragrafové znenie nového Občianskeho zákonníka. Diskusia o znení jeho ustanovení by mala byť čo najširšia. Aj to bol jeden z dôvodov, prečo sme sa zamerali na zhodnotenie navrhovanej právnej úpravy dvoch inštitútov – úrokov z omeškania a zmluvnej pokuty.

Musíme konštatovať, že spracovaním paragrafového znenia ich právnej úpravy sa vytvoril solídny základ pre ich budúcu právnu úpravu. Stotožňujeme sa s vytvorením jednotného modelu právnych následkov nesplnenia, čím bude zabezpečená aj kompatibilita slovenskej úpravy so smerovaním európskeho súkromného práva. Za pozitívne považujeme tiež zavedenie inštitútu zmluvnej sankcie, ako aj skutočnosť považovať zmluvne dohodnuté úroky z omeškania za zmluvnú sankciu. Máme za to, že aj v prípade, ak sa bude proces rekodifikácie súkromného práva predlžovať, mnohé navrhované zmeny by sa mohli stať predmetom aspoň čiastkových novelizácií tak Občianskeho ako aj Obchodného zákonníka.

PREMLČANIE ÚROKOV Z OMEŠKANIA VO SVETLE NÁVRHU NOVÉHO OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

DANIELA HLOBÍKOVÁ*

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá premlčaním úrokov z omeškania ako zodpovednostného nároku zabezpečujúceho včasné a riadne plnenie, ktorý vzniká *ex lege*. Zaoberáme sa i vplyvom premlčania primárnej právnej povinnosti na vznik a premlčanie úrokov z omeškania. Problematiku skúmame nielen z hľadiska *de lege lata*, ale analyzujeme i paragrafové znenie návrhu Občianskeho zákonníka a inšpiráciu hľadáme v Princípoch európskeho zmluvného práva.

Kľúčové slová

Porušenie zmluvných povinností; Omeškanie; Úroky z omeškania; Premlčanie; Návrh Občianskeho zákonníka; Princípy európskeho zmluvného práva

Abstract

The article deals with the prescription of interests on late payment as claims arising *ex lege* securing a timely performance of a debtor. We analyze the impact of the prescription of primary obligation on the creation and the prescription of interests on late payment. This issue is not merely under examination from the perspective of the current legislation,

* Mgr. Daniela Hlobíková, Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave;

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nespĺnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“

but we also analyze the bill of Civil Code and we look for inspiration in the Principles of European Contract Law.

Keywords

Breach of Contractual Obligations; Delay, Interests on Late Payment; Prescription; the Bill of Civil Code; Principles of European Contract Law

ÚVOD

Starorímska právna zásada *Vigilantibus iura scripta sunt* nachádza svoje značné uplatnenie i v súčasnosti, pričom sa obzvlášť prejavuje v inštitúte premlčania.

Inštitút premlčania reaguje na tri základné spoločensko-právne požiadavky:

- poskytnutie ochrany dlžníkovi, pre ktorého je z dôvodu plynutia času čím ďalej ťažšie brániť sa pred uplatnenou pohľadávkou;
- uplynutie času taktiež naznačuje ľahostajnosť veriteľa voči svojej pohľadávke, na základe čoho môže dlžník nadobudnúť presvedčenie, že pohľadávka nebude vôbec uplatnená;
- zabráňuje nákladným a dlhotrvajúcim sporom o starých pohľadávkach.¹

Odborná literatúra chápe premlčanie ako kvalifikované uplynutie času, v rámci ktorého nedošlo k vykonaniu práva veriteľom alebo k jeho uplatneniu na súde.² Podstata premlčania na rozdiel od preklúzie nespočíva v zániku práva, ale len v jeho oslabení. Samotné uplynutie premlčacej doby nič nemení na charaktere práva. Právo zostáva v pôvodnom stave, a aj nárok zostáva zachovaný. Jediné, čo sa uplynutím premlčacej doby zmení, je právne postavenie dlžníka. Dlžníkovi k jeho povinnostiam pribudne subjektívne právo na vznesenie námietky premlčania v konaní pred súdom. Uplatnenie tejto námietky taktiež nespôsobuje zánik práva. Spôsobuje len jeho oslabenie

¹ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I, II.* v slovenskom preklade: *Princípy európskeho zmluvného práva.* Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 314.

² Porovnaj: NOVOTNÁ, M. In LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 1.* Bratislava : Iura Edition, 2010. s. 207; OVEČKOVÁ, O. *Premlčanie v obchodnom práve.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 66.

– právo nemôže byť priznané alebo uznané súdom. To znamená, že v prípade, ak dlžník svoj záväzok nesplní dobrovoľne, nemôžu byť voči nemu použité prostriedky núteného výkonu súdneho rozhodnutia.³ Keďže uplynutie premlčacej doby ani uplatnenie námietky premlčania nespôsobujú zánik práva, prípadné dobrovoľné plnenie záväzku dlžníkom by nespôsobilo na strane veriteľa bezdôvodné obohatenie, vydania ktorého by sa dlžník mohol domáhať. Ako uvádza profesor Luby „...*ani spoločenský záujem ani inštitúciou premlčania podporovaný záujem povinného subjektu nevyžaduje viac než to, aby sa po uplynutí doby premlčania vylúčila vynútiteľnosť, a nie aj to, aby sa vylúčila splniteľnosť. Ved' existujú aj prípady, v ktorých povinný subjekt môže mať sociálny, hospodársky alebo aspoň mravný záujem na tom, aby splnil aj po dlhšom čase.*“⁴

Úroky z omeškania predstavujú sekundárny právny nárok, ktorý vzniká *ex lege* ako dôsledok porušenia primárnej právnej povinnosti plniť svoj peňažný záväzok včas a riadne. Možno ich vymedziť ako určitú majetkovú sankciu, ktorú zákon spája výlučne s omeškaním plnenia peňažného záväzku. Úroky z omeškania plnia viacero dôležitých funkcií. Jednak pôsobia preventívne vo vzťahu k povinnosti plniť včas a riadne a zároveň, v prípade porušenia tejto povinnosti, plnia i sankčnú funkciu. Pokiaľ bola omeškaním veriteľovi spôsobená škoda, v určitej miere plnia aj uhradzovacia funkciu.⁵

Úroky z omeškania ako inštitút chrániaci veriteľa sa v praxi často dostáva do kolízie s premlčaním ako inštitútom chrániacim dlžníka, avšak zákony nám nedávajú jednoznačné odpovede na viaceré z tohto konfliktu vyplývajúce otázky. Keďže obidva inštitúty patria k najčastejšie aplikovaným súkromnoprávnym inštitútom, vyriešenie danej problematiky považujeme za nesmierne dôležité. Z tohto dôvodu sa budeme v príspevku zaoberať dvomi základnými otázkami:

- akým spôsobom dochádza k premlčaniu úrokov z omeškania ako sekundárneho právneho nároku vznikajúceho ako

³ LUBY, Š. Občianskoprávny nárok. In *Výber z diela a myšlienok*. Bratislava : Iura Edition, 1998. s. 300 a nasl.

⁴ Tamže, s. 267.

⁵ OVEČKOVÁ, O. *Zmluvná pokuta*. 2. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 242.

dôsledok porušenia povinnosti dlžníka plniť svoj peňažný záväzok riadne a včas a

- ako vplýva premlčanie primárneho právneho nároku na vznik a premlčanie úrokov z omeškania.

Najskôr našu pozornosť zameriame na riešenie tejto problematiky v súčasnej právnej úprave, čiže v dvoch súkromnoprávných kódexoch, v zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“) a v zákone č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“). Následne sa kriticky pozrieme na jej riešenie v návrhu Občianskeho zákonníka a na záver budeme hľadať inšpiráciu v Princípoch európskeho zmluvného práva (ďalej len „PECL“).

1. PREMLČANIE ÚROKOV Z OMEŠKANIA *DE LEGE LATA*

V súčasnosti je inštitút premlčania upravený v oboch súkromnoprávných kódexoch – i v Občianskom zákonníku i v Obchodnom zákonníku. Tieto právne úpravy sú považované za komplexné a na sebe navzájom nezávislé. Pokiaľ ide o obchodnoprávny vzťah, práva, ktoré tvoria jeho obsah, sa premlčujú výhradne podľa pravidiel stanovených v § 387 a nasl. Obchodného zákonníka, a to bez podpornej aplikácie §§ 100 – 114 Občianskeho zákonníka.

Podľa Občianskeho zákonníka premlčaniu podliehajú všetky majetkové práva okrem vlastníckeho práva. Obdobnú úpravu obsahuje i Obchodný zákonník, ktorý v § 387 ods. 2 uvádza, že sa premlčujú všetky práva zo záväzkových vzťahov okrem práva vypovedať zmluvu uzavretú na dobu neurčitú. Plynutie času vplýva rovnako na primárne práva ako aj na tie práva, ktoré vznikli z porušenia primárnych právnych povinností, a to rovnako v občianskoprávných i v obchodnoprávných vzťahoch.

Pokiaľ ide o všeobecné určenie začiatku plynutia premlčacej doby primárneho práva, oba kódexy, i keď rozdielnou slovnou formuláciou, viažu začiatok plynutia premlčacej doby na *actio nata* - moment, keď sa mení primárne právo na nárok, teda deň, keď je prvýkrát možné podať

žalobu na súd.⁶ Občiansky zákonník osobitne nestanovuje, ktorý deň začína plynúť premlčacia doba k úrokom z omeškania. Aplikujeme preto všeobecné pravidlo uvedené v § 101 Občianskeho zákonníka - premlčacia doba plynie odo dňa, keď sa právo mohlo vykonať po prvý raz. Obchodný zákonník obsahuje špeciálne ustanovenie určujúce začiatok plynutia premlčacej doby pri právach, ktoré vznikli z porušenia povinnosti. Premlčacia doba začína plynúť dňom, keď bola povinnosť porušená. Za začiatok plynutia premlčacej doby úrokov z omeškania tak možno podľa Občianskeho i Obchodného zákonníka považovať deň, keď sa dlžník dostal do omeškania – deň nasledujúci po dni splatnosti primárneho záväzku.

Keďže Občiansky zákonník nestanovuje presné pravidlá, ako sa premlčujú úroky z omeškania a aký má vplyv premlčanie hlavnej pohľadávky na vznik a premlčanie úrokov z omeškania, názory súdov i právnych teoretikov sa v mnohých bodoch rozchádzajú a rôznia. V množstve názorov možno rozlíšiť dva základné protichodné prístupy, a to samostatné a nesamostatné premlčanie. Zástancovia nesamostatného premlčania úrokov z omeškania vychádzajú z premisy, že úroky z omeškania nie sú samostatnými právami, ktorým by plynula samostatná premlčacia doba. Úroky omeškania tvoria v zmysle § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka príslušenstvo pohľadávky a ako príslušenstvo znášajú osud hlavnej pohľadávky. Z tohto dôvodu sa premlčujú spolu s hlavnou pohľadávkou. Tento názor je však menšinový a v judikatúre i v právnej vede prevláda opačný názor, a to že úroky z omeškania sa premlčujú samostatne. Zástancovia tohto názoru sa pri tom opierajú najmä o výklad § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka. I v rámci koncepcie samostatného premlčania úrokov z omeškania možno rozlišovať viaceré prístupy.

V prvom rade sa rozchádzajú názory odbornej verejnosti na otázke, či je premlčanie práva na úroky z omeškania závislé od hlavnej

⁶ Občiansky zákonník určuje v § 101 všeobecné pravidlo, že premlčacia doba plynie odo dňa, keď sa právo mohlo vykonať po prvý raz.

Obchodný zákonník v § 391 ods. 1 vo všeobecnosti viaže začiatok plynutia premlčacej doby práv, ktoré sú vymáhateľné na súde, na deň, keď sa právo mohlo uplatniť na súde.

pohľadávky alebo nie je. Zástancovia závislého premlčania tvrdia, že úrokom z omeškania plynie samostatná premlčacia doba, pričom k ich premlčaniu môže dôjsť aj skôr, ako sa premlčí hlavná pohľadávka, avšak najneskôr sa premlčia spolu s hlavnou pohľadávkou. Nezávislé premlčanie naopak vychádza z toho názoru, že premlčanie hlavnej pohľadávky automaticky neznamená premlčanie úrokov z omeškania.⁷

Ďalším sporným momentom je otázka, či je právo na úroky z omeškania jediné právo, ktoré podlieha premlčaniu ako celok, alebo je to súhrn práv, teda práv na zaplatenie jednotlivých splátok, denne vznikajúcich sekundárnych práv, ktoré sa premlčujú samostatne.⁸ Všeobecný občiansky zákonník z roku 1811 vychádzal z kombinácie oboch týchto prístupov a rozlišoval medzi právom na úroky z omeškania ako celkom a individuálnymi splátkami úrokov.⁹ Súčasné kódexy sa k tejto otázke výslovne nevyjadrujú.

Pokiaľ by sme sa priklonili ku koncepcii samostatného premlčania úrokov z omeškania, s tým, že je nezávislé na premlčaní hlavnej pohľadávky a úroky z omeškania vnímali ako právo na zaplatenie jednotlivých splátok a nie ako celku, dostali by sme sa do ťažko riešiteľnej situácie. Ako sme už vyššie uviedli, samotná skutočnosť, že uplynula premlčacia doba, nič nemení na charaktere práva. Jediný právny dôsledok plynutia času je vznik subjektívneho práva na strane dlžníka, a to práva na vznesenie námietky premlčania v konaní pred súdom. Uplatnenie námietky premlčania nespôsobuje zánik práva, spôsobuje len jeho oslabenie. Právo naďalej existuje, zanikne však nárok, čo znamená, že právo nemôže byť veriteľovi priznané v súdnom konaní. Do žiadneho ustanovenia slovenského práva sa však výslovne nepretavila rímska zásada *Nulla mora ubi nulla petitio*. Zánik nároku nič nemení na existencii omeškania dlžníka. Prísne vzaté, omeškание trvá, a to dovtedy, kým dlžník nesplní svoj záväzok alebo záväzok nezanikne inak. Pokiaľ trvá omeškание dlžníka s plnením peňažného záväzku,

⁷ ŠTEVČEK, M., GRAUSOVÁ, K. Premlčanie úrokov z omeškania. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2010, roč. 16. č. 12. s. 15.

⁸ Tamže.

⁹ § 1480 Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1811: „*Pohľadávky zadržaných ročných plátů, zpláště úroků, důchodů, vyživovacích příspěvků, výměnkových dávek, jakož i smluvených annuit k umoření jistiny, zanikají ve třech letech; právo samo se promlčí neuzítáním po třicet let.*“

veriteľovi vzniká právo požadovať od dlžníka úroky z omeškania. Takto by sme mohli prísť k záveru, že povinnosť platiť úroky z omeškania trvá prakticky po neobmedzenú dobu i v čase, keď je pohľadávka premlčaná a trvá až dovtedy, kým záväzok nezanikne splnením alebo inak. Takýmto prístupom by sme však absolútne popreli zmysel inštitútu premlčania, takže tento záver je nepochybne nesprávny a musíme tak hľadať iné možnosti koexistencie oboch právnych inštitútov.

Keďže v našom právnom poriadku chýba ustanovenie, ktoré by nám presne stanovovalo režim premlčania úrokov z omeškania, právni teoretici sa snažia výkladom viacerých súvisiacich ustanovení Občianskeho zákonníka prísť k uspokojivým záverom. Rozhodne za zmienku stojí Křetinický, ktorý opiera svoje závery o analýzu ustanovenia § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka¹⁰, ktoré upravuje situáciu prerušenia plynutia premlčacej doby v dôsledku priznania práva právoplatným rozhodnutím súdu alebo iného orgánu alebo uznania dlhu.¹¹ V zmysle § 110 ods. 1 sa pohľadávka, ktorá bola priznaná súdnym rozhodnutím, premlčuje v dobe desiatich rokov. Ustanovenie § 110 ods. 3 stanovuje, že úroky z omeškania, ktoré vznikli do dňa nadobudnutia právoplatnosti súdneho rozhodnutia, ktorým boli priznané, sa premlčujú spolu s istinou v desaťročnej dobe a tie úroky z omeškania, ktoré vznikajú po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia, sa premlčujú vo všeobecnej premlčacej dobe, teda trojročnej. Křetinický z tohto ustanovenia vyvodil závery, že úroky z omeškania sa premlčujú samostatne (keďže úroky z omeškania vznikajúce po právoplatnosti súdneho rozhodnutia týkajúceho sa istiny sa premlčujú skôr – plynie im samostatná premlčacia lehota) a premlčacia doba plynie pre každú splátku úrokov zvlášť (keďže sa v odlišnom čase premlčia úroky z omeškania, ktoré vznikli pred právoplatnosťou rozhodnutia a tie úroky z omeškania, ktoré vzniknú

¹⁰ § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka: „*Úroky a opakujúce sa plnenia sa premlčujú v troch rokoch; ak však ide o práva právoplatne priznané alebo písomne uznané, platí táto premlčacia doba, len pokiaľ ide o úroky a opakujúce sa plnenia, zročnosť ktorých nastala po právoplatnosti rozhodnutia alebo po uznaní.*“

¹¹ Pozn. autorky: ďalej spomíname len priznanie práva právoplatným rozhodnutím súdu alebo iného orgánu, avšak máme na mysli i uznanie dlhu dlžníkom.

po právoplatnosti rozhodnutia). Aby sme ale nevytvorili nepremlčateľné práva, doslovný výklad ustanovenia korigoval tak, aby bol v súlade s účelom premlčania. Nakoľko sú úroky z omeškania príslušenstvom pohľadávky, sú od hlavnej pohľadávky závislé. Úroky z omeškania sa tak premlčujú samostatne, individuálne k jednotlivým splátkam, avšak najneskôr spolu s hlavnou pohľadávkou.¹²

Števček a Grausová sa stotožňujú s Křetinského názorom až po bod, v ktorom koriguje svoj výklad § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka s poukázaním na § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka, aby zmiernil dôsledky svojho doslovného výkladu. Považujú za neodôvodnené, aby sme uprednostňovali záujmy dlžníka a jeho ochranu pred ochranou veriteľa zabezpečenou prostredníctvom sekundárnych práv. I keď nepopierajú, že vzťah hlavnej pohľadávky k úrokom z omeškania akcesoritu pripomína, nesúhlasia s Křetinského názorom, že by sa jednalo o vzťah akcesorický. Ak by sme pripustili, že úroky z omeškania sú v akcesorickom vzťahu k hlavnej pohľadávkou počas celej svojej existencie, čo možno dedukovať z judikatúry,¹³ museli by úroky z omeškania znášať právny osud hlavného záväzku i v prípade zániku záväzku splnením. Tým by sa inštitút úrokov z omeškania úplne znefunkčnil. Fakt, že sú úroky z omeškania zaradené medzi príslušenstvo pohľadávky, možno považovať z hľadiska premlčania pohľadávky za irelevantný, keďže na to, aby sme mohli hovoriť o príslušenstve, musia byť splnené dve podmienky, a to totožnosť veriteľa a vôľa trvalo užívať hlavnú pohľadávkou s príslušenstvom. Vzťah príslušenstva pohľadávky k hlavnej pohľadávkou tak do veľkej miery závisí od vôle veriteľa. I judikatúra opakovane potvrdzuje, že veriteľ môže samostatne nakladať s príslušenstvom pohľadávky.¹⁴

¹² KŘETINSKÝ, D. K promlčení práva na úroky a úroky z prodlení. In *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 12, s. 635 – 639. In ŠTEVČEK, M., GRAUSOVÁ, K. Premlčanie úrokov z omeškania. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2010, roč. 16, č. 12, s. 15.

¹³ „Povinnost platit úroky z prodlení nemůže trvat déle, než trvá závazek hlavní. Splněním dluhu (závazku) nebo jeho zánikem z jiného důvodu zaniká (končí) také povinnost platit úroky z prodlení jako vedlejší (akcesorický) závazkový právní vztah; zůstává tu jen povinnost zaplatit již dospělé úroky z prodlení. Dojde-li k promlčení hlavního závazkového právního vztahu, nemůže se takový právní následek uplynutí času nevztahovat k závazku vedlejšímu (akcesorickému).“ Z odôvodnenia rozsudku Najvyššieho súdu ČR z 8.februára 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006.

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR uverejnený pod číslom R 34/1999 v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk: „S postúpenou pohľadávkou prechádza na postupníka aj

V súlade s ustálenou judikatúrou aj Fekete v komentári k § 524 Občianskeho zákonníka uvádza, že úroky z omeškania sú samostatným hmotnoprávnym nárokom, ktorý môže byť samostatne uplatniteľný a disponovateľný. Právny úkon týkajúci sa úrokov z omeškania sa nemusí súčasne týkať hlavnej pohľadávky. Možno ich samostatne uznať aj bez toho, aby bola súčasne uznaná istina.¹⁵

Na základe vyššie uvedeného Števček a Grausová prišli k záveru, že úroky z omeškania sa premlčujú samostatne, vždy vo vzťahu k jednotlivkej dennej splátke a nezávisle od istiny. Napriek tomu ku vzniku tzv. nepremlčateľných práv nedôjde. Ako uvádza docentka KIRSTOVÁ, „*úrokový záväzok je akcesorický v tom zmysle, že pokiaľ ide o jeho vznik, predpokladá hlavný záväzok.*“¹⁶ Na to nadviazali Števček a Grausová: „*vzhľadom na to, že právo na úrok z omeškania vzniká denne podľa momentálneho stavu záväzku, čiže je priamo závislé od záväzku k momentu jeho vzniku (jeho výšky, charaktere – ak je obchodnoprávny, aj úrok bude obchodnoprávneho charakteru), úrok z omeškania je kvalitatívne vybavený rovnakými možnosťami ako prvotný záväzok v tento deň omeškania.*“¹⁷ Keďže sa akcesorita prejavuje v momente vzniku jednotlivých denne vznikajúcich splátok úrokov z omeškania, právny režim jednotlivých sekundárnych práv odvodzujeme od momentálneho stavu hlavnej pohľadávky. V čase plynutia premlčacej doby denne vznikajú samostatné práva na úroky z omeškania, ktoré sa premlčujú samostatne a uplynutie premlčacej doby k hlavnej pohľadávke sa týchto práv nijako nedotýka. Avšak v čase, keď premlčacia doba k hlavnej pohľadávke už uplynula, dlžníkovi vzniká subjektívne právo na uplatnenie námietky premlčania nielen vo vzťahu k hlavnej pohľadávke, ale rovnako aj voči

príslušenstvo pohľadávky. Postupca a postupník sa môžu dohodnúť i tak, že príslušenstvo pohľadávky zostáva postupcovi.“

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 18. augusta 2009, sp. zn. 32 Cdo 2421/2009: „*Zmluvou o postúpení pohľadávky možno postúpiť samostatne príslušenstvo pohľadávky (právo na úroky z omeškania) bez toho, aby bola postúpená aj samotná pohľadávka.*“

¹⁵ FEKETE, I. *Občiansky zákonník - Veľký komentár (3. zväzok - Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť)* 2. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2015, s.477.

¹⁶ KIRSTOVÁ, K. In. LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. 2. zväzok.* 4. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 43.

¹⁷ ŠTEVČEK, M., GRAUSOVÁ, K. Premlčanie úrokov z omeškania. In *Bulletín slovenskej advokácie*, 2010, roč. 16, č. 12, s. 20.

tým úrokom z omeškania, ktoré vznikajú po uplynutí premlčacej doby k hlavnej pohľadávke. V praxi by to znamenalo, že i po uplynutí premlčacej doby istiny by bolo možné vymáhať časť úrokov z omeškania, a to tých, ktoré vznikli počas plynutia premlčacej doby istiny a ku ktorým neuplynula ich vlastná premlčacia doba. Takéto riešenie možno považovať za kompromis medzi úrokmi z omeškania ako inštitútom, ktorý chráni veriteľa a premlčaním ako inštitútom, chrániacim dlžníka.

I keď v Obchodnom zákonníku chýba obdobné ustanovenie ako § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka, z analýzy ktorého vyvodzujeme režim premlčania úrokov z omeškania, a, ako sme vyššie uviedli, prevláda názor, že na obchodnoprávne vzťahy nemožno subsidiárne aplikovať občianskoprávnu úpravu, prípadný rôzny prístup režimu premlčania úrokov z omeškania v občianskoprávných a obchodnoprávných vzťahoch vnímame ako neúnosný a na základe *analogie legis* by mali byť vyššie vysvetlené závery používané rovnako v občianskoprávných ako aj obchodnoprávných vzťahoch.

Ako sme už spomínali, na problematiku premlčania úrokov z omeškania sa rozchádzajú nielen doktrínálne názory, ale i názory súdov.

Najvyšší súd Slovenskej republiky sa spočiatku, avšak bez bližšieho vysvetlenia, prikláňal k názoru, že práva na úroky z omeškania vznikajú denne a premlčujú sa za každý deň samostatne.¹⁸ Pomerne podrobne sa následne touto problematikou zaoberal Najvyšší súd Českej republiky, pričom z jeho rozhodnutia možno vyvodiť, že sa prikláňal ku koncepcii samostatného a nezávislého premlčania, pričom premlčanie hlavnej pohľadávky vplýva len na tie práva, ktoré vznikli po uplynutí jej premlčacej doby.¹⁹

¹⁸ „Úroky z omeškania so splnením peňažného záväzku sú dennou dávkou škody za stratu možnosti disponovať dlžnou sumou, preto právo na ich zaplatenie vzniká (a premlčuje sa) za každý deň omeškania samostatne.“ In rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. mája 2000, sp. zn. 4 Obo 319/99.

¹⁹ „Účinným vznesením námietky promlčení v soudním řízení dochází k zániku nároku, tj. subjektivní právo věřitele přestává být soudně vynutitelné (i když nadále trvá jako naturální právo). Tento účinek se projeví nejen ve vztahu k pohledávce, ale i k jejímu příslušenství představujícímu smluvní úrok, či

Neskôr sa judikatúra od vyššie prezentovaného názoru odchýlila a opakovane vo svojich rozhodnutiach vyslovila názor, že sa právo na úroky z omeškania premlčujú ako celok.²⁰ V rozhodnutiach však chýba bližšie zdôvodnenie takéhoto záveru a rovnako v nich nenájdeme vysvetlenie, ako môžu v zmysle § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka

úrok z prodlení. Proto po účinném vznesení námitky promlčení nelze přiznat jistinu a úroky od okamžiku, kdy uplynula promlčecí doba obledně práva na zaplacení jistiny.

Správný však není závěr odvolacího soudu, podle něhož úroky jako příslušenství pobledávky sledují její osud a pokud došlo k promlčení jistiny, je promlčeno i právo na úhradu tohoto příslušenství. Po účinném vznesení námitky promlčení nelze přiznat jistinu a úroky od okamžiku, kdy uplynula promlčecí doba obledně práva na zaplacení jistiny. Od tohoto okamžiku se totiž právo na zaplacení jistiny stalo pouze naturálním právem a tudíž i právo na zaplacení úroků z jistiny se od tohoto okamžiku rovněž stalo pouze právem naturálním. Jiná je však situace do tohoto okamžiku. Pokud právo na zaplacení úroků vzniklo před promlčením jistiny, je třeba promlčení práva na zaplacení úroků posuzovat samostatně.“ In Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 26. 4. 2006, sp. zn. 32 Odo 466/2004.

²⁰ *„Povinnost platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku; tímto dnem počíná u tohoto práva podle ustanovení § 393 odst. 1 obchodního zákoníku běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo promlčí "jako celek". In Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 8. februára 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006.*

„Nejvyšší soud ČR již dříve dospěl k závěru, že povinnost platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku; tímto dnem počíná u tohoto práva podle ustanovení § 393 odst. 1 obchodního zákoníku běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo promlčí "jako celek".“ In Rozsudek Nejvyššího soudu ČR zo 6. novembra 2007, sp. zn. 21 Cdo 3477/2006.

„Povinnost platit úroky z prodlení se splněním dluhu (závazku) vzniká jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku; tímto dnem počíná u tohoto práva podle ustanovení § 393 odst. 1 obch. zák. běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo promlčí "jako celek". Tento závěr přijal Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8. 2. 2007, uveřejněném v časopise Soudní judikatura, sešit č. 7/2007 pod číslem 104, soud nemá důvod se od něj odchyľit ani v tomto případě.

Promlčení úroků může běžet samostatně, v případě důvodně uplatněné námitky promlčení týkající se jistiny lze však věřiteli přiznat úroky z prodlení pouze do okamžiku, k němuž je jistina promlčena, nejsou-li již vzhledem k okamžiku počátku prodlení (a vzniku práva na jejich úhradu) také promlčeny. Při splnění právě uvedeného je zajiště lze přiznat pouze za dobu, v níž byl dlužník v prodlení.“ In Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 13. januára 2009, sp. zn. 32 Cdo 4179/2007.

súčasne existovať dve rôzne dlhé premlčacie doby k jednému právu na úroky z omeškania.

2. PREMLČANIE ÚROKOV Z OMEŠKANIA PODEĽA NÁVRHU OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

Dňa 16. septembra 2015 rekodifikačná komisia, ktorej predsedal docent Dulak, odovzdala svoju prvú kompletnú pracovnú verziu návrhu Občianskeho zákonníka (ďalej len „Návrh“).²¹ Návrh obsahuje unifikovanú úpravu všeobecného záväzkového práva, čím by sa mala odstrániť duplicitná úprava viacerých právnych inštitútov, ktorá častokrát nie je odôvodnená špecifickými potrebami podnikateľov pri podnikateľskej činnosti. Návrh tak obsahuje o.i. aj jednotný režim premlčania pre obchodnoprávne i občianskoprávne vzťahy, čo jednoznačne vnímame veľmi pozitívne.

Pomerne mátaúco je však v návrhu upravená už samotná podstata premlčania. Podľa § 279 ods. 1 prvej časti Návrhu „*právo, ktoré sa nevykonalo v premlčacej lehote, sa premlčuje a dlžník nemá povinnosť plniť.*“ Súčasná slovenská právna veda vychádza z toho, že premlčanie (na rozdiel od preklúzie), nemá vplyv na právo samotné (a jemu zodpovedajúcu povinnosť iného subjektu), ale len na nárok, teda na uplatnenie právom stanovených donucovacích prostriedkov na výkon práva. V prípade, ak by dlžník splnil svoj záväzok i po rozhodnutí súdu, ktorým bola žaloba veriteľa zamietnutá z dôvodu uplatnenia námietky premlčania dlžníkom, nevzniklo by na strane veriteľa bezdôvodné obohatenie.²² Je potrebné dôsledne odlišovať (napriek úzkej súvislosti) subjektívne práva a im zodpovedajúce subjektívne povinnosti od nároku.²³

²¹ Pozri: <http://www.najpravo.sk/clanky/k-prvej-ucelenej-verzii-pracovneho-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>.

²² NOVOTNÁ, M. In LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*. Bratislava : Iura Edition, 2010. s. 218.

²³ Vo všeobecnosti sa subjektívne právo chápe ako párový pojem, tzn. subjektívnemu právu na jednej strane zodpovedá subjektívna povinnosť iného subjektu, resp. iných subjektov, na strane druhej.

So subjektívnym právom úzko súvisí nárok – oprávnenie použiť právne prostriedky na vynútenie subjektívneho práva, a to zvyčajne súdom, príp. správnym orgánom alebo

Avšak v súlade s chápaním inštitútu premlčania v súčasnom slovenskom právnom prostredí sa v § 280 ods. 1 prvej časti Návrhu uvádza: „*uplynutím premlčacej lehoty právo nezaniká a ak dlžník splnil svoj dlh po jej uplynutí, nie je oprávnený požadovať vrátenie toho, čo plnil, aj keď v čase plnenia nevedel, že premlčacia lehota uplynula.*“

V uvedených paragrafoch je určitá protirečivosť, ktorú by bolo vhodné odstrániť. Na jednej strane podľa Návrhu márnym uplynutím premlčacej doby zaniká povinnosť dlžníka, no na druhej strane nezaniká jej zodpovedajúce právo veriteľa.

V zmysle Návrhu zostáva rozsah práv podliehajúcí premlčaniu rovnaký, ako bol stanovený v Občianskom zákonníku. Premlčujú sa všetky majetkové práva okrem tých, o ktorých to ustanoví zákon. Návrh pozná rovnaké výnimky ako súčasná právna úprava. V zmysle § 281 prvej časti Návrhu premlčaniu nepodlieha vlastnícke právo, právo na výživné (nie práva na výplatu jednotlivých splátok výživného, tie premlčaniu podliehajú) a práva z vkladov. To znamená, že práva na úroky z omeškania ako sekundárne práva podliehajú premlčaniu.

Rovnako sa nemení ani deň začatia plynutia premlčacej doby²⁴. Preberá sa slovná formulácia z Obchodného zákonníka a Návrh rovnako ako Obchodný zákonník viaže začiatok plynutia premlčacej doby na deň, kedy sa právo mohlo prvý raz uplatniť na súde. Návrh stanovuje všeobecnú dĺžku premlčacej doby ako štvorročnú, spoločnú pre

vlastným úkonom. Zánik nároku však nemôžeme stotožňovať so zánikom práva a jemu zodpovedajúcej povinnosti. Nároky zanikajú buď samostatne alebo spolu so subjektívnymi právami. Ak však zanikne právo, automaticky zaniká i nárok. I v prípade, ak nárok zanikol alebo ani nevznikol, subjektívne právo môže existovať samostatne.

Pozri bližšie: DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. In LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*. Bratislava : Iura Edition, 2010. s.147 a LUBY, Š. Občianskoprávny nárok. In *Výber z diela a myšlienok*. Bratislava : Iura Edition, 1998, s. 283.

²⁴ Podľa nášho názoru v Návrhu došlo k neodôvodnenej zmene terminológie a pojem premlčacia doba bol nahradený pojmom premlčacia lehota. Najmä s prihliadnutím na fakt, že Návrh naďalej používa pojmy prekluzívna doba a vydržacia doba a ani sa nemenia pravidlá počítania premlčacej doby, zotrváme i v tejto časti príspevku pri používaní pojmu premlčacia doba.

obchodnoprávne i občianskoprávne vzťahy. Podstatnou a z nášho pohľadu pozitívnu zmenou je väčšia dispozitívnosť právnej úpravy premlčania. Návrh umožňuje stranám dohodnúť si v zmluve kratšiu alebo dlhšiu premlčaciu dobu ako stanovuje zákon, pričom Návrh zároveň určuje hornú a dolnú hranicu, ktorú strany nemôžu prekročiť (najkratšia môže byť jednoročná a najdlhšia pätnásťročná).²⁵ Odlišná dohoda od ustanovení zákona je prípustná len pokiaľ ide o dĺžku premlčacej doby, a nie ohľadne jej začiatku a plynutia, ktoré sú stanovené kogentne.

Možnosť dohodnúť si dĺžku premlčacej doby však otvára otázku, či sa táto osobitne dohodnutá premlčacia doba bude vzťahovať len na primárne práva alebo aj na práva sekundárne, a ak áno, v akom rozsahu.

K otázke premlčania úrokov z omeškania, ktorá je v súčasnosti veľmi problematická, sa Návrh nevyjadruje. Návrh obsahuje obdobné ustanovenie ako je § 110 ods. 3 súčasného Občianskeho zákonníka, ktoré podrobil analýze Křetinský a z ktorého vyvodil záver, že úroky z omeškania sa premlčujú samostatne, nezávisle od hlavnej pohľadávky a premlčacia doba plynie pre každú splátku úrokov zvlášť.²⁶ Na základe tohto ustanovenia sa úroky omeškania, ktoré vznikli pred právoplatnosťou rozhodnutia, premlčovali v desaťročnej premlčacej dobe spolu s istinou a tie práva na úroky z omeškania, ktoré vznikli až v čase po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia, sa premlčia v trojročnej dobe. Podľa § 298 ods. 4 prvej časti Návrhu „*Úroky a opakujúce sa plnenia sa premlčujú uplynutím štyroch rokov. Ak však ide o práva právoplatne priznané alebo písomne uznané, platí táto premlčacia lehota len v prípade, ak ide o úroky a opakujúce sa plnenia, ktorých splatnosť nastala právoplatnosťou rozhodnutia alebo uznaním dlhu.*“ Ako problematickú vnímame formuláciu „*ktorých splatnosť nastala právoplatnosťou rozhodnutia alebo uznaním dlhu.*“ Právoplatnosť ako taká nemá vplyv na splatnosť sekundárnych práv. Predpokladáme, že uvedená formulácia je chybná

²⁵ Zároveň Návrh chráni slabšiu stranu. V prípade, ak by bola kratšia alebo dlhšia premlčacia doba dohodnutá v neprospech slabšej strany, takáto dohoda je neúčinná.

²⁶ § 110 ods. 3 Občianskeho zákonníka: „*Úroky a opakujúce sa plnenia sa premlčujú v troch rokoch; ak však ide o práva právoplatne priznané alebo písomne uznané, platí táto premlčacia doba, len pokiaľ ide o úroky a opakujúce sa plnenia, zročnosť ktorých nastala po právoplatnosti rozhodnutia alebo po uznaní.*“

a mala zostať v nezmenenej podobe „*ktorých splatnosť nastala po právoplatnosti rozhodnutia alebo po uznaní.*“

Aj ostatné ustanovenia Občianskeho zákonníka, ako je napr. ustanovenie vymedzujúceho príslušenstvo pohľadávky, o ktoré sa opiera judikatúra i právna veda pri riešení danej problematiky, zostávajú takmer nezmenené.²⁷ Ďalej sa argumentácia opierala o § 524 Občianskeho zákonníka upravujúci prevod pohľadávky. Keďže je dané ustanovenie v judikatúre i právnej vede považované za dispozitívne, veriteľ je oprávnený samostatne disponovať s istinou a samostatne s jej príslušenstvom. Obdobná formulácia je zachovaná i v § 85 ods. 1 prvej hlavy piatej časti Návrhu, takže možno predpokladať, že jeho výklad zostane totožný.²⁸

Môžeme konštatovať, že Návrh problematickú otázku premlčania úrokov z omeškania nerieši. Naopak, pravdepodobne by v praxi priniesol ďalšie problémy.

3. PREMLČANIE ÚROKOV Z OMEŠKANIA Z POHĽADU PRINCÍPOV EURÓPSKEHO ZMLUVNÉHO PRÁVA

Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy Princípy európskeho zmluvného práva sa výslovne zaoberajú otázkou premlčania úrokov z omeškania. Vychádzajú pri tom z myšlienky, že je vo verejnom záujme, ak spolu s premlčaním istiny dochádza i k premlčaniu vedľajších nárokov z nich odvodených. V článku 14:502 stanovujú, že:

²⁷ § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka stanovuje: „Príslušenstvom pohľadávky sú úroky, úroky z omeškania, poplatok z omeškania a náklady spojené s jej uplatnením.“ § 224 ods. 3 Návrhu znie: „Príslušenstvom pohľadávky sú úroky, úroky z omeškania a náklady spojené s jej uplatnením.“ Z výpočtu vypadol poplatok z omeškania. Pojem poplatok z omeškania ako sankcia za oneskorené plnenie poskytnuté nájomcom prenajímateľovi by mal byť nahradený pojmom úrok z omeškania, s tým, že by príslušný vykonávací predpis mohol stanovovať odlišnú sadzbu v jednotlivých prípadoch omeškania.

²⁸ § 524 ods. 2 Občianskeho zákonníka: „S postúpenou pohľadávkou prechádza aj jej príslušenstvo a všetky práva s ňou spojené.“

§ 85 ods. 1 prvej hlavy piatej časti Návrhu: „S postúpenou pohľadávkou prechádza aj jej príslušenstvo a všetky práva, ktoré sú s ňou spojené, vrátane jej zabezpečenia.“

„premlčacia lehotá pre právo na zaplataenie úrokov a ostatných práv vedľajšej povahy uplynú najneskôr spolu s premlčacou lehotou hlavnej pohľadávky.“²⁹ V nadväznosti na vyššie spomínané koncepcie riešenia problematiky premlčania úrokov z omeškania, možno konštatovať, že PECL neodpovedajú na otázku, či hlavnej pohľadávke a úrokom z omeškania plynú samostatné premlčacie doby a ani na otázku, či úroky z omeškania sú považované za súhrn práv alebo za jedno právo, ktoré sa premlčuje ako celok. Stanovujú však, že premlčanie úrokov z omeškania je závislé na premlčaní hlavnej pohľadávky. V komentári daného ustanovenia sa uvádza, že takouto úpravou sa naplní zmysel premlčania a zabezpečuje sa ochrana dlžníka pred žalobami zo strany veriteľa v prípade, ak uplynula premlčacia doba k istine. V prípade, ak by nebolo premlčanie úrokov z omeškania závislé na premlčaní hlavnej pohľadávky, mohlo by dôjsť ku sporu týkajúceho sa len samotných úrokov z omeškania. Avšak v takom spore by sa dokazovanie muselo týkať hlavnej pohľadávky, z ktorej sú úroky z omeškania ako vedľajšie nároky odvodené, čo odporuje zmyslu premlčania.

4. ZÁVER

Súčasná právna úprava opomína riešenie otázky, ako sa premlčujú úroky z omeškania a aký má vplyv premlčanie hlavnej pohľadávky na vznik a premlčanie úrokov z omeškania. Absencia daného ustanovenia vyvoláva rôznorodosť názorov v judikatúre i právnej vede, čo rozhodne neprospejeva právnej istote v súkromnoprávných vzťahoch. Nanešťastie ani návrh Občianskeho zákonníka neobsahuje ustanovenie, ktoré by danú situáciu riešilo a preberá (minimálne pozmenené) ustanovenia, ktorých výkladom sa v súčasnosti snažíme zistiť, ako dochádza k premlčaniu práv na úroky z omeškania.

Máme za to, že zo súčasnej právnej úpravy vyplýva koncepcia premlčania úrokov z omeškania, ktorú predostreli Števec a Grausová a ku ktorej sa tiež priklonil Najvyšší súd ČR v rozsudku z 26. 4. 2006,

²⁹ Principles of European Contract Law, Article 14:502 Effect on Ancillary Claims
„The period of prescription for a right to payment of interest, and other claims of an ancillary nature, expires not later than the period for the principal claim.“

sp. zn. 32 Odo 466/2004. Zároveň si však uvedomujeme, že takýto prístup k premlčaniu úrokov z omeškania do určitej miery naruša podstatu a účel inštitútu premlčania vo vzťahu k hlavnej pohľadávke. V prípade, ak by veriteľ žaloval len časť nepremľaných úrokov z omeškania, ktoré vznikli ako dôsledok porušenia povinnosti splniť už premlčaný záväzok, v súdnom konaní by sa muselo dokazovanie týkať primárnej, už premlčanej, pohľadávky. Tým by bol do určitej miery obmedzený účel premlčania zamedziť sporom o starých pohľadávkach.³⁰

Pokiaľ vychádzame z jednoznačne prevládajúcej koncepcie samostatného premlčania práv na úroky z omeškania, a zároveň chceme eliminovať negatívny dôsledok súčasnej právnej úpravy (narušenie účelu premlčania zabráňovať sporom týkajúcich sa starých pohľadávok), musíme sa buď prikloniť k záveru, že právo na úroky z omeškania je jediným právom premlčujúcim sa ako celok³¹, alebo ku koncepcii závislého premlčania, ako je formulovaná v PECL. Ako sme však už v príspevku uviedli, ani k jednému z týchto názorov nemôžeme prísť analýzou v súčasnosti účinných relevantných ustanovení Občianskeho ani Obchodného zákonníka a z toho dôvodu vnímame ako nevyhnutné, aby sa zákonodarca v novom Občianskom zákonníku touto otázkou výslovne zaoberal. Ako inšpirácia by nám mohli slúžiť nielen PECL, ale aj mnohé zahraničné právne poriadky zakotvujúce závislosť premlčania vedľajších pohľadávok na hlavnej pohľadávke. Obdobné ustanovenia môžeme nájsť napríklad v nemeckom Bürgerliches Gesetzbuch³², v holandskom Burgerlijk Wetboek³³, vo

³⁰ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I, II.* v slovenskom preklade: *Princípy európskeho zmluvného práva.* Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 343.

³¹ Napr. rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 26. 4. 2006, sp. zn. 32 Odo 466/2004 či rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo 6. novembra 2007, sp. zn. 21 Cdo 3477/2006.

³² Článok 217 nemeckého BGB: „*A claim for collateral performance dependent on the main claim becomes statute-barred at the same time as the main claim, even if the specific limitation period applying to the claim for collateral performance has not ended.*“ Dostupné: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0667.

³³ Článok 3:312 holandského BW: „*Provided that the prescription period is not interrupted or extended, a right of action that is based on a failure in performance as well as a right of action to claim the payment of statutory or contractual interest or the handing over of fruits (benefits), becomes prescribed no later than the right of action to claim the principal performance itself or, if the failure is*

švajčiarskom Obligationenrecht³⁴, v litovskom Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,³⁵ či v estónskom Tsiviilseadustiku üldosa seadus.³⁶ Už len samotná existencia týchto ustanovení vo viacerých civilných kódexoch naprieč Európou podporuje názor, že ustanovenie, ktoré by poskytovalo odpovede na naše otázky, má v Občianskom zákonníku svoje miesto a v súčasnosti v slovenskom právnom poriadku chýba.

capable of correction, no later than the right of action to claim correction of this failure.“ Dostupné: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook033.htm>.

³⁴ Článok 133 švajčiarskeho OR: „*When the principal claim becomes time-barred, so too do all claims for interest and other accessory claims.*“

Dostupné: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/201607010000/220.pdf>.

³⁵ Článok 1.135 litovského LR CK: „*Expiration of prescription with respect to the principal claim shall have the same effect likewise on the accessory claims (penalty, pledge, suretyship, etc.), even though the prescription of the latter may not have expired.*“ Dostupné: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495.

³⁶ § 144 estónskeho TsÜS „*A claim arising from an accessory obligation expires together with the claim arising from the principal obligation even if the accessory obligation separately would not yet have expired.*“ Dostupné: https://s3.amazonaws.com/landesa_production/resource/1191/Estonia_Civil-Code-Act_Amended-2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAICR3ICC22CMP7DPA&Expires=1473933166&Signature=VKpdxQWefF8oJUevrAcbwFmGRmw%3D.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- FEKETE, I. Občiansky zákonník - Veľký komentár (3. zväzok - Dedenie, Závazkové právo – všeobecná časť) 2. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2015, 932 s. ISBN 978-80-8155-041-6.
- LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I, II.* v slovenskom preklade: *Princípy európskeho zmluvného práva.* Bratislava: Iura Edition, 2009, 366 s. ISBN 978-80-8078-301-3.
- LAZAR, J. a kol. Občianske právo hmotné 1 a 2. Bratislava : Iura Edition, 2010, 715 s. ISBN 978-80-8078-346-4.
- LUBY, Š. Občianskoprávny nárok. In *Výber z diela a myšlienok.* Bratislava : Iura Edition, s.r.o., 1998, 500 s. ISBN 80-88715-31-8.
- OVEČKOVÁ, O. *Premĺčanie v obchodnom práve.* Bratislava :Wolters Kluwer, 2015. 304 s. ISBN 978-80-8168-205-6.
- OVEČKOVÁ, O. Zmluvná pokuta. 2. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2011. 353 s. ISBN 978-80-8078-386-0.
- ŠTEVČEK, M., GRAUSOVÁ, K. Premĺčanie úrokov z omeškania. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2010, roč. 16. č. 12. s. 12-22. ISSN 1335-1079.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 26. 4. 2006, sp. zn. 32 Odo 466/2004.
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. mája 2000, sp. zn. 4 Obo 319/99.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo 6. novembra 2007, sp. zn. 21 Cdo 3477/2006.
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR uverejnený pod číslom R 34/1999 v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 8. februára 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 13. januára 2009, sp. zn. 32 Cdo 4179/2007.
- Bürgerliches Gesetzbuch [Civil Code].
- Burgerlijk Wetboek [Civil Code].
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [Civil Code].
- Obligationenrecht [Swiss Code of Obligations].
- Tsiviilseadustiku üldosa seadus [Civil Code].
- Všeobecný občiansky zákonník z roku 1811.
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

PRIESKUM CENY V ZMLUVÁCH O SPOTREBITEĽSKÝCH ÚVEROCH

KARIN RAKOVÁ*

ÚVOD

Podľa § 1 ods. 2 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoSU“) sa pod spotrebiteľským úverom myslí „*dočasné poskytnutie peňažných prostriedkov na základe zmluvy o spotrebiteľskom úvere vo forme pôžičky, úveru, odloženej platby alebo obdobnej finančnej pomoci poskytnutej veriteľom spotrebiteľovi.*“ Spotrebiteľský úver je poskytovaný prostredníctvom zmluvy o spotrebiteľskom úvere, ktorú definuje ZoSU v § 2 písm. d) ako zmluvu, „*ktorou sa veriteľ zaväzuje poskytnúť spotrebiteľovi spotrebiteľský úver a spotrebiteľ sa zaväzuje poskytnuté peňažné prostriedky vrátiť a zaplatiť celkové náklady spotrebiteľa spojené so spotrebiteľským úverom, (...)*“. Zmluva, ktorou sa poskytuje spotrebiteľský úver nepredstavuje samotný zmluvný typ, ale je prierezovou kategóriou, ktorá v sebe zahŕňa niektoré pomenované zmluvy, ako aj zmluvy inomínátne. Zákon o spotrebiteľských úveroch upravuje iba niektoré práva a povinnosti súvisiace so spotrebiteľským úverom, ostatné práva

* JUDr. Ing. Karin Raková, MBA, Ústav súkromného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava;

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0094/15 „*Porušenie zmluvných povinností a nespĺnenie dľbu v súkromnom práve a ich následky – analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.*“

a povinnosti sú definované zmluvou uzatvorenou medzi zmluvnými stranami, ustanoveniami príslušného právneho predpisu o zmluvnom type, ku ktorému zmluva prináleží a tiež všeobecnými ustanoveniami príslušného právneho predpisu (napr. zmluva o pôžičke, zmluva o úvere, ...).¹

Základnou zásadou súkromného práva je široká dispozičná autonómia jeho subjektov. Zmluvná voľnosť je zaručená priamo v Ústave čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky². V súvislosti s požiadavkou ochrany spotrebiteľa v zmluvnom vzťahu s dodávateľom a na dosiahnutie faktickej rovnosti zmluvných strán je zmluvná sloboda účastníkov spotrebiteľskej zmluvy obmedzená prostredníctvom kogentných noriem, čo slúži na ochranu spotrebiteľa, ako slabšej zmluvnej strany a tým na obnovu rovnováhy medzi dodávateľom a spotrebiteľom. Znevýhodnené postavenie spotrebiteľa ako slabšej zmluvnej strany, ktoré sa týka tak úrovne informovanosti spotrebiteľa, ako aj jeho vyjednávacej sily vo vzťahu k dodávateľovi a na ktoré nemá spotrebiteľ v porovnaní s predajcom alebo dodávateľom vplyv, vyrovnáva systém ochrany zavedený smernicou Rady 93/13/EHS³.

Smernica 93/13/EHS je prvou všeobecnou smernicou na ochranu spotrebiteľa. Dovtedy sa jednotlivé smernice vydané za účelom ochrany spotrebiteľa vzťahovali iba na určité odvetvia (spotrebiteľské úvery⁴, tíme sharing⁵), alebo na určité metódy predaja (podomový predaj⁶). Smernica 93/13/EHS upravuje zmluvné vzťahy medzi spotrebiteľom

¹ WACHTLOVÁ, L., SLANINA, J. *Zákon o spotrebiteľskom úvere. Komentár*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 4.

² Podľa čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky: „Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“

³ Smernica Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách.

⁴ Smernica Rady č. 87/102/EHS z 22. Decembra 1986 o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, ktoré sa týkajú spotrebiteľských úverov.

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 94ú47úES o kúpe práva na sezónne užívanie nehnuteľností.

⁶ Smernica Rady č. 85/577/EHS z 20. Decembra 1985 na ochranu spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných mimo prevádzkových priestorov.

a dodávateľom, pričom spotrebiteľa smernica vymedzuje ako akúkoľvek fyzickú osobu, ktorá v zmluvách podliehajúcich tejto smernici koná s cieľom nevzťahujúcim sa k jeho obchodom, podnikaniu alebo povolaniu a dodávateľa smernica definuje ako právnickú osobu, ktorá v zmluvách podliehajúcich tejto smernici koná s cieľom vzťahujúcim sa k jeho obchodom, podnikaniu, alebo povolaniu. Podľa Csacha, samotná smernica nebráni členským štátom, aby považovali za spotrebiteľa aj právnickú osobu, pričom mnohé členské štáty tak za spotrebiteľa považujú aj právnickú osobu.⁷ Cieľom smernice 93/13/EHS bolo zabezpečiť, aby nekalé podmienky v zmluvách neboli záväzné pre spotrebiteľa, a aby zmluva bola aj naďalej záväzná, ak je jej ďalšia existencia možná bez nekalých podmienok. Smernica v čl. 3 ods. 1 upravuje nekalú podmienku ako podmienku, ktorá nebola individuálne dojednaná a ktorá je „nekalá“, t.j. ktorá napriek požiadavke dôvery spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy ku škode spotrebiteľa. Súčasne smernica vyžaduje zrozumiteľnosť vypracovania podmienky a stanovuje v prípade pochybnosti o zmysle podmienky prednosť priaznivejšieho výkladu pre spotrebiteľa. Smernica obsahuje prílohu, ktorá v zmysle čl. 3 ods. 3 obsahuje indikatívny a nevyčerpávajúci zoznam podmienok, ktoré sa môžu považovať za nekalé. Katalóg klauzúl je pre členské štáty a ich národné súdy nezáväzný, ale judikatúra ESD mu prisúdila osobitný význam pri transpozícii smernice. Vo viacerých rozhodnutiach sa ESD vyjadroval k nárokom kladeným na transpozíciu Smernice 93/13/EHS, medzi takéto rozhodnutia je možné zaradiť rozhodnutie SD EÚ C-478/99⁸, kde sa ESD vyjadril, že klauzula, ktorá je v katalógu uvedená, nemusí byť nutne neprimeraná a opačne, klauzula neuvedená v katalógu môže byť za neprimeranú považovaná (bod 21 rozhodnutia).

⁷ CSACH, K. *Štandardné zmluvy*. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 150.

⁸ Rozhodnutie ESD zo dňa 7. Mája 2002 v konaní o porušení ZES Švédskom C-478/99.

1. NEPRIJATELNÉ DOJEDNANIA V SPOTREBITEĽSKÝCH ZMLUVÁCH

Ako už bolo uvedené, Smernica 93/13/EHS obsahuje okrem všeobecných ustanovení o neprijateľných podmienkach a spôsobe ich skúmania taktiež prílohu, ktorá obsahuje demonštratívny výpočet podmienok, ktoré môžu byť pokladané za neprijateľné. Dôležité je, že sa jedná iba o informatívny a demonštratívny výpočet konkrétnych dojednaní podávajúcich návod, ktoré podmienky je možno v určitých prípadoch považovať za neprijateľné, a nie o zoznam dojednaní, ktoré sú neprijateľné za všetkých okolností. Rozhodne to však neznamená, že tieto podmienky sú podľa smernice 93/13/EHS automaticky neprijateľné.⁹ Smernica 93/13/EHS samotná uvádza, že „pre účely tejto smernice môže mať priložený zoznam podmienok len oznamovaciú hodnotu a keďže z dôvodu minimálneho charakteru dosahu tejto smernice môže byť rozsah týchto podmienok rozšírený alebo reštriktívnejší vo vnútroštátnych právnych predpisoch členských štátov“ (princíp minimálnej harmonizácie).

Zoznam neprijateľných dojednaní obsiahnutý v prílohe smernice 93/13/EHS predstavuje teda iba ilustratívne a nezáväznú dojednania, ktoré môžu reprezentovať najtypickejšie zmluvné podmienky. Kritérium pre posúdenie je potom významná nerovnováha v právach a povinnostiach, v neprospech spotrebiteľa a rozpor s primeranosťou, resp. poctivosťou (niekedy označovanou aj ako dobré mravy v užšom zmysle, resp. mravnosť). Článok 3 ods. 1 smernice 93/13/EHS¹⁰ stanovuje takéto všeobecné kritériá na posúdenie neprimeranosti, ktoré môžu byť konkretizované príkladmi podľa prílohy, čím sa zvyšuje právna istota nielen pre spotrebiteľa, ale rovnako aj pre podnikateľa, pretože sa pri interpretácii bude vychádzať z jednotného prístupu. Smernica určuje zmluvy a podmienky, ktoré sú vylúčené spod kontroly nekalosti. Z hodnotenia nekalosti sú o.i. v zmysle čl. 4 ods. 2 smernice

⁹ K tomu napr. Stanovisko generálneho advokáta – Geelhoed – 25. septembra 2003, *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG proti Ludger Hofstetter a Ulrike Hofstetter*, C-237/02, *Zb. rozh.* (2004) s. I-03403.

¹⁰ Článok 3 ods. 1 smernice 93/13/EHS znie: „Zmluvná podmienka, ktorá nebola individuálne dohodnutá sa považuje za nekalú, ak napriek požiadavke dôvery spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.“

tiež vylúčené klauzuly, vzťahujúce sa k definícii hlavného predmetu plnenia zmluvy alebo vymedzujúce primeranosť ceny a úhrady, pokiaľ sú tieto podmienky zrozumiteľné. Treba však poznamenať, že nie každé dojednanie týkajúce sa ceny je povolené. Prvé zakázané klauzuly sú tie, ktoré uvádzajú, že cena bude určená až v čase plnenia, ak súčasne spotrebiteľ nemá právo od zmluvy odstúpiť. Druhým typom sú klauzuly, ktoré oprávňujú dodávateľa podstatne zvýšiť cenu tovaru, ak spotrebiteľ nemá právo od zmluvy odstúpiť.

Základom ochrany spotrebiteľa reflektujúcej požiadavky smernice 93/13/EHS na vnútroštátnej úrovni, ktorá sa snaží zabrániť nerovnému stavu medzi spotrebiteľom a dodávateľom je ustanovenie § 53 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „OZ“), kde slovenský zákonodarca vymedzuje všeobecné kritérium posudzovania neprijateľnosti vo forme generálnej klauzuly, súčasne však v § 53 ods. 4 OZ normuje osobitný zoznam, demonštratívny výpočet určitých klauzúl, ktoré majú byť považované za neprijateľné. Otázkou ostáva, či je v prípadoch klauzúl, uvedených v demonštratívnom výpočte §53 ods. 4 OZ potrebné skúmať ešte aj predpoklady generálnej klauzuly, alebo ide o tzv. čierny zoznam, ktorý nepredpokladá vykonanie testu neprijateľnosti aplikáciou generálnej klauzuly. V právnej teórii prevláda názor, že klauzuly uvedené v § 53 ods. 4 OZ sa považujú za neprijateľné a vzhľadom na zákonné vyjadrenie ide o čierny zoznam klauzúl, z uvedeného dôvodu nie je potrebné skúmať ešte aj predpoklady generálnej klauzuly.¹¹ Opačný názor zastáva Magál a Kubína¹², podľa uvedených autorov je definícia neprijateľnej podmienky uvedená v § 53 ods. 1 OZ dôležitým interpretačným pravidlom, v kontexte ktorého je nevyhnutné vykladať aj konkrétne príklady neprijateľných podmienok demonštratívne uvedené v § 53 ods. 4 OZ.¹³

¹¹ CSACH, K. *Štandardné zmluvy*. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 178; ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. §1-450. Komentár*. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 522.

¹² MAGÁL, M., KUBINA, P. Rozhodcovské doložky v spotrebiteľských zmluvách. In *Justičná Revue*, 2008, č. 4, s. 620.

¹³ Pozri aj JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. Šedý alebo čierny, to je otázka. In *Právo, obchod, ekonomika*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016, s. 286-294.

Stále však platí, že nie všetky dojednania, ktoré sa na prvý pohľad zdajú v spotrebiteľských zmluvách ako neštandardné, je možné označiť za neprijateľné. V konečnom dôsledku bude vždy na posúdení súdu, či sú – s ohľadom na konkrétny prípad – zmluvné podmienky skutočne neprímerané alebo nie.¹⁴

Jedným z najdôležitejších kritérií pri posudzovaní neprijateľnosti je, že zmluvné dojednanie nie je v rozpore s požiadavkou prijateľnosti (poctivosti), nespôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán, a to v neprospech spotrebiteľa. Samotná smernica 93/13/EHS uvádza, že je nutné stanoviť všeobecným spôsobom kritériá pre posudzovanie neprijateľného charakteru zmluvných podmienok.¹⁵ Zjednodušene povedané, test primeranosti sa použije na všetko, čo nie je z jeho pôsobnosti vylúčené. Z testu primeranosti sú podľa čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS vylúčené, definícia hlavného predmetu, primeranosť ceny a úhrady na jednej strane ako aj tovar alebo služby dodávané výmenným spôsobom na druhej strane, pokiaľ tieto podmienky sú zrozumiteľné. Uvedené nepodlieha testu primeranosti z dôvodu, že by došlo k popretiu funkčného voľného vnútorného trhu v rámci EÚ¹⁶. V prípade zmlúv o spotrebiteľských úveroch princíp zmluvnej slobody tiež znamená, že strany musia mať možnosť voľne rozhodovať, či za služby poskytnuté klientovi môže napr. banka účtovať jednotnú cenu alebo, či za ne chce

¹⁴ VÍTOVÁ, B. *Nepříměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. 2. vydanie. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 58.

¹⁵ Článok 4 ods. 1 Smernice Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (ďalej len „smernica“): „1. ..., nekalosť zmluvných podmienok sa hodnotí so zreteľom na povahu tovaru alebo služieb, na ktoré bola zmluva uzatvorená a na všetky okolnosti súvisiace s uzatvorením zmluvy, v dobe uzatvorenia zmluvy a na všetky ostatné podmienky zmluvy alebo na inú zmluvu, od ktorej závisí.“

¹⁶ K tomuto viď Stanovisko generálnej advokátky Verici Trstenjak v konaní pred Súdny dvorom EÚ vo veci C-484/08, bod 63: „Podľa právnej teórie súvisí obmedzenie rozsahu prieskumu stanovené v čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS s dôvodmi trhového hospodárstva. Podľa základných princípov liberálneho ekonomického usporiadania si zmluvné strany slobodne stanovia plnenie a protiplnenie, ohľadom ktorých uzatvárajú zmluvu. To je v súlade s pravidlami trhu a hospodárskej súťaže, ktoré sú pri prieskume primeranosti alebo rovnocennosti čiastočne potlačené tak, že je vylúčené akékoľvek systematické trhové správanie poskytovateľa zamerané na tieto pravidlá.“

stanoviť rozdielne ceny na základe rozlíšenia medzi hlavným a vedľajším plnením, (...). Voľnosť určiť cenový dôvod, teda označiť za čo sa má zaplatiť, je neoddeliteľne spojená s voľnosťou moci vôbec určiť voľne ceny.¹⁷

V súvislosti so smernicou Rady 93/13/EHS sa roky diskutuje¹⁸, či uprednostniť zmluvnú voľnosť¹⁹ a autonómiu vôle, alebo je lepšie viac chrániť slabšiu stranu a autonómiu vôle potlačiť. Smernica a právo na ochranu spotrebiteľa samozrejme uprednostňujú potláčanie zmluvnej autonómie vôle a posilnenie pozície spotrebiteľa, a to najmä tým, že stanovujú podmienky, za ktorých môže súd dojednaná v zmluve označiť za neprimerané, a preto pre spotrebiteľa nezáväznú. V súlade s princípom *vigilantibus iura* je autonómia vôle zachovaná v oblastiach týkajúcich sa ceny (za predpokladu, že nie sú v rozpore so všeobecne záväznými predpismi) a hlavného predmetu zmluvy (tu je spotrebiteľ chránený samotnou hospodárskou súťažou).

Podľa pôvodného znenia § 53 ods. 1 druhej vety OZ²⁰ platilo, že ustanovenie § 53 ods. 1 prvej vety OZ o neprijateľných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách neplatilo, ak išlo o predmet plnenia, cenu plnenia alebo neprijateľné podmienky dojednané individuálne. Vo vzťahu k predmetu a cene plnenia to znamenalo, že spotrebiteľská zmluva sa považovala za platnú aj v tom prípade, keď nebude obsahovať neprijateľné podmienky uvedené v § 53 ods. 4 OZ, avšak predmet plnenia alebo cena plnenia budú v rozpore s generálnou klauzulou uvedenou v § 53 ods. 1 OZ. Pôvodné znenie ustanovenia § 53 ods. 1 druhej vety OZ nekládlo podmienku, že tieto podmienky

¹⁷ FRANK, R., VESELKOVÁ, P. Přípustnost poplatků za správu a vedení úverových účtů vedených pro spotřebitele. In *Právní rozhledy*, 2013, č. 15-16, s. 515-572.

¹⁸ Viď napr. DOHNAL, J. Obrana spotřebitele, nebo bránění obchodnímu styku? In *Bulletin advokace*, 2010, č. 5, s. 66-69.

¹⁹ Zmluvná voľnosť je taktiež uznávanou zásadou práva Európskeho spoločenstva. V rozsudku vo veci Werhof Súdny dvor EÚ konštatoval, že „zmluvy sa vyznačujú zásadou autonómie vôle, podľa ktorej sú strany slobodné v tom, aby sa navzájom viazali.“ (Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 9. marca 2006, *Hans Werhof proti Freeway Traffic Systems GmbH & Co. KG*, C-499/04, Zb. rozh. (2006) s. I-02397).

²⁰ Znenie § 53 ods. 1 druhá veta Občiansky zákonník v znení zákona č. 568/2007 Z. z.: „To neplatí, ak ide o predmet plnenia, cenu plnenia alebo ak boli neprijateľné podmienky individuálne dojednané.“

zmluvy majú byť vyjadrené určito, jasne a zrozumiteľne. Európska komisia pôvodnému zneniu § 53 ods. 1 druhej vety OZ vytkla, že nemožno z neho vyvodit' požiadavku smernice 93/13/EHS o tom, že zmluvné podmienky je potrebné formulovať jednoduchým a zrozumiteľným spôsobom, pričom táto požiadavka sa vzťahuje aj na hlavný predmet zmluvy a primeranosť cien. Preto Komisia EÚ vyslovila názor, že Slovenská republika náležite netransponovala ustanovenie čl. 4 ods. 2 citovanej smernice.

Ustanovenie čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS možno interpretovať ako snahu obmedziť súdnu kontrolu ne/prijateľnosti zmluvných dojednaní týkajúcich sa hlavného premetu zmluvy a primeranosť vzťahu medzi cenou a poskytnutým plnením v záujme toho, aby sa uprednostnila sloboda zmluvných strán nezávisle upraviť svoje vzťahy v prostredí fungujúceho trhu založeného na konkurencii cien a plnení. Vo všeobecnosti sa zjednávanie ceny v prípade odplatných zmlúv ponecháva na dohode zmluvných strán s výnimkou cien, na ktoré sa vzťahujú opatrenia na ich reguláciu. V tejto súvislosti súdna kontrola neprijateľnosti zmluvných dojednaní je obmedzená v súlade so zásadami liberálneho hospodárskeho poriadku tak, aby si samy zmluvné strany definovali plnenie a protiplnenie, ohľadom ktorých je zmluva medzi nimi uzavretá.²¹ Účelom uvedeného článku je vylúčiť spod kontroly všetko, čo priamo vyplýva zo zmluvnej slobody strán tak, aby jadro zmluvného vzťahu (*essentialia negotii*) nebolo dotknuté, pokiaľ bolo definované jasne a zrozumiteľne.²²

Podľa návrhov generálnej advokátky Trstenjak, prednesených vo veci *Caja de Aborros y Monte de Piedad de Madrid*, z ustanovenia čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS možno odvodiť, že normotvorca chcel, aby povinnosti súvisiace s hlavným plnením zásadne upravovala dohoda strán a ponuka na trhu. Cieľom je zachovať jadro, v rámci ktorého sa stanoví obmedzenia kontroly ne/prijateľnosti zmluvných dojednaní

²¹ Bližšie návrhy generálnej advokátky V. Trstenjak, prednesené dňa 29. októbra 2009 vo veci C-484/08 *Caja de Aborros y Monte de Piedad de Madrid* proti *Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, body 62-63.

²² Bližšie návrhy generálneho advokáta N. Wahla, prednesené dňa 12. februára 2014 vo veci C-26/13 *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai* proti *OTP Jelzálogbank Zrt*, bod 33.

súvisiacich s hlavným plnením.²³ Generálna advokátka sa zaoberala aj účelom smernice 93/13/EHS, ktorým je zabezpečiť ochranu spotrebiteľa pred nevýhodami, ktoré pre neho vo všeobecnosti vyplývajú z jeho znevýhodneného postavenia voči dodávateľovi. Zásah do autonómie vôle je odôvodnený myšlienkou, že dodávateľom vopred formulované zmluvy, obsahujúce individuálne nedojednané ustanovenia, sú dôsledkom asymetrie hospodárskej sily zmluvných strán, v dôsledku čoho spotrebiteľ v praxi nemá možnosť vplyvu na obsah zmluvy. Toto je dôvodom zásahu do zmluvnej slobody v spotrebiteľských zmluvných vzťahoch. Kontrola ne/prijateľnosti však nemá viesť k úplnému odstráneniu autonómie vôle; jej cieľom nie je ochrana, ktorá by spotrebiteľovi bránila uzatvoriť nevýhodnú zmluvu, pretože pokiaľ ide o zmluvné dojednania týkajúce sa hlavného predmetu plnenia, či primeranosti ceny, tu by mal byť spotrebiteľ dostatočne chránený hospodárskou súťažou.²⁴

Výnimka z vecného preskúmania ne/prijateľnosti zmluvných dojednaní, podľa generálneho advokáta Wahla, stanovená v čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS, je odôvodnená aj tým, že nemožno určiť matematicky pomer medzi kvalitou poskytnutého plnenia a odplatom zaň, a to preto, že na takéto určenie, resp. prieskum neexistuje klasifikačná stupnica. Pomer medzi cenou a kvalitou teda nemožno preskúmať, keďže neexistuje právna norma, ktorá by mohla poskytnúť usmernenie pre takéto preskúmanie.²⁵

S týmto definovaním čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS sa stotožnil aj Súdny dvor EÚ v rozsudku *Árpád Kásler*, keď uviedol, že neexistuje žiadny sadzovník alebo právne kritérium, ktoré by určovalo rámec na preskúmanie vzťahu medzi kvalitou a cenou tovaru a služieb²⁶

²³ Bližšie návrhy generálnej advokátky V. Trstenjak, prednesené dňa 29. októbra 2009 vo veci C-484/08 *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* proti *Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, body 64-65.

²⁴ Tamže, body 38-40.

²⁵ V súvislosti s tým, pozri návrhy generálneho advokáta N. Wahla bod 69, prednesené dňa 12. februára 2014 vo veci C-26/13 *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai* proti *OTP Jelzálogbank Zrt*, bod 69, aj stanovisko v poznámke pod čiarou č. 23.

²⁶ Rozsudok Súdného dvora EÚ vo veci C-26/13 *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai* proti *OTP Jelzálogbank Zrt*, zo dňa 30. apríla 2014, bod 55.

z hľadiska ich ne/prijateľnosti. Z obdobnej premisy zrejme vychádzali aj autori Návrhu spoločného referenčného rámca, keď vyňatie zmluvných dojednaní týkajúcich sa hlavného predmetu zmluvy a primeranosti ceny spod testu ne/prijateľnosti odôvodnili tým, že súdna kontrola kvality tovaru alebo služieb a adekvátnosti ich ceny jednak nie je kompatibilná s potrebami trhového hospodárstva a jednak, že takáto kontrola by si vyžadovala existenciu právnych kritérií, ktoré neexistujú.²⁷ Výnimka obsiahnutá v čl. 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS je zjavne odôvodnená ekonomickou realitou trhového hospodárstva.

Nové znenie druhej vety § 53 ods. 1 OZ v znení zákona č. 575/2009 Z. z.²⁸ odstraňuje uvedené nedostatky pri transpozícii smernice 93/13/EHS do OZ. Tým sa otvorila cesta pre širšiu súdnu ochranu spotrebiteľa aj vo vzťahu k podstatným zložkám spotrebiteľskej zmluvy (*essentialia negotii*). Inými slovami, pokiaľ ide o hlavný predmet, ten je vylúčený spod ochrany inštitútom neprijateľnej zmluvnej podmienky, ak bol vymedzený jasne a zrozumiteľne, a to isté platí aj vtedy, ak ide o otázku primeranosti ceny. V prípade, ak by hlavný predmet zmluvy alebo cena neboli vymedzené určito, jasne a zrozumiteľne, tak majú súdy možnosť rozhodnúť o absolútnej

²⁷ Blížšie k tomu pozri VON BAR, Ch. – CLIVE, E. – SCHULTE-NÖLKE, H. – BEALE, H. – HERRE, J. – HUET, J. – STORME, M. – SWANN, S. – VARUL, P. VENEZIANO, A. – ZOLL, F.: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, s. 675. Na základe uvedeného je, podľa nášho názoru, možné konštatovať, že výnimka z vecného prieskumu ne/prijateľnosti ustanovení týkajúcich sa primeranosti ceny je odôvodnená aj tým, že v podmienkach trhovej ekonomiky nie je možné stanoviť všeobecne platné abstraktné kritériá pre takúto posúdenie, pretože cena tovaru a služieb nie je absolútna, ale vždy je závislá od miesta a času, teda lokálnej a často aj sezónnej dostupnosti. V kontraste s uvedeným, v slovenskej právnej úprave je cenová kontrola ako prostriedok ochrany spotrebiteľa v oblasti finančných služieb obsiahnutá – porovnaj § 53 ods. 6 Občianskeho zákonníka a § 1a nariadenia č. 87/1995.

²⁸ Znenie § 53 ods. 1 druhá veta Občiansky zákonník v znení zákona č. 575/2009 Z. z.: „To neplatí, ak ide o zmluvné podmienky, ktoré sa týkajú hlavného predmetu plnenia a primeranosti ceny, ak tieto zmluvné podmienky sú vyjadrené určito, jasne a zrozumiteľne alebo ak boli neprijateľné podmienky individuálne dojednané.“

neplatnosti (*ex officio*) aj týchto esenciálnych náležitostí spotrebiteľskej zmluvy.²⁹

2. POSUDZOVANIE (NE)PRIMERANOSTI CENY

Na úvod tejto časti by sme chceli poukázať na rozdiel v používaní pojmov „cena“ a „odplata“ v súvislosti so spotrebiteľskými zmluvami. Ustanovenie § 53 ods. 1 OZ pojednáva o neprijateľných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách a uvádza pojem „cena“, pričom v ods. 6, ktorý sa týka špecifickej spotrebiteľskej zmluvy, ktorej predmetom je poskytnutie peňažných prostriedkov, už zákonodarca používa pojem „odplata“, ktorý bližšie definuje vykonávací predpis, ktorý vydá vláda Slovenskej republiky. Z uvedeného vyplýva, že s prihliadnutím na pojem „cena“ ide o pojem významovo širší, používaný v súvislosti so všetkými zmluvnými typmi spadajúcimi do kategórie spotrebiteľských zmlúv, pričom pojem „odplata“³⁰ striktné súvisí len s typom spotrebiteľskej zmluvy viažucim sa na poskytovanie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi. Ustanovenie § 53 ods. 6 OZ preto predstavuje *lex specialis* k všeobecnému ustanoveniu § 53 ods. 1 OZ, ktoré upravuje (za stanovených podmienok) možnosť súdneho prieskumu ceny v spotrebiteľskej zmluve.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EU³¹ skoro vôbec nezasahuje do smernice 93/13/EHS. Táto nová smernica totiž v časti zaoberajúcej sa smernicou 93/13/EHS výslovne počítá iba so zmenou

²⁹ FEKETE, I. *Občiansky zákonník 1. Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 459.

³⁰ V zmysle vykonávacieho predpisu, a teda § 1 nariadenia vlády SR č. 87/1995 Z. z. odplatu pri poskytovaní peňažných prostriedkov spotrebiteľovi tvoria:

- úrok,
- poplatky,
- akékoľvek iné odplatné plnenie alebo iné náklady, ktoré sú dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy a ktoré sú spojené s poskytnutím peňažných prostriedkov alebo vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov.

³¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83 z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44 a zrušuje smernica Rady 85/577 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7.

ustanovenia o cene (odplate), a to iba v prípade, že štáty príjmu prísnejšie opatrenia než poskytuje spotrebiteľom smernica. Pokiaľ členský štát prijme prísnejšie opatrenie, musí o tom upovedomiť Komisiu EÚ. To sa týka najmä ustanovení, ktoré rozširujú hodnotenie neprijateľnosti na jednotlivito dohodnuté zmluvné podmienky alebo na primeranosť ceny, či odmeny, alebo obsahujú zoznamy zmluvných podmienok, ktoré sa považujú za neprijateľné. S ohľadom na účel ochrany spotrebiteľa stanovený smernicou Rady 2011/83/EU a na samotné znenie tejto smernice je nutné zahrnúť do posudzovania neprimeranosti aj tieto dve skutočnosti, a teda cenu a predmet.³²

Zatiaľ čo ustanovenie § 53 ods. 1 OZ vylučuje prieskum predmetu plnenia a ceny, pokiaľ boli spotrebiteľovi informácie o nich poskytnuté jasným a zrozumiteľným spôsobom je v prípade, že sa v spotrebiteľskej zmluve vyskytne dojednanie, ktoré je neprijateľné nutné hľadať iné ustanovenia v OZ, ktoré by splnili účel požadovaný smernicou, a to neviazanosť spotrebiteľa konkrétnym dojednaním o cene. Do popredia sa prakticky dostávajú dve ustanovenia OZ, a to rozpor s § 39 (výška ceny v rozpore s dobrými mravmi) alebo rozpor s § 37 (právny úkon – spotrebiteľská zmluva a jej ustanovenia o cene a predmete musia byť vyjadrené zrozumiteľne, inak sú neplatné).³³

3. METODIKA POSÚDENIA (NE)PRIMERANOSTI CENY

Súdny dvor vo vzťahu k predošlej smernici upravujúcej matériu spotrebiteľských úverov, smernici Rady 87/102/EHS³⁴, judikoval, že *„bola prijatá s dvojakým cieľom zabezpečiť jednak vytvorenie spoločného trhu so spotrebiteľskými úvermi a jednak zabezpečiť ochranu spotrebiteľov, ktorí tieto úvery*

³² Zhodne k tomu Hulmák, ktorý uvádza, že je nevyhnutné túto výnimku formulovať reštriktívne. HULMÁK, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 až 459. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 543.

³³ VÍTOVÁ, B. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekonstrukci soukromého práva*. 2. vydanie. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 69.

³⁴ Smernica Rady 87/102/EHS z 22. decembra 1986 o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, ktoré sa týkajú spotrebiteľského úveru.

využívať“.³⁵ Práve z tohto dôvodu úniový normotvorca za účelom jednotného posudzovania celkových nákladov spotrebiteľa na spoločnom trhu so spotrebiteľskými úvermi zaviedol v ustanovení čl. 1 písm. e) citovanej smernice veličinu označenú ako ročná percentuálna miera nákladov (RPMN). Súdny dvor pritom zdôraznil, že informovanie spotrebiteľa v jednotnom formáte, vypočítanom pomocou matematického vzorca má zásadný význam, pretože umožňuje spotrebiteľovi posúdiť rozsah jeho záväzku a porovnať ho s inými úvermi.³⁶ Napriek tomu, že jednou z obligatórnych náležitostí zmluvy o spotrebiteľskom úvere je aj uvedenie RPMN daného úveru, rozhodol sa slovenský zákonodarca neviazať posudzovanie primeranosti ceny úveru na posúdenie výšky RPMN daného úveru, ale posudzuje sa táto otázka autonómne. To samozrejme, nevylučuje posudzovanie (ne)primeranosti ceny úveru na trhu s úvermi prostredníctvom RPMN.

Ustanovenie § 53 ods. 6 OZ odkazuje na § 1 a § 1a nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 87/1995 Z. z.³⁷, ktorý v § 1 stanovuje spôsob výpočtu odplaty úveru a v § 1a upravuje postup umožňujúci posúdiť, či vypočítaná odplata úveru prekračuje alebo rešpektuje predpísané hodnoty výšky odplát.

V prvom kroku je potrebné ustáliť výšku odplaty pri poskytnutí peňažných prostriedkov spotrebiteľovi. Ide o hodnotu, vyjadrenú v percentuálnom vyjadrení, ktorá je tvorená nasledovnými položkami: (i) úrok, (ii) poplatky a (iii) akékoľvek iné odplatné plnenia alebo iné náklady, ktoré sú dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy, a ktoré sú spojené s poskytnutím peňažných prostriedkov alebo vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov. V tejto súvislosti je významným faktorom skutočnosť, že podľa takto definovaných položiek cena za úver zahŕňa aj tzv. doplnkové služby, spojené alebo vyžadované pri

³⁵ Rozsudok z 23. marca 2000, vec C 208/98, *Berliner Kindl Brauerei AG* proti *Andreas Siepert*, bod 20.

³⁶ Rozsudok z 4. marca 2004, vec C 264/02, *Cofinoga Mèrignac SA* proti *Sylvain Sachithanathan*, bod 26.

³⁷ Nariadenie Vlády SR č. 87/1995 Z.z. , ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „nariadenie č. 87/1995 Z. z.“).

poskytnutí peňažných prostriedkov. V minulosti však súdna prax dospievala v tejto otázke k rôznym záverom. Napríklad Okresný súd Bratislava II konštatoval, že „*pokiaľ sa týka doplnkovej služby k zmluve o úvere ... súd má za to, že táto zmluva je samostatnou inominátnou spotrebiteľskou zmluvou, v zmysle ktorej odporca poskytuje svojim zákazníkom doplnkovú službu. Táto zmluva nebola podmienkou získania úveru, pričom táto skutočnosť vyplýva aj z toho, že v zmluve o úvere nie je zmienka o takejto doplnkovej službe. Z obsahu tejto zmluvy vyplýva, že obsahuje určenie predmetu plnenia i ceny, ktoré sú vyjadrené jasne a určite, a o ktorých určitosti niet pochyb. Súd sa preto nestotožňuje s tvrdením navrhovateľky, že cena je neurčitá a nezrozumiteľná*“.³⁸ V prípade rozhodnutí s opačným prístupom možno poukázať napríklad na rozhodnutie Okresného súdu Prešov, ktorý posudzoval výšku odplaty za doplnkovú službu k výške odplaty za úver, pričom dospel k záveru, že „*odmena dohodnutá v [doplnkových] zmluvách ... je v rozpore s dobrými mravmi pre výrazne neprimeranú cenu za plnenie, nakoľko jej výška predstavuje približne 50 % hodnoty poskytnutého úveru*“.³⁹ K rovnakému záveru dospel aj Okresný súd Banská Bystrica, podľa ktorého v konkrétnom prípade „*výška odmeny 772,50 Eur z poskytnutého úveru 1.500,-Eur je 51,50 % ... Záväzok navrhovateľky platiť finančnú odmenu za [doplnkovú] službu nie je vyvážený adekvátnou finančnou povinnosťou dodávateľa. ... Odmena za službu, ktorá presahuje 50 % poskytnutého úveru, je neprijateľnou zmluvnou podmienkou a teda podľa § 53 ods. 5 je neplatná*“.⁴⁰ Po uvedenej legislatívnej úprave sa javí, že tieto sporné otázky boli vyriešené ich zahrnutím do celkovej odplaty za úver.

Vzhľadom na to, že jednotlivé uvedené zložky odplaty môžu byť v jednotlivých zmluvách o spotrebiteľských úveroch jednotlivých dodávateľov vyjadrené odlišne (napr. úrok sa spravidla vyjadruje percentuálne, poplatok nominálne, a pod., no každý veriteľ môže používať odlišnú metodiku výpočtu úrokovej sadzby a pod.⁴¹), je potrebné previesť uvedené hodnoty do jednotného formátu tak, aby

³⁸ Rozsudok Okresného súdu Bratislava II z 19.3.2013, sp. zn. 12C/62/2011.

³⁹ Rozsudok Okresného súdu Prešov z 16.4.2014, sp. zn. 29C/164/2012.

⁴⁰ Rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica z 11.6.2013, sp. zn. 14C/185/2012.

⁴¹ Vo finančnej matematike je možné uplatniť pri výpočte úrokovej sadzby rôzne metódy výpočtov, vid' napríklad URBANÍKOVÁ, M. *Finančná matematika*. 1. vyd. Nitra : UKF, 2008, s. 37-42.

bol v záverečnej podobe vyjadrený percentuálne, vyjadrujúci v percentuálnej podobe výšku odplaty za rok (§ 1 ods. 2 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.). Odplata sa preto vypočíta nasledovne, podľa toho, akým spôsobom sú vyjadrené vyššie uvedené plnenia, ktoré ju tvoria:

- 1) plnenia vyjadrené v percentách zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov sa prepočítajú pre účely výpočtu odplaty nasledovne: (i) opakujúce sa plnenie v percentách za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka, (ii) jednorazové plnenie v percentách sa považuje za plnenie za rok, (iii) opakujúce sa plnenie v percentách za rok sa považuje za plnenie za rok,
- 2) plnenia vyjadrené v peniazoch sa prepočítajú na percentá zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov tak, že (i) opakujúce sa plnenie v peniazoch za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka, vydelením sa sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100, (ii) jednorazové plnenie v peniazoch sa vydelením sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100, a (iii) opakujúce sa plnenie v peniazoch za rok sa vydelením sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100,
- 3) plnenia vyjadrené v percentách z inej sumy, ako je suma zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov sa prepočítajú tak, že (i) opakujúce sa plnenie v percentách za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka a vynásobí sa podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov, (ii) jednorazové plnenie v percentách sa vynásobí podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov, a (iii) opakujúce sa plnenie v percentách za rok sa vynásobí podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov.

V druhom kroku sa získaná percentuálna výška odplaty porovná s najvyššou prípustnou výškou odplaty. Tá je v zmysle § 1a nariadenia vlády č. 85/1995 Z. z. odlišná podľa toho, o aký úver ide. Uvedené zobrazuje nasledovná tabuľka:

	Najvyššia prípustná výška odplaty
poskytnutie peňažných prostriedkov na obdobie kratšie ako 3 mesiace (§ 1a ods. 2 nariadenia č. 87/1995 Z. z.)	30 %
poskytnutie peňažných prostriedkov, ktorých výška nepresiahne 100 EUR (§ 1a ods. 2 nariadenia č. 87/1995 Z. z.)	30 %
poskytnutie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi na nájom a kúpu veci, ktorú spotrebiteľ užíva s právom jej kúpy po uplynutí dojednaného času užívania (lízing), a súčasťou odplaty je aj havarijné poistenie (§ 1a ods. 3 nariadenia č. 87/1995 Z. z.)	2,5-násobok
ostatné úvery (§ 1a ods. 1 nariadenia č. 87/1995 Z. z.)	2-násobok

Pritom platí, že na účely stanovenia najvyššej prípustnej výšky odplaty sa použije priemerná hodnota RPMN bánk a pobočiek zahraničných bánk pre jednotlivé typy novoposkytnutých spotrebiteľských úverov zverejnená naposledy v čase predchádzajúcom uzavretiu spotrebiteľskej zmluvy na webovom sídle Ministerstva financií Slovenskej republiky.⁴² Odplaty, ktoré prekračujú uvedené hodnoty teda treba podľa právnej úpravy považovať za neprimerané.

4. ROZDIELNE PRÍSTUPY ZÁKONOV K DOJEDNANIAM O CENE ODPORUJÚCIM CENOVÝM REGULÁCIÁM

Vo vývoji občianskoprávnej úpravy v ostatnom od 50. rokov 20. storočia môžeme identifikovať rozdielne zákonné prístupy k dojednaniam o cene odporujúcim cenovým predpisom.

⁴² MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. Súhrnné informácie o údajoch o novoposkytnutých spotrebiteľských úveroch veriteľmi. Dostupné na: <http://www.mfsr.sk/Default.aspx?CatID=6783>.

4.1. Absolútna neplatnosť celej zmluvy

OZ z roku 1950⁴³ nemal konkrétne ustanovenia o zmluvách s dojednaním o cene odporujúcim cenovým predpisom, obsahoval však všeobecnú úpravu neplatnosti právnych úkonov a v ich rámci § 36 ods. 1 stanovujúci, že „*neplatný je právny úkon, ktorý sa prieči zákonu alebo všeobecnému záujmu*“. Obdobne i OZ⁴⁴ v pôvodnom znení prehlásil v § 39 za neplatný právny úkon, ktorý „*svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči záujmom spoločnosti*“. Zároveň však taktiež nariadil v úprave služieb, že „*cena sa určí pri uzatvorení zmluvy podľa cenových predpisov*“ (§ 229). Porušenie tohto kogentného ustanovenia malo za následok absolútnu neplatnosť zmluvy.⁴⁵ Podobne bolo stanovené v úprave o kúpe, že „*dobodnutá cena nesmie presahovať cenu podľa cenových predpisov*“ (§ 399 ods. 2). Takto formulované právne pravidlo viedlo k záveru o absolútnej neplatnosti dojednaní odporujúcich zákonnému zákazu. Následkom toho sa neplatnou stala celá kúpna zmluva.⁴⁶ To platilo až do 1. apríla 1983, kedy nadobudla účinnosť novela Občianskeho zákonníka č. 131/1982 Zb.⁴⁷ Obdobný záver vyplýval pre zmluvy uzatvárané v režime zákonníka medzinárodného obchodu (zák. č. 101/1963 Zb.), ten obsahoval iba všeobecné

⁴³ Zákon .č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník zo dňa 25.10.1950.

⁴⁴ zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník zo dňa 26.2.1964.

⁴⁵ K tomuto zhodnoteniu rozhodovania slovenských súdov o službách schváleného občianskoprávnym kolégiom Najvyššieho súdu Socialistickej Slovenskej republiky sp. zn. Cpj 42/77 z 21. decembra 1977 (R 2/78, s. 46).

⁴⁶ Túto líniu sledovala judikatúra, napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. 4 Cz 126/66 z 24. februára 1967 (R 58/67) a rovnako tak literatúra, napr.. ELIÁŠ, Jozef. In Viktor Knapp - Karol Plank et al. *Učebnica československého občianskeho práva*. Zv. II. Praha: Orbis, 1965, s. 547. Judikatúra sa snažila, tvrdosť tohto dopadu mierniť; k tomu najmä rozsudok Krajského súdu v Ústí nad Labem sp. zn. 7 Co 623/72 zo 6. februára 1973 (R 26/74) alebo rozsudky Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 3 Cz 46/74 z 20. septembra 1974 (R 21/76) alebo 3 Cz 36/74 z 30. augusta 1974 (22/76).

⁴⁷ Blížšie k tomu rozsudok Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 1 Cz 15/83 z 30. augusta 1983 (R 40/85): „*pokiaľ žalovaná organizácia v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi určila konečnú cenu zhotovených kožušiek pevnou čiastkou, ktorých výška neodpovedala najmä akosti použitej kožušiny, jej množstvu alebo rozsahu prevedených prác, porušila takýmto postupom § 229 o. z. Porušenie citovaného ustanovenia malo vzhľadom k ustanoveniu § 39 o. z. za následok absolútnu neplatnosť zmluvy o službe.*“

ustanovenia o absolútnej neplatnosti (§ 28) a otázke pomeru dojednaní o cene k cenovým predpisom sa výslovne nevenoval.

4.2. *Absolútna neplatnosť s výnimkami*

Rovnako z. č. 109/1964 Zb. Hospodársky zákonník (ďalej len „HZ“)⁴⁸ mal v prvých rokoch svojej účinnosti len všeobecné právne pravidlo o neplatnosti absolútnej povahy v § 24, formulované podobne ako v § 39 súbežne platného OZ.⁴⁹ U viacerých zmlúv,⁵⁰ akokoľvek išlo o zmluvy odplatné, nepredstavovalo dojednanie o cene podstatnú náležitosť zmluvy. V logike riadeného hospodárstva stanovil štát veľké množstvo cien arbitrárne. Preto § 153 ods. 1 HZ o uzatváraní hospodárskych zmlúv vyžadoval pre vznik zmluvy všeobecne iba konsenzus o predmete a čase plnenia. Porušenie cenových predpisov sa v týchto prípadoch (účtovanie iných ako pevných cien, vyšších cien ako maximálnych, prekročenie prípustných odchýlok u smerodajných cien, neoprávnené účtovanie prirážok) riešilo spravidla až pri vyúčtovaní dodávky odmietnutím (vrátením) nesprávne vystavenej faktúry. Zmluva teda bola v takýchto prípadoch platná a otázka ceny sa riešila mimo jej rámec.

V prípade, ak patrila dohoda o cene medzi *essentialia negotii*, resp. ak bolo nutné dohodnúť cenu, pretože štát výnimočne pripustil voľnú tvorbu cien⁵¹, viedlo dojednanie ceny v rozpore s cenovými predpismi k absolútnej neplatnosti, aj keď nebolo celkom jasné, s akými následkami. Literatúra dôvodila, že dôsledky porušenia cenových predpisov nemajú možnosť jednotnej právnej kvalifikácie, a že v niektorých prípadoch možno dospieť k záveru o čiastočnej neplatnosti, v iných o neplatnosti

⁴⁸ zák. č. 109/1964 Zb. Hospodársky zákonník zo dňa 4.6.1964.

⁴⁹ S tým rozdielom, že odkaz na záujem spoločnosti nahradil odkaz na zásady hospodárskej politiky štátu.

⁵⁰ Typicky pri hospodárskoprávnej mutácii kúpnej zmluvy nazývanej ako zmluva o dodávke výrobkov.

⁵¹ Porovnaj napr. § 6 ods. 1 vyhlášky č. 139/1965 Zb. o úprave niektorých hospodárskych záväzkových vzťahov, kde sa stanovilo: „Zmluva o dodávke výrobkov, prác alebo výkonov, ktorých cena sa podľa cenových predpisov tvorí dohodou dodávateľa s odberateľom, je uzavretá len vtedy, ak dôjde aj k výslovej dohode o výške ceny; to platí aj pre dohodu o prirážkach alebo zrážkach“.

celej zmluvy.⁵² Nie celkom prehľadný stav právnej úpravy zmenila k 1. januáru 1971 novela HZ č. 138/1970 Zb.

4.3. Čiastočná absolútna neplatnosť

Prípadná absolútna neplatnosť celej zmluvy v dôsledku porušenia právnych predpisov o cenách nezákonným cenovým dojednaním a vysporiadanie už poskytnutého plnenia a protiplnenia na báze bezdôvodného obohatenia⁵³ zakladali bezzmluvnú dodávku, ktorá politickému riadeniu ekonomiky vadila vo veľkoobchode omnoho viac než v maloobchode. V režime hospodárskeho práva sa bezzmluvné dodávky vnímali ako zvlášť negatívny jav. K jeho potieraniu prišli právne nástroje.⁵⁴ Novela č. 138/1970 Zb. sa v danej súvislosti inšpirovala vládnym návrhom OZ z roku 1936,⁵⁵ presnejšie návrhom jeho § 957 navrhujúcim stanoviť, že „*ak je ustanovená pre tovar úradná sadzba, je cena, pokiaľ túto sadzbu prevyšuje, dohodnutá neplatná*“.⁵⁶

Zhodné ponímanie zvolil zákonodarca pri korekcii v úprave ekonomických vzťahov medzi socialistickými organizáciami a pri riadení národného hospodárstva novelou HZ č. 138/1970 Zb. zásahom do § 153 o uzatváraní hospodárskych zmlúv doplnením odsekov 4 a 5. Podstatné je, že § 153 ods. 4⁵⁷ stanovil pre prípad, keď bola „*dohodnutá cena vyššia, než aká je prípustná podľa cenových predpisov, platí za dohodnutú cenu najviac prípustná*“. Týmto ustanovením sa pre cenové dohody v zmluve presadila všeobecná konštrukcia čiastočnej neplatnosti. Koncept, kedy

⁵² LIBÁNSKÝ, Václav. Kontrola cen a následky porušení předpisů o cenách. *Arbitrážní praxe*. 1970, X, s. 263.

⁵³ V zákonnej terminológii „*majetkového prospechu, ktorý organizácii nenáleží*“ (§ 123 h. z.).

⁵⁴ Tak aj dôvodová správa k novelizovanému § 153 HZ. K tomu LIBÁNSKÝ, Václav. Cena a bezsmluvní dodávky. *Arbitrážní praxe*. 1972, XII, s. 105, pozn. 2. Zhodne stanoviská bývalej Štátnej arbitráže ČSSR S J 81/74 (č. 533) a S 217/1974 (č. 581). *Hospodářské právo*. 1974, VIII, s. 593 a 665.

⁵⁵ Tento vládný návrh je v literatúre spravidla uvádzaná s datovaním roku 1937, pretože v tomto roku bol vládou predložený Národnému zhromaždeniu; zákonná osnova sa však stala vládnym návrhom až 4. decembra 1936, kedy vláda schválila návrh zákonníka. Porovnaj KUKLÍK, Ján. *Profesor Jan Krčmář. Pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. Praha: Univerzita Karlova - Právnická fakulta, 2008, s. 67.

⁵⁶ Dôvodová správa k návrhu v danom smere zdôrazňuje nevhodnosť riešení spojených s neplatnosťou celej zmluvy.

⁵⁷ Po novelizácii hospodárskeho zákonníka zák. č. 165/1982 Zb. šlo o § 153 ods. 5.

„pri čiastočnej neplatnosti dohody o cene zostáva záväzkový pomer zachovaný, mení sa ex lege len jeho obsah, pokiaľ ide o cenu dodávky“⁵⁸ bol novelou zavedený ako plošné riešenie právne posudzované tak, že „ak poruší organizácia pri uzatváraní hospodárskej zmluvy pravidlá o priamej regulácii dojednávaných cien [...], na miesto ceny takto dohodnutej nastupuje ex lege cena najviac prípustná. Hospodárska zmluva zostáva pritom nedotknutá, pretože cenová podmienka vzniku zmluvy zostáva zachovaná, mení sa iba – a to ex tunc – jej obsah.“⁵⁹

Uvedený prístup zostal zachovaný po zmene režimu v roku 1989 a po nahradení HZ ObZ v roku 1992, pretože ten v § 758 ods. 1 stanovoval: „uplatnia sa ustanovenia tohto zákona o určení ceny alebo odplaty poskytovanej za plnenie, len pokiaľ toto určenie nie je v rozpore so všeobecne záväznými predpismi o cenách. Inak vzniká povinnosť platiť cenu alebo odplatu vo výške najviac prípustnej podľa týchto predpisov.“ Kým za predchádzajúcej úpravy nebolo pochyb o absolútnej neplatnosti zakázaného cenového dojednania v hospodárskej zmluve, u obchodných zmlúv tieto pochybnosti vznikajú mohli, pretože § 267 ods. 1 ObZ stanovil: „Ak je neplatnosť právneho úkonu ustanovená na ochranu niektorého účastníka, môže sa neplatnosť dovolávať iba tento účastník.“ V danej súvislosti bolo potrebné vziať za základ všeobecné východisko, teda „posúdenie, či niektoré zákonné zákazy či príkazy, ktoré sú zmluvným prejavom porušené, boli stanovené na ochranu len účastníka právneho vzťahu (a teda by ich porušenie viedlo len k relatívnej neplatnosti, ak by sa jej účastník dovolal), alebo či sa nimi chráni aj všeobecnejší verejný záujem (a potom by mali byť neplatné absolútne)“.⁶⁰ Cenová regulácia predstavuje výnimočné opatrenie zasahujúce do normálneho (trhového) vývoja cien a obmedzuje sa na mimoriadne prípady verejného záujmu, ako sú o i. „obrozenie trhu účinkami obmedzenia hospodárskej súťaže“⁶¹. Príkaz § 758 ObZ odkazujúci na všeobecne záväzné predpisy o cenách teda sleduje o i. verejný záujem brániaci zneužitiu hospodárskeho postavenia za účelom zisku

⁵⁸ LIBÁNSKÝ, Václav. Kontrola cen a následky porušení předpisů o cenách. *Arbitrážní praxe*. 1970, X, s. 263.

⁵⁹ LIBÁNSKÝ, Václav. Hospodářský zákoník a nový soubor cenových, předpisů. *Arbitrážní praxe*. 1974, XIV s. 300.

⁶⁰ BEJČEK, Jozef. *Obchodní závazky. Obecné otázky. Kupní smlouva*. Brno: Masarykova univerzita. 1993, s. 294.

⁶¹ § 1 ods. 6 písm. a) zákona č. 526/1990 Zb. o cenách.

neprimeraného majetkového prospechu⁶² (Právne pravidlo § 758 ObZ vyjadruje rešpekt súkromného práva k verejnoprávnej úprave záväznosti rozhodnutí cenových orgánov v zmysle § 20 ods. 1 zákona o cenách. ObZ nezmiernil po vzore novely OZ zákonom č. 509/1991 Zb. tento ohľad na verejnoprávnu úpravu výnimkou v prospech relatívnej neplatnosti. Preto judikatúra logicky dospela k záveru, že cenové dojednania odporujúce všeobecne záväzným predpisom o cenách v zmysle § 758 ObZ sú absolútne neplatné.

4.4. Relatívna neplatnosť celej zmluvy

Občianskoprávna úprava sa vydala inou cestou. OZ bol zákonom č. 131/1982 Zb. novelizovaný s tým, že novela upravila v § 40a relatívnu neplatnosť ako výnimku z pravidla absolútnej neplatnosti. Medzi právne skutočnosti spôsobujúce relatívnu neplatnosť boli v § 40a ods. 1 zahrnuté aj prípady porušenia cenových predpisov pri uzatváraní zmluvy o službe alebo pri uzatváraní kúpnej zmluvy. Znamenalo to, že protiprávne určenie ceny (napr. vyššia ako maximálna alebo iné ako pevné a pod.) pôsobilo neplatnosť – avšak neplatnosť celej zmluvy o službe alebo o kúpe – len ak sa dotknutá strana neplatnosti dovolala.⁶³ Zvolené bolo teda riešenie, ktoré bolo podrobené kritike už pred druhou svetovou vojnou.⁶⁴

4.5. Čiastočná relatívna neplatnosť

Koncepcia presadená v OZ novelou č. 131/1982 Zb. sa neudržala dlho. Veľká novela č. 509/1991 prišla s poňatím spájajúcim doterajšiu konštrukciu relatívnej neplatnosti s riešením známym z Hospodárskeho a neskôr aj ObZ, t.j. s neplatnosťou čiastočnou. V OZ tak bola s účinnosťou od 1. januára 1992 zavedená úprava paralelne k ObZ začlenením poslednej vety do § 40a v znení: „*Ak je právny úkon v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o cenách, je neplatný iba v rozsahu* , v

⁶² pôvodný § 2 ods. 3 zák. č. 526/1990 Zb.

⁶³ K tomu napr.. rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 1 Cz 15/83 z 30.8. 1983 (R 40/85). Z literatúry napr.. ELIÁŠ, Josef. Ibidem, s. 428 alebo RYBÁRIK, Karol. In: Ján Lazar-Jiří Švestka et al. *Občianské právo hmotné. II. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 173.

⁶⁴ Porovnaj. *Zákon, ktorým sa vydáva všeobecný zákonník občiansky. Návrh superreviznej komisie. Oddiel 11. Dôvodová správa*. Praha: Ministerstvo spravodlivosti, 1931, s. 260 an.

ktorom odporuje tomuto predpisu, ak sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti dovolá.“⁶⁵ V dôsledku toho sa kupujúci mohol rozhodnúť, či bude akceptovať cenu odporujúcu cenovým predpisom, alebo či sa rozhodne dovoláť sa relatívnej neplatnosti dohody o cene, teda doceliť určenie ceny platné podľa cenových predpisov v dobe kúpy (§ 589).⁶⁶

5. ZÁVER

Akokoľvek regulácia cien zo strany verejnej moci obmedzujúca možnosť tvoriť ceny voľne podľa ponuky a dopytu, nie je ani v prostredí slobodného trhu úplne vylúčená. V dnešných podmienkach sú zásahy do voľnej tvorby cien opatrením akceptovateľným v obmedzenej miere, a ako to vyplýva z judikatúry Ústavného súdu, často podrobované testu ústavnosti.⁶⁷ Slovenská republika je ako členský štát Európskej únie viazaná únijným právom a jeho dôrazom na princíp voľného pohybu tovaru a služieb spojeným so zákazom množstevných obmedzení dovozu, ako aj všetkých opatrení s rovnocenným účinkom.⁶⁸ Medzi tieto opatrenia patria aj opatrenia cenovej povahy, ktoré môžu byť za určitých okolností uznané z pohľadu práva Európskej únie neprípustnými, ako dokazujú početné rozhodnutia ESD.⁶⁹ V rámci týchto limitov je cenová regulácia prípustná a jej rámec je verejnoprávne upravený predovšetkým v novom zákone č. 18/1996 Z. z. o cenách. Z pohľadu právnej úpravy zmlúv vyvstáva otázka, ako sa má zákon postaviť k prípadom, kedy si

⁶⁵ Zmenu vykonalo až federálne zhromaždenie; vládny návrh novely s takýmto riešením nerátal (vláda navrhla v § 40a len kozmetické úpravy).

⁶⁶ Napr. ŠKÁROVÁ, Marta. In: Jiří Švestka - Jiří Spáčil - Marta Škárová - Milan Hulmák et al. *Občanský zákoník. II. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1728.

⁶⁷ Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 5. mája 2003 sp. zn. PL. ÚS 28/03-12, Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22.6.2016 sp. zn. PL. ÚS 17/2014, Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 2.7.2003 sp. zn. III. ÚS 157/03-80, Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 5.5.2003, sp. zn. PL. ÚS 28/03-12.

⁶⁸ Porov. tiež smernicu Komisie z 22. decembra 1969 70/50 / EHS založenú na čl. 33 ods. 7 o zrušení opatrení s účinkom rovnocenným množstevným obmedzením, na ktoré sa nevzťahujú iné predpisy prijaté na základe Zmluvy o EHS.

⁶⁹ Ich prehľad uvádzajú BĚLOHLÁVEK, Alexandr, J. - HOTOVÁ, Renáta. *Cenová regulace*, s. 6 an.

strany dojednávajú cenu alebo inú odplatu vo výške, ktorá právnym predpisom o cenách odporuje. Vývojové peripetie právnych úprav, ktorými sme sa zaoberali, ako aj analýza judikatúry a názorov vyslovených v odbornej literatúre ukazujú, že najvhodnejší prístup súkromného práva spočíva v konštrukcii čiastočnej neplatnosti zmluvy vo vzťahu k nezákonne dohodnutej výške odplaty a k zmene zákonného cenového dojednania na výšku odplaty neodporujúcu cenovým predpisom, respektíve verejnoprávnym rozhodnutím o cene alebo odplate na základe týchto predpisov vydaných. Takýto prístup chráni zmluvu ako hodnotu aj zmluvnú stranu v slabšej pozícii a súčasne zachováva zmluvnú autonómiu ako maximum občianskeho práva, ktorá preferuje zachovanie platnosti právneho úkonu pred jeho neplatnosťou.

SÚKROMNOPRÁVNE NÁSLEDKY PORUŠENIA ZÁKAZU UZATVORIŤ PROTISÚŤAŽNÚ DOHODU V PRÁVE EURÓPSKEJ ÚNIE

PETER VARGA*

Abstrakt

Článok analyzuje právne následky súvisiace so zákazom povinnosti neuzatvoriť protisúťažnú dohodu. V zmysle ustanovení práva Európskej únie ako aj slovenského práva je dohoda, ktorá obmedzuje súťaž, automaticky neplatná. Okrem neplatnosti – a teda aj nevynútiteľnosti – protisúťažnej dohody nasledujú aj civilnoprávne sankcie podľa právnych poriadkov jednotlivých členských štátov EÚ.

Kľúčové slová

Hospodárska súťaž; Porušenie súťažného práva; Neplatnosť

Abstract

The article analyses the legal consequences connected with the breach of the prohibition of the obligation to conclude the anticompetitive agreement. According to the provisions of EU law, as well as Slovak law, the agreement that restricts competition, is automatically void. In addition to nullity – and thus unenforceability – of anticompetitive agreement there may also follow other civil law sanctions according to laws of the EU member states.

Keywords

Competition; Breach of Competition Law; Nullity

* JUDr. Peter Varga, PhD., Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

ÚVOD

V súčasnosti sa pomerne často diskutuje o protisút'ážných dohodách, najmä keď sa objavia informácie, ktoré prezentujú vo forme tlačových správ výšku uložených pokút, či už Európskou komisiou alebo Protimonopolným úradom SR. Rovnako sa diskutujú aj prípadné právne následky súvisiace s účasťou na protisút'ážnej dohode. Najčastejším právnym následkom zákazu je uloženie pokuty, ale následky sú aj iného charakteru. Napríklad v SR bolo predmetom odbornej diskusie možnosť účasti na verejnom obstarávaní tých spoločností, ktoré sa zúčastnili kartelovej dohody a predovšetkým nastavenie týchto podmienok v legislatíve. Porušenie zákazu uzatvoriť protisút'ážnú dohodu má nielen verejnoprávne následky spomenuté vyššie, ale aj následky v oblasti súkromného práva. Tento článok analyzuje uplatňovanie článku 101 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ, ktorý stanovuje sankciu neplatnosti pre protisút'ážné dohody, ktoré spadajú do rámca práva EÚ. Článok analyzuje súvisiace súkromnoprávne problémy, ktoré vznikli v súvislosti s neplatnosťou protisút'ážných dohôd.

1. ZÁKAZ PROTISÚŤAŽNÝCH DOHÔD

Zákaz uzatvárať protisút'ážné dohody je upravený v článku 101 Zmluvy o fungovaní Európskej únie¹ (ďalej len „ZFEÚ“), ktorý stanovuje, že všetky dohody medzi podnikmi², rozhodnutia združení

¹ Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie bolo publikované v Úradnom vestníku Európskej únie, C 202, 7. júna 2016.

² Podnik je adresátom noriem súťažného práva EÚ. V zmysle doterajšej ustálenej judikatúry sa za podnik považuje „akýkoľvek subjekt vstupujúci do ekonomickej aktivity bez ohľadu na formu a spôsob financovania“ (prípád C-41/90, *Klaus Höfner a Fritz Elsner v. Macroton GmbH*). K vymedzeniu pojmu podnik pozri bližšie: Varga P.: Interpretácia výrazu podnik v komunitárnom práve hospodárskej súťaže. In: Európske výzvy súčasného právneho vývoja: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Malacky 20. - 21.10. 2005, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2006. V kontexte hospodárskej súťaže sa podnikom môže rozumieť aj taký subjekt, ktorý nie je založený na podnikateľský účel. Klasickým príkladom sú napríklad organizácie kolektívnej správy práv spravujúce autorské práva a práva súvisiace s autorským právom. Bližšie napr. Adamová Z.: Komunitárny právny rámec kolektívnej správy práv. Duševné vlastníctvo, 2008, č. 3, s. 12 – 17. Adamová Z.: Kolektívna správa autorských

podnikov a zosúladené postupy, ktoré môžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi a ktoré majú za cieľ alebo následok vylúčovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci vnútorného trhu sú zakázané ako nezlučiteľné s vnútorným trhom³. Keďže protisúťažné dohody môžu mať rôzne formy, tak článok 101 ods. 1 ZFEÚ uvádza rôzne formy, v ktorých sa protisúťažné konanie podnikov môže vyskytovať: zakazuje (i) dohody, (ii) rozhodnutia združení podnikateľov a (iii) zosúladené postupy⁴.

2. NEPLATNOSŤ PROTISÚŤAŽNEJ DOHODY

Článok 101 ZFEÚ zároveň uvádza aj právny následok porušenia zákazu uzatvoriť protisúťažnú dohodu, keďže stanovuje, že všetky dohody alebo rozhodnutia zakázané podľa článku 101 sú automaticky neplatné. Neplatnosť je pritom snáď najvyššia sankcia akú môžu civilnoprávne predpisy uložiť za nezákonné konanie. Ostatné civilnoprávne sankcie, ktoré môžu zahŕňať napr. náhradu za vzniknutú ujmu, odškodnenie, navrátenie do pôvodného stavu alebo vrátenie bezdôvodne a neoprávnene získaného obohatenia⁵ sú síce závažné,

práv a práv súvisiacich s autorským právom – 1. časť. Duševné vlastníctvo, 2006, č. 1, s. 21 – 26. Adamová Z.: Kolektívna správa autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom – 2. časť. Duševné vlastníctvo, 2006, č. 2, s. 6 – 10.

³ Článok 101 ZFEÚ zároveň uvádza príkladný výpočet dohôd, ktoré považuje za zakázané a nezlučiteľné s vnútorným trhom. Ide o dohody, ktoré:

- a) priamo alebo nepriamo určujú nákupné alebo predajné ceny alebo iné obchodné podmienky;
- b) obmedzujú alebo kontrolujú výrobu, odbyť, technický rozvoj alebo investície;
- c) rozdeľujú trhy alebo zdroje zásobovania;
- d) uplatňujú nerovnaké podmienky pri rovnakých plneniach voči ostatným obchodným partnerom, čím ich v hospodárskej súťaži znevýhodňujú;
- e) podmieňujú uzatváranie zmlúv s ostatnými zmluvnými stranami prijatím dodatočných záväzkov, ktoré svojou povahou alebo podľa obchodných zvyklostí nesúvisia s predmetom týchto zmlúv.

⁴ Pre všetky tieto formy sa ďalej v texte bude používať text dohoda, pokiaľ explicitne nie je uvedené inak.

⁵ Bližšie k problematike bezdôvodného obohatenia pozri Novotná, M.: Záväzky z bezdôvodného obohatenia. In: Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné. Bratislava : Iuris Libri, 2014, s. 366-387; pre kolíznoprávnu úpravu vzťahov s cudzím prvkom Novotná, M.: Kolízna úprava záväzkového vzťahu z bezdôvodného obohatenia v

avšak nedosahujú z pohľadu práva takú závažnosť akou je neplatnosť. Sankcia neplatnosti tak predstavuje najprísnejšiu sankciu, ktorú môžu právne poriadky uložiť vo vzťahu k právnym aktom, ktoré spôsobujú právne následky. Takýmito právnymi aktmi sú najmä zmluvy, ktoré zakladajú práva a povinnosti.

2.1. Rozsah neplatnosti protisút'ážnej dohody

Z doslovného výkladu článku 101 ods. 2 ZFEÚ by sa mohlo predpokladať, že celá protisút'ážná dohoda je neplatná. Judikatúra Súdneho dvora EÚ v tejto veci však poskytla spresnenie, v zmysle ktorého neplatnosť postihuje iba tie časti dohody, ktorých sa zákaz vyjadrený v článku 101 ZFEÚ týka. Z uvedenej argumentácie vyplýva, že dohoda je neplatná ako celok len v prípade, ak ustanovenia zakázané podľa článku 101 ZFEÚ nie je možné oddeliť od zvyšku ostatných ustanovení dohody⁶. Neplatnosť je automatická a nie je v tejto veci potrebné jej vyslovenie orgánom aplikácie práva.

2.1.1. Rozsudok Súdneho dvora 56/65 z 30. júna 1966 vo veci Société Technique Minière (L.T.M.) proti Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.)⁷

V tomto prípade Súdny dvor odpovedal na predbežnú otázku parížskeho odvolacieho súdu, ktorý sa pýtal, či výraz „automaticky neplatná“ uvedený v článku 85 ods. 2 Zmluvy o založení EHS (dnes čl. 101 ods. 2 ZFEÚ) znamená, že celá dohoda, ktorá obsahuje ustanovenie zakázané článkom 85 ods. 1 Zmluvy o založení EHS (dnes čl. 101 ods. 1 ZFEÚ) je neplatná, alebo neplatnosť sa vzťahuje len na samotné ustanovenie zakázané podľa článku 85 ods. 1 (dnes čl. 101 ods. 1 ZFEÚ).

nariadení Rím 2. In: Blaho, P., Švecová, A. (eds.): Acta Universitatis Tyrnaviensis - Iuridica: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2010. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 423-437.

⁶ Tento záver ustálenej judikatúry Súdneho dvora EÚ je reflektovaný a vyjadrený v slovenskej právnej úprave. V zmysle § 6 ods. 2 zákona č. 136/2001 Z. z. ak sa *dôvod zákazu vzťahuje len na časť dohody podnikateľov alebo časť rozhodnutia združenia podnikateľov, zakázaná je len táto časť, ak z obsahu tejto dohody alebo z obsahu tohto rozhodnutia vyplýva, že túto časť možno oddeliť od ostatného obsahu.*

⁷ ECLI:EU:C:1966:38.

Pri odpovedi na otázku sa Súdny dvor zameril na účel uvedeného ustanovenia, ktorým sa sleduje súlad so Zmluvou, preto je potrebné dané ustanovenie interpretovať s ohľadom na účel, ktoré komunitárne právo (pozn. autora: dnes právo EÚ) sleduje a preto je aj táto interpretácia obmedzená na tento obsah. Preto sa automatická neplatnosť vzťahuje na tie časti dohody, ktorých sa zákaz týka, prípadne na dohodu ako celok v prípade, ak tieto časti dohody nie je možné oddeliť od zvyšku dohody. Preto akékoľvek ďalšie zmluvné ustanovenia, na ktoré sa zákaz nevzťahuje, a na ktoré sa tak nevzťahujú ustanovenia Zmluvy (pozn. autora: v súčasnosti ZFEÚ), spadajú mimo komunitárneho práva (pozn. autora: dnes práva EÚ).

2.2. Neplatnosť podľa článku 101 ods. 2 a zosúladené postupy

Zo znenia článku 101 ods. 2 ZFEÚ vyplýva, že všetky dohody alebo rozhodnutia zakázané podľa čl. 101 ZFEÚ sú automaticky neplatné. Za zmienku stojí skutočnosť, že článok 101 ods. 2 ZFEÚ vôbec neuvádza neplatnosť zosúladených postupov, čo sa nespomína ani v odbornej literatúre ani v rozhodnutiach Súdneho dvora. Preto existuje dôvodná otázka, či je to zámer tvorcov zmlúv alebo je to náhoda. Judikatúra rieši túto otázku len nepriamo a okrajovo, prípadov, ktoré sa danou otázkou zaoberajú, prípadne ju spomínajú, je pomerne málo.

2.2.1. Prípád HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co. KG a iní v. Komisia⁸

V uvedenom prípade posudzoval Súd prvého stupňa (poznámka autora: dnes Všeobecný súd) žalobu na neplatnosť proti rozhodnutiu Európskej komisie týkajúcu sa kartelovej dohody.

Tvrdenia žalobcov

Žalobcovia tvrdili, vo vzťahu ku konceptu dohody v zmysle článku 85 ods. 1 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (dnes 101 ods. 1 ZFEÚ), ako vyplýva z ustanovenia článku 85 ods. 2 ZES (dnes článku

⁸ Prípád T-9/99, *HFB a iní v. Komisia*, rozsudok Súdu prvého stupňa (štvrtá komora) z 20. marca 2002, ECLI:EU:T:2002:70.

101 ods. 2 ZFEÚ), že takáto dohoda je automaticky neplatná a žiadna takáto dohoda nie je právne záväzná. Preto, tzv. džentlmenké dohody nemožno považovať za dohody⁹. Za predpokladu, že podniky sa vzájomne nedohodli, ich správanie možno charakterizovať len ako pokus o dohodu, za ktorý v zmysle súťažného práva nie je možné uložiť pokutu. Žalobcovia taktiež tvrdili, že Komisia vo svojom rozhodnutí ohľadom prijatia kvót účastníkmi kartelu mala za to, že sa javilo, že bol medzi účastníkmi dohody dosiahnutý všeobecný konsenzus. Žalobcovia však tvrdia, že konsenzus nikdy nebol dosiahnutý. Komisia taktiež vo svojom rozhodnutí uvádza, že dohoda nikdy neuzrela svetlo dňa. Bez ohľadu na skutočnosť, že žalobcovia nikdy neuzatvorili takúto dohodu, alebo nikdy v rámci žiadnej nespolupracovali, skutočností predložené Komisiou môžu svedčiť nanajvýš o pokuse uzatvoriť dohodu¹⁰. Žalobcovia tvrdia, že vznikajúce dohody sú dohody, ktoré zatiaľ neexistujú: *consensus ad idem* nebol medzi účastníkmi dohody dosiahnutý. V dôsledku toho, takéto čiastkové, vznikajúce dohody sú akurát pokusy o dohodu, ktoré nie je možné sankcionovať pokutou¹¹.

Na druhej strane, Komisia tvrdí, že v zmysle judikatúry postačuje na to, aby sa akceptovala existencia dohody, že dotknuté podniky prejavili spoločný zámer prijať určité správanie na trhu. Nie je nevyhnutné, aby účastníci dohody založili medzi sebou právny vzťah¹². V tejto súvislosti má Komisia za to, že zvýšenie cien, systém kvót a dohodnutý cenník sú vo svojej podstate dohodou.

Nálezy súdu

Súd má za to, že v zmysle ustálenej judikatúry postačuje, že na dosiahnutie dohody podľa článku 85 ods. 1 (dnes článku 101 ods. 1 ZFEÚ), aby dotknuté podniky prejavili spoločný zámer správať sa na trhu určitým spôsobom¹³. To je prípad, kedy džentlmenká dohoda medzi viacerými podnikmi predstavuje verné vyjadrenie spoločného zámeru týkajúceho sa obmedzenia hospodárskej súťaže. Za týchto

⁹ Odsek 193.

¹⁰ Odsek 195.

¹¹ Odsek 196.

¹² Odsek 198.

¹³ Odsek 199.

okolností otázka, či dotknuté podniky považovali seba samých za viazané – či už právne, skutočne alebo morálne – prijať dohodnuté správanie, je preto irelevantná¹⁴. V rozpore s tým, čo tvrdia žalobcovia, opačný záver nemožno vyvodit' z ustanovení článku 85 ods. 2 (dnes článku 101 ods. 2 ZFEÚ), teda že akákoľvek dohoda podľa článku 85 ods. 1 (dnes článku 101 ods. 1 ZFEÚ), ktorá upravuje spornú právnu povinnosť, je automaticky neplatná. Skutočnosť, že len záväzné dohody môžu byť vo svojej podstate vyhlásené za neplatné, neznamená, že nezáväzné dohody musia uniknúť zákazu, ktorý je uvedený v článku 85 ods. 1 (dnes článok 101 ods. 1 ZFEÚ)¹⁵.

Záver k rozsudku

Keďže dohody a rozhodnutia združení podnikov zakladajú právne povinnosti a majú povahu právnych úkonov¹⁶, tieto možno podľa civilného práva postihnúť neplatnosťou¹⁷. Pokiaľ však ide o kategóriu zosúladených postupov, ktoré sú uvedené ako zakázaná protisúťažná praktika v zmysle článku 101 ods. 1 ZFEÚ, tak tieto v zmysle ustálenej judikatúry Súdneho dvora EÚ nezakladajú práva a povinnosti¹⁸.

¹⁴ Odsek 200.

¹⁵ Odsek 201.

¹⁶ V zmysle slovenskej právnej úpravy je právny úkon definovaný ako prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.

¹⁷ V zmysle § 39 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka je neplatným taký právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.

¹⁸ Pojem zosúladený postup nie je definovaný priamo v zakladajúcich zmluvách. Pri interpretácii tohto pojmu je nevyhnutné vychádzať z judikatúry Súdneho dvora EÚ, ktorá je pomerne ustálená.

Na rozdiel od práva EÚ, slovenský zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, prináša legálnu definíciu pojmu zosúladený postup pre účely zákona o ochrane hospodárskej súťaže. V zmysle § 4 ods. 3 tohto zákona sa za zosúladený postup považuje *koordinácia správania podnikateľov, ktorá nenaplní znaky dohody podnikateľov podľa písmena a)* (pozn. autora: písmeno a) upravuje dohodu podnikateľov, ktorú zákon definuje ako každý ústny alebo písomný súhlasný prejav vôle jej účastníkov, ako aj iný súhlasný prejav vôle vyvedený z ich konania) *a ktorú nemožno označiť ako prirodzené nasledovanie správania iného podnikateľa.*

Následkom tejto skutočnosti je, že nemôžu byť postihnuté neplatnosťou v zmysle článku 101 ods. 2 ZFEÚ.

2.2.2. *Následné dohody nadväzujúce na zosúladené postupy*

Ako však uvádza Jose Rivas¹⁹, táto na prvý pohľad jednoduchá záležitosť ohľadom neplatnosti podľa článku 101 ods. 2 ZFEÚ je podstatne zložitejšou, ak zosúladené postupy spočívajú v uzatvorení (prípadne v už uzatvorených a existujúcich) určitých dohôd, ktoré zakladajú právne povinnosti. Tieto tzv. „následné“ dohody²⁰, hoci nie sú protisúťažné samy o sebe, predstavujú vyjadrenie (alebo následok) protisúťažného zosúladeného postupu. Preto nasleduje otázka, či za týchto okolností takéto dohody spadajú pod článok 101 ods. 2 ZFEÚ alebo prípadná neplatnosť vychádzajúca zo zosúladeného postupu bude dôsledkom iných princípov zakotvených v národných civilných právnych predpisoch (napr. nepoctivosť, neprimeranosť, atď.).

Súdny dvor EÚ však má za to, že dohody, ktoré samy o sebe nie sú protisúťažné, ale sú dôsledkom protisúťažných zosúladených postupov, na ktoré sa článok 101 ods. 2 ZFEÚ neuplatňuje, nemôžu byť automaticky neplatné v zmysle tohto článku. Tento postoj je dokumentovaný aj v prípade *Artisjus/Komisija*.

2.2.2.1. *Prípád Artisjus v. Komisija*²¹

V danom prípade žalobca žiadal zrušenie rozhodnutia Komisie týkajúceho sa konania podľa článku 81 ZES (dnes článku 101 ZFEÚ), v ktorom Komisia konštatovala porušenie súťažných pravidiel rozdelením geografického trhu prostredníctvom dvojstranných dohôd medzi vnútroštátnymi organizáciami kolektívnej správy autorských

¹⁹ Pozri Rivas Jose: Why does Article 101(2) TFEU not list concerted practices? In: Kluwer Competition Law Blog, dostupné na: <http://kluwercompetitionlawblog.com/2013/04/23/why-does-article-101-2-tfeu-not-list-concerted-practices/> (9.4.2017).

²⁰ Autor uvádza pojem „consequential“ agreements, v nemeckej literatúre sa používa pojem „Folgeverträge“.

²¹ Prípád T-411/08, *Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület v. Komisija*, rozsudok Všeobecného súdu z 12. apríla 2013, ECLI:EU:T:2013:172.

práv. V konaní sa posudzoval zosúladený postup vylučujúci možnosť udeľovať licencie pre viaceré územia a multirepertoárové licencie.

Komisia mala za to, že kolektívne správy autorských práv spolupracovali vo forme zosúladeného potupu za účelom rozdelenia trhu v rámci EÚ pokiaľ ide o správu²² a poskytovanie licencií pre hudobné diela, ktoré sú využívané prostredníctvom internetu, satelitu alebo káblového prenosu. Zosúladený postup spočíval v určení identických územných obmedzení v každej zo svojich bilaterálnych zmlúv o vzájomnom zastúpení. Artisjus argumentoval, že rozhodnutie Komisie, ktoré nariad'ovalo kolektívnym správam autorských práv revidovať teritoriálny rozsah ich bilaterálnych dohôd, vytvorila právnu neistotu, ktorá spočívala v tom, že nebolo jasné, či teritoriálne ustanovenia vzájomných dohôd sú neplatné, prípadne či je potrebné rozšíriť oprávnenie udelené iným kolektívnym správam autorských práv.

V uznesení predsedu Súdu prvého stupňa (dnes Všeobecného súdu) z 14. novembra 2008 v prípade T-411/08R²³ sa uvádza, že článok 81 ods. 1 ZES (dnes článok 101 ods. 1 ZFEÚ) ustanovuje za neplatné iba tie dohody [medzi podnikmi] alebo rozhodnutia [združení podnikov], ktoré sú zakázané podľa článku 81 ods. 1 ZES, pričom civilnoprávne sankcie sa neuplatňujú vo vzťahu k „zosúladeným postupom“²⁴. Podľa názoru predsedu Súdneho dvora, rozhodnutie Komisie nevedie k záveru, že by dotknuté dohody medzi kolektívnymi správami autorských práv boli neplatné v zmysle článku 81 ods. 2 ZES (dnes článku 101 ods. 2 ZFEÚ) z dôvodu územných vymedzení, ktoré Komisia kritizuje. Komisia sa obmedzila len na konštatovanie, že kolektívne správy autorských práv porušili článok 81 ZES (dnes článok 101 ZFEÚ) tým, že koordinovali teritoriálne vymedzenie, aby obmedzili rozsah poskytnutých licencií. Nezákonnosť zosúladených

²² Správa autorských práv zahŕňa povinnosť kolektívnej správy autorských práv zabezpečiť, aby každý držiteľ práv obdržal odmenu za využitie jeho diela, bez ohľadu na územie, kde dochádza k využitiu diela a taktiež zabezpečiť, aby nedochádzalo k neoprávnenému využívaniu chráneného diela.

²³ ECLI:EU:T:2008:503.

²⁴ Odsek 46 Uznesenia predsedu Súdu prvého stupňa T-411/08R.

postupov spomínaných v predmetnom rozhodnutí Komisie nemôže mať za následok neplatnosť následku takýchto postupov, konkrétne vzájomných dohôd o zastúpení²⁵. Túto neplatnosť nie je možné vyvodit' z rozhodnutia Komisie, ktoré od podnikov požaduje, aby vzájomne revidovali teritoriálny rozsah svojho zastúpenia, a aby Komisii predložili kópie týchto zmien²⁶.

Závery k uzneseniu

Z argumentácie predsedu Všeobecného súdu, ktorú uvádza v uznesení, možno vyvodit' záver, že neplatnosť uvedená v článku 101 ods. 2 ZFEÚ sa nevzťahuje na zosúladené postupy. S ohľadom na vzájomné dohody kolektívnych správ autorských práv vychádzajúcich z údajného zosúladeného postupu konštatoval, že rozhodnutím Komisie sa nestali neplatnými, keďže Komisia netvrdila vo svojom rozhodnutí, že samotné vzájomné dohody sú protiprávne. Ani on ich nepovažoval za neplatné následkom protiprávnosti údajného vzájomného koordinovaného postupu. Čo je však prekvapujúce, predseda súdu sa vôbec nez zmienil o aplikácii národných právnych predpisov, ktorých aplikácia je v tejto situácii relevantná²⁷.

Pokiaľ teda ide o právo Európskej únie, tak protisút'ážné zosúladené postupy, ani ich následné dohody, ktoré z nich vychádzajú, nemôžu byť vyhlásené za neplatné podľa ustanovenia článku 101 ods. 2 ZFEÚ. Na prípadné následné dohody sa však budú vzťahovať národné civilné právne predpisy, ktoré sa uplatňuje na uzatváranie zmluvných vzťahov.

²⁵ Odsek 47 Uznesenia predsedu Súdu prvého stupňa T-411/08R.

²⁶ Odsek 48 Uznesenia predsedu Súdu prvého stupňa T-411/08R.

²⁷ Z doterajšej ustálenej judikatúry vyplýva, že na civilnoprávne právne následky neplatnosti protisút'ážnej dohody sa aplikujú ustanovenia národných právnych predpisov. V zmysle rozsudku Súdu prvého stupňa (tretia komora) z 28. februára 2002 vo veci T-395/94, *Atlantic Container Line AB a iní proti Komisii Európskych spoločenstiev* vyplýva (odsek 414), že „okrem sankcie neplatnosti explicitne uvedenej v článku 85 ods. 2 Zmluvy (dnes článok 101 ods. 2 ZFEÚ) ustálená judikatúra stanovuje, že právne následky civilného práva spojené s článkom 85 Zmluvy (dnes článok 101 ZFEÚ), akými sú povinnosť nahradiť škodu tretej osobe alebo prípadná povinnosť uzatvoriť zmluvu, majú byť určené podľa vnútroštátnych právnych predpisov (pozri prípad C-453/99 *Courage and Crehan* [2001] ECR I-6297, odsek 29; a prípad T-24/90 *Automec v Commission* [1992] ECR II-2223, odsek 50), avšak pod podmienkou, aby nebola podkopaná pôsobnosť Zmluvy.“

Ako uvádza Jose Rivas, zbežné preskúmanie národnej legislatívy mu ukázalo, že národná judikatúra je v tejto otázke značne nejednotná²⁸.

3. VÝNIMKY SPOD ZÁKAZU UZATVÁRAŤ PROTISÚŤAŽNÚ DOHODU

Záverom netreba opomenúť článok 101 ods. 3 ZFEÚ, ktorý umožňuje výnimku spod zákazu uvedeného v odseku 1. Zároveň v zmysle článku 1 ods. 2 Nariadenia 1/2003²⁹ platí, že dohody, rozhodnutia a zosúladené postupy v zmysle článku 101 ods. 1 Zmluvy, ktoré spĺňajú podmienky článku 101 ods. 3 Zmluvy, nie sú zakázané bez toho, aby bolo potrebné predchádzajúce rozhodnutie. Je teda na zvážení podnikov, či ich dohoda spĺňa podmienky pre udelenie výnimky. Okrem priamej aplikácie článku 101 ods. 3 ZFEÚ môžu podniky využiť existenciu tzv. blokových výnimiek. V prípade, ak sú splnené podmienky výnimiek, či už blokových alebo priamo podmienky článku 101 ods. 3 ZFEÚ, neuplatní sa zákaz uvedený v článku 101 ods. 1 ZFEÚ a teda sa neuplatní ani právny následok podľa článku 101 ods. 2 ZFEÚ, ktorým je neplatnosť. V každom prípade však platí, že podnik, alebo združenie podnikov nárokuje si výhody článku 101 ods. 3 ZFEÚ znáša dôkazné bremeno splnenia podmienok uvedeného odseku.

4. ZÁVER

Článok analyzoval praktické problémy aplikácie článku 101 ods. 2 ZFEÚ, ktorý stanovuje neplatnosť dohôd alebo rozhodnutí združení podnikov, ktoré sú zakázané podľa článku 101 ods. 1 ZFEÚ. V zmysle judikatúry Súdneho dvora EÚ sa neplatnosť týka len tých ustanovení

²⁸ Pozri Rivas Jose: Why does Article 101(2) TFEU not list concerted practices? In: Kluwer Competition Law Blog, dostupné na: <http://kluwercompetitionlawblog.com/2013/04/23/why-does-article-1012-tfeu-not-list-concerted-practices/> (9.4.2017).

²⁹ Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy (Ú.v. L 001 , 04/01/2003 s. 0001 – 0025).

dohôd, ktoré sú zakázané právom EÚ. V prípade, ak dohoda obsahuje aj iné ustanovenia, ktoré je možné oddeliť od obsahu, ktorý je protiprávny, na tento obsah sa právo EÚ aplikovať nebude. Posúdenie platnosti týchto ustanovení je výlučne v právomoci národných právnych predpisov. Zosúladené postupy, ktoré sú zakázané podľa článku 101 ods. 1 ZFEÚ, nie sú sankcionované neplatnosťou podľa článku 101 ods. 2 ZFEÚ.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ADAMOVIÁ, Z. Komunitárny právny rámec kolektívnej správy práv. In *Duševné vlastníctvo*, 2008, č. 3, s. 12 – 17.
- ADAMOVIÁ, Z. Kolektívna správa autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom – 1. časť. In *Duševné vlastníctvo*, 2006, č. 1, s. 21 – 26.
- ADAMOVIÁ, Z.: Kolektívna správa autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom – 2. časť. *Duševné vlastníctvo*, 2006, č. 2, s. 6 – 10.
- GOYDER, D.G. *EC Competition Law*. Oxford : Oxford University Press, 2003.
- JONES, A., SUFRIN, B. *EC Competition Law, Text, Cases and Materials*. Second edition. Oxford : Oxford University Press, 2004.
- KORAH, V. *An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice*. Oxford and Portland : Hart Publishing, 2004.
- NOVOTNÁ, M. Závazky z bezdôvodného obohatenia. In Lazar, J. a kol.: *Občianske právo hmotné*. Bratislava : Iuris Libri, 2014.
- NOVOTNÁ, M. Kolízná úprava záväzkového vzťahu z bezdôvodného obohatenia v nariadení Rím 2. In Blaho, P., Švecová, A. (eds.): *Acta Universitatis Tyrnaviensis - Iuridica : ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2010*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2010.
- RIVAS, Jose. Why does Article 101(2) TFEU not list concerted practices? In *Kluwer Competition Law Blog*. Dostupné na: <http://kluwercompetitionlawblog.com/2013/04/23/why-does-article-1012-tfeu-not-list-concerted-practices/> (9.4.2017)
- VARGA, P. Interpretácia výrazu podnik v komunitárnom práve hospodárskej súťaže. In *Európske výzvy súčasného právneho vývoja: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Malacky 20. - 21.10. 2005*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2006.

ZÁSADA PACTA SUNT SERVANDA A PRÁVO NA SPLNENIE

JAKUB SLÁDEK*

Abstrakt

Táto práca sa zaoberá charakteristikou zásady *pacta sunt servanda*. Po vzniku záväzku môžu nastať rôzne situácie, ktoré modifikujú zásadu *pacta sunt servanda* a tým i právo na splnenie. Cieľom práce je zodpovedanie otázky, či je spravodlivé a rozumné trvať za každých okolností na zásade *pacta sunt servanda*, a akým spôsobom sa to odráža v práve na splnenie. So zásadou *pacta sunt servanda* úzko súvisí aj právo na splnenie, ktoré v práci analyzujeme i z pohľadu *common law*. Keďže zásada *pacta sunt servanda* a právo na splnenie má úzku spätosť so zmenou pomerov po vzniku záväzku a s nemožnosťou plnenia, po teoretickou úvode sa venujeme týmto právnym inštitútom. Analyzujeme základné teoretické východiská k otázke zmeny pomerov po vzniku záväzku, analyzujeme stav *de lege lata* i *de lege ferenda*. Do práce sme obsiahli aj dôležité medzinárodnoprávne dokumenty venujúce sa zmene pomerov po vzniku záväzku. So zásadou *pacta sunt servanda* tiež súvisí nemožnosť plnenia, ktorú sme analyzovali v zmysle delení nemožnosti plnenia, na ktorej sa zhoduje súčasná právna veda.

Kľúčové slová

Zásada *pacta sunt servanda*; Právo na splnenie; Nemožnosť plnenia; Zmena pomerov

* Mgr. Jakub Sládek;

Tento príspevok bol pôvodne vypracovaný ako záverečná práca magisterského štúdia autora, diplomová práca spracovaná pod vedením vedúcej práce doc. JUDr. Moniky Jurčovej, PhD.

OBSAH

Úvod.....	131
1. Základné zásady súkromného práva	132
1.1. Zásada rovnosti účastníkov.....	134
1.2. Zásada individuálnej autonómie.....	136
1.3. Zásada <i>pacta sunt servanda</i>	138
1.4. Zásada <i>neminem laedere</i> (<i>nikoho nepoškodzovať</i>).....	141
1.5. Zásada <i>vigilantibus iura scripta sunt</i>	141
1.6. Princíp právnej istoty	143
1.7. Zásada záväzku výkonu práv v rozpore s dobrými mravmi a zásada poctivého obchodného styku	143
1.8. <i>Clausula rebus sic stantibus</i>	145
2. Právo na splnenie.....	147
3. Teoretické východiská vplyvu zmeny pomerov na trvanie záväzku.....	150
3.1. Teória o <i>clauzule rebus sic stantibus</i>	150
3.2. Teória <i>l' imprévision</i> , tzv. teória nepredvídateľnosti.....	150
3.3. Teória <i>frustration</i>	151
3.4. Teória <i>Geschäftsgrundlage</i>	153
3.5. <i>Vyššia moc</i>	154
3.6. <i>Laesio enormis</i>	155
3.7. Teória o nemožnosti plnenia.....	155
3.8. <i>Omyl</i>	156
4. Zmena okolností.....	156
4.1. Zmena okolností pri zmluve o budúcej zmluve (<i>pactum de contrahendo</i>).....	163
5. Nemožnosť plnenia.....	166
5.1. Historický vývoj.....	166
5.2. Druhy nemožnosti plnenia	168
5.2.1. Počiatočná nemožnosť plnenia.....	169
5.2.2. Následná nemožnosť plnenia.....	171
5.2.3. Prípady morálnej a praktickej nemožnosti plnenia	177
5.2.4. Hospodárska nemožnosť plnenia.....	180

5.2.5. Práca profesora Sedláčka s názvom „Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?“	182
5.2.6. Výber z judikatury Nejvyššího soudu Československé republiky v súvislosti s hospodárskou nemožnosťou plnenia	185
5.2.7. Súčasnosť a hospodárska nemožnosť plnenia	190
5.2.8. Právna nemožnosť	193
5.3. Zmarenie účelu zmluvy	195
6. Zmena okolností v medzinárodných dokumentoch	196
6.1. Zásady medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT	197
6.2. Princípy európskeho zmluvného práva	201
6.3. Návrh spoločného referenčného rámca	203
7. Záver	208
Zoznam použitej literatúry	210

ÚVOD

V práci sa venujeme problematike zásady *pacta sunt servanda* a právu na splnenie. Nakoľko ide o zaujímavú a, čo do rozsahu, rozsiahlu tému, ktorá sa podstatným spôsobom dotýka aj inštitútu nemožnosti plnenia, rozhodli sme sa mu venovať podstatnú časť práce. Vzhľadom k tomu, že slovenský právny poriadok nevenuje dostatočný priestor zmene okolností, rozhodli sme sa ozrejmiť problematiku z viacerých uhlov pohľadu, pretože komparatívny pohľad môže byť užitočný aj pre úvahy *de lege ferenda*.

Predovšetkým predstavujeme problematiku zmeny okolností v slovenskom právom poriadku, ale i z pohľadu českého právneho poriadku, nakoľko v Českej republike je od 1. januára 2014 účinný nový Občiansky zákonník, a právna úprava môže byť inšpiráciou pre slovenskú právnu úpravu *de lege ferenda*. Rozoberáme preto rôzne teoretické východiská, ako sa možno pozerat' na otázku zmeny okolností, a tým aj ozrejmiť možné modifikácie zásady *pacta sunt servanda*.

V úvode práce predstavujeme základné zásady, ktoré ovládajú súkromné právo, s prioritným zameraním na zásadu *pacta sunt servanda*, a vymedzili sme aj jednotlivé vzťahy medzi zásadami. Práca je ďalej zameraná na závažnú otázku: má sa prihliadať na zmenu okolností po uzatvorení zmluvy, alebo je skôr spravodlivejšie a vhodnejšie sa prikláňať k rigidnej aplikácii zásady *pacta sunt servanda*?

Takisto sa v práci venujeme aj právu na splnenie, ktoré úzko súvisí so zásadou *pacta sunt servanda*, a jej rôznemu chápaniu v právnom prostredí *common law* a v kontinentálnom právom systéme. Zaujímavou otázkou sa javí aj problematika hospodárskej nemožnosti plnenia, ktorej sa v slovenskej právnej úprave nedostáva dostatok priestoru. Inšpiráciou nám bola práca z pera prof. Sedláčka. Hlavným cieľom práce je vymedziť a podrobiť analýze jednotlivé právne inštitúty, ktoré sa venujú problematike s presahom na slovenskú právnu úpravu *de lege lata*. Dôležitosť otázky z hľadiska praxe je zvýraznený tým, že sa jej venujú viaceré medzinárodné dokumenty, ktorým sa v práci venujeme.

Rozsah tejto práce so sebou nutne nesie isté obmedzenia. Práca sa zameriava najmä na kontinentálny právny systém, a aj to nie úplne komplexne. Hoci by bolo zaujímavé i prospešné dôkladne predstaviť aj problematiku z hľadiska *common law*. Zaujímavou otázkou sa javí problematika práva na splnenie v *common law*, alebo otázky, ktoré prebiehajú medzi súčasnými právnymi vedcami, ako napríklad úvahy nad jednotným modelom právnych následkov nespĺnenia zmluvy. Problematike nemožnosti plnenia sa venujeme okrem iného preto, že je to praktická otázka v tom zmysle, že je dôležitá pre právny život zmlúv v realite, ktorá prináša so sebou rôzne situácie. A s tým sa musí právo náležitým spôsobom vysporiadať.

1. ZÁKLADNÉ ZÁSADY SÚKROMNÉHO PRÁVA

Pre našu prácu pokladáme za nutné, aby sme v úvode vymedzili niektoré kľúčové základné zásady súkromného práva a ich vzťahy k zásade *pacta sunt servanda*. Zásady súkromného práva môžeme definovať ako základné pravidlá, ktoré ovládajú súkromné právo ako systémový celok a zároveň celým súkromným právom prestupujú.

Vymedzujú základné hodnoty a princípy, na ktorých spočíva občianske právo.

Zásady sa aplikujú aj bez ohľadu na skutočnosť, či sú alebo nie sú explicitne vyjadrené v právnom predpise. Zvyčajne bývajú formulované v ústavných predpisoch, ale i v medzinárodných dokumentoch, a ich prameň môžeme vidieť v hodnotách trhového hospodárstva, právneho štátu a ochrane ľudských práv a základných slobôd v demokratických právnych štátoch. Je potrebné, aby sa základné zásady súkromného práva interpretovali v svojich vzájomných súvislostiach medzi sebou a takisto, aby sa vzájomne dopĺňali.

Philipp Heck (1858-1943), zakladateľ *záujmovej jurisprudencie*, pokladal právny poriadok za útržkovitý a plný medzier.¹ Iniciatíva *záujmovej jurisprudencie* smerovala k tomu, aby sa zákonodarcom prijaté právne normy považovali za princípy (či maximy), ktoré vyjadrujú hodnotové úsudky o tom, záujmy ktorej spoločenskej skupiny majú v spoločnosti prevážiť, a v situáciách, v ktorých nastal konflikt záujmov, mal sudca zabezpečovať záujmy, ktorých ochrana bola v intenciách zákonodarcu.² Právo teda nemá byť pokladané za číro logickú konštrukciu, ale má byť pokladané za prostriedok vyvažovania záujmov.³ Z uvedeného môžeme konštatovať, že právne zásady sa musia vzájomne dopĺňať, pričom je nutné aj vyvažovať rovnováhu medzi jednotlivými zásadami. Ďalej myšlienky *záujmovej jurisprudencie* hovoria o tom, že právny poriadok, ktorý je medzerovitý, je nutné vyplňať a v kontinentálnom právom systéme tomu môžu dobre poslúžiť základné zásady.

K zásadám môžeme uviesť i myšlienky z *Hnutia voľného práva*. Najvplyvnejšou Kantorowiczovou prácou bol spis *Boj o právnú vedu (1906)*, napísal ju pod pseudonymom Gnavius Flavius; táto práca je „*pamflet, ktorého účelom je oslobodiť právnú vedu od „sudcovskej megalománie“, teda od predsudku, že sudca dokáže vyriešiť každý súdny prípad výlučne len*

¹ Colotka, P., Káčer, M., Berdisová, L.: *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016, s. 83.

² tamtiež, s. 83.

³ tamtiež.

aplikáciou oficiálne prijateho práva.“⁴ Ďalej Kantorowicz uvádza, že „právny poriadok má toľko medzier, koľko má slov,“ a navrhol, aby sudca takéto medzery vyplňal tzv. voľným právom.⁵ Z uvedených úvah môžeme badať, že je nutné, aby existovali isté základné zásady, ktoré môžu poslúžiť ako ukazovateľ pri rozhodovaní konkrétnych prípadov. Hoci v diele *Právo a moderné myslenie* z roku 1930 vyslovil Frank, že základom súdneho rozhodnutia ani nemusia byť právne pravidlá, keďže upriamil pozornosť na to, že súdne rozhodnutia sú podmienené „iracionálnymi faktormi, ku ktorým patria emócie, intuitívne reakcie, predsudky“.⁶ Ďalej tvrdil, že rozhodnutie súdu je čosi veľmi neisté, ba takmer nepredvídateľné, a právo pokladal tiež za neisté, neurčité, nepremenlivé.⁷

Zaujímavý príklad k otázke tvorby hodnôt, ktoré by mali predstavovať základné zásady, vymedzuje Axel Hägerström na takomto prípade: „Herodotos nám podáva správu, ako perzský kráľ Darius kladie Grékom, ktorí prišli navštíviť jeho dvor, nasledujúcu otázku: „Za akú cenu by ste boli ochotní zjesť mŕtve telá svojich otcov?“ „Za nič na svete,“ prišla odpoveď. Nato Darius zavolať zástupcov jedného indického kmeňa, ktorých odpudzovalo práve to, čo bolo u Grékov zvykom a spýtal sa ich, za akú cenu by boli ochotní mŕtve telá svojich otcov spáliť. Tí ostro zavrhlí akékoľvek pomyslenie na niečo také strašné. Z tohto autor vyvodil nasledujúci záver: Ak niekto ukáže ľuďom všetky možné zvyky a požiada ich, aby vybrali tie najlepšie, každý z opýtaných si vyberie práve tie, ktoré mu bolo súdené dodržiavať.“⁸

1.1. Zásada rovnosti účastníkov

Táto zásada je zakotvená v § 2 ods. 2 Občianskeho zákonníka, kde sa uvádza, že účastníci občianskoprávných vzťahov majú rovnaké postavenie. To znamená, že žiaden účastník občianskoprávneho vzťahu

⁴ tamtiež, s. 85.

⁵ tamtiež.

⁶ tamtiež, s. 93.

⁷ tamtiež.

⁸ tamtiež, s. 97.

nevystupuje v nadradenom postavení voči druhému účastníkovi, a to aj v prípade, ak štát vystupuje v občianskoprávných vzťahoch.

Z toho môžeme odvodiť, že ani žiaden zo subjektov nemá výhodnejšie postavenie ako druhý subjekt a žiaden nemá právo nanútiť niečo druhému účastníkovi, ev. vynútiť niečo od druhého účastníka. Ak by chcel jeden účastník vynútiť takéto plnenie od druhého účastníka, musí sa obrátiť na štátny orgán.

V slovenskom práve, podľa Lazara, má zásada rovnosti účastníkov kľúčový význam⁹. Pokiaľ si to porovnáme s novým českým občianskym zákonníkom¹⁰ (ďalej ako „NOZ“), tak z dôvodovej správy vyplýva, že zásada rovnosti účastníkov nemôže obstať ako kľúčová zásada, nakoľko človek a právnická osoba nie sú v rovnom postavení.¹¹ Ako ďalší argument v dôvodovej správe sa uvádza, že „*rovnosť fyzických a právnických osôb prichádza do úvahy iba v majetkových otázkach, a to ešte nie vo všetkých*.“¹² Výsledkom týchto úvah je, že sa zásada rovnosti účastníkov do textu českého občianskeho zákonníka napokon nedostala.¹³ Domnievame sa, že je to nesprávne riešenie, lebo tieto úvahy nemajú praktické opodstatnenie. Súkromné právo je založené na princípe rovnosti, a malo by to mať aj svoj odraz v právnom poriadku.

V právnom poriadku táto zásada má svoj význam, pretože vytvára právnu istotu v tom smere, že pokiaľ dvaja účastníci uzatvoria zmluvu, budú mať rovnaké postavenie. K zásade *pacta sunt servanda* má táto zásada vzťah taký, že ani jedna strana nemá možnosť vynútiť splnenie povinnosti, ale musí sa obrátiť na súd, a tak keby táto zásadu nebola zakotvená v právnom poriadku, nemalo by ani zmysel občianske právo. A to preto, že ak by v zmluvnom vzťahu neexistovalo rovné postavenie, zmluvy by sa neuzatvárali, v takej situácii by mohol, tak ako

⁹ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 14.

¹⁰ český občiansky zákonník - zákon č. 89/2012 Sb.

¹¹ Dôvodová správa k novému českému Občianskemu zákonníku [online]. [cit. 2016-12-12] Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s. 13.

¹² tamtiež, s. 44.

¹³ tamtiež.

vo verejnom práve, jeden účastník zmluvy niečo druhému autoritatívne nanútiť.

Význam zásady rovnosti účastníkov tkvie okrem iného aj v odlíšení súkromného práva od verejného, keďže vo verejnom práve neplatí rovnaké postavenie.

1.2. Zásada individuálnej autonómie

Zásada individuálnej autonómie znamená, že subjekty môžu slobodne vstupovať do súkromnoprávných vzťahov, ale i majú možnosť formovať svoje vzájomné práva a povinnosti na základe slobodnej vôle, svojich rozhodnutí.

Z tohto je zrejmé, že táto zásada subjektom občianskoprávných vzťahov utvára prvý predpoklad, ktorý im zaručuje, že môžu slobodne vstúpiť do občianskoprávneho vzťahu a slobodne si utvoriť vzájomné práva a povinnosti s ohraničením kogentnými normami občianskeho práva. K tomu možno poznamenať tvrdenie Lazara: „*súkromnoprávna úprava sa vyznačuje takým vymedzením pravidiel správania subjektov majetkových, osobných a osobnomajetkových vzťahov, ktorá vytvára široký a voľný priestor pre slobodnú ekonomickú iniciatívu a iné aktivity zodpovedajúce podmienkam trhového hospodárstva v demokratickom právnom štáte.*“¹⁴

Osoby súkromného práva sú však limitované či už zákonným zákazom, dobrými mravmi, verejným poriadkom, ale aj právnou úpravou postavenia osôb.¹⁵

Zásada individuálnej autonómie vôle pramení z Ústavy SR, z čl. 2 ods. 3, ktorý stanovuje, že „*každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá,*“ a takisto z čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd. V Občianskom zákonníku je

¹⁴ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 16.

¹⁵ Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občianské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 49.

vyjadrená v § 2 ods. 3, podľa ktorého účastníci občianskoprávných vzťahov si vzájomné práva a povinnosti môžu upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje a ak z povahy určitých ustanovení zákona nevyplýva, že sa od nich nemožno odchyliť.

Zásada autonómie vôle sa prejavuje v zmluvnom práve prostredníctvom zmluvnej slobody, ktorá sa vyjadruje predovšetkým slobodu zmluvu vôbec uzavrieť, t.j. vstúpiť do zmluvného vzťahu, vybrať si zmluvného partnera, určiť obsah zmluvy, zmluvnú formu, a v neposlednom rade slobodu zmluvu za dohodnutých podmienok aj zrušiť. A teda účastníci si môžu upravovať vzájomné práva a povinnosti odchyľne, limitovať ich môže zákon alebo povaha ustanovenia zákona, t.j. kogentné právne normy.

K zásade *pacta sunt servanda* pôsobí zásada individuálnej autonómie ako prvý predpoklad slobodne uzatvoriť zmluvný vzťah, určiť si práva a povinnosti, avšak potom zásada *pacta sunt servanda* túto zásadu ohraničuje. V zásade účastníci sa môžu slobodne rozhodovať o vstupe do zmluvného vzťahu, ale po uzatvorení takéhoto vzťahu nemajú slobodnú možnosť vystúpiť zo zmluvného vzťahu. To by bolo práve v rozpore so zásadou *pacta sunt servanda*, ale aj s princípom právnej istoty. Z toho dedukujeme, že zásada *pacta sunt servanda* tu pôsobí ohraničujúco na slobodu subjektov občianskoprávných vzťahov.

Normy súkromného práva sú v prevažnej väčšine dispozitívneho charakteru. Súkromnoprávne subjekty môžu vstúpiť do súkromnoprávných vzťahov na základe svojej vôle a na základe svojich potrieb. Z toho plynie to, že nijakým spôsobom nemožno subjekty nútiť, aby vstupovali do súkromnoprávných vzťahov. Za takéto svoje prejavy vôle však nesú subjekty aj zodpovednosť. Ak účastníci vstúpili do súkromnoprávneho vzťahu, tak sa pre nich tento právny vzťah stáva záväzným. Subjekty súkromnoprávných vzťahov majú rovnaké právne postavenie v opozícii k verejnoprávnym vzťahom, kde jeden zo subjektov vzťahu vždy disponuje mocou, ktorou môže v danom vzťahu autoritatívne rozhodovať o právach a povinnostiach druhého subjektu.

Práva a povinnosti subjektov sú teda v zásade určované najmä dohodou a žiadny zo subjektov nemôže druhému subjektu uložiť povinnosť

alebo nejakým iným spôsobom určovať jeho právne postavenie. Tu môžeme badať, ako sa jednotlivé zásady dopĺňajú.

Pre otázku zmeny okolností má táto zásada zmysel najmä pre zodpovednosť, ktorá so sebou nesie slobodný vstup do záväzku, ktorý je výsledkom dohody dvoch, prípadne viacerých slobodných subjektov. Striktné držanie sa zásady autonómie vôle spravidla nepripúšťa následnú zmenu záväzku iným spôsobom, než na základe dohody strán. S ohľadom na dispozitívny charakter veľkej väčšiny súkromnoprávných noriem sa pripúšťa, aby si strany dohodli rozdelenie rizík už v zmluve, a to aj s možnosťou odchylne od zákonnej úpravy.

1.3. Zásada *pacta sunt servanda*

Zásadu *pacta sunt servanda* môžeme preložiť ako „zmluvy sa majú dodržiavať“. Táto zásada vedie účastníkov k dodržiavaniu uzatvorených zmlúv a znamená, že účastníci zmluvy majú povinnosť dodržať záväzok, na ktorom sa s druhou zmluvnou stranou dohodli. Je úzko spätá so zásadou individuálnej autonómie.

Aj túto zásadu môžeme vyvodit' z čl. 2 ods. 3 Ústavy SR. V Občianskom zákonníku je vyjadrená v § 493, ktorý stanovuje, že záväzkový vzťah nemožno meniť bez súhlasu jeho strán, pokiaľ tento zákon neustanovuje inak. Zásada nepripúšťa zmenu záväzku inak ako dohodou zmluvných strán, pokiaľ sa zmenia okolnosti po uzatvorení zmluvy, a z toho dôvodu musí do zásady zasahovať zákon. Nakoľko v mnohých prípadoch by striktné dodržiavanie zásady *pacta sunt servanda* bolo pre jednu zo zmluvných strán nespravodlivé, ba nemožné a s tým sa musí právo vysporiadať.

V súčasnej právnej vede sa objavujú názory, že záväznosť zmlúv môžeme vyvodit' skôr z objektívneho práva, ako zo slobody vôle zmluvných strán, keďže objektívne právo zaisťuje vynútiteľnosť

zmlúv.¹⁶ K uvedenému je možné zaujať aj opačný postoj - k objektívnemu právu účastníci zmluvných strán ani nemusia dôjsť, lebo sa domnievame, že už samotné uzatvorenie zmluvy a zásada *pacta sunt servanda* zabezpečujú záväznosť zmlúv. Pre zmluvnú stranu pôsobí samotné uzatvorenie zmluvy ako zákon. Objektívne právo skôr vytvára pre účastníkov zmluvy akúsi záchrannú brzdu v tom smere, že ak nebude jeden z účastníkov plniť, hoci by mal, môže sa druhý z účastníkov zachytiť objektívneho práva tak, že môže splnenie neplniaceho účastníka zmluvy vynútiť prostredníctvom objektívneho práva. Prikláňame sa k myšlienke, že záväznosť zmlúv zabezpečuje zásada *pacta sunt servanda*, a až samotné vynútenie plnenia objektívne právo.

Zásada *pacta sunt servanda* hovorí o tom, že už raz daný sľub, teda uzatvorenie zmluvy, má byť plnený. Ak sa tak nestane, je povinný ten, kto danú zmluvu porušil, niesť zodpovednostné následky predvídané právom. Preto porušenie zmluvy je porušením práva.¹⁷ Zásada *pacta sunt servanda* má aj väzbu k princípu právnej istoty, ktorý je jedným z nosných pilierov právneho a demokratického štátu. Význam má zásada *pacta sunt servanda* aj taký, že podporuje princíp právnej istoty.

K histórii zásady *pacta sunt servanda* môžeme uviesť nasledovné. V práve sa objavuje zásada *pacta sunt servanda* pomerne neskoro, podľa literatúry rímske právo k zásade všeobecnej viazanosti zmlúv nikdy celkom nedospelo a zostala mu cudzia. Hlavný a kľúčový krok k zásade *pacta sunt servanda* spravili až stredoveké rímskoprávne školy, ktoré boli inšpirované kresťanskými morálnymi princípmi, ktoré stoja v jeho jadre,¹⁸ a ktoré sú ukotvené v kánonickom práve. Myšlienky, že každá zmluva je priamo zaväzujúca, začala v kánonickom práve v priebehu 14. storočia prevažovať.¹⁹

¹⁶ Dvořák, J. *Pacta sunt servanda?* In Dvořák, J., Kindl, M. *Pacta sunt servanda* Martě Knappové k 80. narodeninám. Praha: ASPI, 2005, s. 46.

¹⁷ tamtiež, s. 45 - 49.

¹⁸ Hendrych, Dušan. *Právníkový slovník*. 3., podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 671.

¹⁹ Zimmermann, R. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 543.

Stala sa tak základom *klasической зmluvnej doktríny*, ktorá bola v popredí v zmluvnom práve v 19. storočí. Túto doktrínu možno charakterizovať tak, že každý je slobodný v tom smere, či vôbec vstúpi do záväzku, ale aj vo formovaní obsahu zmluvného vzťahu, ktorý len nesmie byť nemorálny alebo protizákonný. Okrem týchto prípadov sa nepripúšťa žiadna súdna intervencia do obsahu zmluvného vzťahu, najmä čo sa týka vplyvu ekvivalencie plnenia na platnosť záväzku. Otázka uzatvárania zmluvného vzťahu leží na stranách, a nie na súde (teda je tu vyjadrenie zásady individuálnej autonómie vôle). V zmysle klasickej doktríny má súd preskúmať iba proces vyjednávania a uzatvárania zmluvného vzťahu. Ak proces negociácie bol férový, potom je férový aj samotný záväzok a strany sú ním viazané.²⁰

Code civil z roku 1804 v článku 1134 výstižne vyjadroval zásadu *pacta sunt servanda* týmto spôsobom: „*зmluvy, ktoré vznikli v súlade so zákonom, majú pre strany silu zákona. Zrušené môžu byť iba vzájomnou dohodou, alebo zo zákonných dôvodov. Plnenie зmlúv musí byť v súlade s dobrou vierou.*“ Z toho môžeme vybadať pravidlo, ktoré priznáva každému slobodnú voľbu pre tvorbu určitého pravidla a s tým spojenú povinnosť sa tomuto pravidlu podriaďovať a to je v plnom súlade so zásadou autonómie vôle.

Sme toho názoru, že zo zásady *pacta sunt servanda* nemôže plynúť nezmeniteľnosť a rigidnosť zmlúv. Nebolo to tak ani v rímskom práve, každý záväzok nebol absolútne platný a za každých okolností. Napríklad v prípade zmluvy *locatio conductio rei* mohla byť jednostranne vypovedaná nájomcom, ak neplnil prenajímateľ svoje povinnosti a *vice versa*.²¹ Zmluvu je možné zmeniť alebo zrušiť na základe zhodného prejavu vôle subjektov, jednostranným prejavom vôle jednej zo strán, na základe dohody alebo zákona, účinnosťou právneho predpisu, ďalej v dôsledku súdneho rozhodnutia, alebo v dôsledku zmeny pomerov na základe *clausula rebus sic stantibus*.²²

²⁰ tamtiež, s. 543.

²¹ tamtiež, s. 578.

²² Dvořák, J. *Pacta sunt servanda?*. In: Dvořák, J. a M. Kindl. *Pacta Martě Knappové k 80. narodeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, s. 49 - 53.

Rigidná aplikácia zásady *pacta sunt servanda* bez jej modifikácií preto znamená trvanie záväzku aj v prípadoch, kedy sa zmenia pomery.

V ďalšom texte, po vymedzení zvyšných základných zásad, prejdeme k právu na splnenie. Právo na splnenie v kontinentálnom právnom prostredí pochádza zo zásady *pacta sunt servanda*.

V práci sa ďalej zameriame na problematiku zásady *pacta sunt servanda*. Prečo by bolo nespravodlivé trvať na zásade *pacta sunt servanda* v každom prípade? Akým spôsobom zákon ohraničuje zásadu *pacta sunt servanda*? Ako sa právo vysporiadava so zmenou okolností po uzatvorení zmluvy?

1.4. Zásada *neminem laedere* (nikoho nepoškodzovať)

Podľa tejto zásady sa majú subjekty súkromnoprávných vzťahov správať spôsobom, aby neporušovali akúkoľvek právnu povinnosť a to bez ohľadu na to, či pramení zo zmluvy alebo z právneho predpisu. Potom možno hovoriť o zmluvnej zodpovednosti alebo mimozmluvnej zodpovednosti. Osoby majú teda voľnosť vo svojom konaní, ale s tým obmedzením, že musia zostať v medziach zákona, ale i zmluvy.

Znamená to, že už počas zmluvného vzťahu subjekty musia dodržiavať jednak zásadu *pacta sunt servanda*, tak aj zásadu *neminem laedere*. Zásada *neminem laedere* dopĺňa zásadu *pacta sunt servanda* tak, že účastník zmluvného vzťahu má istotu, že druhý účastník zmluvného vzťahu nebude poškodzovať svojim konaním jeho záujmy, a pokiaľ by ich predsa len poškodzoval, bude mať nárok na nápravu. Táto zásada má svoje právne ukotvenie v úprave zodpovednosti za škodu.

1.5. Zásada *vigilantibus iura scripta sunt*

Zásada *vigilantibus iura scripta* znamená, že právo patrí tým, kto sú bdeli, tým, ktorí sa o svoje práva starajú a *vice versa* nepatria tým, ktorí o svoje práva nedbajú. Spomíname to v práci preto, že účastník zmluvného

vzťahu musí už pri uzatváraní zmluvy zvážiť všetky okolnosti, nakoľko po uzatvorení zmluvy sa nemôže domáhať svojvoľného zrušenia zmluvy napríklad z dôvodu, že zmluva je preňho nevýhodná.

To kladie požiadavku na každého účastníka občianskoprávneho vzťahu, aby svojou aktivitou pri vzniku a zániku týchto vzťahov sám pôsobil na vybudovanie a obhájenie svojho postavenia v spoločnosti.²³

K zásade *vigilantibus iura scripta* sa vyjadril český Najvyšší súd takto²⁴: „každý, kto vstupuje do zmluvného vzťahu, musí vyvinúť dostatočnú mieru starostlivosti a predvídavosti pri uzatváraní konkrétneho právneho vzťahu, a to predovšetkým k dôsledkom plynúcim z ustanovenia pozitívneho práva a z možnosti, ktoré úprava, ku ktorej pristúpil, mu môže v budúcnosti priniesť. Každý je zodpovedný za náležitú mieru predvídavosti pri uzatváraní zväzku, do ktorého vstupuje (*vigilantibus iura*).“.

Zásada nie je vo svojom jadre ladená proti slabšej strane, alebo ľuďom neznalým práva, ale je chápaná, podľa nášho názoru, v zmysle tvrdenia „kde niet žalobcu, niet ani sudcu“.

Táto zásada bolo známa už v dobách rímskeho práva, a úzko súvisí so zásadou autonómie vôle subjektov súkromnoprávných vzťahov. Svoje právne vzťahy si môžu účastníci upraviť podľa toho, ako im to najlepšie vyhovuje, hoci musia pamätať na možné riziká a upraviť si preto svoje práva a povinnosti tak, aby týmto eventúalnym rizikám predchádzali. Preto by mali účastníci v rámci svojich možností vždy pamätať i na možné okolnosti, ktoré v budúcnosti môžu nastať, keďže za toto svoje konanie pri negociácií sú zodpovedné.

²³ Hendrych, Dušan. Právnícký slovník. 3., podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1371.

²⁴ Rozsudok Najvyššieho súd u Českej republiky zo dňa 30. 5. 2002, sp. zn. 28 Cdo 848/2002.

1.6. Princíp právnej istoty

Princíp právnej istoty v sebe zahŕňa tri čiastkové zásady. (I) je to zásada ochrany práv tretích osôb, ktorá slúži na ochranu osôb, ktoré sa priamo a aktívne nepodieľajú na občianskoprávných vzťahoch, aby boli proti svojej vôli viazané či povinné z týchto vzťahov. (II) je to zásada neprípustnosti retroaktivity noriem občianskeho práva. Nakoniec je to (III) zásada ochrany dobrej viery ako predpoklad poctivosti účastníkov občianskoprávných vzťahov a ako nástroj ochrany pred nepriaznivými následkami ich právne relevantného správania, ktoré za daných okolností nemohli predpokladať.²⁵

Je nutné podotknúť, že prípad prelomenia zásady *pacta sunt servanda* so sebou prináša isté ohrozenie zásady právnej istoty. A to pre účastníkov samotných, avšak aj pre tretie osoby, keďže každý takýto zásah do zásady *pacta sunt servanda* je potrebné porovnávať aj s princípom právnej istoty.

1.7. Zásada zákazu výkonu práv v rozpore s dobrými mravmi a zásada poctivého obchodného styku

Zmyslom zásady zákazu výkonu práv v rozpore s dobrými mravmi je obmedzenie či zákaz chovania účastníkov, ktoré je v rozpore so základnými mravnými postulátmi pôsobiacimi v spoločnosti.²⁶ Zásada dobrých mravom je jednou z historicky najstarších právnych zásad. Ide o pojem rímskeho práva, kde bol označovaný ako *boni mores* a zmyslom bolo zachovávanie pravidiel slušnosti, ktoré boli prevzaté od predkov.²⁷ Od pradávna však zostáva predmetom sporu, čo možno chápať pod pojmom dobré mravy.²⁸

²⁵ Hendrych, Dušan. Právnický slovník. 3., podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1371.

²⁶ tamtiež.

²⁷ Havel, Bohumil. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. In Právnik, 2000, roč. 139, č. 1, s. 51.

²⁸ Čechotová, Vlasta. Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava : EPOS, 2005, s. 64.

Lazar uvádza, že k dobrým mravom nepatria všetky alebo značná časť noriem morálky, ale zrejme iba tie, ktoré predstavujú fundamentálny hodnotový poriadok spoločnosti vytvárajúci tiež základ pre právny poriadok, vrátane jedného z jeho najzákladnejších odvetví - občianskeho práva.²⁹ Dobré mravy je možno chápať ako súbor určitých, spoločnosťou vytvorených a uznávaných pravidiel slušnosti, ktoré vedú jedinca tak k vzájomnému rešpektovaniu sa navzájom, ako aj nepoškodzovaniu všeobecných záujmov spoločnosti (v zmysle jej civilizačného zachovania).³⁰

K dobrým mravom sa vyjadril Najvyšší súd SR v svojom rozhodnutí takto: „Dobré mravy (*boni mores*) patria k zásadám súkromného práva, bývajú užívané ako kritérium obmedzujúce subjektívne práva v ich obsahu alebo častejšie obmedzujúce výkon subjektívnych práv. Dobré mravy hoci sú zákonným pojmom, a teda majú funkciu normotvornú, nie sú zákonom definované. Ich obsah spočíva vo všeobecne platných normách morálky, pri ktorých je daný všeobecný záujem ich rešpektovania. Posúdenie konkrétneho obsahu pojmu dobré mravy patrí vždy od prípadu k prípadu sudcovi.“³¹ O tom, ktoré konanie je v súlade s dobrými mravmi rozhoduje súd, tzn. že je zverené sudcom, aby v odôvodnených prípadoch, v rámci pravidiel slušnosti, zmierňovali tvrdosť zákona. Ústavný súd ČR sa k dobrým mravom vyjadril takto: „zásada súladu výkonu práv s dobrými mravmi predstavuje významný princíp, ktorý v odôvodnených prípadoch dovoľuje zmierňovať tvrdosť zákona a dáva sudcovi priestor pre uplatnenie pravidiel slušnosti. Pojem „dobré mravy“ nemožno vykladať iba ako súbor mravných pravidiel používaných ako korektív či dopĺňujúcich obsahový faktor výkonu subjektívnych práv a povinností, ale ako príkaz sudcovi rozhodovať *praeter legem* či dokonca *contra legem*, pokiaľ ide o reprobáciu konania priečiaceho sa dobrým mravom. Dobré mravy v tomto chápaní teda sú súbrnom etických, všeobecne uznávaných a zachovávaných zásad, ktorých dodržiavanie je často zaisťované aj

²⁹ Lazar, J. „Dobré mravy“ v občianskom práve. In Slušnosť v práve. Zborník prác z medzinárodnej konferencie II. Lubyho právnické dni. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1993, s. 111.

³⁰ Havel, Bohumil. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. In Právnik, 2000, roč. 139, č. 1, s. 53.

³¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. augusta 1997, sp. zn. 3Cdo 191/96.

*právnymi normami tak, aby každé konanie bolo v súlade so všeobecnými morálnymi zásadami a právnymi princípmi.*³²

Tu je vyslovený závažný právny názor, s ktorým sa stotožňujeme, že sudca má oprávnenie rozhodnúť i *contra legem*. Istú paralelu s touto myšlienkou môžeme badať v tzv. *Radbruchovej formule*. Gustav Radbruch (1878 - 1949) dospel k myšlienke, že existujú určité právne princípy silnejšie ako každé pozitívne právo, a preto keď im zákon (pozitívne právo) odporuje, je neplatný. Radbruchova formula znie takto: „*Ak nespravodlivosť pozitívneho práva dosiahne takú mieru, že pozitívnym právom zaručená právna istota už nemá voči tejto nespravodlivosti nijakú váhu, v takom prípade musí nespravodlivé právo ustúpiť spravodlivosti.*“³³ Pre oblasť obchodného práva je zásada poctivého obchodného styku premietnutím princípu dobrých mravov.

1.8. *Clausula rebus sic stantibus*

Klauzulu *rebus sic stantibus* možno preložiť ako „za daných okolností“, a jej zmyslom je, že daný právny vzťah je dojednaný s výhradou nezmenených okolností. *Clausula rebus sic stantibus* vyjadruje zásadu, že každá zmluva je uzatvorená s výhradou, že zmluva je záväzná len za predpokladu, že sa nezmenia pomery, za ktorých bola uzatvorená.

V slovenskom právnom poriadku je *clausula rebus sic stantibus* odmietaná ako všeobecná zásada, keďže výhrada zmeny pomerov je pripustená len vtedy, ak to tak zákon výslovne upravuje, prípadne keď sa na nej strany dohodli v zmluve. Tzn. že nie je chápaná ako zásada, ale ako dojednanie v zmluve alebo vyplýva zo zákona. Pre porovnanie, *clausula rebus sic stantibus* platí v novom českom občianskom zákonníku ako všeobecne platná zásada, čo môžeme odvodiť z § 1765³⁴ NOZ.

³² Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 21. októbra 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07.

³³ Bröstl, A. Frontisterion alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve). Bratislava : Kalligram, 2009, s. 279.

³⁴ § 1765 ods. 1 NOZ: „Dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo

Tomáš Akvinský formuloval pravidlo „*rebus sic stantibus omnis promissio intellegitur*“, ktoré bolo rímskemu právu neznáme.³⁵ Zmene okolností sa ale začali venovať až filozofi zaoberajúci sa morálkou a spravili tak prvé kroky k formulácii tejto klauzuly. Seneca sa venoval zmene okolností, keď tvrdil „*omnia esse debent eadem, quae fuerunt, cum promitterem, ut promittentis fidei teneas*“³⁶, ďalej Cicero svojím príkladom o meči, ktorý nemá byť vrátený veriteľovi, ktorý zošalel, alebo sv. Augustín, ktorého učenie inšpirovalo stredovekú náuku o klauzule, ale aj vyššie spomenutého Tomáša Akvinského, podľa ktorého porušenie sľubu nie je hriechom, ak sa zmenia okolnosti.³⁷

Od konca 15. storočia sa Bartolus de Saxoferrato a Baldus de Ubaldis svojim učením zaslúžili o všeobecné rozšírenie klauzuly. V ďalších troch storočiach sa doktrína pevne zakorenila v právnom myslení. V 17. storočí zažila táto doktrína veľký rozkvet, a to kvôli vojnovým udalostiam a všeobecnej nestabilite, ktorá bola týmto spôsobená.³⁸ Následne, od 18. storočia, význam doktríny klesal. Doktrína počas 18. a 19. storočia upadla do zabudnutia. V dobe klasickej zmluvnej doktríny, kedy bola na prvom mieste autonómia zmluvných strán, ekonomický liberalizmus a princíp právnej istoty, nebolo miesto pre

domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění.“

³⁵ Eliáš, Karel. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu) Obchodněprávní revue, 2009, č. 6, s. 151.

³⁶ Anglický preklad: If you are to hold me to the fulfilment of my promise, all the circumstances must remain the same as they they were when I promised. Slovenský preklad: Ak chcete, aby som dodržal splnenie svojho sľubu, musia všetky okolnosti zostať také, aké boli v čase vzniku sľubu. Dostupné z [cit. dňa 25.1.2016]: https://www.loebclassics.com/view/seneca_younger-de_beneficiis/1935/pb_LCL310.279.xml

³⁷ Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 579.

³⁸ tamtiež, s. 580.

uplatnenie klauzuly *rebus sic stantibus*.³⁹ Klauzula *rebus sic stantibus* sa do súkromnoprávnej oblasti v modernejšej podobe vracia napríklad v podobe učenia „*Wegfall der Geschäftsgrundlage*“ (odpadnutie zmluvného základu), ktorému sa v ďalšom texte venujeme.

Pokiaľ strany uzatvoria zmluvu, a predmetom tejto zmluvy je nejaké budúce plnenie, môžeme sa zvyčajne vo všeobecnej rovine domnievať, že strany predpokladajú, že sa podstata okolností, za akých bol záväzok uzatvorený, v priebehu platnosti zmluvy výrazným spôsobom nezmení. Takto definovaná *clausula rebus sic stantibus* potom nie je v rozpore so zásadou *pacta sunt servanda*, ale jej skôr jej modifikáciou a doplnením.

V modernom súkromnom práve sa *clausula rebus sic stantibus* nestala všeobecne uznávanou a platnou právnou zásadou, právne poriadky štátov k nej pristupujú rôzne. Môže byť dohodnutá účastníkmi daného právneho vzťahu priamo v zmluve alebo môže byť ustanovená v právnom predpise a stať sa tak zásadou zákonnou. Dôvodom pre *clausula rebus sic stantibus* je úsilie zákonodarcu vyrovnáť neekvivalenciu v plnení strán, ku ktorej došlo v dôsledku mimoriadnych okolností, ktoré strany nemohli rozumne predpokladať v dobe uzatvárania zmluvy.⁴⁰ Klauzula *rebus sic stantibus* teda dopadá na prípady, kedy zmluvné strany vyvinuli potrebnú mieru opatrnosti a predvídateľnosti, ktorú po nich možno spravodlivo požadovať.

2. PRÁVO NA SPLNENIE

V tejto časti sa zameriame na jeden z kľúčových pojmov práce, a to právo na splnenie. Predstavíme právo na splnenie z pohľadu právneho systému *common law* a z pohľadu kontinentálneho právneho systému, keďže majú rozdielne nazeranie na túto problematiku.

³⁹ Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 581.

⁴⁰ Dvořák, J. Pacta sunt servanda?. In: Dvořák, J. a M. Kindl. Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, s. 49-55.

Právo na splnenie sa v kontinentálnom právnom prostredí chápe ako právo veriteľa požadovať splnenie pôvodného dlhu dlžníkom. V obchodnom a občianskom práve nie je výslovne toto právo vyjadrené, vyplýva však zo zásady *pacta sunt servanda* a považuje sa za samozrejmé právo veriteľa.

Právo na splnenie odvodzujeme z § 488 OZ, ktorý ustanovuje, že záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na splnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok, a potom z § 494 OZ, ktorý stanovuje, že z platného záväzku je dlžník povinný niečo dať, konať, niečoho sa zdržať alebo niečo trpieť a veriteľ je oprávnený to od neho požadovať. A pokiaľ nie je dlh splnený (a to riadne a včas), právo na splnenie je upravené ustanoveniami o zodpovednosti za vady a zodpovednosti za omeškanie.

Na právo na splnenie je i odlišný pohľad, a to z hľadiska *common law*. V angloamerickom právnom prostredí, v *common law*, je právo na splnenie, označované ako *specific performance*, charakterizované ako výnimočný a sekundárny nárok veriteľa, a toto právo je buď limitované alebo sa považuje za výnimočný prostriedok nápravy, ak dôjde k porušeniu zmluvy.⁴¹ Tu vidíme zásadný rozdiel, keďže v kontinentálnom práve vzniká právo na splnenie už pri vzniku zmluvy, v *common law* vzniká právo na splnenie až pri porušení zmluvy (*breach of contract*).

Žaloba je založená na práve *equity* a to vtedy, pokiaľ by náhrada škody neposkytla primeranú náhradu veriteľovi.⁴² Dlh diskutovaná otázka,

⁴¹ Rosett, A. Contract law and its application. 4th ed. Westbury, N.Y. : Foundation Press, 1988, s. 291.

⁴² Haas, D., Heslen, G., Smits, J. Indroduction. In: Smits, J., Haas, D., Heslen, H. Specific performance in Contract law: National and Other Perspectives. Anwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, s. 2; porovnaj tiež McKendrick, E. - Contract Law Text, Cases, and Materials, Fourth edition, Oxford University Press, s. 930. citované podľa Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 117.

ktorý prostriedok nápravy, teda či náhrada škody podľa *common law* alebo *specific performance* podľa *equity* sa má použiť, bol vyriešený tzv. testom adekvátnosti, podľa ktorého *specific performance* je prípustné iba vtedy, pokiaľ by bola náhrada škody neadekvátna.⁴³

Vysvetlené jednoduchšie, právo na splnenie v súčasnom slovenskom práve znamená, že veriteľ má právo na splnenie od dlžníka, a pokiaľ dôjde k nesplneniu, právo na splnenie je modifikované ustanoveniami o zodpovednosti za vady (nebolo plnené riadne) a ustanoveniami o zodpovednosti za omeškanie (nebolo plnené včas). V *common law*, naopak, zmluvná strana iba preberá na seba riziko za to, že pokiaľ nebude plniť, čo bolo sľúbené, vznikne jej povinnosť nahradiť škodu, a tzn., že nevznikajú zo zmluvy presaditeľné nároky na splnenie toho, čo bolo sľúbené, s logickou výnimkou - plniť peňažný dlh.

Dôvodom proti uloženiu povinnosti plniť, čo bolo sľúbené, je obmedzovanie osobnej slobody jednotlivca. V prípade nesplnenia, ak náhrada škody je neadekvátna (tzv. test adekvátnosti), „*ak nie je náhrada v peniazoch dostatočnou a spravodlivou (klasickým príkladom tejto situácie je povinnosť poskytnúť individuálne určenú vec, napr. pozemok), vtedy je spravodlivé poskytnúť ochranu formou specific performance.*“⁴⁴ A *specific performance* je priznaný iba na základe sudcovskej úvahy.

Kľúčovou otázkou v práci teda bude, či je dostatočná súčasná slovenská právna úprava z hľadiska trvania na práve na splnenie aj v prípade zmeny okolností, ale i nemožnosti plnenia. Budeme sa snažiť zodpovedať i otázku, či by po uzatvorení záväzku, a v prípade porušenia záväzku, malo právo striktne trvať na splnení pôvodného záväzku. Limity práva na splnenie sú na hranici s inštitútmi nemožnosti plnenia a zmeny okolností, ktorými sa budeme ďalej zaoberať.

⁴³ Csach, K. Edili by sa divili - vplyv smernice 1999/44/ES na úpravu zodpovednosti za vady v členských štátoch EÚ. In: Mířníky práva v stredoúropskom priestore 2007. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 217.

⁴⁴ Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 117.

3. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ VPLYVU ZMENY POMEROV NA TRVANIE ZÁVÄZKU

Problematikou vplyvu zmeny pomerov na trvanie existujúceho záväzkového vzťahu sa v priebehu historického vývoja venovali viacerí právni teoretici, lebo veľmi úzko súvisí aj so zásadou *pacta sunt servanda*. V tejto kapitole si predstavíme niekoľko teoretických východísk, ako možno k otázke zmeny pomerov pristupovať.

3.1. Teória o *klauzule rebus sic stantibus*

V zmysle tejto teórie každá zmluva obsahuje implicitne vyjadrenú klauzulu, že to, čo bolo dohodnuté, platí iba vtedy, ak sa nezmenia okolnosti. Stav musí teda zostať taký, aký je v okamihu uzavretia zmluvy, v podstatných rysoch musia byť okolností nezmenené. Inými slovami, že budú zachované pomery, za ktorých bola zmluva uzatvorená (*convention omnis intelligitur rebus sic stantibus*).⁴⁵

V modernom občianskom práve je *clausula rebus sic stantibus* odmietaná ako všeobecná zásada, keďže výhrada pomerov je pripustená len tam, kde ju zákon výslovne pripúšťa, alebo tam, kde si ju strany zahrnú do zmluvy - a tak prestáva byť táto výhrada mlčky uznávanou, ale platí priamo zo zákona a stáva sa teda výhradou zákonnou.⁴⁶ Táto teória teda hovorí o tom, že zásada *pacta sunt servanda* je prelomená, ak sa zmenia okolnosti, za ktorých sa zmluva uzatvárala. Oslabené je preto aj právo na splnenie.

3.2. Teória l' *imprévision*, tzv. teória nepredvídateľnosti

Táto teória, tzv. teória nepredvídateľnosti, vychádza z francúzskej právnej vedy. Snaží sa priznať vplyv zmeneným pomerom na trvanie záväzku. Teória kladie dôraz na vznik určitej nepredvídateľnej situácie

⁴⁵ Kanda, A. Vliv změny poměrů na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 26.

⁴⁶ tamtiež.

či udalosti, ktorá bráni v dohodnutom zmluvnom plnení. Je pre ňu príznačné, že zánik záväzku môže nastať aj v prípadoch, kedy je plnenie síce objektívne možné, ale podstatne sťažené.⁴⁷ Opäť z toho plynie, že právo na splnenie nie je absolútne.

Sama teória sama neprináša nijaké riešenia a neponúka ani žiadne ucelenejšie teoretické rozpracovanie problematiky vplyvu zmeny pomerov, z čoho vyplýva, že je skôr len jedným z možných uhlov pohľadu, ako sa pozerat' na tento problém.

Z toho možno vyvodit', že táto teória zahŕňa napr. situácie nepredvídanej hospodárskej okolnosti po vzniku zmluvy, ktoré spravili plnenie ťažko splniteľným avšak bez toho, aby sa plnenie stalo celkom nemožným.

3.3. Teória *frustration*

Anglickí právni vedci sa pokúšali zdôvodniť zmenu pomerov prostredníctvom teórie *frustration*, ktorú možno voľne preložiť ako „teóriu zmarenia zmluvy“. V zmysle anglického práva sa zmluva pokladá za zmarenú, tzn. že je znemožnené plnenie z vonkajších príčin, pokiaľ po tom, čo bola zmluva uzatvorená, sa vplyvom následne udianých okolností stane plnenie nemožným, nezákonným alebo je radikálne odlišným od predstavy, s ktorou strany zmluvu uzatvárali.⁴⁸ V zmysle tejto teórie je právo na splnenie deformované.

Pojem „*frustration*“ sa v teórii vykladá ako ustanovenie alebo podmienka, ktorá je právom od počiatku prijatá (*implied*), aby doplnilo to, čo by strany z hľadiska toho, čo je rozumné a spravodlivé a pod zorným uhlom hlavného účelu zmluvy vložili do zmluvy, pokiaľ by im nejaká okolnosť vstúpila do cesty a zabránila im v splnení zmluvy.⁴⁹

⁴⁷ tamtiež, s. 12 a 42.

⁴⁸ McKendrick, E. Contract law. 10th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, s. 255.

⁴⁹ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 51.

Zánik záväzku tu nastáva priamo ex lege, bez ohľadu na vôľu zmluvných strán.⁵⁰

V súčasnej dobe však sú súdy (keďže doktrína *frustration* je v anglickom práve súčasťou *common law* a je tvorená súdnou judikatúrou a precedentmi) neochotné túto doktrínu vo väčšej miere uplatňovať a aplikujú ju iba vo veľmi obmedzenom množstve prípadov.⁵¹ Dôvodom je fakt, že súdy odmietajú pripustiť, aby táto doktrína slúžila dotknutým stranám ako úniková cesta zo zmluvy, a čo sa neskôr ukázalo byť ako nevýhodne vyjednané podmienky zmluvy.

Ilustrovat' to môže prípad *Davis Contractors Ltd v Fareham UDC*,⁵² v ktorom súd odmietol aplikovať doktrínu *frustration*. V tomto prípade žalobca mal postaviť 78 domov v priebehu ôsmich mesiacov pre žalovaného za £94,000, avšak dokončené boli až o 14 mesiacov neskôr, a to s cenou oveľa vyššou, £115,000 z dôvodu nevyškolenej pracovnej sily. Žalobca sa pokúšal získať prostriedky, ktoré vynaložil nad rámec uzatvorenej zmluvy, práve prostredníctvom doktríny *frustration*.

Prípad sa dostal pred *House of Lords*, najvyššiu súdnu inštanciu, ktorá dôvodila, že sa nejedná o prípad, ktorý by spĺňal podmienky doktríny *frustration*. Konštatovanie, že zmluva sa ukázala byť nevýhodná pre žalobcu, samo osebe ešte nezakladá dôvod pre aplikáciu doktríny *frustration*, a jeden zo sudcov Lord Reid uviedol, že zmarenie nastane vtedy, ak bez zavinenia strán sa záväzok plniť stane nemožným, pretože plnenie sa vplyvom zmeny okolností stalo radikálne odlišným od toho, než aké bolo v zmluve dohodnuté.⁵³

⁵⁰ *Hirji Mulji v Cheong Yue SS Co* [1926] AC 497.

⁵¹ McKendrick, E. *Contract law*. 10th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, s. 255.

⁵² *Davis Contractors Ltd v Fareham UDC* [1956] AC 696.

⁵³ *Davis Contractors Ltd v Fareham UDC* [1956] AC 696, Lord Reid: „*So perhaps, it would be simpler to say at the outset that frustration occurs whenever the law recognises that, without default of either party, a contractual obligation has become incapable of being performed because the circumstances in which performance is called for would render it a thing radically different from that which was undertaken by the contract.*“.

V konečnej podobe táto teória pripúšťa možnosť zániku záväzku bez ďalšieho v prípade vzniknutej nemožnosti plnenia, nezákonnosti plnenia alebo pokiaľ došlo k zmareniu zmluvy, čo koniec-koncov spočíva na tom, či to sudca pokladá za rozumné a spravodlivé.⁵⁴

Z analýzy anglickej judikatúry vyplýva, že doktrína *frustration* sa typicky aplikuje v týchto situáciách, zmluva je teda zmarená, pokiaľ je:

- a) plnenie nemožné (*impossibility*), a to z dôvodu
 - 1) zničenia konkrétnej veci,
 - 2) smrti alebo neschopnosti plniť,
 - 3) nedostupnosti predmetu plnenia, osoby alebo veci podstatných pre plnenie,
 - 4) zničenia alebo nedostupnosti špecifickej druhej veci, ktorá je predmetom plnenia,
 - 5) spôsobu plnenia, ktoré sa stane nemožným,
- b) zmarený účel zmluvy (*frustration of purpose*)
- c) plnenie nezákonné (*illegality*).⁵⁵

3.4. Teória *Geschäftsgrundlage*

Zakladateľom tejto teórie je Paul Oertmann, teoretické východisko bolo Windscheidovo učenie o predpokladoch. *Geschäftsgrundlage* je predstava o existencii či nastúpení určitých pomerov, na ktorých základe je potom založený prejav vôle. Je to teda predstava o základe právneho úkonu, t.j. zmluvy len vtedy, ak je známa všetkým účastníkom právneho úkonu. Ide teda o objektivizáciu subjektívnych predstáv strán zmluvy.⁵⁶

⁵⁴ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 46.

⁵⁵ Peel, E. Treitel : The law of contract. 13th ed. London: Sweet & Maxwell, 2011, s. 920.

⁵⁶ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 54 a nasl.

Zánik základu zmluvy vedie k jej zmene alebo zrušeniu, a súd by sa mal snažiť predovšetkým prispôsobiť novým podmienkam a zrušenie je až posledná možnosť v prípadoch, kde jej ďalšia existencia nemá pre strany význam.⁵⁷

Vo svojom základe teda stojí táto doktrína na téze, že zmluva strany nezaväzuje v prípade, že sú narušené základné očakávania zmluvných strán. Táto teória tak pokrýva omyl v dobe uzatvárania zmluvy, ako aj následnú zmenu okolností.⁵⁸

3.5. Vyššia moc

Vyššia moc je predovšetkým zodpovednostný inštitút, avšak pre úplnosť ho treba uviesť, nakoľko sa jedná *de facto* o zmenu okolností. Vyššia moc, zaraďovaná v právnej terminológii ku kvalifikovanej náhode, znamená, že za daných podmienok ani pri vynaložení všetkého úsilia (z objektívneho hľadiska) s ohľadom na jej nezvyčajnosť (mimoriadnosť) je nikým neodvratiteľná.⁵⁹ Kvalifikovanú náhodu právna veda ďalej člení na vnútornú, ktorá svoj pôvod vyvodzuje zo správania, ev. činnosti prevádzky, a vonkajšiu, ktorá s prevádzkou alebo činnosťou vôbec nesúvisí, a práve vonkajšie kvalifikované náhody sa zahŕňajú do okruhu *vis maior*.⁶⁰

Právne ukotvenie môžeme vidieť v § 374 ods.1 OBZ, ktorý stanovuje: „Za okolnosti vylučujúce zodpovednosť sa považuje prekážka, ktorá nastala nezávisle od vôle povinnej strany a bráni jej v splnení jej povinnosti, ak nemožno rozumne predpokladať, že by povinná strana túto prekážku alebo jej následky

⁵⁷ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 54 a nasl.

⁵⁸ Hondius, E., Grigolèit, H. Ch. Unexpected circumstances in European contract law. New York: Cambridge University Press, 2011, s. 7.

⁵⁹ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 2. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 322.

⁶⁰ tamtiež.

odvrátila alebo prekonala, a ďalej, že by v čase vzniku záväzku túto prekážku predvídala.“

O vyššiu moc sa jedná napríklad vtedy, ak dlžník nemôže dodať určité množstvo plodín z úrody, pokiaľ mu úroda bola zničená napr. záplavami, nečakaným mrazom, tornádom, a pod., avšak nie v prípade slabšej úrody v porovnaní s ostatnými sezónami.⁶¹

3.6. *Laesio enormis*

Niektoré právne poriadky môžu riešiť problematiku zmeny pomerov rozširujúcou interpretáciou tradičnej doktríny neúmerného skrátenia.⁶² Doktrína vychádza z rímskeho práva a z myšlienky „spravodlivej ceny“. Neúmerné skrátenia vytvára možnosť zrušiť neekvivalentnú zmluvu, pokiaľ je značná nerovnosť vzájomných plnení (dochádza teda k narušeniu ekvivalencie vzájomných plnení), tzn. že neúmerné skrátenie mieri na počiatočnú nemožnosť plnenia, nerovnosť plnenia existuje už pri uzatváraní zmluvy, zatiaľ čo pri zmene pomerov nastáva až dodatočne.⁶³

3.7. *Teória o nemožnosti plnenia*

Nemožnosti plnenia sa budeme podrobne venovať v nasledujúcich kapitolách, avšak z hľadiska systematiky práce je nutné zaradiť ju pod teórie vplyvu zmeny pomerov na existujúci záväzok. Preto odkazujeme na ďalšie kapitoly venujúce sa nemožnosti plnenia. Pre komplexné pojmánie problematiky treba vymedziť vzťah medzi nemožnosťou plnenia a vyššej moci - následkom nemožnosti plnenia je vždy zánik

⁶¹ Porovnaj Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 98 a nasl.

⁶² Momberg Uribe, R.A. The effect of a change of circumstances on the binding force of contracts: comparative perspective [online]. Utrecht, 2011 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z:

<http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/204792/momberg.pds?sequence=3>

. Dizertačná práca. Utrecht University. Vedúci práce prof. dr. E.H. Hondius, s.11.

⁶³ tamtiež, s.13.

závázku, a pokiaľ neprišlo k nemožnosti plnenia z dôvodov *vis maior*, vzniká v zmysle zákonných podmienok zodpovednostný záväzok na náhradu škody.⁶⁴

3.8. Omyl

Doktrínu omylu môžeme pokladať za podobnú k zmene okolností, nakoľko obe sa zaoberajú rozdelením rizík záväzku a so zmenou, ktorá sa prejaví až po uzatvorení záväzku. V opozícii k zmene okolností, v prípade omylu vstupuje do záväzkového vzťahu vždy aspoň jedna zo strán s mylným predpokladom o nejakej skutočnosti, ktorá je pre záväzok relevantná, a tak je záväzok uzatvorený za chybného predpokladu, ktorý je tu už od počiatku.⁶⁵

4. ZMENA OKOLNOSTÍ

V tejto časti práce sa zameriame na zmenu okolností, keďže v práci okrem iného skúmame, kedy je v praxi prelomená zásada *pacta sunt servanda*. Zmena okolností je v slovenskom právnom poriadku vyjadrená najmä v § 50a ods. 3 OZ a v § 356 a nasl. ObchZ.⁶⁶ Zamyslíme sa nad tým, či je nutné mať v slovenskom právnom poriadku upravené kvalifikované zmeny okolností, t.j. zmeny, pri ktorých možno spravodlivo požadovať alebo úpravu zmluvného vzťahu, alebo zánik zmluvného vzťahu. Pre lepšie uchopenie témy si

⁶⁴ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 98 a nasl.

⁶⁵ Momberg Uribe, R.A. The effect of a change of circumstances on the binding force of contracts: comparative perspective [online]. Utrecht, 2011 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/204792/momberg.pds?sequence=3>

. Dizertačná práca. Utrecht University. Vedúci práce prof. dr. E.H. Hondius. s.11.

⁶⁶ porovnaj tiež § 5 zákona č. 504/2003 Z.z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov, ale i § 673 OZ.

vypomôžeme českým občianskym zákonníkom. Zameriame sa ďalej na to, či sa slovenská právna úprava prikláňa k právu na splnenie, či nie.

Zmena pomerov je pomerne široký pojem, ktorý zahŕňa akýkoľvek vnútorný alebo vonkajší podstatný zásah do základných právnych a skutkových okolností dotknutého právneho pomeru.⁶⁷ Dôsledkami takýchto zmien je nemožnosť plnenia, ev. iný zásah do existujúceho právneho vzťahu. Vplyv na záväzok má iba určitá kvalifikovaná zmena okolností, t.j. taká zmena, s ktorou právo spája právne následky, či už v podobe vplyvu na samotný záväzok (napr. zánik záväzku), alebo vplyvu na práva a povinnosti zmluvných strán (napr. možnosť žiadať obnovenie jednaní o už uzatvorenej zmluve).

Je teda na právnych poriadkoch, aby stanovili, aké zmeny okolností sa budú považovať za kvalifikované. Zmenu okolností po uzatvorení zmluvy môžeme tým pádom posudzovať v dvojakom svetle - a to ako okolnosti, ktoré majú nejaký vplyv na záväzok a potom ako kvalifikované okolnosti, ktorým právny poriadok priznáva nejaké právne následky. Ako ďalej z textu vyplynie, zmena okolností môže byť označená i ako označenie samostatného právneho inštitútu.

Dôvod, prečo vôbec je nutné, aby bola upravená zmena okolností, spočíva v tom, že účastníci zmluvného vzťahu uzatvárajú zmluvu pre nejaký (prevažne svoj) prospech, no môžu nastať určité okolnosti vo vonkajšom svete, s ktorými nepočítali, a následne by požadovanie plnenia od dotknutej strany bolo nerozumné, alebo by sa priečilo dobrým mravom, alebo by bolo dokonca nemožné. Triesvo zmýšľajúce osoby by ani takú zmluvu (teda napr. zmluvu, ktorá by bola pre jednu zmluvnú stranu absolútne nevýhodná) neboli nikdy uzatvorili. A s tým by sa malo právo náležite vysporiadať, keďže, ako sme spomenuli už v úvode, právo nemá byť len logický konštrukt, ale musí stále hľadať aj v občianskoprávných vzťahoch spravodlivosť. Následky na vzniknuté zmeny okolností môžu byť v praxi rôzne - obnovenie jednaní

⁶⁷ Tichý, L. Změna okolností a její následky pro smluvní vztahy. In Pauknerová, M. a Michal Tomášek. Nové jevy v právu na počátku 21. století. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 272.

o uzatvorení zmluvy, zrušenie záväzku (či už *ex tunc* alebo *ex nunc*), zmena práv a povinností zmluvných strán, a pod.

Na príklade českého Občianskeho zákonníka môžeme najskôr ukázať, ako sa súkromné právo vyrovnáva so zmenou okolností v záväzkovom práve po vzniku záväzkového vzťahu, a následne prejdeme k zmene okolností. Právna úprava NOZ by mohla byť inšpiratívna z pohľadu rekodifikácie slovenského občianskeho práva.

- a) Zmena okolností v NOZ (§ 1765) - „*Ak dôjde k zmene okolností tak podstatnej, že zmena založí v právach a povinnostiach strán zvlášť hrubý nepomer znevýhodnením jednej z nich buď neúmerným zvýšením nákladov plnenia, alebo neúmerným znížením hodnoty predmetu plnenia, má dotknutá strana právo domáhať sa voči druhej strane obnovenia jednania o zmluve, ak preukáže, že zmenu nemohla rozumne predpokladať ani ovplyvniť a že skutočnosť nastala až po uzatvorení zmluvy, alebo sa dotknutej strane stala až po uzatvorení zmluvy známa.*“

Vyžaduje sa teda „zvlášť hrubý nepomer“ po uzatvorení zmluvy. V slovenskom právnom poriadku takéto ustanovenie absentuje. Z ustanovenia vidíme, že právo na splnenie je modifikované v tom smere, že dotknutá strana, ak nastanú kvalifikované zmeny okolností, má právo na obnovenie jednania o zmluve.

- b) Dlhodobé (tzv. *šnérovací*) zmluvy v NOZ (§ 2000) - „*Ak bola zmluva bez vážneho dôvodu uzatvorená na dobu určitú tak, že zaväzuje človeka na dobu jeho života, alebo že zaväzuje kohokoľvek na dobu dlhšiu ako desať rokov, možno sa po uplynutí desiatich rokov od vzniku záväzku domáhať jeho zrušenia. Súd záväzok zruší aj vtedy, pokiaľ sa okolnosti, z ktorých strany zrejme vychádzali pri vzniku záväzku, zmenili do tej miery, že od zaviazanej strany nemožno rozumne požadovať, aby bola zmluvou ďalej viazaná.*“

Toto ustanovenie v českom právnom poriadku nie je aplikovateľné na všetky zmluvy všeobecne, ale len na zmluvy dlhodobé, keďže sa jedná o špeciálne ustanovenie. Tu musia nastať okolnosti, ktoré sa zmenili do tej miery, že nemožno od účastníka zmluvného vzťahu rozumne požadovať, aby bola zmluvou viazaná. Opäť vidíme, že sa striktnie netrvá na práve na splnenie, čo považujeme za správne a spravodlivé,

nakoľko toto zákonné ustanovenie pôsobí okrem iného preventívne v tom smere, že už pri uzatváraní zmluvy musia zmluvné strany dbať aj na prípadné zmeny okolností, a to v konečnom dôsledku nesmeruje k nevyváženým, a pre niektorú zmluvnú stranu nespravodlivým, zmluvám. Ustanovenie o dlhodobých zmluvách obsahuje identické podmienky ako je to pri *pactum de contrahendo*.

Nevyžaduje sa, ako je to v prípade § 1765, „hrubý nepomer“, takže môžeme konštatovať, že okruh prípadov v § 2000 je širší, a rozdielne sú tiež následky - v prípade § 1765 majú strany povinnosť obnoviť jednanie o obsahu záväzku, v prípade § 2000 je to možnosť domáhať sa zrušenia záväzku.

- c) Následná nemožnosť plnenia v NOZ (§ 2006) - „*Ak sa stane dlh po vzniku záväzku nesplniteľným, zaniká záväzok pre nemožnosť plnenia. Plnenie nie je nemožné, pokiaľ možno dlh splniť za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi, s pomocou inej osoby alebo až po určenej dobe.*“

V slovenskom právnom poriadku sa nachádza takmer rovnaké ustanovenie a to v § 575 OZ.⁶⁸ Z tohto ustanovenia vyplýva, že zmena okolností po vzniku záväzku musí byť takej kvality, že plnenie je objektívne nemožné. Subjektívna nemožnosť plnenia nezavahuje dlžníka plniť predmet zmluvy.⁶⁹ Musí sa jednať o dodatočnú nemožnosť plnenia, nakoľko v prípade tzv. počiatkovej nemožnosti plnenia by sa postupovalo v zmysle § 37 ods. 2 OZ⁷⁰.

Dodatočná nemožnosť plnenia je v rozpore so zásadou *pacta sunt servanda*, avšak ide tu o konflikt všeobecnej zásady so špeciálnou požiadavkou, čoho výsledkom je danie prednosti špeciálnemu

⁶⁸ § 575 ods. 1 OZ - Ak sa plnenie stane nemožným, povinnosť dlžníka plniť zanikne.

§ 575 ods. 2 OZ - Plnenie nie je nemožné, najmä ak ho možno uskutočniť aj za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi alebo až po dojednanom čase.

⁶⁹ Vážný 1264/1921 v Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2015, s. 2033.

⁷⁰ § 37 ods. 2 OZ: Právny úkon, ktorého predmetom je plnenie nemožné, je neplatný.

ustanoveniu o nemožnosti plnenia.⁷¹ K zániku záväzku tu prichádza *ex lege*, teda bez vôle zmluvných strán. Právo sa splnenie je tak samozrejme vylúčené.

Problematikou nemožnosti plnenia sa budeme zaoberať v ďalších kapitolách.

- d) Darovanie v NOZ (§ 2059) - „*Ak sa zaviazal darca odovzdať dar po uzatvorení zmluvy, môže od zmluvy odstúpiť a odovzdanie daru odoprieť, pokiaľ sa zmenia po uzatvorení zmluvy okolnosti do tej miery, že by plnenie podľa zmluvy vážne ohrozilo darcovu výživu alebo plnenie darcovej vyživovacej povinnosti. Ak odovzdal už darca časť daru, môže od zmluvy odstúpiť iba ohľadne toho, čo dosiaľ nesplnil.*“

Z dikcie ustanovenia je zrejmé, že okolnosti po uzatvorení zmluvy musia byť subjektívnej povahy, tzn. vzhľadom na ohrozenie darcovej výživy alebo plnenie vyživovacej povinnosti. Tu zákonodarca dal prednosť ochrane osoby a jej neuváženému konaniu pred právom na splnenie. Javí sa to pre štát výhodnejšie, keďže nemusí následne, po neuváženom darovaní, riešiť následky, akými môžu byť napríklad poskytovanie dávok v hmotnej núdzi a pod. Uvedená úprava sa nám javí ako spravodlivá, keďže poskytuje ochranu pred neuváženými úkonmi darcu, čím v konečnom dôsledku istým spôsobom ohraničuje právo na splnenie, ktoré by sa javilo v prípade takéhoto neuváženého darovania ako nemorálne. V slovenskom právnom poriadku sa nenachádza obdobné ustanovenie, čo nie je tým najlepším riešením, v prípadoch darovania, ktoré by ohrozilo darcovu výživu, slovenské právo ochranu darcovi neposkytuje. Pri darovacej zmluve sa nachádza jedine ustanovenie § 630 OZ, ktoré stanovuje, že „*darca sa môže domáhať vrátenia daru, ak sa obdarovaný správa k nemu alebo členom jeho rodiny tak, že tým hrubo porušuje dobré mravy*“. Z uvedeného vyplýva, že musia nastať určité kvalifikované okolnosti na strane obdarovaného, subjektívne okolnosti viažuce sa ku konaniu obdarovaného. Zákonodarca v NOZ, podľa nášho názoru, správne zmýšľal o následkoch dobre neuvážených

⁷¹ Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2015, s. 2029.

darovaní, nakoľko pamätal na dôsledky, ktoré nastávajú pre osoby po takomto darovaní - teda to, že štát musí vynakladať *ex post* prostriedky na znovunavrátanie osoby do života. Stav *de lege lata* v slovenskom právnom poriadku nemá takýto presah.

- e) Nájom bytu v NOZ (§ 2287) - „Nájomca môže vypovedať nájom na dobu určitú, ak sa zmenia okolnosti, z ktorých strany pri vzniku zväzku zo zmluvy o nájme zrejme vychádzali, do tej miery, že od nájomcu nemožno rozumne požadovať, aby v nájme pokračoval.“

V slovenskom právnom poriadku existuje ustanovenie týkajúce sa iba dohody o výmene bytu zakotvené v OZ § 716 ods. 2: „Ak nastanú dodatočne u niektorého z účastníkov také závažné okolnosti, že nemožno od neho splnenie dohody spravodlivo požadovať, môže od dohody odstúpiť; musí tak však urobiť bez zbytočného odkladu. Povinnosť na náhradu škody tým nie je dotknutá.“ Zdôrazňujeme, že uvedené ustanovenie sa týka iba dohody o výmene bytu (§ 716 ods. 1). Dôvody, ktoré vedú k posudzovaniu, či sa jedná o okolnosti, pre ktoré nemožno splnenie dohody spravodlivo požadovať, môžu byť subjektívne i objektívne, no v zásade len také, ktoré vznikli nezávisle od vôle dotknutej osoby.⁷² Týmito dôvodmi môžu byť najmä rodinné dôvody - smrť, narodenie rodinného príslušníka, zhoršenie zdravotného stavu a pod. Od dohody o výmene bytu možno odstúpiť iba pre skutočnosti, ktoré nastali dodatočne, a to len do jej splnenia.⁷³

Kvalita okolností, ktorá sa vyžaduje pri týchto ustanoveniach, je identická ako pri *pactum de contrahendo* a pri dlhodobých zmluvách v NOZ. Je nutné podotknúť, že sa jedná o špeciálne ustanovenia, ktoré je aplikovateľné iba na zmluvy o nájme bytu.

- f) Zájazd v NOZ (§ 2531) - „Ak nútia vonkajšie okolnosti usporiadateľa zájazdu zmeniť podmienky zájazdu, navrhne zákazníkovi zmenu zmluvy... Ak nesúhlasí zákazník so zmenou zmluvy, má právo od zmluvy odstúpiť...“

⁷² Števíček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2015, s. 2624.

⁷³ rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 26 Cdo 625/2005.

V slovenskom občianskom zákonníku sa nachádza obdobné ustanovenie, § 741e, ktoré stanovuje, že „*ak je cestovná kancelária nútená pred začatím zájazdu zmeniť podstatnú podmienku zmluvy, navrhne objednávateľovi zmenu zmluvy... Ak cestovná kancelária navrhne zmenu zmluvy... má objednávateľ právo rozhodnúť, či so zmenou zmluvy súhlasí alebo či od zmluvy odstúpi bez zaplatenia zmluvných pokút.*“

Následky, ku ktorým obe ustanovenia smerujú, sú identické. Česká právna úprava sa nám však v tomto smere javí ako vhodnejšia, pretože zdôrazňuje „vonkajšie“ okolnosti, ktoré nútia usporiadateľa k zmene podmienok zájazdu, a naopak v slovenskom práve sa akcentujú okolnosti vedúce k zmene podstatných podmienok zmluvy, tzn. že v konečnom dôsledku to môžu byť aj okolnosti subjektívnej povahy na strane usporiadateľa zájazdu. V slovenskom právnom poriadku z diktie zákona nie sú vylúčené zmeny subjektívnej povahy, napríklad keď cestovná kancelária správne nezabezpečí podmienky zájazdu, napr. ubytovanie, na čo v konečnom dôsledku doplatí spotrebiteľ. Tým je i narušená zásada *pacta sunt servanda*. K tomu treba navyše poznamenať, že cestovné kancelárie majú náchylnosť niektoré zmluvné podmienky, ktoré majú z hľadiska účelu zájazdu podstatnú povahu, vymedzovať vo všeobecných obchodných podmienkach ako nepodstatné, čím sa zmluvná viazanosť spotrebiteľa neželateľne prehlbovala.⁷⁴

- g) Zmena poistného rizika v NOZ (§ 2790) - „*Ak sa zmenia okolnosti, ktoré boli uvedené v zmluve alebo na ktoré sa poisťiteľ pýtal (§ 2788) tak podstatne, že zvyšujú pravdepodobnosť vzniku poistnej udalosti z výslovne dohodnutého poistného nebezpečenstva, zvýši sa poistné riziko.*“

V slovenskom právnom poriadku sa podobné ustanovenie nenachádza. Pokiaľ poisťiteľ preukáže, že by zmluvu uzatvoril za iných podmienok, má právo navrhnúť novú výšku poistného.

⁷⁴ Jurčová, M., Dobrovodský, R., Nevolná, Z., Olšovská, A. Právo cestovného ruchu. Bratislava : C. H. Beck, 2014, s. 64.

4.1. Zmena okolností pri zmluve o budúcej zmluve (*pactum de contrahendo*)

Zmluva o budúcej zmluve je v slovenskom právnom poriadku zakotvená v § 50a, pričom zmena okolností je vymedzená v § 50a ods. 3, ktorý stanovuje: „*tento záväzok zaniká, pokiaľ okolnosti, z ktorých účastníci pri vzniku záväzku vychádzali, sa do tej miery zmenili, že nemožno spravodlivo požadovať, aby sa zmluva uzavrela.*“ Obdobne je zmluva o budúcej zmluve upravená i v Obchodnom zákonníku v § 289 a nasl. Z dikcie tohto ustanovenia vyplýva, že Občiansky zákonník sa orientuje na dôsledok zmeny okolností a zákon ani okruh okolností nijako nevymedzuje. Úprava o zmene okolností chráni obe zmluvné strany, čo môže dobre ilustrovat' rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR.⁷⁵

Účelom zmeny okolností je predovšetkým ochrana strany zaviazanej k uzatvoreniu budúcej zmluvy pred záväzkom, ktorý by bol v dôsledku zmenených okolností deformovaný, t.j. strany by zmluvu za zmenených podmienok neboli uzatvorili.

Okolnosti sa teda musia tak kvalitatívne zmeniť, že nie je možné spravodlivo požadovať, aby sa zmluva uzavrela. Z toho možno usudzovať, že každá zmluva o budúcej zmluve je uzatváraná *cum clausula rebus sic stantibus*, tzn. s doložkou, že zmluva zaväzuje len za nezmenených pomerov. Uplatnenie tejto zásady modifikuje zásadu *pacta sunt servanda*, no práve vďaka klauzule *rebus sic stantibus* sa prejavuje špecifický charakter tejto zmluvy.

⁷⁵ Rozhodnutie NS ČR sp. zn. 33 Cdo 884/2010: „Pokiaľ v období medzi uzatvorením zmluvy o zmluve budúcej a okamihom, keď malo dôjsť k uzatvoreniu realizačnej zmluvy, došlo k zahájeniu procesu premeny pozemkov na pozemky stavebné, ktoré nemohla žalovaná v dobe vzniku záväzku predvídať, a v spojitosti s tým k vysokému (a tiež nepredvídateľnému) nárastu ich obvyklej ceny, možno konštatovať, že nastala natoľko podstatná zmena okolností, že po žalovanej nemožno spravodlivo požadovať, aby v dohodnutom termíne uzavrela so žalobcom realizačnú zmluvu; jej záväzok zo zmluvy o zmluve budúcej zanikol. Zistené zmeny narušili skôr vyváženú zmluvu o zmluve budúcej v neprospech žalovanej, ktorá mohla v dobe jej vzniku kalkulovať iba s nárastom pozemkov určených k poľnohospodárskej výrobe a nie pozemkov určených výhradovo k zastavaniu.“

K tomu možno doložiť argumentáciu Najvyššieho súdu ČR: „Zmena okolností v zmysle § 50a ods. 3 OZ môže spôsobiť zánik záväzku zo zmluvy o budúcej zmluve. Citované ustanovenie predvída premenlivosť práv a povinností vyplývajúcich zo záväzkových vzťahov. Výnimočne preto pripúšťa uplatnenie zásady zmeny pomerov (*rebus sic stantibus*) a s podstatnou zmenou okolností, z ktorých zmluvné strany pri vzniku záväzku (uzavretie zmluvy) vychádzali, ktorá následne nastala, spája zánik záväzku k uzavretiu budúcej zmluvy, pokiaľ nemožno (objektívne posudzované) od povinného spravodlivo požadovať zamýšľané realizačnej zmluvy. Prirodzeným očakávaním strán zmluvy o zmluve budúcej je, že uzatvoria do dohodnutej doby zmluvu, na ktorej podstatných (obligatórnych) náležitostiach sa dohodli. Účelom tejto prípravnej zmluvy, ktorá zakladá kontraktačnú povinnosť medzi zmluvnými stranami, je uzatvorenie budúcej realizačnej zmluvy za skôr dohodnutých podmienok, ktoré nemožno jednostranne zmeniť. Ich dôsledkom je nemožnosť znovu otvárať kontraktačný proces, ktorý pôvodne vyústil do dohody o podstatných náležitostiach budúcej zmluvy a v záväzku zmluvných strán podliehajúcich režimu § 50a ods. 1 OZ. Výnimku z kontraktačnej povinnosti tvoria len také zmeny pomerov (oproti pôvodným podmienkam zmluvy o zmluve budúcej), za ktorých by sa javilo nespravodlivým trvať na splnení povinnosti uzatvoriť (v danej veci kúpnu) zmluvu.“⁷⁶⁷⁷

Vzniká otázka, ku ktorému okamihu sa má posudzovať zmena okolností, či k okamihu, keď mala byť budúca zmluva uzatvorená, alebo táto zmena je relevantná kedykoľvek až do vyhlásenia rozhodnutia, pokiaľ je vedené konanie podľa § 50a ods. 2 OZ⁷⁸.

Touto otázkou sa zaoberal Najvyšší súd ČR, ktorý sa vo svojom rozhodnutí⁷⁹ priklonil k záveru, že zmena okolností môže spôsobiť

⁷⁶ Rozhodnutie NS ČR sp. zn. 33 Cdo 3216/2010.

⁷⁷ Porovnaj rozsudok NS ČR sp. zn. 33 Odo 1171/2005 v súvislosti s nahradením prejavu vôle súdom, podľa ktorého je neprípustné, aby súd pri rozhodovaní o nahradení prejavu vôle účastníka zmluvy o budúcej zmluve napravoval neurčité údaje týkajúce sa podstatných náležitostí budúcej zmluvy výkladom prejavov vôle účastníkov.

⁷⁸ § 50 ods. 2 OZ: „Ak do dohodnutej doby nedôjde k uzavretiu zmluvy, možno sa do jedného roka domáhať na súde, aby vyhlásenie vôle bolo nahradené súdnym rozhodnutím. Právo na náhradu škody tým nie je dotknuté.“

⁷⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Odo 343/2005.

zánik záväzku iba v prípade, že k nej došlo do doby, do ktorej mala byť zmluva uzavretá, teda zmena okolností, ktorá nastala po uplynutí tejto doby, nemá za následok zánik záväzku v zmysle § 50a OZ. Najvyšší súd ČR sa okrem iného vyjadril: „nie je žiadny dôvod zrušovať zmluvní stranu, ktorá nie je ochotná svoje záväzky zo zmluvy o zmluve budúcej plniť dobrovoľne, a v dôsledku toho prebieha súdne konanie, a okamih, do kedy bude mať zmena okolností vplyv na trvanie záväzku, posudzovať až do doby rozhodnutia súdu v tomto konaní; to platí tým skôr, že by žalovaná strana - v očakávaní zmeny - mohla konanie zámerné preťahovať.“

Avšak existujú i opačné názory, a to také, že relevantná zmena môže nastať v medziobdobí po uzatvorení zmluvy o zmluve budúcej aj v priebehu súdneho konania o žalobe, keďže v zmysle § 217 ods. 1 Civilného sporového poriadku⁸⁰ je pre rozsudok rozhodujúci stav v čase jeho vyhlásenia. Švestka konštatuje, že z dikcie § 50a ods. 3 OZ iný záver nemožno vyvodzovať, a že pokiaľ by zmena okolností, z ktorých subjekty zmluvy o zmluve budúcej vychádzali pri uzatváraní, nastala až po uplynutí doby, ktorá bola dohodnutá pre uzatvorenie budúcej zmluvy, nevyvolávala zánik záväzku, otváral by sa týmto spôsobom nežiaduci priestor pre eventuálne špekulatívne konanie jednej zo zmluvných strán.⁸¹

Fiala uvádza, že je nesprávna súdna prax, ako v prípade českého Najvyššieho súdu vo vyššie citovanom rozsudku, obmedzovať kvalifikovanú zmenu okolností do vyhlásenia rozsudku.⁸² Prikláňame sa k názoru Fialu, že rozhodujúcim obdobím musí byť obdobie po uzatvorení zmluvy o budúcej zmluve do vyhlásenia rozsudku, nakoľko v opačnom prípade by sa arbitrárne opomínalo ustanovenie § 217 ods. 1 Civilného sporového poriadku, a navyše uvedené konštatovanie poskytuje stranám zvýšenú ochranu.

⁸⁰ zákon č. 160/2015 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov.

⁸¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 443.

⁸² Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009, s. 282.

5. NEMOŽNOSŤ PLNENIA

Nemožnosť plnenia súvisí so zásadou *pacta sunt servanda* a taktiež s právom na splnenie. Nemožnosť plnenia je nástrojom obmedzenia práva na splnenie. V úvode kapitoly vymedzíme najskôr stručný historický vývoj.

5.1. Historický vývoj

Rímsky právnik Celsus definoval náuku o nemožnosti plnenia v rímskom práve svojou dnes už slávnou vetou v Digestách (D 50, 17, 185): „*impossibilium nulla obligatio est*“, čo môžeme preložiť „ako nemožné nemôže byť predmetom záväzku“ alebo „záväzok k nemožnému nevznikne“.⁸³ Rímske právo teda odmietalo vynútenie tých zmlúv, ktorých plnenie bolo nemožné. Komentátori sa vyrovnávali rôzne s nemožnosťou plnenia - pokiaľ išlo o počiatočnú nemožnosť plnenia, ktorá bola objektívna a nebola naviazaná iba na osobu konkrétneho dlžníka, nesplnenie bolo ospravedlnené, pričom sa zdôrazňovalo, že nemožnosť musí byť absolútna a objektívna, nie subjektívna; opačné názory ospravedlňovali nesplnenie i v prípadoch, ak nastala dodatočná nemožnosť plnenia, a zbaviť sa zodpovednosti bolo prípustné, pokiaľ subjekt preukázal, že nesplnenie nezavinil. Zavinenie sa opieralo o stupne starostlivosti.

V stredoveku kanonickí právnici nemožnosť a zavinenie uviedli do pozícií základných princípov morálnej zodpovednosti, ktoré boli obhajované vo svetle Aristotelových princípov, a nakoniec kanonickí právnici dospeli k tomu, že byť zaviazaný k nemožnému je nemorálne, a takáto osoba nezodpovedá za zavinenie. Vo chvíli, kedy sa uvedené pojmy, nemožnosť a zavinenie, začali interpretovať ako princípy

⁸³ Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 687.

morálnej zodpovednosti, sťažila sa ich harmonizácia s rímskym právom.⁸⁴

Správne osvetľuje problém Zimmermann, keď poukazuje na fakt, že v konečnom dôsledku nie je dôležité, či nesplnenie nastalo z dôvodu nemožnosti plnenia alebo z iných príčin, ale je dôležité zhodnotenie, či dlžník za nesplnenie zodpovedá a nastavenie zodpovednosti za nesplnenie.⁸⁵

Prirodzenoprávna škola sa venovala problematike nemožnosti plnenia, najmä Hugo Grotius a Samuel Pufendorf, ktorých orientovanie sa skôr prikláňalo na právo medzinárodného obchodu.⁸⁶ K nemožnosti plnenia Pufendorf zaujal stanovisko, že pokiaľ sa jedna strana zaväzuje k určitému plneniu, zaväzuje sa tak za podmienky, že bude schopná predmet plnenia uskutočniť, teda splniť.⁸⁷

Až Friedrich Mommsen, ktorému sa pripisuje odklon od uvažovania vyplývajúceho z rímskoprávných základov, sa pokladá za zakladateľa náuky o nemožnosti plnenia, kategorizoval a roztriedil rôzne druhy nemožnosti plnenia na nemožnosť plnenia počiatočnú a následnú, faktickú a právnu, absolútnu a relatívnu, objektívnu a subjektívnu, trvalú a dočasnú, úplnú a čiastočnú, zjavnú a skutočnú.^{88 89}

K Mommsenovej kategorizácii Zimmermann konštatuje, že kategorizácia je dôsledkom abstraktnej a excesívnej konceptualizácie tak

⁸⁴ Gordley, J., Von Mehren, A.T. An introduction to the Comparative study of Private Law. Readings, Cases, Materials. Cambridge University Press, 2006, s. 495.

⁸⁵ Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 808.

⁸⁶ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 104.

⁸⁷ Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996, s. 687.

⁸⁸ tamtiež, s. 694.

⁸⁹ pre hlbšiu analýzu nemožnosti plnenia a zhrnutie dostupnej literatúry pozri tiež Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 124 - 128.

typickej pre pandektistov, a tento pokus usporiadať zdroje do schém je cudzia ako rímskemu právu, tak aj moderným právnikom.⁹⁰ Mommsenova práca sa neskôr významnou mierou pričínila o podobu úpravy nemožnosti plnenia v nemeckom BGB, nakoľko žiadny iný zákonník sa touto problematikou nezaoberal v takej miere.

Kanda poukazuje na fakt, že náuke o nemožnosti plnenia sa právnici začali venovať až v priebehu prvej polovice 20. storočia, keďže sa hľadalo správne východisko, ako zabrániť ekonomickej skaze hospodárskych subjektov, ktoré sa v dôsledkoch ekonomických a vojnových udalostí nemohli domôcť svojich uzatvorených záväzkov.⁹¹ K uvedenému možno dodať výstižné Eliášovo tvrdenie: „*dôvody pre reguláciu následnej nemožnosti plnenia sú tak v mnohom dané skôr motívmi hospodárskymi a sociálnymi, než motívmi právnymi.*“⁹²

5.2. Druhy nemožnosti plnenia

Ako sme už vyššie spomenuli v podkapitole o vývoji nemožnosti plnenia, právna veda sa pokúšala klasifikovať nemožnosť plnenia rôznym delením a kategorizovaním. Mommsenovo delenie nemožnosti plnenia bolo na počiatočnú a následnú, prirodzenú a právnu, objektívnu a subjektívnu, absolútnu a relatívnu, trvalú a dočasnú. Kandovo delenie spočívalo v nemožnosti reálnej, abstraktnej a formálnej nemožnosti plnenia⁹³. S ohľadom na slovenský právny poriadok uvedieme právnou vedou prijímané nemožnosti plnenia⁹⁴:

⁹⁰ tamtiež, s. 810.

⁹¹ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 105 - 106.

⁹² Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. sv. Praha: Linde Praha, 2008, s. 1677.

⁹³ Kanda, A. Vliv změny poměru na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966, s. 132.

⁹⁴ Števíček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2015, s. 2028 - Sedlačko uvádza, že nemožnosť plnenia musí byť následná, faktická, objektívna

- a) počiatková a následná nemožnosť,
- b) subjektívna a objektívna nemožnosť,
- c) faktická, hospodárska a právna nemožnosť,
- d) trvalá a prechodná nemožnosť.⁹⁵

5.2.1. *Počiatková nemožnosť plnenia*

Pri nemožnosti plnenia je potrebné rozlišovať časový okamih, kedy nemožnosť plnenia nastala, nakoľko právo potom vyvodzuje rozdielne právne následky. Z tohto hľadiska právna teória rozlišuje nemožnosť počiatkovú a následnú.

Hlavný rozdiel medzi počiatkovou a následnou nemožnosťou plnenia spočíva v tom, že pri počiatkovej nemožnosti plnenia je isté, že plnenie je nemožné už v čase uzatvorenia zmluvy, a naopak, pri následnej nemožnosti plnenia sa plnenie stalo nemožným až po uzatvorení zmluvy. Počiatková nemožnosť plnenia sa v slovenskom právnom poriadku posudzuje v zmysle § 37 ods. 2 OZ, ktorý stanovuje: „Právny úkon, ktorého predmetom je plnenie nemožné, je neplatný.“ V spojitosti s § 40a OZ⁹⁶, sa jedná o absolútne neplatný právny úkon.

Touto otázkou sa vo svojom rozhodnutí zaoberal Vrchný súd v Prahe: „následná nemožnosť plnenia nemôže spôsobiť neplatnosť právneho úkonu v zmysle § 37 ods. 2 ObčZ, ako sa mylne domnieva žalovaný. To spôsobuje iba počiatková nemožnosť plnenia. To znamená, že predmet plnenia je v dobe vzniku právneho

a trvalá. Preto sa aj v práci prikláňame k uvedenému deleniu, z každej jednotlivéj zložky nemožnosti plnenia vyvodzujeme pre lepšie pochopenie jej pendant.

⁹⁵ S uvedeným delením nemožnosti súhlasí napr. Eliáš. Eliáš, K. a kol. Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár. 2. sv. Praha: Linde Praha, 2008, s. 151.

⁹⁶ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 2. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 102; Lazar je toho názoru, že by sa malo postupovať pri počiatkovej nemožnosti plnenia v zmysle § 39 OZ, ktorý stanovuje: „Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom, alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.“

*úkonu nemožný. Nemožnosť plnenia pritom musí byť objektívna. Následná nemožnosť plnenia spôsobuje zánik povinnosti dlžníka plniť.*⁹⁷

V duchu uvedeného možno konštatovať, že pri počiatocnej nemožnosti plnenia ani nemožno hovoriť o záväznosti zmluvy, keďže zmluva pre počiatocnú nemožnosť plnenia sa nemôže stať právne záväznou. Počiatocná nemožnosť spôsobuje teda neplatnosť zmluvy, nakoľko obsah záväzku je nemožný (objektívne, nie subjektívne), a dodatočná nemožnosť plnenia je dôvodom pre zánik záväzku. Počiatocná nemožnosť zahŕňa nemožnosť fyzickú a právnu. Fyzická nemožnosť znamená, že predmet plnenia je fakticky nemožný objektívne. Faktická nemožnosť je najmä to, čo odporuje prírodným zákonom, fyzickým ale i duševným silám konajúceho (to predovšetkým v prípade vykonania služieb). K tomu však treba ešte uviesť, že počiatocná nemožnosť plnenia nezahŕňa prípady, keď predmetom kúpnej zmluvy je vec, ktorá má ešte len vzniknúť v budúcnosti, tzn. predmet plnenia v dobe uzatvorenia zmluvy ešte neexistuje.⁹⁸

K právnej nemožnosti plnenia sa vyjadril Najvyšší súd ČR⁹⁹: „[§ 37 ods. 2] *upravuje tzv. počiatocnú nemožnosť právneho úkonu, teda úkonu, ktorého predmet plnenia už v dobe vzniku tohto právneho úkonu, bol nemožný. Počiatocná nemožnosť predmetu plnenia robí právny úkon absolútne neplatným. To, či o počiatocnej nemožnosti subjekty právneho úkonu vedeli či nie, je právne bezvýznamné. Počiatocná nemožnosť predmetu plnenia môže byť buď právna alebo fyzická. Pre oblasť nájomných vzťahov odvodila súdna prax, že na základe neplatnej nájomnej zmluvy nemožno platne uzavrieť ani zmluvy podnájomné a založiť tak podnájomný právny vzťah. Počiatocná fyzická nemožnosť predmetu plnenia spočíva v tom, že predmet plnenia je objektívne posudzované fakticky neuskutočiteľný. [...] Pojmovým znakom je teda počiatocná právna i faktická možnosť užívania prenajatej veci. Ak je predmetom nájomnej zmluvy viac nepriamych predmetov nájmu (jednotlivé pozemky či budovy), pričom v dobe uzatvárania nájomnej zmluvy vychádzajú účastníci zo skutočnosti, že využívanie*

⁹⁷ Rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 5 Cmo 82/2004.

⁹⁸ Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. sv. Praha: Linde Praha, 2008, s. 249.

⁹⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 28 Cdo 1316/2001.

jedného z predmetov nájmu je právne (podľa zmluvy) i fakticky (v skutočnosti) mysliteľné iba pri súčasnom využívaní ďalších, zostávajúcich predmetov nájmu (v tejto veci prístup a prízjazd cez pozemky, ktoré neboli v dispozícii prenajímateľa), jedná sa svojou povahou o právnu nemožnosť plnenia. To má za následok neplatnosť celej nájomnej zmluvy. Pojmovo je totiž vylúčené, aby sa predmetom nájomnej zmluvy stalo užívanie predmetu nájmu, ku ktorému nájomníci neosvedčili právny titul prístupu a prízjazdu pri existencii vlastníckeho či obdobného práva iného, od účastníkov odlišného, subjektu (vlastníka pozemkov či stavieb).“

V prípade právnej nemožnosti plnenia existujú v právnej vede aj odlišné stanoviská. Napríklad Zuklínová tvrdí, že „*právna nemožnosť plnenia býva označovaná za nedovolenosť s odvodením nedovolenosti právneho úkonu*“¹⁰⁰, ktorý posudzuje nie podľa § 37 OZ, ale podľa § 39 OZ.

Z hľadiska našej práce počiatočná nemožnosť nie až taká dôležitá ako ostatné druhy nemožnosti plnenia. Právo na splnenie, ktoré patrí veriteľovi, počiatočnou nemožnosťou plnenia je v podstate celkom znemožnené, to však vyplýva z povahy veci, pretože ako sme už vyššie spomenuli, počiatočnou nemožnosťou plnenia nastáva neplatnosť záväzku. To je správny právny prístup, keďže to prispieva k právnej istote, ale i k spravodlivému usporiadaniu právnych vzťahov. Takéto ohraňovanie právom je dobré, otázkou však naďalej zostáva, čo všetko má byť v spoločnosti upravené právom.

Plynie však z toho názor, že je správne mať v právnom poriadku takéto ustanovenie, nakoľko v praxi sa môžu vyskytnúť i situácie, ktoré nie sú pre laika jednoduché vyriešiť (viď vyššie prípad rozhodovaný Najvyšším súdom ČR).

5.2.2. *Následná nemožnosť plnenia*

Následná nemožnosť plnenia má pre našu prácu zásadnejší význam. Následná nemožnosť plnenia vzniká až v priebehu účinnosti záväzku, teda po uzatvorení zmluvy do doby jeho zániku. V dobe uzatvárania záväzku tu však nemožnosť plnenia nebola (keby bola, jednalo by sa

¹⁰⁰ Zuklínová, M. In Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. sv. Praha: Linde Praha, 2008, s. 249.

o počiatočnú nemožnosť plnenia). Následná nemožnosť plnenia má vplyv na existujúci záväzok, je obmedzené a modifikované právo na splnenie i modifikovaná zásada *pacta sunt servanda*.

V slovenskom práve je *de lege lata* upravená následná nemožnosť plnenia v § 575 ods. 1 OZ, ktorý stanovuje: „*ak sa plnenie stane nemožným, povinnosť dlžníka plniť zanikne.*“ Zároveň je však obmedzením odseku prvého odsek druhý, ktorý stanovuje: „*plnenie nie je nemožné, najmä ak ho možno uskutočniť aj za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi alebo až po dojednanom čase.*“ V komentári k občianskemu zákonníku Sedlačko uvádza, že nemožnosť plnenia v zmysle § 575 OZ musí byť následná, faktická, objektívna a trvalá.¹⁰¹ Sedlačko však v ďalšom texte uvádza, že aj napriek zneniu zákona pripúšťa prevažná časť právnych vedcov zánik záväzku aj v prípade hospodárskej nemožnosti plnenia, hoci iba v individuálnych, opodstatnených a výnimočných prípadoch.¹⁰²

Úprava nemožnosti plnenia sa nachádza i v Obchodnom zákonníku v § 352, ktorý dopĺňa úpravu uvedenú v Občianskom zákonníku. V Obchodnom zákonníku v prípade nemožnosti plnenia v porovnaní s Občianskym zákonníkom je explicitne doplnený prípad, že záväzok nie je nesplniteľný, ak ho možno splniť pomocou inej osoby. Ďalej obchodnoprávna úprava stanovuje právnu nemožnosť plnenia.¹⁰³

Problematike nemožnosti plnenia sa venoval vo svojom rozhodnutí Najvyšší súd ČR¹⁰⁴, kde vyslovil názor, že v súčasnosti ide o nemožnosť plnenia, ak plnenie:

¹⁰¹ Sedlačko, F. § 575 Následky nemožnosti plnenia. In Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 2028.

¹⁰² *tamtiež*, s. 2030.

¹⁰³ § 352 ods. 2 OBZ: „Záväzok sa stáva nesplniteľným tiež v prípade, keď právne predpisy, ktoré boli vydané po uzavretí zmluvy a ktorých účinnosť nie je časovo ohraničená, dlžníkovi zakazujú správanie, na ktoré je zaviazaný, alebo vyžadujú úradné povolenie, ktoré nebolo dlžníkovi udelené, hoci sa oň riadne usiloval.“

¹⁰⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 3334/2010.

- a) nemožno vôbec uskutočniť, pretože je v rozpore s prírodnými zákonmi, a plniť by teda nemohol nikto (*objektívna nemožnosť plnenia*), alebo
- b) je síce niekým uskutočniteľné, ale je vylúčené, aby ho poskytla osoba zaviazaná (*subjektívna nemožnosť*), alebo
- c) plnenie nemožno uskutočniť, pretože sa zmenou právnej úpravy stalo buď celkom zakázaným, alebo nová právna úprava viaže dovolenosť plnenia na podmienku, ktorú zaviazaná osoba nemôže uskutočniť (*právna nemožnosť*).¹⁰⁵

¹⁰⁵ Ďalej z rozhodnutia, Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 3334/2010, ktoré pre jeho prehľadnú argumentáciu uvádzame skoro celé: „*O následnej (dodatočnej) nemožnosti plnenia možno hovoriť v situácii, kedy sa plnenie stalo následkom určitej okolnosti trvalo po vzniku záväzku nemožným, hoci v dobe vzniku záväzku bolo objektívne možné (splniteľné). Pokiaľ by bol predmet plnenia nemožný od počiatku, teda už v dobe vzniku právneho úkonu, nemôže vzniknúť platný záväzok, lebo zmluva zaväzujúca k nemožnému plneniu je absolútne neplatná (por. § 37 ods. 2 OZ). Následná nemožnosť plnenia spôsobuje zanik povinnosti dlžníka plniť, a to zo zákona, pričom záväzok plniť zanikne okamihom, kedy nemožnosť plnenia nastala. [...] Pri objektívnej nemožnosti (ak je plnenie nemožné aj pre kohokoľvek iného) záväzok zaniká vždy. Táto nemožnosť nezávisí na osobe dlžníka ani na jeho vôli. Ak sú prekážky právneho charakteru alebo faktická nemožnosť plniť pre objektívne (napr. prírodné) okolnosti či pre fyzickú nemožnosť predmetu plnenia. **Subjektívna nemožnosť** (celkom pre dôvody na strane dlžníka) spôsobí zanik záväzku iba vo výnimočných situáciách (napr. trvalo zhoršený zdravotný stav dlžníka brániaci mu plniť záväzok čisto osobnej povahy). So subjektívnou nemožnosťou úzko súvisí tzv. **hospodárska nemožnosť plnenia**. Pri nej je plnenie objektívne možné, ale z hospodárskeho hľadiska natolko ťažké, že ho nemožno od dlžníka rozumne vyžadovať. Ak je záväzok fakticky i právne splniteľný, nemá samotná hospodárska nemožnosť za následok zanik záväzku (por. § 575 ods. 2 OZ). Okrem **faktickej (fyzickej) nemožnosti** plnenia, ktorá spočíva v tom, že záväzok je objektívne neuskutočniteľný, môže nastať **prekážka právna**, kedy plnenie, ku ktorému je dlžník zaviazaný, je zakázané právnym predpisom vydaným po vzniku záväzku. V podstate ide o **nedovolenosť plnenia** podľa § 39 OZ (por. Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. *Občiansky zákoník II. Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1521 až 1522). [...] **Všeobecné pravidlo**, že záväzok nie je nesplniteľný, pokiaľ ho možno uskutočniť za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi alebo až po dohodnutom čase, dopĺňa Obchodný zákonník pre obchodné vzťahy v ustanovení § 352 ods. 1 OBZ, podľa ktorého záväzok sa považuje za splniteľný tiež v prípade, ak ho možno splniť pomocou inej osoby. Je tomu tak preto, že možnosť plniť (aj keď s väčšími nákladmi) prostredníctvom alebo s pomocou tretej osoby je pre obchodné vzťahy typická. [...] Ustanovenie § 352 ods. 2 OBZ vymedzuje **právnu nemožnosť**, a to tak, že záväzok sa stáva nesplniteľným tiež v prípade, kedy právne predpisy, ktoré boli vydané po uzatvorení zmluvy a ich účinnosť nie je časovo obmedzená dlžníkovi*

zakazujú chovanie, ku ktorému je zväzovaný, alebo vyžadujú úradné povolenie, ktoré dlžníkovi nebolo udelené, boci sa oňho riadne usiloval. [...] V rozsudku zo dňa 23. októbra 2009, sp. zn. 33 Cdo 1787/2007, Najvyšší súd ČR formuloval a odôvodnil okrem iného právny záver, od ktorého nemá dôvod sa odchyliť ani v posudzovanej veci, že ak sa stane plnenie nemožným až v dobe existencie platného zväzku, zväzok zaniká, a to okamihom, kedy nemožnosť nastala. **Nemožnosť je dodatočná**, pokiaľ plnenie sa stalo následkom určitej okolnosti nemožným, boci v dobe uzatvorenia zmluvy bolo objektívne splniteľné. Za nemožné sa však v súlade s ustanovením § 575 ods. 2 OZ nepovažuje tzv. **nemožnosť hospodárska**, teda taká, kedy je zväzok možnosť splniť iba za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi, alebo zväzok možno splniť až po určitej dobe plnenia. **Tažkosť plnenia** v zásade nevedie k aplikácii pravidiel o nemožnosti plnenia a platí všeobecná zásada súkromného práva „pacta sunt servanda“. [...] Pri delení faktickej nemožnosti na objektívnu a na subjektívnu sa považuje plnenie za **objektívne nemožné**, ak nejde plniť vôbec. Ako typický príklad z praxe sa uvádza zanik predmetu plnenia, ku ktorého dodaniu bol zväzovaný účastník povinný. Naopak **subjektívna nemožnosť** nastáva vtedy, ak dlžník pre prekážky, ktoré nastali na svojej strane nie je schopný poskytnúť veriteľovi plnenie, aj keď iná osoba by bola schopná plniť. Za tejto situácie je možnosť zaniku obchodného zväzku výrazne zúžená, pretože ustanovenie § 352 ods. 1 OBZ normuje, že zväzok sa považuje za splniteľný, ak ho možno splniť pomocou inej osoby. Ak nastanú teda prekážky splnenia na strane dlžníka, je povinný zaistiť, aby bolo plnené s využitím niekoho iného (Eliška, K.: Následná nemožnosť plnění se zřetelem ke obchodním závazkům, Právní praxe v podnikání č. 7, ročník 1995, strana 24). Z uvedeného vyplýva, že tzv. **hospodárska nemožnosť** plnenia, kedy je možné splniť zväzok iba za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi (tj. nákladmi zvýšenými, a nie bez obľady na náklady) alebo až po dojednanom čase (predovšetkým ak možno dôvodne očakávať, že zväzok, ktorý nemožno splniť v dobe splatnosti, bude možné splniť neskôr; v tomto prípade ide iba o omeškanie dlžníka), ani tzv. **subjektívna nemožnosť plnenia** (o ktorú podľa § 352 ods. 1 OBZ nejde tiež v situácii, kedy možno zväzok splniť pomocou inej osoby), zanik obchodného zväzku neprivodí. Nemožnosť plnenia, ak má viesť k zanik zväzku, musí byť **objektívna**, nezávislá na osobe alebo na vôli dlžníka. Zväzok tak preto nezanikne pre nemožnosť plnenia, ak je dlžník napríklad platobne nespôsobilý, a to bez obľady na to, či si túto platobnú nespôsobilosť privodil zavinene samotný dlžník, či keď ide o následok inej, dlžníkom nezavinenej okolnosti. [...] Z odôvodnenia napadnutého rozsudku sa podáva, že odvolací súd odôvodnil svoj záver o dodatočnej nemožnosti plnenia iba tým, že zhotoviteľka nebola schopná pokračovať v uskutočňovaní prác iba preto, že objednávateľka neubradila čiastkové faktúry. Záver odvolacieho súdu o zanik zväzku pre následnú nemožnosť plnenia, spočívajú iba v uvedenej okolnosti, je však nedostatočný, a preto nesprávny. Neubradenie čiastkových faktúr samo o sebe nemôže objektívne fyzicky spôsobiť nemožnosť zhotoviteľky plniť svoje zväzky ods. zo zmluvy o dielo. Na strane zhotoviteľky by sa mohlo jednať maximálne o hospodársku nemožnosť plniť (§ 575 ods. 2 OZ) či nemožnosť subjektívnu (§ 352 ods. 1 OBZ), ktorá však nečiní plnenie nemožným s dôsledkom zanik zväzku.“

Objektívna nemožnosť plnenia nastane, ak žiadna osoba nie je schopná poskytnúť plnenie, tzn. plnenie je nemožné pre kohokoľvek. Znamená to ďalej to, že nezávisí na osobe dlžníka (ani na jeho vôli). Naopak, subjektívna nemožnosť spôsobí zánik záväzku iba vo výnimočných prípadoch, akým môže byť napríklad zlý zdravotný stav dlžníka pri záväzkoch výlučne osobnej povahy.¹⁰⁶ Pôjde ďalej o prípady, keď má byť plnenie uskutočnené určitou osobou, ktorá je v prípade plnenia nezastupiteľná.

Hulmák konštatuje, že ak je plnenie viazané na konkrétneho človeka (napr. sochár, spevák, architekt), spôsobuje subjektívna nemožnosť plnenia konkrétnou osobu ten následok, že plnenie je v skutočnosti objektívne nemožné, pokiaľ ho táto konkrétna osoba nemôže uskutočniť.¹⁰⁷ Napríklad ak po uzatvorení zmluvy prepukne u architekta duševná choroba, ktorá mu znemožňuje jasné premýšľanie a projektovanie dohodnutého predmetu zmluvy, stáva sa plnenie objektívne nemožné (a preto sa domnievame, že by sa to tak mohlo posudzovať aj v prípadoch, ak by si architekt privodil vznik duševnej choroby sám, napr. dlhodobou konzumáciou drog).

Ďalšou podmienkou toho, aby išlo o dodatočnú nemožnosť je, že nemožnosť musí byť trvalá, resp. nemožnosť musí trvať až do doby splnenia. Dočasné prekážky tak nie sú dôvodom pre nemožnosť plnenia.

Zaujímavý prípad rozoberal Najvyšší súd ČR vo svojom rozhodnutí.¹⁰⁸ V prípade išlo o to, že žalobca, ktorý bol zhotoviteľom, sa zaviazal pre žalovanú zhotoviť dielo. Žalovaná, ako objednávateľka, sa však pre rozpory so žalobcom rozhodla, že dielo dá dokončiť tretej osobe, avšak spravila tak bez toho, aby od zmluvy, ktorú spolu so žalobcom uzatvorili, odstúpila. Najvyšší súd ČR tu konštatoval, že nemožnosť plnenia môže nastať aj v dôsledku toho, že plnenie bude splnené

¹⁰⁶ Švestka, J., J. Spáčil, M. Škárková, M. Hulmák, a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1682.

¹⁰⁷ Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník V. Záväzkové právo. Obecná část (§1721 - 2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1222.

¹⁰⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 23 Cdo 4092/2007.

treťou osobou. Argumentoval tým, že vzhľadom k tomu, že nedošlo k odovzdaniu diela, trval záväzok žalobcu urobiť dielo riadne, a dokončenie treťou osobou preto nemalo za následok splnenie záväzku žalobcu, ale v dôsledku tejto skutočnosti záväzok zanikol pre následnú nemožnosť plnenia. Záväzok žalobcu zanikol v okamihu dokončenia diela treťou osobou.

V Českej republike je nemožnosť plnenia zakotvená v § 2006 NOZ takto: „*Ak sa stane dlh po vzniku záväzku nespľniteľným, zaniká záväzok pre nemožnosť plnenia. Plnenie nie je nemožné, ak možno dlh splniť za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi, s pomocou inej osoby alebo až po určenej dobe.*“ Nóvum oproti predchádzajúcej právnej úprave tkvie v tom, že dodatočná nemožnosť plnenia je viazaná na nespľniteľnosť dlhu. Dôvodová správa však hovorí o prevzatí doterajšej terminológie, a Šilhán správne upozorňuje, aby sa zo zmenenej terminológie nevyvodzovali ďalekosiahle závery.¹⁰⁹

Česká právna úprava oproti slovenskej obsahuje však i iné inštitúty, ktoré vytvárajú ucelenejšiu úpravu v tejto problematike.¹¹⁰ K tomu možno dodať tvrdenie Jurčovej: „*hoci právne poriadky jednotlivých kontinentálnych krajín a krajín common law vychádzajú z rôznych zdôvodnení a postupov pri strete s určitými alternatívami nemožnosti plnenia, ktoré vyústia v nesplnenie, závery riešenia prípadov sú v konečnom dôsledku obvykle rovnaké. Rôzne prístupy vychádzajú z historického vývoja a odchylných ciest, akými sa rímske právo menilo alebo deformovalo v jednotlivých právnych poriadkoch v procese jeho „vypožičtania“.*“¹¹¹

¹⁰⁹ Šilhán, J. Právní následky porušení smlouvy. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 91, poznámka pod čiarou 212.

¹¹⁰ Šilhán vyberá nasledovné inštitúty: podstatná zmena okolností § 1765, zmena okolností § 2000, § 2620 ods.2, § 1788 ods. 2, § 2059. In Šilhán, J. Právní následky porušení smlouvy. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 104.

¹¹¹ Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 125.

5.2.3. Prípady morálnej a praktickej nemožnosti plnenia

V slovenskom práve *de lege lata*, ako sme už vyššie spomenuli, je nemožnosť plnenia upravená v § 575 OZ a § 352 OBZ. Prípady morálnej a praktickej nemožnosti plnenia sú považované za vynútiteľné záväzky. Je však takéto riešenie spravodlivé a správne? Medzi slovenskými právnymi vedcami z oblasti občianskeho práva prebieha v súčasnosti diskusia, či nepresunúť právo na splnenie medzi prostriedky nápravy s vytvorením jednotného systému právnych následkov nesplnenia zmluvy.¹¹²

Praktická nemožnosť plnenia sa vyskytuje napr. v nemeckom práve (konkrétne ide o § 275 BGB). Jedná sa o prípady, kedy je povinnosť na strane dlžníka vo výraznom nepomere voči tomu, aký by mal z jeho plnenia prospech veriteľ.¹¹³ Kľúčovým je teda nepomer medzi úsilím, ktoré musí vynaložiť dlžník oproti úžitku, ktorý tým získa veriteľ. Následne podľa nemeckého práva má dlžník právo rozhodnúť sa, či bude plniť aj napriek neprímeraným nákladom, alebo či využije možnosť odmietnuť plnenie.

Praktickú nemožnosť možno ilustrovať na známom prípade prsteňa, ktorý spadne na dno jazera. Po uzatvorení zmluvy o predaji prsteňa predtým, ako dôjde k odovzdaniu, spadne na dno jazera. Hoci je teoreticky možné, aby sa prsteň získal, náklady s tým spojené sú príliš vysoké, zatiaľ čo hodnota prsteňa sa pre veriteľa nijako nemení.

Cieľom a zmyslom tohto ustanovenia je zabrániť neefektívnemu plytvaniu v mimoriadnych prípadoch a predísť tak zbytočnému

¹¹² pozri Jurčová, M., Csach, K., Novotná, M. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? [cit. 2016-12-14] Dostupné z: <http://unibook.upjs.sk/image/data/knihy%202016/PravF/suchoza-pravo-obchod-ekonomika-V.pdf>

¹¹³ Tichý, Luboš. Změna okolností a její následky pro smluvní vztahy. In Pauknerová, Monika a Michal Tomášek. Nové jevy v právu na počátku 21. století. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 285.

neúmernému zat'azeniu a záujem veriteľa následne musí ustúpiť.¹¹⁴ K tomu je nutné doplniť, že prípady, kedy sa trhová cena predmetu záväzku mení, nemožno posudzovať podľa praktickej nemožnosti plnenia, keďže zvyenie nákladov dlžníka zvyčajne znamená zodpovedajúce zvyenie ıžitku veriteľa, a tým pádom nevzniká nepomer medzi cenou a ıžitkom.

Pri posudzovaní vyššie uvedeného prípadu s prstenom, by v zmysle slovenského práva nešlo o nemožnosť plnenia podľa § 575 OZ, keďže § 575 ods. 2 stanovuje, že plnenie nie je nemožné, ak ho možno uskutočniť s väčšími nákladmi (alebo by bolo možné uvažovať i v intenciách „za sťaenych podmienok“). Slovenské právo *de lege lata* teda nereaguje na možné vzniknuté situácie (aj keď ide o situácie svojim charakterom výnimočné) a zbytočne je právo na splnenie v konečnom dôsledku nevyožiteľné. Dalej sa opomína i osobná sloboda dlžníka, k čomu sa však dostaneme v dalom texte.

V nemeckom práve sa vyskytujú prípady tzv. morálnej nemožnosti plnenia. Morálna nemožnosť plnenia je zakotvená v § 275 ods. 3 BGB a viaže sa na plnenia osobnej povahy. Dané ustanovenie oslobodzuje dlžníka od plnenia vtedy, ak to nemožno od neho rozumne očakávať, a ak porovnáme prekazku, ktorá nastala na jeho strane, s ıžitkom na strane veriteľa. Rosler k tomu uvádza prípad operného speváka, ktorému ochorie dieťa smrteľnou chorobou a spevák následkom toho môže odmietnuť vystúpiť.^{115 116}

Podľa nášho názoru je správne, aby bola v prípade nemožnosti plnenia upravená *de lege ferenda* aj úprava morálnej nemožnosti plnenia. V ivote

¹¹⁴ Rosler, H. Hardship in German Codified Private Law: In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law. In *European Review of Private Law*, 2007, vol. 15, no. 4. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1154004>, [cit. 29.11.2016], s. 493-494.

¹¹⁵ tamtiež, s. 495-496.

¹¹⁶ O prípad morálnej nemožnosti plnenia môže st' napr. v situácií, že sa maliar zaviaže namaľovať obraz, konkrétne napr. fudı v nočných uliciach, a následne po uzatvorení zmluvy by bol sám maliar prepadnutý a surovo zbity, a maliarovi sa pri maľovaní vynarajú nepríjemné spomienky.

sa môže vyskytnúť mnoho takýchto, vopred v zmluve nedohodnutých okolností, z ktorých následne jednej zo zmluvných strán vzniká nepríjemná záťaž. Zvyčajne ani úprava práv a povinností v zmluve nebýva podrobná, aby zachytila všetky možné okolnosti, ktoré do zmluvy môžu zasiahnuť, a ktoré môžu mať vplyv na plnenie jednej zo zmluvných strán. To je však pochopiteľné, lebo strany rátajú s normálnym, zvyčajným chodom udalostí, nakoľko pri zvažovaní možných rizík a prekážok, ktoré v budúcnosti môžu nastať, sa ovplyvňuje aj cena. Pokiaľ by strany zohľadňovali všetky možné okolnosti a riziká, mnoho zmlúv by ani len uzatvorených nikdy nebolo, a aj napriek tomu by bolo nemožné obsiahnuť v zmluve všetky eventuality, ktoré môžu nastať.¹¹⁷

V prípadoch striktného trvania na práve na splnenie v situáciách morálnej nemožnosti plnenia sa pochopiteľne znižuje aj kvalita vykonaného diela, navyše v budúcnosti si dotknutý účastník záväzku dobre premyslí, či vôbec bude vstupovať do právneho vzťahu. V tomto smere sa nám javí ako lepšie riešenie presunúť právo na splnenie medzi prostriedky nápravy a právne by sa zakotvili okolnosti vylučujúce právo požadovať splnenie, ktoré by pokrývali širší okruh prípadov nemožnosti plnenia. „*Vylúčenie práva na splnenie v týchto prípadoch neznamená, že dotknutá osoba nedosiahne uspokojenie svojich nárokov, tieto nároky však nebudú uspokojované v neživotnom mechanizme žalovateľnosti v konečnom dôsledku nevyhnutného nároku, ale prostredníctvom náhrady škody a iných dostupných prostriedkov nápravy.*“¹¹⁸

K prostriedkom nápravy pre nesplnenie by sa, v zmysle súčasnej diskusie medzi právnymi vedcami, zaraďovali tieto prostriedky:¹¹⁹

- a) právo na splnenie
- b) právo odoprieť plnenie
- c) právo na zľavu z ceny

¹¹⁷ Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 130.

¹¹⁸ tamtiež, s. 128.

¹¹⁹ Príloha k článku, § 180: Jurčová, M., Csach, K., Novotná, M. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo?.

- d) právo na zmluvnú sankciu
- e) právo požadovať úrok z omeškania, ak ide o omeškanie s plnením peňažného dlhu
- f) právo na paušálnu náhradu nákladov na vymáhanie
- g) právo na náhradu škody
- h) právo odstúpiť od zmluvy,

pričom ak strana nesplní svoju povinnosť, druhá strana môže využiť ktorýkoľvek z prostriedkov nápravy jednotlivu alebo súčasne, ibaže by boli nezlučiteľné. Uplatnením práva na akýkoľvek iný prostriedok nápravy strana nestráca právo na náhradu škody.

Z rôznych druhov nemožnosti plnenia jasne vidíme, že právo na splnenie je takmer neobmedzené, čo ale neprispieva veriteľovi, keďže konkrétne plnenie nie je vždy vynúiteľné. Skôr by bolo efektívnejšie k úvahám *de lege ferenda* sa zamerať na vylúčenie práva na splnenie v tých prípadoch, v ktorých je splnenie nevymožiteľné, a zároveň by sa poskytli prostriedky nápravy tak, ako ich uvádzame vyššie. To znamená, že by sa striktno netrvalo na princípe *pacta sunt servanda*, lebo to nekonvenuje s vymožiteľnosťou splnenia.

Existuje však i druhá alternatíva, ako sa vyrovnat' s právom na splnenie. Právo na splnenie by nebolo upravené ako prostriedok nápravy, ale dôkladne by sa rozpracovala nemožnosť plnenia v širšom rozsahu, taktiež by sa prepracovala zmena okolností a ďalšie inštitúty, ktoré neplniacu stranu budú oprávňovať odmietnuť plnenie alebo zmenu zmluvy či odstúpenie od zmluvy a pod.¹²⁰

5.2.4. Hospodárska nemožnosť plnenia

V prípade hospodárskej nemožnosti plnenia nemožno *stricto sensu* hovoriť o nemožnosti plnenia, keďže hospodárska nemožnosť plnenia vychádza z premisy, že plnenie je objektívne možné, ale pre dlžníka ťažko splniteľné. Tzn. že po uzatvorení zmluvy v dôsledku

¹²⁰ Jurčová, M. Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia. In Právnik, 2017, roč. 156, č. 2, s. 116.

neočakávaných okolností (napr. hospodárskeho vývoja) sa situácia zmení tak, že dlžníkovo plnenie by viedlo k jeho hospodárskemu zániku. Nejde teda o nemožnosť plnenia, pretože dlžník môže plniť, avšak s väčšími nákladmi.

V čase Československa bola následná nemožnosť plnenia zakotvená v Obecném zákonníku občánském (ďalej ako „o.z.o.“), ktorý bol recepciou rakúskeho ABGB z r. 1811) upravená v § 920 a nasl., kde bolo upravené zmarenie splnenia, t.j. nemožnosť splnenia spôsobená zavinením dlžníka alebo i náhodou, za ktorú dlžník zodpovedá, a taktiež bola upravená v § 1447, ktorý upravoval následnú nemožnosť plnenia spôsobenú náhodou, napr. náhodným zničením predmetu plnenia. Táto úprava sa odvodzovala zo zásady *pacta sunt servanda* a bola viazaná iba na prísnu nemožnosť plnenia, tzn. že plnenie nemohlo byť ani len teoreticky možné, plnenie muselo byť proti prírodným zákonom alebo nemožné prakticky. Nedosiahnuteľnosť plnenia týmito ustanoveniami sa riešiť nedalo. Hospodárska nemožnosť sa však prejavovala ako naliehavá spoločenská potreba a bolo ju nutné riešiť. Dala sa táto otázka vyriešiť aplikáciou základných právnych zásad a princípov, ale i analógie v spojitosti s § 7 Obecného zákonníku občánskeho, najmä princípom dobrých mravov a prípad rozhodnúť „*tak, ako by dotknutý prípad rozhodol zákonodarca, keby mal daný prípad na mysli, rozhodnutie pravdaže tak, aby sa rozhodnutie zaradilo harmonicky do celej výstavby o.z.o. a celého nášho právneho poriadku*“.¹²¹

Z toho vyplýva, že otázkou zmeny hospodárskych pomerov sa zaoberala judikatúra, ale i právna veda. Význam právnym teoretikom v tejto oblasti bol prof. Jaromír Sedláček, ktorý v roku 1925 na Druhom zjazde československých právnikov publikoval prácu s názvom „*Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?*“.

¹²¹ Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Komentář k československému obecnému zákonníku občánskému a občánské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Repr. pôv. vyd. z r. 1937. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 410.

5.2.5. *Práca profesora Sedláčka s názvom „Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?“*

V roku 1925 prof. Sedláček publikoval prácu „*Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?*“, kde si kladie tieto základné otázky: „*Do jaké míry můžeme podle našeho daného práva přiblížeti ke změně hospodářských poměrů, zkoumáme-li smluvní povinnosti? Je třeba tyto předpisy doplniti či změniti?*“ Ďalej: „*Má změna majetkové hodnoty předmětu závazku míti vliv na závazek dlužníkův?*“ Aby sa na druhú otázku dalo odpovedať, treba sa najskôr pýtať na vzájomný vzťah hospodárskych hodnôt predmetov plnenia. Klasické delenie zmlúv na zmluvy odplatné a bezodplatné pokladá prof. Sedláček za nevyhovujúce, a zavádza nové delenie do troch skupín.¹²²

Liberálne zmluvy oproti zmluvám odplatným nie sú synalagmatické. V prípade synalagmatických záväzkov musí byť odplata v dobe uzatvorenia zmluvy hospodárskym ekvivalentom a plnenia musia byť vzájomne hospodársky úmerné, a pokiaľ to tak nie je, môže byť zmluva čiastočne odplatná a čiastočne liberálna, ev. v zmysle o.z.o. neplatná.¹²³ V prípade odplatných zmlúv sa vzájomne podmieneným plnením potom naruší funkcionálna synallagma a hospodárska ekvivalencia plnenia v dobe medzi uzatvorením zmluvy a ich splnením bude kľúčovým pojmom pre zmenu pomerov a jeho vplyvu na záväzok.¹²⁴

Ďalej prof. Sedláček definuje zmluvy *aleatorní* a *spekulativní*, ktoré zahŕňajú istú vyššiu mieru rizika a neistoty už vyjadrenej v samej

¹²² Ide o:

- a) *smlouvy liberální* - napr. smlouva darovací, závazek vzniká jen jedné ze stran,
- b) *smlouvy onerosní* - napr. směna, strany si vzájemně vyměňují hospodářské hodnoty, nastává vyrovnaní hodnot po provedeném plnění,
- c) *smlouvy indijferentní* - napr. půjčka, jedna ze stran nabývá bezplatně hospodářské hodnoty, ale jmění dlužníka se plněním nezmenšuje.

¹²³ Sedláček, J. *Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností?* In *Druhý sjezd právníků československých: konaný v dnech 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne*. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925, s. 6.

¹²⁴ tamtiež, s. 26.

zmluve, alebo vyplývajúcej z hospodárskych pomerov. Tieto zmluvy odlišuje od čistých odplatných zmlúv. Pri týchto zmluvách je teda riziko zahrnuté už v samotnom záväzku a inštitút nemožnosti plnenia sa u nich nemôže uplatniť.¹²⁵

Vzhľadom na to, že pri hospodárskej nemožnosti plnenia je narušená ekvivalentnosť vzájomného plnenia alebo plnenie sa stalo ťažšie splniteľným, mali práve z toho dôvodu podľa prof. Sedláčka najväčší význam zmluvy synalagmatické.

Prof. Sedláček v práci sumarizuje judikatúru Najvyššieho súdu Československej republiky do takéhoto systému podmienok:

- a) strany vymieňajú dve veci rovnakej hodnoty,
- b) strany počítajú s tým, že ekvivalencia hodnôt bude zachovaná aj v dobe plnenia, tým tak vylučuje zmluvy *aleatorní a spekulativní*,
- c) narušenie ekvivalencie hodnôt je významné iba vtedy, pokiaľ nebolo stranami predvídané v dobe uzatvorenia zmluvy. Prof. Sedláček ale upozorňuje, že vzhľadom k tomu, že budúcnosť je vždy neznáma, každá zmluva v sebe inherentne obsahuje istý aleatorný prvok, odchýlka tak má byť väčšia než riziko prevzaté zmluvnými stranami,
- d) narušenie ekvivalencie hodnôt musí byť viac než nepatrné, musí byť takého rozsahu, že by privodilo hospodársku skazu dlžníka, alebo naopak by veriteľ bol obohatený na úkor dlžníka do tej miery, že by sa to priečilo dobrým mravom.¹²⁶

Následne, pri splnení vyššie uvedených podmienok, má súd právo zmluvu zrušiť, a pokiaľ je to nemožné, má ju upraviť spôsobom, aby bola ekvivalencia plnenia obnovená.

Ďalším právnym teoretikom, ktorý sa venoval hospodárskej nemožnosti plnenia, bol dr. Krčmář. Ten pokladal za žiaduce, aby sa otázka zmeny hospodárskych pomerov explicitne zakotvila v zákone, nakoľko nesúhlasil s používaním klauzuly *rebus sic stantibus* ako všeobecného právneho princípu. Navrhoval ustanovenie tohto znenia:

¹²⁵ tamtiež, s. 7.

¹²⁶ tamtiež, s. 28 - 34.

„Jetliže po uzavření smlouvy se změni obecné poměry hospodářské nepředvídaně tak, že by přesným splněním smlouvy jedna strana se ocitla v nebezpečí hospodářské zkrásky, může soudce, aby odstranil nesnesitelné překročení smlouvy k návrhu této strany prokázá-li, že ztížení nelze přičítati k vině, pozměniti povinnosti stran plynoucí ze smlouvy anebo podle okolností smlouvu zrušiti. Nesmí však povinnosti stran změniti přes míru odpovídající poměrům trvajícím v době, kdy smlouva má býti splněna a nesmí svým rozhodnutím stranu, na jejíž úkor povinnosti mění, uvésti do podobného nebezpečí hospodářské zkrásky. Strana na jejíž úkor soud smluvní povinnosti změnil, má, pokud je to možné, na vůli odstoupiti od smlouvy upravené soudem.“¹²⁷

Krčmářove navrhované ustanovenie môžeme zhrnúť do týchto podmienok:

- a) musela nastat' všeobecná, objektívna zmena hospodárskych pomerov,
- b) zmena týchto pomerov musela byť objektívne nepredvídateľná,
- c) jedna zo zmluvných strán, pokiaľ by plnila podľa zmluvy, by sa ocitla v nebezpečenstve hospodárskej skazy,
- d) ťažkosť plnenia bola nezavinená.

Prof. Sedláček s dr. Krčmářovým návrhom nesúhlasil. Nesúhlasil s tvrdením ohľadom toho, že keby jedna zo strán plnila striktnie podľa zmluvy, ocitla by sa v nebezpečenstve hospodárskej skazy, keďže, podľa Sedláčka, sa to odvracia od všeobecného hľadiska k individuálnemu, a tak by sa nedokazovalo, že za danej situácie by sa každý dlžník ocitol v nebezpečenstve hospodárskej skazy, ale stačilo by, keby to tak pocíťoval individuálny dlžník.¹²⁸ Tým by sa podľa Sedláčka priblížilo k nemeckému ríšskemu súdu, ktorý prihliadal iba k individuálnym pomerom, a za to bola nemecká judikatúra kritizovaná.¹²⁹ Sedláček zdôrazňoval ďalej i to, že tento návrh by dával dotknutej strane právo jednostranným právnym úkonom odstúpiť od zmluvy po tom, čo bolo súdom rozhodnuté vo veci, a ďalej aj to, že

¹²⁷ tamtiež, s. 72.

¹²⁸ tamtiež, s. 73.

¹²⁹ tamtiež, s. 31.

návrh by poskytoval sudcovi príliš širokú právomoc.¹³⁰ Prof. Sedláček sa prikláňa k záveru, aby otázka zmeny hospodárskych pomerov nebola upravená explicitne v zákone, argumentuje, tým, že „*náš soudce se v dobách velmi zýchých osvědčil, dovedla ideji spravedlnosti praeter legem dáti průchod*“¹³¹, a preto pokladal za zbytočné, aby mal byť sudca zviazaný jej legislatívnym zakotvením.

Podľa prof. Sedláčka má zmena hospodárskych pomerov vplyv na obsah zmluvy potiaľ, do akej miery znehodnocuje predmet záväzku; to možno vyjadriť aj ako *obtížnost plnění*.¹³² Ďalej konštatuje, že nie je možné dlžníkovi pričítať zodpovednosť, pokiaľ nemohol plniť, a zároveň konal s riadnou starostlivosťou.¹³³ Explicitné ustanovenie o vplyve hospodárskych pomerov by podľa Sedláčka bolo v rozpore so zásadou autonómie vôle, na ktorej stojí súkromné právo, a ktorá musí byť rešpektovaná, pokiaľ neodporuje dobrým mravom.¹³⁴

Sedláček záverom vo svojej práci odporúča, aby bol právny poriadok doplnený o výslovné ustanovenie zásady objektívnej dobrej viery a poctivého obchodného styku. Navrhuje ustanovenie tohto znenia: „*Dlužník má plnit svůj dluh podle zásad pořádného obchodu, věřitel pak může svůj dluh uplatnit, šetří-li stejných zásad.*“

5.2.6. Výber z judikatúry Najvyššieho súdu Československej republiky v súvislosti s hospodárskou nemožnosťou plnenia

Následkami prvej svetovej vojny sa musel Najvyšší súd Československej republiky zaoberať problematikou hospodárskej nemožnosti plnenia. V tejto kapitole sa budeme venovať viacerým zaujímavým rozhodnutiam.

¹³⁰ tamtiež, s. 74.

¹³¹ tamtiež, s. 82.

¹³² tamtiež, s. 26.

¹³³ tamtiež, s. 64.

¹³⁴ tamtiež, s. 83.

V prípade rozhodnutia zo 17. marca 1922¹³⁵ sa Najvyšší súd zaoberal prípadom, keď v roku 1908 uzatvorila obec ako žalobca s továrnikom ako žalovaným zmluvu, podľa ktorej žalovanému zverila výhradné právo ku zriadeniu a prevádzke elektrárne s tou podmienkou, že ju po 50 rokoch žalovaný bezplatne odovzdá žalovanej, a v zmluve bolo ďalej dohodnuté, že žalobca má za určitých podmienok právo elektráreň odkúpiť od žalovaného aj pred uplynutím stanovenej doby za celý investovaný kapitál. Žalobca sa v roku 1920 rozhodol uplatniť toto svoje právo vychádzajúce zo zmluvy, ale žalovaný návrh neprijal. Nasledoval súdny proces a prebiehal tak, že súdy nižších inšancií dali za pravdu žalobe, keď zmluvu pokladali za zmluvu odvážnu, pri ktorej nie je možné rátať s použitím inštitútu hospodárskej nemožnosti plnenia.

Najvyšší súd judikoval, že nárok obce je v súlade s právom, ale investovaný kapitál je potrebné oceniť podľa súčasných pomerov. Najvyšší súd uviedol: *„Jestliže tedy plnění vzájemně povinná následkem nepředvídatelného převratu hospodářských poměrů ocitnou se strany v takovém nepoměru hodnot, s jakým za poměrů v čase uzavření smlouvy panovařích počítati se nemohlo, není strana, nepoměrem trpící, povinná smlouvu dodržeti - leda že by druhá ochotna byla, nepoměr vyrovnati. Tím jest vyslovena zásada, že smír potud nezavazuje, pokud ukládá oběti, jeich se při smíru nadíti nemohla, a tuto zásadu lze i dlužno vztáhnout na každou smlouvu, to mocí § 7 obč. zák., neboť přiči se to právnímu citu, zvláště zásadě věrnosti a víry takové oběti straně ukládati. Tím odpadá otázka, zda tu není případ § 1477 obč. zák., tj. zda splnění smlouvy neobrožuje žalovaného hospodářskou záklou, jež dle dnešní praxe rovná se účinkem svám nemožnosti plnění, o níž předpis mluví. Ta otázka odpadá, ješto obrana z doložky rebus sic stantibus působí i v případě možnosti plnění.“*

Najvyšší súd pripustil modifikáciu zmluvy s ohľadom ku zmeneným okolnostiam namiesto jej zrušenia, ak druhá strana môže vzniknutú neekvivalenciu plnenia vyrovnat', a tým pádom zmluvu „udržat“ v platnosti. Súd to považuje za vhodné vtedy, pokiaľ už obe strany plnili a *restitutio in integrum* by nebolo vhodné alebo možné, ak sa nemá

¹³⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. Rv 1 407/22 (Vážný 1680).

ukrivdiť druhej strane. Súd má oprávnenie v súčinnosti so stranami zmluvu s ohľadom na § 7 o.z.o. „*upraviť se stejným ohledem na obě strany tak, jak by to zákonodárce sám bezpochyby učinil, kdyby mu k řešení předložena byla, tedy tak, aby to odpovídalo pocitu spravedlnosti*“¹³⁶. Prof. Sedláček k uvedenému rozhodnutiu vymenúva predpoklady, z ktorých Najvyšší súd vychádza pri riešení otázky, či došlo k porušeniu funkčnej synallagmy odplatnej zmluvy, ktorá je právne relevantná:

- a) ekvivalencia plnenia pri uzatváraní zmluvy na základe porovnania objektivizovaných všeobecných hodnôt (ak nie je v zmluve alebo právnom predpise ustanovené inak),
- b) strany rátajú so zachovaním ekvivalencie hodnôt aj počas plnenia,
- c) porušenie ekvivalencie bolo nepredvídateľné, odchýlka musí byť väčšia než riziko, ktoré na seba strany vzali pri uzatváraní zmluvy. To je posudzované vzhľadom ku zvyklostiam riadneho obchodu,
- d) narušenie ekvivalencie musí byť výrazné. Mieru stanoví Najvyšší súd rôzne, a to buď hospodárskou skazou dlžníka (všeobecne hodnotenou) alebo nemravným obohatením veriteľa na úkor dlžníka (hodnotené všeobecne, nie *in concreto*). Porucha ekvivalencie je natoľko závažná, že by sa plnenie priečilo dobrým mravom.

Zrušenie záväzku je potom sankciou, spôsobujúcou oslobodenie strán od povinnosti plniť a vrátenie už plneného, ev. úprava záväzku podľa všeobecných hodnôt plnenia tak, aby bola ekvivalencia zachovaná.¹³⁶

Znamená to teda to, že Najvyšší súd Československej republiky pripustil použitie klauzuly *rebus sic stantibus* z *pacti de contrabendo* na všetky typy zmlúv a aplikoval ju na prípady hospodárskej nemožnosti plnenia. Krčmář bol kritický voči tomuto rozhodnutiu, ktoré sa opieralo pri

¹³⁶ Sedláček, J. Doporučuje sa ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? In: Druhý sjezd právníků československých: konaný v dňoch 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem prípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925, s. 35.

riešení hospodárskej nemožnosti plnenia o doložku *rebus sic stantibus*, kvôli tomu, že podľa neho to nemá žiadnu oporu v zákone.¹³⁷

V ďalšom rozhodnutí zo dňa 10. februára 1920¹³⁸ sa žalovaný zaviazal dodať väčšie množstvo škriadiel, ktorým do doby plnenia výrazne vzrástla cena. Najvyšší súd k tomu uviedol: „*Naprostá nemožnost plnění jest zde pro žalovaného nikoli proto, že by výroba tašek byla za všech okolností nemožná, nýbrž že dodání jich za smluvené ceny jest mu naprosto nemožné, nemá-li mítí v zájmu jeho hospodářskou záležitost. Nebot' nejde tu jen o zvýšení cen, s kterým každý řádný obchodník, jakož i výrobce, k dodávce se zavazující, musí počítati a které po případě má za následek, že na uzavřeném obchodu ničeho nevydělá, ba třeba i prodělá, nýbrž nepředvídané nastalými událostmi přivodeny byly poměry mimořádné, které způsobily tak závažný vzrůst cen, že dodávka za ceny původně smluvené pro každého rozumného obchodníka a dodavatele je, nemá-li přivodit jeho hospodářskou záhubu, vyloučena a proto jí nutno uznati za absolutní či objektivní nemožnost plnění.*“¹³⁹

V rozhodnutí zo dňa 12. októbra 1921,¹⁴⁰ kde zmluvné strany sa dohodli na dodanie tovaru za určitú cenu v dobe od mája do augusta roku 1916 a neskôr sa dohodli, že tovar bude dodaný až po skončení vojny, pričom po skončení vojny sa žalobca domáhal plnenia za pôvodnú cenu. Odvolací súd žalobcovi vyhovel. So závermi odvolacieho súdu nesúhlasil Najvyšší súd, keďže nastala zmena hospodárskych pomerov, ktorý vyslovil: „*Jakékoliv vývody odvolacího soudu jsou pozoruhodny, přece se na tento případ nebodí. Hodily by se na případ, kdyby úmluva byla zněla, že žalovaná dodá zboží sice později, ale ještě za doby válečné; tu*

¹³⁷ Krčmář, J. Právo občanské III. Právo obligační. Reprint vyd. z r. 1936 - 1937, 1946 a 1947. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 137.

¹³⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky Rv. I. 30-20 (Vážný II. Č. 409 str. 106).

¹³⁹ Sedláček, J. Doporučuje sa ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? In: Druhý sjezd právníků československých: konaný v dních 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925, s. 29.

¹⁴⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. RV I 487/21 (Vážný 1235).

by dopadlo to, co soud pravil, že žalované nebyly neznámy účinky války na hospodářský život, že sama psala, že ceny rapidně stoupají, a že se s tím musila tedy počítati. Ale právě proto, že to strany věděly a s tím počítaly, učinily úmluvu jinou, při které předpoklad ten už nedopadá, úmluvu, že zboží dodati se má až po skončení války, a tu bylo, jak známo, očekávání všeobecné jiné, neboť mělo se za to, že po válce bude zase všebo zboží dosti, že jakmile se otevrou dovozu hranice, bude rázem vši nouzi konec, že trh bude cizozemským zbožím zaplaven a ceny klesnou.“

Na druhej strane, Najvyšší súd Československej republiky rozhodol¹⁴¹ porovnateľný prípad odlišne. V tomto prípade zmluva bola uzatvorená až zime roku 1919, tzn. po skončení vojny. Odvolací súd skonštatoval, že nastala hospodárska nemožnosť plnenia v dôsledku zvýšenia výrobnjej ceny. S tým Najvyšší súd nesúhlasil, keď uviedol, že zvýšenie ceny „*bylo za poválečných poměrů předvídatelným hospodářským dějem, s nímž měl každý vyrabitel nutně počítati.*“

Najvyšší súd ďalej konštatoval, že zmluvná strana nerátala s nutným premyslením pri uzatváraní zmluvy, nakoľko zmluva bola uzatvorená za neurovnaných hospodárskych pomerov, a tým pádom bolo povinnosťou dotknutej strany, aby záväzok prevzala po dôkladnej úvahe, aby záväzok mohla plniť za daných okolností. Je to tak podľa Najvyššieho súdu preto, že nebezpečenstvo straty prináša obchod aj za normálnych, bežných pomerov, nieto ešte za pomerov vojnových. Ďalej súd judikoval, že vzhľadom k rozsahu dlžníkovho závodu je nepravdepodobné, že by mu plnením nastala nenahraditeľná škoda, ktorá by sa rovnala hospodárskej skaze, a preto odmietol záväzok zrušiť.

Najvyšší súd Československej republiky vo svojom rozhodnutí ďalej konštatoval, že zmena hospodárskych pomerov musí byť pre účastníka zmluvného vzťahu objektívne nepredvídateľná.¹⁴²

¹⁴¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. Rv. 1 1362/23 (vážný 3204).

¹⁴² Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky zo dňa 14. januára 1919 sp. zn. RV I 8/18.

Nemožnosť plnenia je daná iba vtedy, ak by bol plnením podľa zmluvy dlžník uvedený do hospodárskej skazy. Má to pôvod v praxi nemeckého ríšskeho súdu, ale na rozdiel od tejto praxe ríšskeho súdu, ktorý takúto námietku posudzoval subjektívne z hľadiska individuálneho, sa Najvyšší súd pokúšal objektivizovať a posudzovať hospodársku skazu z hľadiska všeobecného, či keby takého zmluvy všeobecne mali byť za daných podmienok splnené, malo by to za následok zničenie dlžníka.¹⁴³

Ďalšou podmienkou hospodárskej nemožnosti plnenia je, že musí byť morálne ospravedlniteľné, pretože pre veriteľa znamená nezaslúžený zisk a pre dlžníka nezaslúženú stratu, a žiadny účastník sa nesmie neoprávnene a neúmerne obohatiť.

5.2.7. *Súčasnosť a hospodárska nemožnosť plnenia*

Prípady, ak sa po uzatvorení zmluvy zmenia okolnosti do tej miery, že by bolo nespravodlivé žiadať od dlžníka plnenie, a zároveň právne nejde o prípady nemožnosti plnenia, je možné v slovenskom práve hospodársku nemožnosť plnenia posudzovať podľa všeobecných právnych zásad. V prípade Občianskeho zákonníka je to zásada dobrých mravov a v prípade Obchodného zákonníka je to zásada poctivého obchodného styku.

Ťažkosť plnenia v slovenskom práve tak nesmeruje k aplikácii ustanovení o nemožnosti plnenia, tzn. platí zásada *pacta sunt servanda*. Z toho môžeme dospieť k záveru, že kľúčový význam má sudcova úvaha a aplikácia tohto riešenia prichádza do úvahy len celkom výnimočne.

¹⁴³ Sedláček, J. Doporučuje sa ustanovení, že zmena hospodárskych poměrů působí na obsah smluvních povinností? In: Druhý sjezd právníků československých: konaný v dnech 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925, s. 31.

Ako sme už uviedli, hospodárskou nemožnosťou plnenia sa zaoberal Najvyšší súd ČR.¹⁴⁴ Najvyšší súd judikoval, že subjektívna nemožnosť plnenia úzko súvisí s nemožnosťou hospodárskou, nakoľko plnenie je síce *de facto* možné, ale je z „*hospodárskeho hľadiska natolko ťažké, že ho nemožno od dlžníka rozumne vyžadovať. Pokiaľ je záväzok fakticky aj právne splniteľný, nemá samotná hospodárska nemožnosť za následok zánik záväzku (por. § 575 ods. 2 OZ).*“ Ďalej súd skonštatoval, že „*tzv. hospodárska nemožnosť plnenia, kedy je možné splniť záväzok iba za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi (t.j. nákladmi zvýšenými, nie bez ohľadu na náklady), alebo až po dohodnutom čase, ani tzv. subjektívna nemožnosť plnenia, zánik obchodného záväzku neprivodí.*“

Za hodné povšimnutia z rozhodnutia je to, že súd pripustil, že povinnosť plniť s väčšími nákladmi nie je absolútna, keďže súd vyslovil „*t.j. [so] zvýšenými nákladmi, nie bez ohľadu na náklady*“¹⁴⁵. Bližšie sa však súd nezaoberal v danom rozhodnutí hospodárskou nemožnosťou.

V českom práve sa hospodárska nemožnosť plnenia s nadobudnutím účinnosti nového Občianskeho zákonníka zmenila. NOZ upravuje v § 1764 - 1766 zmenu okolností, za ktorých strany uzatvárali zmluvu. V dôvodovej správe k NOZ sa uvádza, že táto právna úprava je inšpirovaná úpravou z *pacti de contrahendo*, a má sa aplikovať na všetky typy zmlúv. Tu môžeme vidieť paralelu s judikatúrou Najvyššieho súdu Československej republiky v tom smere, že každá zmluva je mlčky uzatvorená s doložkou *rebus sic stantibus*, hoci cieľom Najvyššieho súdu Československej republiky bola snaha o navrátenie ekvivalentnosti plnenia, ktoré by zodpovedalo správne a spravodlivému usporiadaniu vzťahov.

Hospodárska nemožnosť v českom práve sa dá riešiť prostredníctvom ustanovenia § 1765.¹⁴⁵ Na rozdiel od slovenského práva je tu možnosť

¹⁴⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 3334/2010.

¹⁴⁵ § 1765

(1) Dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o

nielen zrušenia zmluvy, ale i úpravy zmluvy. Ako k tomu správne poznamenal Eliáš, sudca nemôže rozhodnúť, že sa obsah zmluvy zmení.¹⁴⁶

K hospodárskej nemožnosti plnenia možno uviesť názor Eliáša, že v prípadoch hospodárskej nemožnosti plnenia je nutné posudzovať vec s prioritným rešpektom k záujmom veriteľa, a tak v prípade, že súdne rozhodnutie by malo zničujúci následok buď pre veriteľa alebo pre dlžníka, musí byť uprednostnený záujem veriteľa.¹⁴⁷

Predstavme si situáciu, že sa po uzatvorení zmluvy zmení právna úprava tým smerom, že určitý tovar sa bude musieť predávať za cenu, ktorú pevne stanoví štát (z dôvodov napr. takých, že sa jedná o nedostatkový tovar prechodný čas) a bude to cena vyššia, než na akej sa dohodli zmluvné strany, a teda tým pádom pre dlžníka likvidačná.

Podľa slovenského práva by sa mohol dlžník obrátiť na súd, aby bola zmluva zrušená a namietal by, že zmluva je v rozpore s dobrými mravmi, ev. s poctivým obchodným stykom. Podľa českého práva by sa mohol dlžník obrátiť na súd s tým, že nastala zmena okolností tak podstatná, že ju strany ani nemohli predvídať a ovplyvniť, a mohol by žiadať úpravu alebo zrušenie zmluvy.

Záverom možno k hospodárskej nemožnosti uviesť, že v úvahách *de lege ferenda* by bolo prínosné, aby bolo v občianskom zákonníku rozpracované ustanovenie venujúce sa hospodárskej nemožnosti

smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění.

(2) Právo podle odstavce 1 dotčené straně nevznikne, převzala-li na sebe nebezpečí změny okolností.

¹⁴⁶ Eliáš, K. Clausula rebus sic stantibus (význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). *Obchodněprávní revue*. 2009, č. 6, s. 151.

¹⁴⁷ Eliáš, K. In Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. *Kurs obchodního práva*. *Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 214.

plnenia. V českom právnom poriadku prijatím NOZ vyriešili hospodársku nemožnosť explicitne v zákone, čím zaznamenali posun oproti slovenskej právnej úprave, keďže nie je nutné argumentovať všeobecnými právnymi zásadami ako sú dobré mravy. Zakotvenie v právnom predpise napomáha aj princípu právnej istoty, pomohlo by sa tomu, že subjekty súkromnoprávných vzťahov by presne vedeli, kedy ide o hospodársku nemožnosť, a dôsledkom by mohlo byť aj odbremenenie súdov od sporov týkajúcich sa hospodárskej nemožnosti plnenia.

5.2.8. Právna nemožnosť

Lazar zaraďuje právnu nemožnosť pod objektívnu nemožnosť.¹⁴⁸ K právnej nemožnosti plnenia uvádza, že pri nej nemožno plniť, keďže plnenie je v rozpore s neskorším zákonom (napr. vec bola vyňatá z právneho obehú).¹⁴⁹ Znamená to teda to, že dlžník je schopný a aj ochotný plniť, avšak právny predpis alebo aj iný záväzný akt zo strany štátu konanie dohodnuté účastníkmi v zmluve zakazuje.

Právna následná nemožnosť nie je preto žiadnou nemožnosťou *stricto sensu*, ale nedovolenosťou, nakoľko plnenie je zakázané, ale *de facto* možné. Eliáš tvrdí, že „následným zákazem odpadá právní důvod závazku, který se stal změnou právní úpravy neplatným.“¹⁵⁰ Občiansky zákonník nezakotvuje právnu nemožnosť plnenia. Naopak, Obchodný zákonník obsahuje ustanovenie o právnej nemožnosti plnenia v § 352 ods. 2 OBZ, ktorý stanovuje: „záväzok sa stáva nesplniteľným tiež v prípade, keď právne predpisy, ktoré boli vydané po uzavretí zmluvy a ktorých účinnosť nie je časovo obmedzená, dlžníkovi zakazujú správanie, na ktoré je zaviazaný, alebo vyžadujú úradné povolenie, ktoré nebolo dlžníkovi udelené, hoci sa oň riadne usiloval.“

¹⁴⁸ Objektívne nemožnosť môže byť, podľa Lazara, dvojakého druhu, a to právna a faktická. Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 2. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 103.

¹⁴⁹ tamtiež.

¹⁵⁰ Eliáš, K. Clausula rebus sic stantibus (význam zmeny okolností pro trvání obligace ex contractu). Obchodněprávní revue. 2009, č. 6, s. 151.

Obchodný zákonník tak viaže právnu nemožnosť plnenia s nesplniteľnosťou záväzku, čo možno vykladať ako nemožnosť v zmysle § 575 ods. 1 OZ. Vzniká však otázka, či pojmy nemožnosť a nesplniteľnosť sú synonymá. Myslíme si, že áno, keďže pokiaľ nastanú zákonom predvídané okolnosti, t.j. vydanie časovo neohraničeného právneho predpisu po uzatvorení zmluvy a tento právny predpis plnenie zakazuje, dochádza k zániku záväzku pre nemožnosť plnenia. Druhým zákonným predpokladom právnej nemožnosti plnenia je neudelenie úradného povolenia, o ktoré sa dlžník riadne usiloval. Zaujímavou otázkou je otázka dispozitívnosti alebo kogentnosti týchto ustanovení. Ustanovenie § 352 OBZ sa nenachádza v výpočte § 263 ods. 1 OBZ, ktorý je taxatívny, ďalej nejde o základné ustanovenie tretej časti Obchodného zákonníka, a nakoniec toto ustanovenie nevyžaduje ani písomnú formu v zmysle kogentného ustanovenia § 263 ods. 2 OBZ.

Z týchto argumentov môžeme odvodiť, že ustanovenie § 352 ods.2 OBZ je dispozitívneho charakteru, čo znamená, že zmluvné strany sa môžu od neho odchyliť dohodou alebo ho dokonca vylúčiť. S takýmto výkladom sa možno stretnúť aj medzi právnou vedou, ktorá hovorí, že toto ustanovenie možno vo vzťahu k obchodným záväzkom obmedziť alebo aj celkom vylúčiť.¹⁵¹

To je však diskutabilné, či možno v zmluve vylúčiť možný následný zákonný zákaz dohodnutého plnenia takým smerom, aby sa tejto dohode v zmluve aj poskytla súdna ochrana. Ako sme už vyššie naznačili, toto ustanovenie môžu zmluvné strany formálne vylúčiť, ale domnievame sa, že musíme prihliadať na zmysel tohto ustanovenia. Môžeme si predstaviť situáciu, kedy sa zmluvné strany dohodnú na plnení geneticky modifikovaných potravín, ktoré následne, už po uzatvorení zmluvy, štát zakáže právnym predpisom vyrábať a predávať. Preto už z logiky veci by malo dojednanie strán, ktorým by vylúčili toto ustanovenie, byť bez právnych následkov. Právnym argumentom by

¹⁵¹ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 185.

ďalej mohlo byť ustanovenie § 3 ods. 1 OZ týkajúce sa dobrých mravov. Svojím spôsobom by zmluvné strany konali s úmyslom obísť zákonné ustanovenie. Podopriť túto argumentáciu ďalej možno aj Eliášovým tvrdením, že dlžník sa nemôže zaviazat' k plneniu, ktoré by bolo v rozpore so spravodlivosťou,¹⁵² a teda dlžník sa nemôže zaviazat' k zakázanému, tzn. nepovolenému plneniu. Ďalej by sme sa mali aj zamýšľať nad následkami - v prípade zákonného vylúčenia geneticky modifikovaných potravín by sa vyrábanie a predaj generálne pre všetkých potenciálnych záujemcov vylučovali, avšak keby sme pripustili, že dané ustanovenie je dispozitívne, pre okruh subjektov, ktoré uzatvorili zmluvu pred účinnosťou zákona, by sa predaj a výroba tovaru nezakazovali. To by sa priečilo aj ústavne zaručenému princípu rovnosti. Prípady právnej nemožnosti v prípadoch Občianskeho zákonníka judikatúra subsumuje pod § 575 OZ.¹⁵³

Uvedené možno zhrnúť tak, že právnú nemožnosť pokladáme za nesprávnu konštrukciu, nakoľko *de facto* nejde o žiadnu nemožnosť plnenia, ale o nedovolenosť, rozpornosť s právom. Riešením by mohlo byť ustanovenie o nemožnosti plnenia inšpirované nemožnosťou plnenia v NOZ, ktorý stanovuje, že záväzok zaniká pre nemožnosť plnenia, ak sa dlh stane nespĺniteľným.

5.3. Zmarenie účelu zmluvy

Popri následnej nemožnosti plnenia upravuje Obchodný zákonník aj zmarenie účelu zmluvy v § 356 OBZ nasledovne: „*ak sa po uzavretí zmluvy zmarí jej základný účel, ktorý bol v nej výslovne vyjadrený, v dôsledku podstatnej zmeny okolností, za ktorých sa zmluva uzavrela, môže strana dotknutá zmarením účelu zmluvy od nej odstúpiť,*“ pričom odsek 2 stanovuje, že „*za zmenu okolností podľa odseku 1 sa nepovažuje zmena majetkových pomerov niektorej strany a zmena hospodárskej alebo trhovej situácie.*“ Zmarenie účelu zmluvy teda Obchodný zákonník viaže na splnenie týchto podmienok:

¹⁵² Eliáš, K. Následná nemožnosť plnění se zřetelem k obchodník záväzkům. Právní praxe v podnikání. 1995, č. 7.

¹⁵³ Pokorná, J., Kovařík, Z., Čáp, Z. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1438.

- a) musí byť zmarený základný účel zmluvy,
- b) tento účel musí byť v zmluve explicitne vyjadrený,
- c) zmarenie musí byť v dôsledku podstatnej zmeny okolností proti stavu, ktorý bol v dobe uzatvorenia zmluvy,
- d) strana dotknutá zmarením účelom zmluvy musí, pokiaľ chce zmarenie účelu zmluvy uplatniť, od zmluvy odstúpiť.

Oproti právnej úprave dodatočnej nemožnosti plnenia, ktorá spôsobuje zánik záväzku bez ohľadu na vôľu zmluvných strán, sa vyžaduje, aby zmluvná strana od zmluvy odstúpila. Zákonomarca tu teda myslel na klauzulu *rebus sic stantibus*. Inštitút zmarenia účelu zmluvy je, ako môžeme vidieť, limitovaný.

6. ZMENA OKOLNOSTÍ V MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOCH

V tejto kapitole rozoberieme problematiku vplyvu zmeny pomerov podľa troch medzinárodných dokumentov. Ide o Zásady medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT,¹⁵⁴ Princípy európskeho zmluvného práva PECL¹⁵⁵ a Návrh spoločného referenčného rámca DCFR.¹⁵⁶

Tieto medzinárodné dokumenty nie sú výsledkom zákonodarnej iniciatívy nejakého suverénneho štátu, sú to akési vzorové kodifikácie, ktoré majú slúžiť ako inšpirácia pre národné legislatívy pri tvorbe právnych predpisov a mali by viesť aj ku zblížovaniu úprav zmluvného práva, stierať rozdiely medzi jednotlivými právnymi poriadkami a v konečnom dôsledku uľahčovať medzinárodný obchod.

¹⁵⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

¹⁵⁵ Principles of European Contract Law.

¹⁵⁶ Draft Common Frame Of Reference.

Ďalej treba poznamenať, že tieto právne dokumenty nie sú právne záväzné, ide o inštrumenty soft-law. Priamo aplikovateľné môžu byť jedine v prípadoch, že na ne strany v zmluve odkážu.¹⁵⁷

6.1. Zásady medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT

Účelom medzinárodnej mimovládnej organizácie UNIDROIT sídliacej v Ríme je štúdium metód a potrieb pre harmonizáciu, modernizáciu a kooperáciu súkromného práva, najmä obchodného práva. Hlavným cieľom je zjednotenie právnych princípov, nástrojov a pravidiel naprieč jednotlivými štátmi.¹⁵⁸ Zásady UNIDROIT uzreli svetlo sveta v roku 1994 a v rokoch 2004 a 2010 boli čiastočne revidované.

Zásady obsahujú dva dôležité právne nástroje, ktoré sa týkajú zmeny okolností. Inštitút *force majeure* je zakotvený v čl. 7.1.7 uvedený v kapitole o nesplnení (*non-performance*) a inštitút *hardship* je zakotvený v čl. 6.2.1 až 6.2.3 v kapitole o splnení (*performance*).

Ustanovenie o *force majeure* je rigidné. Iba absolútna nemožnosť plnenia vytvára predpoklad na oslobodenie od plnenia. Ods. 1 čl. 7.1.1 stanovuje, že tu musí byť prekážka, ktorá je mimo kontrolu dotknutej strany, s ktorou táto strana nemohla v dobe uzatvárania zmluvy rozumne počítať, alebo sa jej nemohla vyhnúť ani ju prekonať či predísť jej následkom. Pokiaľ má byť dotknutá strana oslobodená od plnenia, musí uvedené preukázať. Prekážkami, ktoré sú mimo kontrolu

¹⁵⁷ Momberg Uribe, R. A. The effect of a change of circumstances on the binding force of contracts: comparative perspectives [online]. Utrecht, 2011 [cit. 7.12.2016]. Dostupné z:

<http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/204792/momberg.pdf?sequence=3>

. Dizertačná práca. Utrecht University. Ved. práce prof. dr. E. H. Hondius, s. 187.

¹⁵⁸ Dostupné z <http://www.unidroit.org/about-unidroit/overview> [cit. 7.12.2016].

strany v duchu tohto ustanovenia, nie sú napr. finančné ťažkosti jednej zo strán, výkyvy v hodnotách meny a pod.¹⁵⁹

Pojem „rozumnej neočakávanosti“, môžeme podľa judikatúry vymedziť ako „*udalost' natol'ko nepravdepodobnú, že rozumné strany necítia potrebu výslovne upraviť alokáciu rizika, čo sa tejto udalosti týka, aj keď dopad tejto udalosti môže byť tak značný, že by strany o tejto udalosti jednali, pokiaľ by sa im javila ako pravdepodobnejšia.*“¹⁶⁰

Dočasná *force majeure* je zakotvená v čl. 2. Pokiaľ je prekážka dočasného charakteru, oslobodzuje dočasne od plnenia po dobu trvania takejto prekážky. V tom prípade bude plnenie spravidla odložené a dotknutá strana získa čas navyše vo svoj prospech.¹⁶¹ V čl. 3 je stanovená notifikačná povinnosť dotknutej strany voči druhej strane, a pokiaľ dotknutá strana neinformuje o prekážke v primeranej dobe, zodpovedá za škodu.

Právny inštitút *force majeure* v Zásadách môžeme charakterizovať ako prísnu nemožnosť plnenia, kedy absolútna nemožnosť plnenia spôsobuje zánik povinnosti plniť a oslobodzuje dotknutú stranu od povinnosti nahradiť škodu z takéhoto plnenia. Jedná sa teda o prelomenie zásady *pacta sunt servanda*. Dlužník, aby sa oslobodil od plnenia, musí preukázať, že prekážku spôsobujúcu nemožnosť nemohol predpokladať, ani ovplyvniť.

Inštitút *hardship* je charakterizovaný tým, že dotknutú stranu od povinnosti plniť neoslobodzuje, nakoľko pokiaľ je plnenie možné, musí strana plniť, a to aj vtedy, ak by utrpela značné straty. Z toho

¹⁵⁹ Perillo, J. M. Contratación internacional: comentarios a los principios sobre los contratos comerciales internacionales del UNIDROIT [online]. 1. ed. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1998, s. 111-133 [cit. 7.12.2016]. Dostupné z: <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/1/138/9.pdf>, s. 122.

¹⁶⁰ tamtiež.

¹⁶¹ UNIDROIT Principles of international commercial contracts 2010. [cit. 7.12.2016] Dostupné z: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>, s. 237-238.

vyplýva, že platí zásada *pacta sunt servanda*. Dôsledkom *hardship*-u je právo dotknutej strany domáhať sa obnoveného konania o zmluve a uplatní sa iba v celkom výnimočných prípadoch.¹⁶²

Hardship je definovaný ako situácia, kedy udalosti, ktoré nastali, zásadne narušia zmluvnú rovnováhu tým, že sa zvýšia náklady plnenia strany, alebo že sa zníži hodnota protiplnenia poskytovaného druhou stranou, a zároveň:

- a) tieto udalosti nastanú, alebo udalosti sa stanú dotknutej strane známe až po uzatvorení zmluvy,
- b) s takýmito udalosťami dotknutá strana nemohla v dobe uzatvorenia zmluvy rozumne počítat',
- c) tieto udalosti sú mimo kontrolu a dosah dotknutej strany,
- d) dotknutá strana na seba neprevzala riziko zmeny okolností.

Musí vždy ísť o zásadné narušenie zmluvnej ekvivalentnosti, ktorú je nutné posudzovať podľa okolností konkrétneho prípadu. Prípady zníženia hodnoty protiplnenia môžu spočívať napr. v odpadnutí účelu zmluvy alebo v dramatickej inflácii.¹⁶³

Hardship sa teda neuplatní, pokiaľ strana o udalostiach vedela už v dobe uzatvorenia zmluvy a rovnako vtedy, ak takéto udalosti strana mohla rozumne predpokladať. Čo sa týka okolností, ktoré pôsobia narušenie zmluvnej rovnováhy, tak tie nemôžu byť pod kontrolou strany. Ak napríklad prostredník, ktorý uzavrie zmluvy na dodanie určitého tovaru, otápa s nákupom tovaru a váha, nemôže sa dovolávať aplikácie *hardship*, aj pokiaľ by sa cena takéhoto tovaru následne nečakane zvýšila.¹⁶⁴

Otázka prevzatia zmluvného rizika zahŕňa aj prípady, keď je riziko implicitne zahrnuté v zmluve. Tzn. že strana, ktorá uzatvára záväzok, ktorý je do istej miery špekulatívny, na seba preberá riziko, ktoré je súčasťou zmluvy. *Hardship* je možné uplatniť iba tam a do tej miery, do ktorej ešte nebolo plnené. Aj keď nie je priamo vylúčené uplatnenie

¹⁶² tamtiež, s. 213.

¹⁶³ tamtiež, s. 214.

¹⁶⁴ tamtiež, s. 275.

inštitútu u ostatných zmlúv, najmä sa uplatní pri zmluvách dlhodobých.¹⁶⁵

Dôsledkom vyššie uvedených okolností, ktoré keď nastanú, je, že sa obnoví jednanie o zmluve. To sa musí udiat' bez zbytočných priet'ahov. V prípade, že neoznami toto dotknutá strana druhej zmluvnej strane včas, právo na obnovenie jednania o zmluve nestráca. Môže to ale mať vplyv pri určovaní, či naozaj nastali podmienky pre aplikáciu inštitútu *hardship*, a ak nastali, môže to mať dôsledky pre zmluvu samotnú. Svoju žiadosť musí dotknutá strana tiež vecne odôvodniť tým spôsobom, aby druhá strana mohla posúdiť či žiadosť o obnovenie jednania je oprávnená. Ak nie je žiadosť odôvodnená, bude posudzovaná ako zmeškaná, ale okrem prípadov, kedy je odôvodnenie zjavne nepotrebné.¹⁶⁶ Žiadosť samotná i následné obnovené jednanie, musí byť v súlade so zásadou poctivosti a dobrej viery a zásadou poctivého obchodného styku, hoci to zo samotného ustanovenia nevyplýva.¹⁶⁷ Za prípadnú škodu potom zodpovedá strana, ktorá nejedná poctivo.¹⁶⁸

Pokiaľ by sa strany v rozumnom čase (aký je to rozumný čas, sa určuje podľa konkrétneho prípadu) nedohodli, môžu sa strany obrátiť na súd. Súd má právomoc záväzok zrušiť ku dňu a za podmienok, ktoré určí, alebo zmluvu upraví ku zmeneným pomerom. To súd spraví iba v prípade, že to je rozumné, a ak by sa to tak súdu nejavilo, môže stranám nariadiť ďalšie jednanie o zmluve, ev. aj ponechať záväzok v platnosti nezmenený.¹⁶⁹

¹⁶⁵ tamtiež, s. 217.

¹⁶⁶ tamtiež, s. 219.

¹⁶⁷ tamtiež, s. 220.

¹⁶⁸ Perillo, J. M. Contratación internacional: comentarios a los principios sobre los contratos comerciales internacionales del UNIDROIT [online]. 1. ed. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1998, s. 111-133 [cit. 7.12.2016]. Dostupné z: <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/1/138/9.pdf>, s. 130.

¹⁶⁹ UNIDROIT Principles of international commercial contracts 2010. [cit. 7.12.2016] Dostupné z: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>, s. 221.

Výhodou sa javí to, že v prípadoch, kedy možno vec podriaďiť pod *force majeure* a zároveň aj pod *hardship*, dotknutá strana má možnosť voľby. Pokiaľ strana má záujem na zachovaní zmluvy a prispôbiť ju novo vzniknutým pomerom, zvolí *hardship*, a v prípade, ak má záujem na zbavení sa povinnosti plniť, zvolí *force majeure*.¹⁷⁰

6.2. Princípy európskeho zmluvného práva

Tvorcom princípov európskeho zmluvného práva je Komisia pre európske zmluvné právo, konkrétne tzv. Landova komisia pod gesciou prof. Oleho Landa. Tieto princípy majú snahu na vytvorení akéhosi všeobecného zmluvného práva a snahou je aj vytvorenie tak Európskeho zmluvného zákonníka.

Princípy sa zaoberajú následnou zmenou okolností najmä v dvoch ustanoveniach. Ide o článok 8:108 označený ako „*Excuse Due to an Impediment*“ a zahŕňa úpravu prísnej nemožnosti plnenia a je doslovnou obdobou *force majeure* v zásadách UNIDROIT. Tento článok sa uplatní, ak je tu prekážka, ktorá spôsobí absolútnu nemožnosť plnenia, je mimo kontrolu dlžníka a za ktorú dlžník nijako nezodpovedá. Takisto túto prekážku zmluvná strana nemohla v dobe uzatvárania rozumne predpokladať. Nemôže ísť o situáciu, kedy je strana zodpovedná za to, že prekážku nepredpokladala, alebo kedy strana mala prevziať riziko.¹⁷¹ Zároveň sa ale od strany nemohlo očakávať, že prekážku alebo jej následky prekoná, či sa im vyhne.

Toto ustanovenie sa neuplatní napríklad v prípade, ak je možný iný spôsob dopravy než ako bol v zmluve dohodnutý, ktorý je však v dôsledku udalosti nemožný.¹⁷² Tiež má dotknutá strana notifikačnú povinnosť voči druhej strane, inak bude zodpovedať za škodu spôsobenú neinformovaním.

¹⁷⁰ tamtiež, s. 217.

¹⁷¹ Backhaus, R. The Limits of the Duty to Perform in the Principles Of European Contract Law. In Electronic Journal of Comparative Law, (March 2004), 2004. [cit. 9.12.2016]. Dostupné z: <http://www.ejcl.org/81/art81-2.PDF>, s. 5.

¹⁷² tamtiež.

Článok 6:111 pomenovaný ako „*Change of Circumstances*“ sa venuje zmene okolností. V prvom odseku sa stanovuje, že strana je záväzkom viazaná aj v prípade, že sa plnenie stane ťažším v dôsledku s nárastom nákladov plnenia tejto strany, alebo v dôsledku poklesu hodnoty protiplnenia, a zdôrazňuje sa tak zásada *pacta sunt servanda*.

Druhý odsek ale stanovuje, že ak sa stane plnenie značne ťažké v dôsledku zmeny okolností, sú strany povinné začať jednanie o zmluve s cieľom prispôbiť ju novým pomerom alebo ju zrušiť. Musí tu platiť, že táto zmena okolností nastane objektívne po uzatvorení zmluvy, ďalej že možnosť takejto zmeny okolností nebola v dobe uzatvárania zmluvy rozumne predvídateľná a nejde o prípad, kedy by vzhľadom k zmluve mala strana niesť riziko zmeny okolností.

V treťom odseku je potom vyjadrené právo súdu zmluvu zrušiť, ev. prispôbiť novým pomerom, ak sa strany nedohodnú v rozumnej dobe. V tomto článku je aj explicitne upravené právo súdu odškodniť stranu, ktorá utrpí škodu konaním druhej strany v rozpore so zásadou poctivosti a dobrej viery, tým, že odmietne zahájiť jednanie o zmluve alebo ho preruší.

Na rozdiel od Zásad UNIDROIT v úprave PECL musí zmena okolností objektívne nastať až po uzatvorení zmluvy a nepostačí, že sa iba stane zmluvnej strane známou po uzatvorení zmluvy. Ďalším rozdielom je, že pri Zásadách UNIDROIT je daná povinnosť dlžníka požiadať druhú stranu o obnovenie jednania o zmluve, a pri PECL je daná obom stranám povinnosť jednat' o úprave zmluvy v dobrej viere.

6.3. Návrh spoločného referenčného rámca¹⁷³

DCFR sa skladá z definícií, princípov a vzorových pravidiel európskeho zmluvného práva, ktorej cieľom je okrem iného naplniť zadanie Európskej komisie v roku 2005. Ide o akademický text, a mal by byť možnou predlohou Spoločného referenčného rámca.¹⁷⁴ Majú slúžiť ako vzorové kodifikácie pri modernizácii národných právnych úprav a prispievať k jeho harmonizácii.

Tretia kniha, kapitola tretia, článok 3:104 pomenovaný „*Excuse due to an impediment*“ obsahuje úpravu *force majeure*, ktorá zodpovedá právnej úprave obsiahnutej v PICC a v PECL.

Ospravedlnený je dlžník od plnenia, pokiaľ neplní z dôvodu prekážky, ktorá je mimo kontrolu dlžníka. *Force majeure* teda nenastane napr. v tom prípade, ak sa dlžníkovi neočakávane pokazí výrobné zariadenie. Dlžník ale nebude exkulpaný v tej situácii, ak by udalosť nezasiahla do plnenia, ak by plnil dlžník včas.¹⁷⁵

Prekážka aj jej dôsledky musia byť pre dlžníka podľa rozumného uváženia neprekonateľné a nevyhnutné. Od dlžníka sa ale nemôže požadovať, aby pri predchádzaní rizika konal niečo nedovolené, alebo aby vynakladal náklady, ktoré s ohľadom k miere rizika a okolnostiam prípadu nie sú primerané.¹⁷⁶ V situácii, že záväzok vyšiel z právneho konania, musí ísť o prekážku, s ktorou nemohol v dobe uzavretia zmluvy dlžník rozumne počítať. Ak by s ňou mohol rozumne rátať, dá sa z toho odvodiť, že na seba prevzal riziko, alebo zodpovedá za to, že

¹⁷³ DCFR bol pripravovaný tzv. Študijnou skupinou pre Európsky občiansky zákonník, ktorú viedol prof. Christian von Bar (Study group on European Civil Code), a tzv. Aquis group, ktorú viedol prof. Hans Schulte-Nölke (European Research Group on Existing EC Private Law). DCFR je ich spoločným výtvorom.

¹⁷⁴ Study Group a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (acquis Group) Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). [online]. [cit. 9.12.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf, s. 6.

¹⁷⁵ tamtiež, s. 809.

¹⁷⁶ tamtiež, s. 810.

takú udalosť mal predvídať. Otázkou predvídateľnosti je potrebné posudzovať podľa toho, ako by sa za danej situácie zachovala normálna osoba bez prehnaného pesimizmu alebo optimizmu.¹⁷⁷ Dočasná prekážka, obdobne ako v úprave PECL, v prípade ak napĺňa všeobecné znaky, exklupeje dlžníka po čas, čo táto prekážka existuje. Vtedy veriteľ nemá právo žiadať plnenie, a rovnako nemá právo ani na náhradu škody po čas trvania prekážky.

Veriteľ má však právo využiť tieto možnosti: odložiť protiplnenie, znížiť cenu alebo odstúpiť od zmluvy, ak vedie prekážka k zásadnému neplneniu (*fundamental non-performance*). V prípade, že by neskoršie plnenie nemalo pre veriteľa zmysel, môže odstúpiť od zmluvy.¹⁷⁸

V odseku 4 sa stanovuje, že ak je prekážka trvalá, záväzok zaniká a zaniká dlžníkova povinnosť plniť, aj recipročná povinnosť druhej strany. Notifikačnú povinnosť má voči veriteľovi dlžník v súvislosti s prekážkou a jej dôsledkom. Musí v rozumnom čase informovať o prekážke a taktiež jej dôsledkoch pre záväzok. To musí spraviť v súlade so zásadou dobrej viery a poctivosti a poctivého obchodu. Povinnosť nahradiť škodu vyplývajúcu z neoznámenia je sankciou.

V tretej knihe, kapitole prvej, v článku 1:110 nazvanom ako „*Variation or termination by court on a change of circumstances*“ upravuje zmenu záväzku alebo jeho zrušenie súdom v prípade zmeny okolností.

V odseku 1 sa stanovuje, že záväzok sa musí plniť aj v tom prípade, ak sa stane jeho plnenie pre stranu ťažšie, či už poklesom hodnoty protiplnenia, alebo nárastom nákladov plnenia. V odseku 2 sa ale uvádza, že pokiaľ plnenie zmluvnej povinnosti alebo povinnosti vyplývajúcej z jednostranného právneho úkonu sa kvôli mimoriadnej zmene okolností stane natoľko zatťažujúcim, že by bolo zjavné nespravodlivé trvať na dlžníkovej povinnosti plniť, má súd oprávnenie zmluvu spravodlivo a rozumne prispôbiť týmto zmenným pomerom, alebo aj zmluvu zrušiť za podmienok a ku dňu určenom súdom.

¹⁷⁷ tamtiež, s. 810.

¹⁷⁸ tamtiež, s. 810-811.

Aby sa mohol aplikovať odsek 2, je potrebné, aby zmena okolností nastala objektívne až po uzatvorení zmluvy a dlžník v dobe uzatvárania zmluvy nerátal, a ani nemohol rozumne rátať s takou zmenou okolností. Dlžník sa musí pokúsiť rozumne a v dobrej viere jednať o úprave podmienok záväzku. Z toho môžeme odvodiť, že najskôr, rovnako ako v PICC a PECL, je akcentovaná zásada *pacta sunt servanda*.

Tento článok musí byť vykladaný v súlade s vyššie uvedeným článkom o nemožnosti plnenia, ktorá môže viesť iba k zániku záväzku. V situácií, ak nie je jasné, či ide o nemožnosť plnenia alebo o ťažkosť plnenia, bude na úvahe súdu, aby posúdil, o ktorú situáciu ide.¹⁷⁹ Týmto sa DCFR líši napr. od PICC, podľa ktorého sa ponecháva na uváženie dotknutej strany, ktorý inštitút sa rozhodne aplikovať.

Tento inštitút je aplikovateľný iba vtedy, ak záväzok pramení zo zmluvy alebo z jednostranného právneho úkonu. Pôsobnosť na záväzky z jednostranných právnych úkonov a jednostranne zaväzujúcich záväzkov je tu výslovne uvedená. Otázka zmeny okolností je neodmysliteľne spätá s myšlienkou prevzatia rizika, ktorá však nie je aplikovateľná pri záväzkoch, ktoré nie sú dobrovoľne uzatvorené.

Ako príklad môžeme uviesť prípad, kedy sa jedna strana zaviazala druhej platiť výdavky na školu počas štúdia, avšak v priebehu štúdia je nečakane zrušená štátna podpora. Zaviazaná strana tým pádom nie je schopná plniť a pokúsi sa s veriteľom v dobrej viere dohodnúť na zmene záväzku v tom smere, že bude platiť iba časť nákladov a zvyšok si veriteľ zaobstará sám na základe štátom podporovanej pôžičky. Veriteľ s tým ale nesúhlasí a žiada úhradu všetkých nákladov štúdia. Súd tu má možnosť záväzok zrušiť alebo prispôbiť novým pomerom.¹⁸⁰

Úprava alebo priamo zrušenie záväzku na základe inštitútu *hardship* by malo byť výnimočné, nakoľko nadmerné využívanie inštitútu *hardship* znamená podkopávanie základných princípov zmluvného práva a okrem iného aj stability zmluvných vzťahov a v neposlednom rade aj

¹⁷⁹ tamtiež, s. 737-738.

¹⁸⁰ tamtiež, s. 738.

právnej istoty. Naproti podobnému ustanoveniu v PECL, DCFR akcentuje, že zmena okolností musí byť celkom výnimočná. Za takúto výnimočnú zmenu okolností sa bude pokladať napr. situácia, kedy vplyvom dovozu lacnejšieho tovaru zo zahraničia klesne cena na trhu určitého výrobku.¹⁸¹

Zmena okolností musí spôsobovať, že plnenie bude nespravodlivé od dlžníka žiadať. Tzn. že plnenie sa musí stať nespravodlivo ťažkým. Ťažkosť plnenia môže vzniknúť z nárastu nákladov plnenia alebo z poklesu hodnoty protiplnenia.

Na rozdiel od inštitútu *hardship*, zmena okolností musí nastať objektívne až po uzatvorení záväzku. V niektorých situáciách, kedy okolnosti, ktoré zakladajú ťažkosť plnenia, objektívne nastali už pri uzatváraní zmluvy a stranám sa stali známymi až v dobe splatnosti záväzku, možno ich riešiť ustanovením o omyle.¹⁸²

V dobe uzavretia zmluvy so zmenou okolností nebolo možné rozumne rátať. V prípade, kedy rozumná osoba v postavení dlžníka mohla zmenu okolností predvídať a počítať s tou možnosťou, že takáto zmena nastane, sa inštitút *hardship* neaplikuje. Od profesionála sa dá rozumne očakávať, že bude mať na zreteli aj okolnosti, ktoré môže očakávať vzhľadom ku svojim schopnostiam a vedomostiam, ktoré vyplývajú z jeho postavenia.¹⁸³

Toto ustanovenie sa tiež nebude aplikovať na prípady, kedy dlžník prevzal riziko zmeny okolností. Pôjde o situácie, kedy prevzatie rizika je explicitné, ale aj vtedy, ak možno rozumne predpokladať, že dlžník riziko zmeny okolností prevzal. Tzn. že sa bude jednať o špekulatívne zmluvy, alebo prípady, kedy zmena okolností je pod kontrolou dlžníka. V prípade spotrebiteľských zmlúv teda nebude možné na strane

¹⁸¹ tamtiež, s. 739.

¹⁸² tamtiež, s.739-740.

¹⁸³ tamtiež, s.740.

profesionála očakávať prevzatie rizika prameniace z jeho profesionálnych znalostí.¹⁸⁴

Úprava povinnosti jednania v DCFR nezahŕňa povinnosť jednať o adaptácií zmluvy, ale jedine povinnosť dlžníka pokúsiť sa v dobrej viere o takéto jednanie. Preto nie je v DCFR ani explicitne vyjadrené ustanovenie o zodpovednosti za škodu následkom zlyhania pri vyjednávaní adaptácie zmluvy.¹⁸⁵ Je tomu tak preto, že v úprave PECL je vytykané to, že stavia veriteľa do ťažkej situácie tým, že sa po ňom žiada v dobrej viere vyjednávať o tom, že sa má vzdať svojej výhody. Súd má potom právo záväzok upraviť alebo aj zrušiť. Úprava musí byť taká, aby boli vzťahy spravodlivo a rozumne prispôsobené novým pomerom. V zásade sa tak bude diať úpravou ekvivalencie plnení. Toto riziko zmeny okolností by strany mali zdieľať.¹⁸⁶

Súdom upravený záväzok môže spočívať v rôznych modifikáciách, napríklad úprava doby plnenia, zmena množstva tovaru, zmena kúpnej ceny, atď. To ale v niektorých prípadoch nebude rozumné a spravodlivé, a záväzok sa bude musieť zrušiť. Súd následne musí určiť čas, ku ktorému sa záväzok zrušuje, keď musí brať do úvahy aj to, do akej miery už bolo plnené. Súd má oprávnenie upraviť podmienky aj po zániku záväzku, napr. povinnosť nahradiť náhradu škody.¹⁸⁷

Úprava zmeny okolností v DCFR je teda podobná tej v PICC. Rozdiel je v tom, že úprava PICC vo svojej skutkovej rovine výslovne uvádza narušenie rovnováhy vzájomných plnení a protiplnení, zatiaľ čo v DCFR sa zdôrazňuje použitie inštitútu *hardship* aj na jednostranné a jednostranne zaväzujúce obligácie. V prípade úpravy PICC sa vzťahuje aj na situácie, v ktorých okolnosti, ktoré spôsobujú ťažkosť plnenia, sa stali stranám známe až po uzatvorení záväzku, hoci objektívne jestvovali už skôr, a DCFR niektoré takéto situácie posudzuje pomocou ustanovení o omyle.

¹⁸⁴ tamtiež.

¹⁸⁵ tamtiež, s. 738,739.

¹⁸⁶ tamtiež, s. 741.

¹⁸⁷ tamtiež.

V úprave DCFR, ako aj PECL, a tiež naproti PICC nie je výslovne upravené, že zmena okolností musí byť mimo kontrolu dlžníka. V právnej praxi sa takéto prípady budú podriaďovať pod prevzatie nebezpečenstva zmeny okolností a pri aplikácii na konkrétny prípad tak nebude medzi úpravami *de facto* rozdiel.

7. ZÁVER

Hoci zásada *pacta sunt servanda* je zásadou, ktorá ovláda slovenské zmluvné právo, nie je správne a ani spravodlivé na nej striktnie trvať. Je potrebné, aby bola vyvažovaná aj s ostatnými základnými zásadami, na ktorých stojí súkromné právo. Občiansky zákonník ju v istých prípadoch prelamuje. Zmluvný vzťah subjektov nie je statický a nemenný, v živote sa môže vyskytnúť mnoho situácií, na ktoré musí reagovať aj právo.

Predstavili sme teoretické východiská, na ktorých stojí zmena okolností po uzatvorení zmluvného vzťahu. So zásadou *pacta sunt servanda* veľmi úzko súvisí právo na splnenie, ktoré je v slovenskom právnom poriadku v stave *de lege lata* takmer neobmedzené. To však neznamená, že by mal veriteľ výhodnú pozíciu - často sú záväzky v realite nevyhľadateľné, čo sme bližšie ozrejmili v kapitole venovanej morálnej nemožnosti plnenia. Prikláňame sa k záveru, že nad právom na splnenie by sme mali uvažovať v rovine presunutia do prostriedkov nápravy so súčasným vymedzením iných dostupných prostriedkov nápravy, aby zmluvný vzťah nekončil na nevyhľadateľnom plnení zmluvne dohodnutého predmetu plnenia.

Na právo na splnenie nadväzuje rozpracovanie nemožnosti plnenia a zmeny okolností. V právnej vede je možné sledovať jednotlivé druhy nemožnosti plnenia. Z dôvodu nedostatočnej rozpracovanosti zmeny okolností v slovenskom právnom poriadku, sme zvolili komparatívny prístup s českým Občianskym zákonníkom. Český Občiansky zákonník by nám mohol v mnohom slúžiť pre úvahy *de lege ferenda*. Za nedostatok slovenskej právnej úpravy pokladáme nesprávnu právnu konštrukciu právnej nemožnosti plnenia, ďalej sa nám javí ako nedostatočne rozpracovaná hospodárska nemožnosť plnenia. Hospodárskej

nemožnosti plnenia sme venovali rozsiahlejšiu časť kvôli teoretickým východiskám, ktorým sa v súčasnej vede venuje menej priestoru. Ďalej pokladáme úpravu morálnej nemožnosti plnenia za nedostatočne rozpracovanú, keďže sa ani nepokladá za nemožnosť plnenia.

Dôležitosť otázky predstavuje aj to, že sa ňou intenzívne zaoberajú medzinárodné dokumenty *soft law*, ktoré môžu slúžiť aj ako inšpirácia k úvahám *de lege ferenda*. Z nich môže plynúť pre subjekty občianskoprávných vzťahov odporúčanie, a to také, aby si v zmluvách jasne upravili prípady, ktoré budú pokladat' za zmenu okolností, a taktiež upravili mechanizmus ich riešenia. To je známe v medzinárodnom obchode už dlhú dobu, ide o doložku *hardship*.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY**Literatúra**

- Backhaus, R. The Limits of the Duty to Perform in the Principles Of European Contract Law. In *Electronic Journal of Comparative Law*, (March 2004), 2004. [cit. 9.12.2016]. Dostupné z: <http://www.ejcl.org/81/art81-2.PDF>.
- Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. 536 s. ISBN 978-80-7179-781-4.
- Brööstl, A. *Frontisterion alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve)*. Bratislava : Kalligram, 2009. ISBN 978-80-8101-179-5.
- Colotka, P., Káčer, M., Berdisová, L.: *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016. 304 s. ISBN 978-80-7502-134-2.
- Csach, K. Edili by sa divili - vplyv smernice 1999/44/ES na úpravu zodpovednosti za vady v členských štátoch EÚ. In *Miřníky práva v stredoeurópskom priestore 2007*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007.
- Čecotová, Vlasta. *Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve*. Bratislava : EPOS, 2005. ISBN 80-8057-638-6.
- Důvodová správa k novému českému Občianskemu zákonníku.
- Dvořák, J. *Pacta sunt servanda?* In Dvořák, J., Kindl, M. *Poceta Martě Knappové k 80. narodeninám*. Praha: ASPI, 2005.
- Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013.
- Eliáš, K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 2. sv. Praha: Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-687-7.
- Eliáš, K. *Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodník závazkům. Právní praxe v podnikání*. 1995, č. 7.
- Eliáš, Karel. *Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu)* *Obchodněprávní revue*, 2009, č. 6.
- Fiala, J., Kindl, M., et al. *Občanský zákoník. Komentář*. I. díl. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009.
- Gordley, J., Von Mehren, A.T. *An introduction to the Comparative study of Private Law. Readings, Cases, Materials*. Cambridge University Press, 2006.
- Haas, D., Heslen, G., Smits, J. *Introduction*. In: Smits, J., Haas, D., Heslen, H. *Specific performance in Contract law: National and Other Perspectives*, Antwerp- Oxford-Portland: Intersentia, 2008.
- Havel, Bohumil. *Dobré mravy a poctivý obchodní styk*. In *Právník*, 2000, roč. 139, č. 1.
- Hendrych, Dušan. *Právníký slovník*. 3., podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. xxii, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
- Hondius, E., Grigoleit, H. *Ch. Unexpected circumstances in European contract law*. New York: Cambridge University Press, 2011. XXI, 692 p. ISBN 11-070-0340-7.
- Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721 - 2054). Komentář*. 1. vydání. Praha. C. H. Beck, 2014, 1335 s. ISBN 978-80-7400-353-0.
- Jurčová, M. *Právo na splnenie a možnosti jeho obmedzenia*. In *Právník*, 2017, roč. 156, č. 2, s. 114-133.
- Jurčová, M., Csach, K., Novotná, M. *Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo?* [cit. 2016-12-14]

- Dostupné z: <http://unibook.upjs.sk/image/data/knihy%202016/PravF/suchoza-pravo-obchod-ekonomika-V.pdf>.
- Jurčová, M., Dobrovodský, R., Nevollná, Z., Olšovská, A. Právo cestovného ruchu. Bratislava. C. H. Beck, 2014.
- Kanda, A. Vliv změny poměrů na trvání závazku. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1966.
- Krčmář, J. Právo občanské III. Právo obligáční. Reprint vyd. z r. 1936 - 1937, 1946 a 1947. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 413 s. ISBN 978-80-7478-410-1.
- Lazar, J. „Dobré mravy“ v občianskom práve. In Slušnosť v práve. Zborník prác z medzinárodnej konferencie II. Lubyho právnické dni. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1993.
- Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. zv. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014. ISBN 978-80-89635-08-5.
- McKendrick, E. Contract law. 10th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-1-137-29370-1.
- Momberg Uribe, R.A. The effect of a change of circumstances on the binding force of contracts: comparative perspective [online]. Utrecht, 2011 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/204792/momberg.pds?sequence=3>. Dizertačná práca. Utrecht University. Vedúci práce prof. dr. E.H. Hondius.
- Peel, E. Treitel : The law of contract. 13th ed. London: Sweet & Maxwell, 2011.
- Perillo, J. M. Contratación internacional: comentarios a los principios sobre los contratos comerciales internacionales del UNIDROIT [online]. 1. ed. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1998, s. 111-133 [cit. 7.12.2016]. Dostupné z: <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/1/138/9.pdf>.
- Pokorná, J., Kovařík, Z., Čáp, Z. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 881 s. ISBN 978-80-7357-491-8.
- Rosett, A. Contract law and its application. 4th ed. Westbury, N.Y. : Foundation Press, 1988.
- Rösler, H. Hardship in German Codified Private Law: In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law. In European Review of Private Law, 2007, vol. 15, no. 4. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1154004>, [cit. 29.11.2016].
- Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Repr. pôv. vyd. z r. 1937. Praha: Codex Bohemia, 1998. 600 s. ISBN 80-85963-99-x.
- Sedláček, J. Doporučuje se ustanovení, že změna hospodářských poměrů působí na obsah smluvních povinností? In Druhý sjezd právníků československých: konaný v dnech 31.mája, 1. a 2. júna 1925 v Brne. V Brne: nákladem přípravného výboru druhého práv. sjezdu, 1925.
- Šilhán, J. Právní následky porušení smlouvy. Praha: C. H. Beck, 2015.
- Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedláčko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákoník II. § 451 - 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občianský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009.

Tichý, Luboš. Změna okolností a její následky pro smluvní vztahy. In Pauknerová, Monika a Michal Tomášek. *Nové jevy v právu na počátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 270-317. ISBN 9788024616872.

Zimmermann, R. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Oxford : Clarendon Press, 1996. ISBN 978-0-19-876426-7.

Judikatura

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky Rv. I. 30-20 (Vážný II. Č. 409 str. 106).

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. RV I 487/21 (Vážný 1235).

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. Rv. 1 1362/23 (Vážný 3204).

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky zo dňa 14. januára 1919 sp. zn. RV I 8/18.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky sp. zn. Rv 1 407/22 (Vážný 1680).

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. augusta 1997, sp. zn. 3Cdo 191/96.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 28 Cdo 1316/2001.

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 28 Cdo 848/2002.

Rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 5 Cmo 82/2004.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Odo 343/2005.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 26 Cdo 625/2005.

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Odo 1171/2005.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 23 Cdo 4092/2007.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Cdo 884/2010.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Cdo 3216/2010.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 3334/2010.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 21. októbra 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07.

Hirji MuLji v Cheong Yue SS Co [1926] AC 497.

Davis Contractors Ltd v Fareham UDC [1956] AC 696.

Právne predpisy

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení nesk. predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení nesk. predpisov.

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení nesk. predpisov.

Zákon č. 504/2003 Z.z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení nesk. predpisov.

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok.

Český občiansky zákonník, zákon č. 89/2012 Sb.

Jozef Štefanko (ed.)

Prostriedky nápravy v zmluvnom práve
(e-publikácia)

Za odbornú a jazykovú stránku textov zodpovedajú autori.
Grafická úprava a zalomenie Jozef Štefanko.

Vydala
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
v roku 2017.

Prvé vydanie.
Rozsah 214 strán.

ISBN 978-80-568-0026-3